

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ
Nr.9-12 2001 • ANUL XI • CHIȘINĂU



LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ

de știință și cultură

Nr. 9-12 (75-78) 2001
septembrie – decembrie

REDACTOR-ŞEF

Alexandru BANTOŞ

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT

Leo BORDEIANU

SECRETAR DE REDACŢIE

Ilinca ROŞCA

COLEGIUL DE REDACŢIE

Alexei ACSAN, Ana BANTOŞ, Eugen BELTECHI (Cluj), Silviu BEREJAN, Vladimir BEŞLEAGĂ, Leo BUTNARU, Augustin BUZURA (Bucureşti), Gheorghe CHIVU (Bucureşti), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Anatol CODRU, Nicolae CORLĂTEANU, Eugeniu COŞERIU (Germania), Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Stelian DUMISTRĂCEL (Iaşi), Andrei EŞANU, Iulian FILIP, Gheorghe GONŢA, Ion HADÂRCĂ, Dumitru IRIMIA (Iaşi), Dan MĂNUCĂ (Iaşi), Nicolae MĂTCAŞ, Vasile MELNIC, Valeriu RUSU (Franţa), Maria ŞLEAHTIŢCHI (Bălţi), Petru ŢARANU (Vatra Dornei), Vasile ŢĂRA (Timişoara), Dumitru TIUTIUCA (Galaţi), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU

REDACŢIA

Casa Limbii Române,
str. M. Kogălniceanu nr. 90, Chişinău.
Pentru corespondenţă:
Căsuţa poştală nr. 83,
bd. Ştefan cel Mare nr. 134, Chişinău,
2012, Republica Moldova.
Tel.: 23 87 03, 23 46 98
e-mail: limba_romana @ mail. md

*N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași
cu cea de peste Prut. Aceasta să se știe din capul locului, ca să
nu mai vorbim degeaba.*

1917

Alexe MATEEVICI

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

EDITOR: colectivul redacției
ISSN 0235-9111

PROCESARE COMPUTER: Narcisa MIRON
Com. nr. 8781. Concernul PRESA.

Acest număr de revistă este ilustrat cu lucrări semnate
de Iulian FILIP. Copertele I, IV: Vârtej; Metasat, Golgota noastră, Val, Jertfă.

Revista "Limba Română"

Contribuții importante la crearea unui spațiu cultural unic al românilor din Țară, din Republica Moldova, Ucraina, Iugoslavia etc. Până în prezent au apărut ediții speciale dedicate județelor Călărași – nr. 11, 1999, Maramureș – nr. 3-5, 2000 și Suceava – nr. 3-5, 2001, acestea făcând parte din amplul proiect "Itinerare ale identității noastre".

Rubrici permanente – *Unitatea națională: argumente lingvistice, Gramatică și ortografie, Analize și interpretări, Lecțiile istoriei, Lumină din lumină* ș.a. – susținute de specialiști notorii în domeniu, de personalități marcante din Republica Moldova, România, Franța, Germania, S.U.A., Canada ș.a.

Suport didactic pentru procesul de învățământ, inclusiv pentru examenul național de bacalaureat.

Abonați-vă la revista "Limba Română"

Costul unui abonament pentru jumătate de an este de 48 lei la care se adaugă taxele poștale.

Abonamentele pot fi perfectate la agențiile "Poșta Moldovei" și "Mold-presa". În România – la Rodipet (a se consulta catalogul publicațiilor din Republica Moldova, poziția 77075).

Persoanele fizice sau juridice care doresc să se aboneze ori să susțină financiar revista se vor adresa la redacție (Casa Limbii Române, str. M. Kogălniceanu nr. 90, tel. 23.87.03, fax. 23.46.98, e-mail: limba_romana@mail.md).

SUMAR

ARGUMENT

Alexandru BANTOȘ. Șansa noastră
5

CONGRESUL I AL FILOLOGILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Un congres necesar
7
Mihai CIMPOI. Discurs inaugural
7

Sergiu NAZARIA. *Cu și prin* cuvânt
9

Gheorghe RUSNAC. Să cultivăm dragostea față de limba română
10

Anatol CIOBANU. Un stat suveran – o singură limbă de stat
11

Silviu BEREJAN. Conștiința națională ca bază pentru denumirea limbii și a poporului ce o vorbește
22

Ion CIOCANU. Nu! tiraniei limbii ruse
25

Mihai PURICE. Legislația lingvistică și problemele limbii de stat
28

Serafim SAKA. Catapultele bat din nou în zidul răbdării noastre
34

Adrian GHICA. Valențele învățământului formativ
37

Tamara CRISTEI. Problema eficientizării procesului instructiv
38

Vlad PÂSLARU. Limba și literatura română în școală este garantul identității noastre naționale
40

Liliana RUSU. Un pas înainte, câți înapoi?
44

Viorica BOLOCAN. Importanța instruirii continue a profesorilor
45

Ion BORȘEVICI. Tragismul limbii de stat
47

Alin-Mihai GHERMAN. Cuvântul scris ca factor al unității de limbă
56

Nicolae DABIJA. "Internaționalistii"
59

Anatol LENȚA, Nicolae CHIRICENCO. Limbă dominantă și limbă națională: incidente structural-semantice
62

Petru BUTUC. Româna literară, expresie a continuității în Republica Moldova
64

Anatol EREIMIA. Front unic în apărarea limbii române
67

Scrisoare deschisă adresată conducerii de vârf a Republicii Moldova
69

Rezoluția Congresului I al Filologilor din Republica Moldova, 29.08.2001, Chișinău
70

STAREA DE VEGHE

Gheorghe MIHĂILĂ. În marginile adevărului (II)
73

LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

Teodor COTELNIC. Normă lingvistică și variante
85

Alexandru DÂRUL. Interjecția și părțile de vorbire
88

Irina CONDREA. Un sociolect în condiții glotice basarabene
92

GRAMATICĂ

Svetlana CIOBANU. Determinanți atributivi și circumstanțiali
98

Ștefania ISAC. Unele aspecte ale interferenței de gen în limbile engleză și română
101

CONGRESE. CONFERINȚE. SEMINARE.

Rezoluția Colocviului Interna-

țional de Științe ale limbajului.
21.10.2001, Suceava

104

ARS POETICA

Iulian FILIP. Transplant; Cum se mai ține; De față cu două lumânări; Spărgător; Tu-u?... Mărul amețit

105

Eugen DORCESCU. 2000

110

Lidia UNGUREANU. Azi, mâine...; Ipostază de taină; Turnul de aur; Cineva; Egoism primar

113

PRO DIDACTICA

Examenul de bacalaureat la limba și literatura română – o inovație întru satisfacerea așteptărilor. *Programe pentru examenul național de bacalaureat la limba și literatura română, sesiunea iunie 2002*. Responsabil de ediție – Adrian GHICA

116

EMINESCU AL NOSTRU

Mina-Maria RUSU. Nuanțe ale iubirii eminesciene (filia, agăpe și eros)

125

SCRIITORI CONTEMPORANI

Ana BANTOȘ. Vladimir Beșlea-gă: vocația suferinței

131

LECȚIILE ISTORIEI

„Și așa am pățit noi. Nici nu-ți pot spune câte prefaceri au fost pe locul ista...” Interviu cu Andrei CODIȚĂ din Coșuleni, Hotin

134

Gheorghe NEGRU. O preistorie necunoscută a ziarului “Basarabia”

174

ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI

Nicolae DERGACI. Vocabule românești în povestirea *Cântecul haiducului* de Ivan Bunin

147

LATINA GINTĂ E REGINĂ

Ion CIOCANU. Scriitori clasici despre latinitatea românilor

151

CONFLUENȚE

Vlad POHILĂ. Feodor Dostoevski sau omul fericit prin suferință (1821-1881)

153

Mihai CIMPOI. O operă plină de pasionalitate

161

Octavio PAZ. Capul sau pajura?; Între piatră și floare (III, VI); Dincolo de iubire; Scris cu cerneală verde; Piatră nativă; Itzpápalotl. Prezentare și traducere din limba spaniolă de Ion RENIȚĂ

163

CONCURS DE CREAȚIE

Cristina CORCODEL. Animale domestice; Dimineața; Strigător la cer; Alegere la colț de stradă; Clepsidră; Pisici

168

Alexandru BURUIANĂ. “Ne-am descompus...”; Arta zborului; Două flori pentru tine; “Nu sunt de acord cu existența mea...”

171

Galina MATCOVSCI. Urcuș; Neputință; Cerșetorii de dragoste

173

DIALOGUL ARTELOR

Vladimir BULAT. Idioțenia și moartea – aspecte mai puțin studiate ale sensibilității vizuale postmoderne

179

Ana MARIAN. Alexandru Plă-mădeală

184

EVENIMENT CULTURAL

Luminița CÂMPEANU. Sărbătoare la Căușeni

186

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

Maria COSNICEANU. O carte pentru toți

188

Irina CONDREA. Andrei Crijanovschi: *Dicționar de dificultăți ale limbii române*

190

Viorica ZAHARIA-STAMATI, Al. BURLACU. Vlad Pâslaru: *Introducere în teoria educației literar-artistice*

192



Alexandru BANTOȘ

ȘANSA NOASTRĂ

Vine un timp când istoria încetează a mai fi o abstracție, o banală înșiruire de evenimente și fapte, o simplă bandă rulantă care împinge, fără istov, în neunde, zilele și nopțile. La un moment dat, ajunși la capătul răbdării, ne întrebăm: cum de s-a întâmplat ca mersul nostru înainte să fie, de fapt, o mișcare contracronometru. Cu amare și tardive deziluzii constatăm că acele culmi spre care ne-am avântat au fost o amăgire, un fals punct de reper. După un deceniu de spectaculoase convulsii politice și sociale – am mimat cu cinism și vanitate respectarea “regulilor” democrației și ale libertății, fără a conștientiza ce va urma după încheierea “fatidicului joc” – revenim, epuizați și însingurați, la vechile probleme: spre care punct cardinal purcedem, ce trebuie să facem de acum încolo, fiindcă după geamul fragil al sufletelor noastre dezolate e minciună, sărăcie și frig. Ca o pâclă de nepătruns, orizonturile s-au închis, “potop e-napoi și-nainte”. Iată-ne puși din nou în situația de a discuta, ca și acum un deceniu, ba chiar un secol (pe la 1905 apărea la Chișinău ziarul “Basarabia” care aborda cu pasiune și exemplară competență spinoasele și opacele – pentru alții, nu pentru noi! – probleme ale identității noastre: despre denumirea limbii și a poporului din care facem parte, despre semnificația unor date de referință ale culturii și civilizației românești etc.). Se încearcă, și la început de mileniu III, reinterpretarea și revizuirea istoriei naționale, canalizarea ei pe un alt făgaș, decât cel firesc. Ni se inoculează teorii vechi-străvechi, îmbrăcate în haina nouă a celor ce recroiesc lumea... Rândurile “binevoitorilor” sunt completate prin însăși neatenția și indiferența noastră. Exemple: într-un manual de chimie pentru clasa a IX-a, editat la Chișinău în 1993, utilizat în școală și în prezent, fără nici o erată, întâlnim următorul text: “În țara noastră asemenea zăcăminte se găsesc în Ucraina de Vest, Povolgia, Asia Mijlocie și în alte locuri” (p. 24). În manualele de limba rusă, și chiar de engleză și franceză, găsim multă informație despre Kremlinul roșu, despre comsomoliști și pionieri. Reînființarea organizațiilor ideologice, care au drept scop manipularea tinerei generații, este tirajată pe larg, în mass-media, inclusiv la televiziunea “națională”, aservită actualilor guvernanți și refractară la tot ce e legat de adevărata noastră obârșie.

Ani în șir admitem ca atributul principal al statului – limba – și însemnul cel mai prețios al națiunii (“Națiunea, afirma G. Ibrăileanu, se rezumă, la urma urmelor, la limbă!”) să fie neglijate cu obrăznicie în toate sferele vieții sociale. Iată câteva rânduri desprinse dintr-un articol publicat pe 11 decembrie 2001 în “Moldova Suverană”, care denotă faptul că mai continuăm să ne aflăm în menghina unui cumplit proces de deznaționalizare: “Chiar și după 12 ani de la proclamarea limbii române drept limbă oficială, unele regiuni ale republicii noastre sunt mai rusificate decât erau până la 1989. Adevărul e că limba de stat *nu stă în capul mesei* nu numai, să zicem, în raioanele cu *populație preponderent nemoldovenească*, dar și în alte teritorii ale Republicii Moldova”.

Cum să explici, în asemenea caz, nerăbdarea unor politicieni de a conferi statut de limbă de stat și limbii ruse? Cum trebuie calificată hotărârea guvernului de la Chișinău prin care elevii, începând cu clasa a II-a, sunt obligați să studieze limba rusă? Să nu știe actualii guvernanți că “bilingvismul armonios”, în condițiile Basarabiei, este curată aberație?

Situația e cu adevărat dramatică, deoarece instituțiile oficiale, în toți cei zece ani de existență a Republicii Moldova ca stat independent și suveran, au făcut eforturi insignifiante pentru a soluționa problemele de ordin vital, implicit cele legate de funcționarea limbii române. Nu a fost fortificat factorul uman autohton, elementul național, din care motiv acesta acum e incapabil să fructifice aspirațiile basarabenilor. Ce au întreprins în acest domeniu ministerele de resort, societatea civilă? Care universitate, care facultate, care catedră, asociație, fundație etc. și-a propus să promoveze, să educe specialiști de elită, adică tineri cu vocație autentică pentru informatică, energetică sau viticultură, chimie, biologie sau pentru alte ramuri ale economiei și științei naționale? Câți tineri talentați și sub tutela cui au urmat dreptul, istoria sau diplomația? Ce-am făcut pentru regenerarea filologiei? Mișcarea de eliberare națională, reformele, în general, au avut drept punct de plecare obiectul de studiu al filologilor – limba – și tot ce e în strânsă legătură cu acest patrimoniu spiritual al neamului. Câți tineri au devenit specialiști competenți, cu o pregătire excelentă în filologie de la 1989 încoace? Basarabia își așteaptă salvatorii, energici, școliți în cele mai bune centre universitare și cu o nemărginită dragoste de țară. În context, este extrem de important sprijinul financiar acordat de către Guvernul României întregii populații, manifestat prin subvenționarea unor extrem de necesare programe culturale, inclusiv a două proiecte lansate recent de Casa Limbii Române din Chișinău: “Utilizarea și promovarea limbii române în limbaje specializate” și “Academia Tânărului Filolog”. Implementarea acestor proiecte va avea un impact benefic asupra redresării situației lingvistice și nu numai. Cel de-al doilea proiect, de exemplu, urmează să pună în valoare talentul și dexteritățile tinerilor filologi, care trebuie să intre în serviciul neamului, conștienți de misiunea și menirea lor deosebită. Prin acești tineri filologi, dar și juriști, agronomi, ingineri, programatori etc., pot fi corectate și greșelile săvârșite acum zece ani. Ei, cu certitudine, nu vor accepta devierea cursului istoriei noastre după vrerea altora, nu vor permite străinilor să ne modeleze prezentul, trecutul și, cu atât mai mult, viitorul care le aparține.

Tinerii sunt șansa noastră! În ei trebuie să investim!

UN CONGRES NECESAR

La 29 august 2001 la Chișinău, în incinta Casei de Cultură a Universității de Stat din Moldova, și-a ținut lucrările Congresul I al Filologilor din Republica Moldova.

În discursul inaugural, acad. Mihai Cimpoi, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova, moderatorul forului, a precizat că necesitatea convocării Congresului Filologilor e dictată de situația dezastruoasă în care s-a pomenit limba română în ultimii ani.

Congresul a fost salutat de Sergiu Nazaria, viceministru al învățământului, și de Gheorghe Rusnac, membru corespondent al Academiei de Științe, rector al Universității de Stat din Moldova, președinte al Consiliului rectorilor din republică.

În comunicările prezentate de cunoscuți lingviști din republică (acad. Silviu Berejan, acad. Anatol Ciobanu, șef al Catedrei de Lingvistică Română Generală și Romanică, doctor habilitat în filologie Ion Ciocanu, scriitorii Serafim Saka, Ion Hadârcă și Nicolae Dabija, redactor-șef al revistei "Literatura și Artă", Adrian Ghicov, specialist principal la Ministerul Învățământului, doctor în istorie Tudor Tabunșcic, președinte al Societății "Transnistria", dr. Tamara Cristei, Vlad Pâslaru, Director al Institutului de Științe ale Educației, Timotei Melnic, Președinte al Ligii Pedagogilor din R. M., Viorica Bolocan, prof. la Liceul Academic Român-Englez, "M. Eliade" ș.a.) au fost elucidate probleme legate de statalitatea limbii române în Republica Moldova. S-a menționat că intențiile unor politicieni privind declararea limbii ruse ca a doua limbă de stat în republică nu au suport științific, ci unul politic, de moment, iar realizarea acestei "comenzi" partinice va dezbină societatea. Participanții la congres au constatat cu regret că deocamdată nu s-a legiferat denumirea corectă a limbii noastre – limba română și că limba populației băștinașe majoritare nu deține locul cuvenit în structurile statului.

La congres au fost adoptate o Rezoluție și o Scrisoare deschisă adresată conducerii Republicii Moldova.

"L. R."

Acad. Mihai CIMPOI

DISCURS INAUGURAL

Destinul ne aruncă iarăși în zodia grelelor încercări. Este din nou în pericol limba noastră, cea care ne rostește ființa. Scoasă până și din biserică în timpul țarismului, marginalizată, maltrată și cu denumirea falsificată în perioada stalinistă și sovietică – fals promovat programatic și astăzi la nivel de stat, în ciuda faptului că apărem caraghioși în fața lumii întregi cu care râvnim să susținem un dialog civilizat și să fim auziți –, limba noastră redevine jucărie politică în mâinile murdare ale guvernanților.

Suntem oare condamnați să reluăm totul de la punctul zero conform fatalului mit manolin?

Da, fiindcă, ținându-se în limbă, se țințește în însăși ființa noastră. Pas cu pas se instaurează în casa noastră Neantul. Am zis "casă", căci anume drept o casă a ființei consideră limba unul dintre cei mai mari filosofi ai contemporaneității, Martin Heidegger. "Poezia este limba originară a unui popor care aparține Istoriei", spune filosoful, accentuând că anume ea ne dă garanția identității: "Limba este domeniul (*templum*), adică locul de adăpost al Ființei" (Martin Heidegger, **Originea operei de artă**, București, 1982, p. 252).

Același adevăr în aproape aceiași termeni, cu ceva mai mult de jumătate de secol mai devreme, l-a spus și Eminescu, cel care ne-a modelat cel mai bine limba. "Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră", afirmă memorabil poetul, asemănând-o cu un sanctuar (deci, ca și Heidegger, tot cu un templu), în care a fost zidit întreg trecutul nostru, întreaga noastră ființă. "Nu orice inspirație întâmplătoare e un cuvânt de-a ne atinge de această gingașă și frumoasă zidire, în care poate că unele cuvinte aparțin unei arhitecturi vechi, dar, în ideea ei generală, este însăși floarea sufletului etnic al românilor" (Mihai Eminescu, **Fragmentarium**, București, 1981, p. 241).

Nimic mai exact și mai frumos decât această poetică definiție: "limba este însăși floarea sufletului etnic al românimii". Limba rostește, prin urmare, ființa noastră, este ea însăși ființă, floare a sufletului nostru etnic. De aceea a fost și este prigonită, de aceea a fost și este substituită printr-un surogat, printr-un simulacru de așa-zisă "limbă moldovenească" ce suna monstruos în presa din fosta Republică Autonomă Moldovenească, ce sună și acum caraghios în gura ignoranților și a politicienilor-sforari, de aceea se păstrează cu deosebită perseverență metodică și viclenie politică un *status quo* limbii ruse, de aceea i se pregătește acesteia reanimarea rolului de altădată de limbă oficială, nu de a doua, ci de prima și singura limbă de stat, de aceea se politizează și se speculează mereu nonidentitatea limbii române și așa-zisei "limbi moldovenești".

Or, poetul și preotul Alexie Ma-teevici, care este – să nu uităm – autorul textului imnului actual de stat, spunea, în 1917, cu aer de adevăr sacru, așa cum îi stă bine unei fețe bisericești: "N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași cu cea de peste Prut. Aceasta să se știe din capul locului, ca să nu vorbim degeaba".

Din păcate, suntem nevoiți să vorbim degeaba în continuare, și tot repetăm:

- că limba noastră este limba română;

- că singura limbă oficială trebuie să fie română.

Căci toate acestea țin de domeniul *fireștii*. Și aceste lucruri *firești* trebuie cunoscute de toată lumea.

Nu este vorba de o aroganță națională, de un anacronism precum cred chiar unii intelectuali postmoderniști gata să se europenizeze și să se mon-dializeze fără preocupări "învechite" de identitate.

Dorim un singur lucru: toți să vorbească și să cunoască bine limbile materne, dar să respecte totodată statutul de limbă oficială a limbii populației majoritare; toți românii să vorbească și să cunoască bine limba română, pentru a se putea include în dialogul multicultural, pe care-l presupune lumea de azi. Nimic jenant și nimic reprobativ nu găsim în acțiunile noastre din moment ce și Franța are un institut de protejare

a limbii franceze, iar Rusia un institut special al limbii ruse.

De altfel drepturile firești, la care pretindem, sunt fixate în Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (ale cetățenilor unui stat), (articolele 13/14), în Convenția drepturilor copilului (articolele 28 / 29), Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (articolul 14,3), Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare. Toate aceste documente stipulează că limbile minorităților se vor "pune în aplicare fără a prejudicia învățarea limbii oficiale sau predarea în această limbă" și că "subliniind valoarea interculturalității și a plurilingvistismului, protecția și încurajarea limbilor minoritare nu trebuie să se facă în detrimentul limbilor oficiale și al necesității de a le învăța".

Noi nu dorim decât respectarea acestor recomandări ale documentelor-standard internaționale.

Noi nu mai dorim falsificarea în continuare și politizarea adevărului științific și istoric, fapt care ne face ridicoli în fața lumii civilizate, denumirea limbii și istoriei schimbându-se în funcție de programul politic al partidului de guvernământ.

Limba, filologia în ansamblu este o știință și nu trebuie admis ca în ea să se amestece ignoranții de tot felul și politicienii care-și promovează interesele de moment.

Trebuie să curmăm aceste acțiuni ocazionale și să apărăm prestigiul științei filologice.

Să facem, în fine, cu toată fermitatea, și o altă constatare: prin acțiunile lor de minimalizare a rolului limbii noastre și a pregătirii în fond a neantizării ei politice, comuniștii demonstrează că nu reprezintă interesele populației autohtone majoritare care a votat pentru ei în speranța că vor redresa situația economică.

Esența acestei acțiuni este ștergerea identității noastre naționale, deznaționalizarea (mancurtizarea), revenirea la mentalitatea veche, stalinistă în problemele ce țin de viața spiritului.

Sergiu NAZARIA,
viceministru
al Învățământului din R. M.

CU ȘI PRIN CUVÂNT*

Stimați participanți la congres, onorat auditoriu, permiteți-mi să dau citire mesajului oficial al ministrului.

Mulțumesc comitetului de organizare pentru invitația de a participa la acest prestigios și reprezentativ for al filologilor din Republica Moldova. Este o mare onoare pentru mine. În numele Ministerului Învățământului adresez un salut călduros tuturor participanților la Congres.

Ne bucurăm că în această sală, alături de filologi, scriitori cu renume, ziariști, sunt prezenți și profesori universitari, profesori de liceu, studenți, aceasta demonstrând că întâlnirea de astăzi pune accent pe colaborarea fructuoasă între cercetare și învățământ, între oamenii de știință și cadrele didactice. Cred de asemenea că a fost o idee bună de a invita să participe la întrunire, alături de profesorii de limba română, și profesori care predau limbi străine cu atât mai mult cu cât această acțiune se desfășoară în anul european al limbilor.

Ministerul Învățământului acordă o atenție deosebită studierii în instituțiile de învățământ a tuturor limbilor, dar în primul rând a limbii române, care, fiind vorbită de cel puțin 65% din populația republicii, este limba oficială a statului și este, vorba clasicului, "cartea de boierie a unui neam care trebuie păstrată cu sfințenie". În acest context, sub egida ministerului, au fost elaborate noi programe de învățământ, planuri de studii, manuale și alte materiale didactice, apreciate atât de profesori, cât și de studenți și elevi. Viața însă ne arată că este necesar un studiu

mai aprofundat al limbilor materne în școală. În acest scop, în planurile de învățământ pentru viitorul an școlar, care va începe peste câteva zile, s-au introdus unele modificări. Astfel, de acum înainte, în clasele V-IX, se mai adaugă câte o oră pe săptămână la limba română în școala cu predare în limba română și respectiv la limba rusă în școala cu predare în limba rusă.

Țin să vă informez că toate clasele I-II vor fi asigurate cu manuale de limba română și cu *Ghidul pentru profesor*. Sperăm de asemenea ca elevii claselor VII-IX să beneficieze de toate manualele în anul viitor sau, cel târziu, peste un an.

Aceasta e situația în învățământul obligatoriu (clasele I-IX).

În ceea ce privește liceele, adică clasele X-XII, se preconizează ca manualele necesare să fie puse pe băncile elevilor până la 25 septembrie, dar aceasta nu mai depinde de minister, ci de editurile responsabile de apariția manualelor.

În vizorul specialiștilor de la minister este și predarea limbii române în școala alolingvă. În aceste școli de asemenea a fost introdusă suplimentar încă o oră de limba română pe săptămână. Mai mult, la 1 septembrie, clasele I-IX din școlile alolingve vor fi asigurate în proporție de 100% cu manuale de limba română și cu *Ghidul pentru profesori*.

Onorată asistență, pentru că suntem în ajunul sărbătorii *Limba Noastră* și în curând va începe noul an școlar, țin să exprim sincere mulțumiri tuturor profesorilor din această sală, dar și din republică ce realizează procesul educațional *cu și prin* cuvânt, dorindu-le noi performanțe.

În încheiere, le doresc succes tuturor studenților prezenți aici, precum și tuturor studenților și elevilor din republică, în studiul disciplinelor școlare, dar mai ales în învățarea limbii materne. Iar participanților direcți la Congres – sănătate și înțelepciune în desfășurarea lucrărilor primului Congres al Filologilor din Republica Moldova.

* Text reprodus după fonograma congresului.

Gheorghe RUSNAC,
rector al U.S.M.,
Președinte al Consiliului
Rectorilor din Moldova

SĂ CULTIVĂM DRAGOSTEA FAȚĂ DE LIMBA ROMÂNĂ

Stimat prezidiu, stimați colegi, în primul rând vreau să vă zic bun venit și să mulțumesc comitetului organizatoric al Congresului că a ales pentru acest for anume sala mare a Palatului de Cultură al Universității de Stat din Moldova, oferindu-vă astfel șansa de a reveni acasă. Deci, bun venit în *alma mater*, Universitatea de Stat din Moldova, pe care majoritatea dintre dumneavoastră ați absolvit-o.

În al doilea rând vreau să vă mulțumesc în numele colegilor mei din Consiliul Rectorilor pentru truda dumneavoastră de zi cu zi, de-a lungul anilor, pe ogorul lingvistic, filologic. Dumneavoastră cultivați, instruiți, semănați dragoste față de limba maternă, față de limba română și acesta este un merit deosebit care vă aparține.

Anul în care ne-am convocat este semnificativ din mai multe motive: este anul limbilor declarat de Consiliul European, anul Constantin Brâncuși declarat de comitetul UNESCO, anul tineretului în Republica Moldova. În 2001 în sălile U.S.M. și ale altor instituții a intrat prima promoție de liceeni care a studiat 12 ani în limba română scrisă cu grafie latină. Tot în acest an Republica Moldova a marcat 10 ani de independență.

La 1 octombrie 2001 U.S.M. va sărbători 55 de ani de la inaugurare. Dacă la începuturi universitatea avea 200 și ceva de studenți și circa 60 de cadre didactice, astăzi ea are în rândurile sale peste 18.000 de studenți, 1.300 de cadre didactice, 53 de catedre, 75 de specialități. Instruirea, ca și în anii trecuți, se efectuează în două limbi: română și rusă. Peste un an vom avea promoții de specialiști într-un spectru vast de 17 limbi. Pe lângă limbile care, tradițional, se studiau în Moldova – franceza, engleza, italiana, spaniola – acum au fost

introduse limbi mai puțin cunoscute în arealul nostru. Avem limba chineză la anul IV –, unii studenți vorbesc o chineză fluentă, – limba arabă la anul III; suedeza la anul II; până la Anul Nou dorim să inițiem studiul limbii japoneze. Republica Moldova conlucrează cu toate popoarele, de aceea trebuie să avem purtători ai cât mai multe limbi.

La Senatul U.S.M. s-a convenit să nu mai discutăm cu privire la denumirea limbii. Aceasta este o problemă depășită și cunoscută de toată lumea. Dar, fiindcă astăzi apar din nou interpretări voluntariste, voi da citire cuvintelor unui savant lingvist la care subscriu și eu: "Cred că problema denumirii limbii trebuie scoasă de pe ordinea de zi. Există alte probleme mult mai complicate, de ordin social și economic, a căror soluționare va solicita eforturi mult mai mari. În cazul problemei limbii lucrurile sunt limpezi: limba literară, scrisă, oficială este una – limba română. Unii întreabă de ce continuă aceste discuții, interminabile despre denumirea limbii. Răspund: mulți dintre cetățenii Moldovei mai judecă după calapoadele propagandei staliniste, când se făcea tot posibilul pentru a-i contrapune pe moldoveni și români. După moartea lui Stalin se vehicula ideea că cel mai de temut dușman al poporului moldovenesc și al R.S.S.M. este România. Din păcate, această mentalitate a fost cultivată premeditat decenii în șir și este încă vie și continuă să influențeze negativ societatea". Cuvintele acestea, pentru care eu am spus că pun semnătura, aparțin acad. Rajmund Piotrowski din Sankt-Petersburg și au fost rostite la Conferința științifică "Limba română este numele corect al limbii noastre", care a avut loc la Chișinău pe 20-21 iulie 1995. Cred în spusele acestui filolog și consider că misiunea noastră – a celor din învățământ, de la edituri, de la radio și televiziune – este de a cultiva dragostea și stima față de limba română, de a avea grijă de corectitudinea ei. Restul problemelor se vor soluționa de la sine, deoarece o altă modalitate de ieșire din impas nu există, din simplul motiv că în apa care curge nu poți intra de două ori. Vă doresc o muncă încununată de succes pe parcursul acestui for și rezultate bune în noul an de studii.



Prof. dr. hab. Anatol CIOBANU
U.S.M., Chișinău

UN STAT SUVERAN – O SINGURĂ LIMBĂ DE STAT

S-au împlinit 10 ani de la adoptarea Declarației despre Independență și 12 ani de la votarea în Parlament a Legislației Lingvistice. În acest răstimp situația gloto-politică în Republica Moldova s-a schimbat mult în comparație cu cea din timpurile regimului totalitar:

- s-a recunoscut identitatea lingvistică moldo-română;
- s-a revenit la grafia latină;
- s-a legiferat limba de stat (oficială), care a început să funcționeze:
 - a) în organele puterii de stat, administrația de stat, organizațiile obștești, la întreprinderi și instituții;
 - b) în lucrările de secretariat, în acțiunile penale, civile, administrative, notariale, în organele de înregistrare a actelor de stare civilă etc.;
 - c) în sfera învățământului public, a științei, economiei și culturii;
 - d) în denumiri și informații etc.

Cu alte cuvinte, s-au lărgit mult funcțiile sociale ale limbii române în Republica Moldova, ceea ce este îmbucurător.

În republică există și unele organe de stat create ad-hoc pentru a supraveghea implementarea Legislației Lingvistice. E vorba de:

1. Centrul Național de Terminologie;
2. Departamentul Relații Naționale și Funcționarea Limbilor (transformat recent în Departamentul Relații Interetnice);
3. Comisia Republicană pentru controlul asupra realizării Legislației Lingvistice privind funcționarea limbilor (condusă de viceprim-miniștri).

La 26 februarie 2001 Guvernul Republicii Moldova a emis o hotărâre (nr. 167) cu privire la un amplu Program Național de Îmbunătățire a studierii Limbii de Stat de către adulți. Iată unele puncte din acest Program:

1. Organizarea și asigurarea funcționării Centrului Lingvistic Național și a centrelor lingvistice județene / municipale.
2. Elaborarea programelor și standardelor de învățare a limbii oficiale de către adulți.
3. Elaborarea unei concepții unitare de studiere a limbii române de către alolingvii adulți.
4. Concepția de implementare a terminologiilor și limbajelor speciale ș.a.m.d.

Niște sarcini concrete sunt prevăzute în Program și pentru Centrul Național de Terminologie, Compania de Stat "Teleradio Moldova", (emisiuni de cultivare a limbii: ghidul radiofonic "În lumea cuvintelor", dialoguri cu genericul "Cum vorbim, cum scriem" etc.), pentru mijloacele de informare scrise.

Programul despre care vorbim este minunat, dar realizarea lui plănărită întârzie din lipsă de fonduri (I. Ciocanu, **Permanentizarea eforturilor**, "Moldova Suverană", 25 iulie 2001, p. 3).

Recent (în august 2001) Cabinetul de Miniștri a adoptat Hotărârea "Despre aprobarea Regulamentului privind modul de utilizare a mijloacelor din Fondul de promovare a Limbii de Stat". În fiecare județ va fi constituit un fond de susținere a limbii oficiale. În acest mod autoritățile publice locale vor fi obligate să contribuie la organizarea cursurilor de studiere a limbii române, la editarea broșurilor, multiplicarea casetelor etc.

Valoarea fondului de promovare a limbii de stat va fi stabilită de Legea Bugetului pentru anul 2001 ("Țara", 21 august 2001).

Pentru propagarea identității noastre de neam, limbă, istorie, cultură, tradiție etc. se muncește mult la Casa Limbii Române, la Societatea Limba Noastră cea Română,

care au filiale în teren. Revista "Limba Română" a devenit o adevărată regină a spiritului național în Republica Moldova.

Conform Legislației Lingvistice (1989) "limba de stat este folosită în viața publică, economică, socială și culturală și funcționează pe baza grafiei latine" (p. 3); de asemenea se subliniază că limba de stat "îndeplinește funcțiile limbii de comunicare interetnică pe teritoriul republicii" (p. 6).

Menționăm că Legislația Lingvistică a republicii noastre este una dintre cele mai loiale, tolerante față de limbile grupurilor etnice conlocuitoare.

Organismele internaționale: UE, Consiliul Europei, UNESCO abia acum au elaborat și au lansat "Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare" și alte documente în vederea susținerii limbilor minoritare din Europa.

Noi aici, în Moldova, am anticipat cu mult "Carta Europeană...", manifestând o deosebită grijă față de toate limbile ce se vorbesc pe teritoriul republicii.

Legislația Lingvistică din 1989 stipulează că "Statul garantează folosirea limbilor ucraineană, rusă, găgăuză, idiş, ivrit, țigănească, a limbilor altor grupuri etnice pe teritoriul republicii pentru satisfacerea necesităților lor naționale – culturale" (art. 4).

În Republica Moldova se respectă un adevăr sacramental: fiecare om e liber să creadă că limba lui maternă e cea mai frumoasă, cea mai scumpă, cea mai dragă.

Poetul Victor Teleucă scria într-o poezie de tinerețe:

**Mai dulce și mai bună decât toate
e pentru mine – limba mea
și pentru tine – limba ta,
și pentru dânsul – limba lui;
O altă limbă mai frumoasă nu-i
Din care Omul cântecul își scoate.**

Politica lingvistică a statului nostru urmează anume această cale: grupurile etnice din Republica Moldova au toate posibilitățile de afirmare socială, culturală, lingvistică etc.

În toate localitățile din republică funcționează școli cu predare în limbile rusă, găgăuză, ucraineană, bulgară, ivrit sau clase cu predare în aceste limbi; avem și școli unde limbile respective se predau deocamdată doar ca disciplină.

S-ar părea că problema limbii de stat și a politicii lingvistice, în general, este rezolvată. Dar asta este numai *de jure*; *de facto* situația *gloto-politică* din Republica Moldova este foarte tensionată. Și principala cauză a acestei stări de lucruri este nerespectarea Legislației Lingvistice.

Ar trebui să specificăm motivele funcționării ineficiente a limbii române în Republica Moldova.

I. Pe parcursul anilor de independență clasa conducătoare din Republica Moldova n-a manifestat o fermă voință politică, nu s-a decis să spună deschis, sus și tare, pe înțelesul tuturor, cine suntem, de unde venim, ce limbă vorbim.

Ne-am obișnuit mai mult să filosofăm despre patrie, popor, neam, etc. decât să simțim aceste noțiuni. Mihai Eminescu spunea: "*Naționalitatea trebuie să fie simțită cu inima și nu vorbită numai cu gura*". Neprietenii limbii române continuă să negligeze și să deformeze adevărul despre etnogeneza și glotogeneza neamului nostru. Se mai vehiculează "teoria" celor *două limbi romanice de est* (moldovenească și română), a celor două culturi naționale (moldovenească și română), a celor două literaturi etc.

În acest sens ar fi cazul să ne reamintim istoricele cuvinte ale poetului Alexei Mateevici, rostite la Congresul I Gubernial al învățătorilor moldoveni din Basarabia, 25-28 mai 1917: "*Lucrul drept poate înflori numai dacă se întemeiază pe idei drepte. Cu mâhnire am văzut astăzi că între dumneavoastră nu toți sunt uniți asupra unei idei drepte. Unii se socotesc moldoveni, alții – cei mai puțini – români. Ei bine, dacă ați luat asupra dumneavoastră sarcina de a lumina poporul, apoi trebuie să dați poporului idei adevărate, căci altfel întreg învățământul e fără rost.*

– *Da, suntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă facem parte din marele trup al românismului, așezat prin România, Bucovina și Transilvania. Frații noștri din Bucovina, Transilvania și Macedonia nu se numesc după locul unde trăiesc, ci își zic români. Așa trebuie să facem și noi!*

– *Trebuie să știm de unde ne tragem, căci altfel suntem niște nenorociți. Trebuie să știm că suntem români, strănepoți de-ai romanilor și frați cu italienii, francezii, spaniolii și portugali.*

Aceasta trebuie să le-o spunem și copiilor și tuturor celor neluminați, să-i luminăm pe toți cu lumină dreaptă.

N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași cu cea de peste Prut. Aceasta să se știe din capul locului, ca să nu mai vorbim degeaba.

Noi trebuie să ajungem de la limba noastră proastă de astăzi numaidecât la limba literară românească (Al. Mateevici, *Opere*, vol. I, Chișinău, 1993, p. 446-447).

Oare mai e nevoie de comentarii când este vorba de glotogeneza și etnogeneza noastră? Numai cei îndoctrinați până la refuz cu ideologii și teorii depășite, mai pot astăzi, la început de mileniu III, "să sufle din răputeri" în trâmbițele moldovenismului primitiv, hrănind lumea cu aceeași veche minciună bolșevică a "limbii noastre moldovenești, cea de toate zilele" și a străbunului etnonim "popor moldovenesc" (Gr. Vieru, **Văcuță cu cinci țate**, "Flux", 28 iunie 2000).

E cazul să fac o paranteză și să spun că cei netrecuți prin școli, vorbesc graiul (subdialectul) moldovenesc care are unele particularități: *șeapă, țavă, jin, jițăl, hițăl; ghițăl, seaun; fierbe* devine *șerbe, herbe, serbi* etc.

Dar avem și o limbă literară, unică, supradialectală, supraterritorială. La cristalizarea normelor acestei limbi au contribuit cronicari și rapsozi, scriitori clasici, savanți, oameni de cultură din Moldova istorică, Muntenia, Transilvania.

Situația este similară în toate țările, căci dialectele și subdialectele sunt viabile.

De pildă, în Rusia:

1) în regiunile Smolensk, Breansk se zice:

a) *сястра, поляжу, мястов нет*;

b) fenomenul **акание**: *галава > халава; харашо*;

c) **v > f**: *броф, кароф*.

2) În regiunile Murmansk, Kostroma, Arhanghelsk (Nord) se zice:

a) *голова, хорошо (окание)*

b) *цубо, цесть (цокание)*

Deosebiri dialectale găsim și în Franța cu dialectele ei: *normand, picand, volan, loren* ș.a.

În Italia sunt dialecte ca: *lombard, ligur, piemontez, padovan, toscan* ș.a.

II. O totală derută în opinia publică a produs afirmația (lansată în presă) că se vrea declararea limbii ruse ca a doua limbă de stat în Republica Moldova.

Nu este greu de presupus ce va urma: limba română (care abia-abia a prins aripi) va fi foarte repede marginalizată și scoasă din uzul public!

Practica internațională arată că în țările democrațiilor occidentale, reprezentanții grupurilor etnice se integrează lingvistic și social în statele-gazde și nu complotază, cerând ca limbile lor să fie recunoscute drept oficiale.

Iată ce postulează în acest sens **Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare**: *Încurajarea limbilor regionale sau minoritare nu trebuie să se facă în detrimentul limbilor oficiale și a necesității de a le însuși* (Preambul); și mai departe: *prevederile Cartei nu pot fi interpretate ca implicând dreptul cuiva de a organiza acțiuni ce contravin scopurilor "Cartei Națiunilor Unite" sau altor obligații de drept internațional, inclusiv principiului suveranității și integrității teritoriale a statelor* (art. 5, p.3).

Dar să trecem la exemple concrete. Să analizăm situația etnolingvistică din mai multe țări europene, care au grupuri etnice (vezi tabelul nr. 1).

Lista poate fi continuată, pentru că în mai toate țările europene găsim grupuri etnice, diaspore, care se integrează în viața statelor respective.

Astfel în Ungaria ponderea românilor, germanilor, slovacilor, romilor constituie 6%; în Slovacia ponderea cehilor, maghiarilor, polonezilor, ucrainenilor e de 12%; în Danemarca ponderea suedezilor și germanilor e de 10%; în Macedonia (Iugoslavia) ponderea albanezilor și turcilor e de 27%.

Menționăm că nicăieri (în nici una dintre țările nominalizate) nu a fost declarată o altă limbă de stat decât cea a populației autohtone!

Să urmărim acum care este situația cu a doua limbă de stat (rusa) în ex-republicile sovietice. Relatăm chiar de la început că ponderea grupului etnic rus în unele dintre aceste țări, actualmente suverane și independente, e mult mai mare decât în Republica Moldova. Cu toate acestea, limba rusă nu e recunoscută ca a doua limbă de stat (vezi tabelul nr. 2).

Notă: Două state-membre ale CSI, *Armenia și Georgia, nici nu plasează grupul etnic rus într-o poziție aparte, considerându-l nesemnificativ din punct de vedere numeric. Din republicile fostei U.R.S.S. numai Belarus consideră limba rusă ca a doua limbă de stat. Aici belarușii alcătuiesc 78%, iar restul 22 % sunt ruși, ucraineni, polonezi, evrei.*

Tabelul nr. 1. Situația etnolingvistică a unor țări europene

Nr.	Țara	Grupuri etnice	Numărul lor	Limba oficială
1	Turcia* Turci – 90%	Curzi Arabi Turcmeni	5 000 000 600 000 100 000	Turcă
2	Germania** germani – 91%	Turci Italiani Greci Portughezi	1 400 000 600 000 270 000 100 000	Germană
3	Franța francezi – 93%	Occitani Algerieni Italiani Spanioli Marocani Tunisieni Turci	4 000 000	Franceză
4	Austria austrieci – 98%	Români Croatzi Sloveni	1 000 000	Germană
5	Bulgaria Bulgari – 85,5%	Turci	700 000	Bulgară
6	Spania Spanioli – 73%	Catalani Galsieni	8 000 000 3 000 000	Spaniolă (Castiliana)
7	Cehia Cehi – 81%	Moravi Slovaci Polonezi Germani Unguri		Cehă
8	România Români – 89,5%	Maghiari Germani Ucraineni Țigani, Tatari, Evrei	1 500 000 110 000 60 000	Română

După cum am văzut până acum, din practica sociolingvistică internațională mai veche și din cea mai recentă a țărilor independente din fosta U.R.S.S., limba unui grup etnic nu poate pretinde a fi pusă alături de limba oficială a statului. **Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare** prevede protejarea, stimularea, păstrarea, dezvoltarea limbilor tuturor grupurilor etnice, dar nu în detrimentul celor oficiale sau în scopuri separatiste.

Se știe că în afara granițelor României locuiesc staționar, ca grupuri etnice, circa 10 000 000 de români, ceea ce l-a făcut pe N. Iorga să afirme că România este “acel stat al lumii care-i înconjurat de români”.

Ei bine, dacă e vorba de echitate națională, paritate, atunci se poate pretinde ca și româna să fie recunoscută drept a doua limbă de stat în țările unde numărul românilor ajunge la sute de mii (vezi tabelul nr. 3).

* “Moldova Suverană”, 13 aprilie 1993.

** “Moldova Suverană”, 27 august 1993.

Tabelul nr. 2. Limba de stat a fostelor republici sovietice*

Nr.	Statul	Ponderea grupului etnic rus	Limba de stat
1	Kazahstan	38%	Kazahă
2	Letonia (Riga)	32,8%	Letonă
3	Estonia	29%	Estonă
4	Ucraina	21%	Ucraineană
5	Kirghizstan	21%	Kirghiză
6	Moldova	12%	Română
7	Turkmenistan	9%	Turcmenă
8	Uzbekistan	10%	Uzbecă
9	Lituania	8,4%	Lituaniană
10	Azerbaidjan	6%	Azeră

Remarcăm că, dintre țările enumerate mai sus, mai există școli cu limba română de predare doar în Iugoslavia (reg. Voivodina cu or. Novi-Sad, Serbia; Valea Timocului – la granița dintre Iugoslavia și Bulgaria) și în Ucraina (Nordul Bucovinei, Vestul Ucrainei, Regiunea Odessa, Ismail, Cetatea-Albă, Reni; aici funcționează 124 de școli cu predare integrală sau parțială în limba română și 7 școli mixte româno-ucrainene).

În celelalte țări (Bulgaria, Albania,

Rusia, Grecia etc.) românii sunt pe cale de a fi asimilați total. Pot ei oare pretinde la limba de stat în țările-gazdă? Desigur că nu!

La ora actuală Federația Rusă include 20 de republici autonome, 49 de regiuni, o regiune autonomă, 10 districte autonome, 6 ținuturi, 2 orașe de rang federal (Moscova și Sankt-Petersburg).

În fiecare dintre cele 20 de Re-

Tabelul nr. 3. Ponderea românilor din afara granițelor**

Nr	Statul de reședință	Grupul etnic român	Ponderea în %
1	Iugoslavia	1 100 000	11,2
2	Ucraina	880 000	8,9
3	Grecia	850 000	8,6
4	Federația Rusă	400 000	3,0
5	Albania	300 000	3,0
6	Bulgaria	250 000	2,5
7	Austria	1000 000	0,5
8	Ungaria	25 000	0,3

* Statele lumii, Chișinău, Cartier, 2000.

** Curierul "Ginta latină", nr. 2, 2000, p. 8 și "Țara", 10-VIII-2000, p. 3.

publici Autonome din Federația Rusă există, de regulă, o limbă de stat ce reprezintă populația titulară (vezi tabelul nr. 4).

Apare întrebarea: *de ce în Constituția Federației Ruse nu se fixează nici una dintre cele 20 de limbi ale republicilor autonome ca limbă oficială, alături de rusă?* Răspunsul e simplu: pe de o parte, normele internaționale nu prevăd acest lucru și, pe de altă parte, Moscova nu ar putea suporta cheltuielile care s-ar cere în vederea realizării unui program lingvistic extrem de costisitor și cu totul inutil.

Se pare că doar Chișinăul propune niște idei fanteziste privind două limbi de stat (româna și rusa) și de ce nu? chiar *patru limbi oficiale* (româna, rusa, găgăuza și bulgara).

III. Spre marele nostru regret, Limba de Stat nu a devenit nici peste 12 ani limbă de comunicare interetnică în Republica Moldova. În Legislația Lingvistică din 1989 citim: *„Ca limbă de stat, limba moldovenească se folosește în toate sferile vieții politice, economice, sociale și culturale și îndeplinește, în legătură cu aceasta, funcțiile limbii de comunicare interetnică pe teritoriul republicii”* (art. 1, p. 6).

În viața de zi cu zi acest Articol aproape că nu se realizează, pentru că mulți alogeni, mai ales cei stabiliți în Republica Moldova după 1944, continuă să utilizeze în procesul comunicării oficiale nu limba română, și nici măcar limba lor maternă, ci limba rusă. Etnicii ruși, care constituie abia 12% din populația Republicii Moldova, au reușit, grație politicii regimului totalitar sovietic, să impună „limba lui Ilici” celorlalte grupuri etnice (ucraineni – 13%, găgăuzi – 3,5%, bulgari – 3% etc.).

Repercusiunile acestei gloto-politici sunt resimțite și astăzi, după 12 ani de existență a limbii române ca limbă de stat.

Funcționarii alolingvi continuă să utilizeze în interese de serviciu limba rusă. E vorba de mulți angajați ai Ministerului Transporturilor și Comunicațiilor (mai ales la C.F.M.), de funcționari din sistemul bancar etc.

În lunile aprilie-mai 2000 inspectorii de la Departamentul Relații Naționale și Funcționarea Limbilor au efectuat o serie de controale la instituțiile subordonate M.A.I. și au constatat că „mulți angajați nu cunosc limba de stat, iar o mare parte

dintre lucrările de secretariat sunt efectuate în limba rusă, utilizându-se formule vechi, perfectate (în cele mai multe cazuri) în limba rusă” („Țara”, 4 august, 2000, p. 2).

Un alt exemplu și mai pregnant: la S.A. (Societatea pe Acțiuni) „Lapte” din Chișinău s-au descoperit lucruri neverosimile în ce privește nerespectarea Legislației Lingvistice:

- lucrările de secretariat se efectuează în limba rusă;
- mapele „Ordine” și „Corespondențe” conțin texte în limba rusă în proporție de 99%;
- toate formularele, tabelele, borderourile sunt executate tipografic și completate în limba rusă;
- contabilitatea funcționează în rusește;

– numele angajaților sunt ortografiate după modelul rusesc: Lupu Mihail Afanasievici, Leu Natalia Petrovna etc.;

– din cei 378 angajați, 62 de persoane cu funcții de răspundere nu posedă limba română;

– limba de lucru în toate subdiviziunile de producție ale întreprinderii este limba rusă;

– șefii nu înțeleg româna;

– chiar și Contractul S.A. „Lapte” cu Ministerul Agriculturii și Industriei Prelucrătoare este perfectat în limba rusă;

– juriștii întreprinderii respective nu cunosc deloc limba de stat.

Și la alte întreprinderi din Chișinău – „Alimcom”, „Viorica Cosmetics” ș.a. – nimeni din angajații alolingvi „nu frecventează cursurile de studiere a limbii române, cursuri ce sunt neglijate și de administrație”.

Mai mult decât atât, până în ziua de astăzi „nici un șef de întreprindere nu a fost tras la răspundere administrativă, care prevede aplicarea amenzilor sau destituirea din funcție” („Flux”, 11 octombrie 2000, p. 3).

IV. Se știe că limba se învață cel mai ușor și mai temeinic în școală. Dar ce se constată la noi? Alolingvii nu-și prea dau copiii la școlile românești, iar limba română în școlile ruse nu este considerată o disciplină prea importantă (deși nota generală figurează în atestat).

Pe de altă parte, mai sunt părinți moldoveni care-și trimit copiii la școlile cu predare în limba rusă. E semnificativ să remarcăm în acest sens că fiecare al treilea elev din Republica Moldova învață în școală rusească. Cele 1085

Tabelul nr. 4. Limba oficială a republicilor autonome din Federația Rusă*

Nr.	Regiunile Autonome din Federația Rusă	Capitala	Limba oficială	Nr. de vorbitori în limba pop. titulare
1	Karelia	Petrozavodsk	Karelă (de fapt, finlandeza)	470 000
2	Komi	Sâktâvkar	Komi	431 000
3	Ciuvașia	Ceboksarî	Civașă	400 000
4	Mordovia	Saransk	Mordvină	400 000
5	Tătaria	Kazan	Tătară	400 000
6	Mari-El	Ioșkar-Ola	Mari (și rusă**)	150 000
7	Udmurtia	Ijevsk	Udmurtă (și rusă)	200 000
8	Bașria	Ufa	Bașchiră (oficială secundară)	820 000
9	Kabardino-Balkaria	Nalcik	Kabardină	150 000
10	Osetia-de-Nord	Vladikavkaz	Osetă	300 000
11	Daghestan	Mahacikala		
12	Cecenia	Groznaî	Cecenă	420 000
13	Ingușetia	Nazran	Ingușă	150 000
14	Kalmâkia	Elista	calmâcă	130 000
15	Bureatia	Ulan-Ude	Bereotă	220 000
16	Iakutia	Iakutsk	Iakută	326 000
17	Tuva	Kâzâl	Tuvină	37 000
18	Karaceaev-Cerkesia	Cerkassk	Karaceai	80 000
19	Hakasia	Abakan	Hakasă	56 000
20	Altai	Gorno-Altaiisk	Altaică	49 000

de școli românești și 255 de școli ruse au un contingent de 460 000 de elevi – cu limba română de studiu și 147 647 – cu limba rusă de studiu ("Flux", 20 octombrie 1999).

E de la sine înțeles că absolvenții școlilor ruse (dacă nu posedă bine limba de stat) se vor încadra mai greu în câmpul muncii în Republica Moldova.

În Transnistria și Găgăuzia există

* Vezi M. Sola, Ioana Vintilă-Rădulescu, **Limbile lumii. Mica enciclopedie**, Chișinău, 1993.

** În republicile Mari-El, Udmurtia și Bașkiria etnicii ruși (și rusofonii) prevalează numeric, în mod zdrobitor, asupra autohtonilor, de aceea și limba rusă e considerată limbă de stat.

mari probleme în ceea ce privește limba de predare în școli și licee. Recent premiul Vasile Tarlev s-a întâlnit cu directorii celor șapte școli moldovenești din stânga Nistrului. În aceste școli învață 5 355 de elevi, ceea ce constituie 39,3% din numărul total de elevi moldoveni din partea stângă a Nistrului și din orașul Tighina. Așadar 60,7% din copii își fac studiile preuniversitare în școlile rusești. Este mai mult ca sigur că acești copii, când vor ajunge la majorat, vor îngroșa rândurile moldovenilor ce consideră că limba lor maternă e rusa ("Moldova Suverană", 22 august 2001, p.1).

Notă: Toate școlile moldovenești din Transnistria scriu în grafie rusă. Excepție fac trei școli: nr. 20 din Tiraspol; nr. 19 din Tighina și nr. 12 din Râbnîța.

În Unitatea Teritorial-Administrativă "Gagauz-Yery" (unde populația găgăuză constituie 47%) funcționează 55 de școli și anume: 50 – ruse; 4 – mixte (ruso-găgăuze); 1 – română.

Despre ce fel de cunoaștere a limbii de stat poate fi vorba în acest caz?

Notă: Foarte mulți copii nu frecventează școala din lipsă de mijloace materiale. Astfel "în anul de studii 2000-2001 în județul Edineț au rămas neșcolarizați 222 de copii, iar alți 223 au abandonat învățătura pe parcursul anului" ("Moldova Suverană", 25 august 2001, p. 2). O situație similară se constată și în celelalte județe.

V. Situația e tristă și în învățământul universitar. La ora actuală în Republica Moldova există circa 60 de universități, zeci de colegii, școli de meserii cu limba de predare română și rusă (deseori grupele rusești prevalează). Dacă până la 1990 erau doar șapte instituții de învățământ superior, și toate erau de stat, astfel încât problema limbii putea fi rezolvată "de sus" (prin ministerul de resort, prin legi elaborate de stat), apoi în prezent majoritatea covârșitoare a acestor instituții sunt private, ele subordonându-se doar formal Ministerului de Învățământ. Rectoratele se supun, în primul rând, Legii Învățământului, și nu Legislației Lingvistice. Plus la aceasta, e de notat că în Republica Moldova există universități și colegii care funcționează aproape exclusiv în limba rusă. E cazul Universității de la Comrat, a Universității Slavone din Chișinău ș.a.

Problema limbii de predare e mult mai serioasă decât poate să pară la prima vedere. Iată de ce mii de absolvenți

ai universităților, gimnaziilor, colegiilor, liceelor cu limba rusă de predare, în loc să se integreze în cultura, economia națională, în tradițiile românilor basarabeni, devin, *de facto*, adversarii (ca să nu spun dușmanii) cei mai aprigi ai românismului, ceea ce conduce, în ultimă instanță și în mod iminent, la separatism etnic, la disensiuni de ordin național, la dorința de a expulza din uzul oficial limba română sau, cel puțin, de a oficializa, prin constituție, două limbi de stat: rusa și română (numită de ei "moldovenească").

VI. Un obstacol evident în calea unei normale și benefice dezvoltări și utilizări a limbii de stat este și fărâmițarea teritorială a strămoșescului nostru pământ.

Toleranța exagerată a băștinașilor, a politicienilor chișinăuieni față de pretențiile nejustificate ale grupurilor etnice, aduse de valorile țarismului (1812-1917) și de cele ale Sovietelor (1940-1941; 1944-1989) a condus la fărâmițare teritorială și la crearea ad-hoc, după principiul etnic, a trei unități administrativ-teritoriale, unele dintre ele chiar cu veleități de state independente. E vorba de Transnistria, Găgăuzia și Taraclia. În toate aceste trei autonomii limba oficială preferată e cea rusă, adică nu limba de stat a Republicii Moldova. Un asemenea exemplu e greu de găsit în toată Europa.

VII. În defavoarea etnosului național, a culturii, a economiei, a limbii române este exodul de brațe de muncă din Republica Moldova în țările europene. Muncitori, medici, pedagogi, agronomi etc. părăsesc cu sutele și mile locurile de baștină, îndreptându-se spre țările din Occident, unde sunt gata să presteze orice fel de muncă. Până în prezent au plecat din țară mai mult de 800 000 de persoane, în fond români-moldoveni ajunși la sapă de lemn. N. Dabija scrie că satul Racovăț din județul Soroca s-a mutat aproape în întregime în Grecia. Din cei peste 4 000 de locuitori n-au mai rămas decât bătrânii și copii (N. Dabija, **Ai noștri pe glob** "Literatura și Arta", 14 septembrie, 2000, p. 1). Ne întrebăm: pe mâna cui își lasă basarabeni emigranți Țara? Răspunsul stă la suprafață: pe mâna a tot felul de aventurieri venetici, care nu întârzie a se infiltra mai ales în orașele republicii. Devenind prosperi peste noapte, nu-i mai interesează limba română, cultura și istoria neamului nostru, ci numai... dolarul!

Conform datelor Departamentului de Analize Statistice și Sociologice, la începutul anului 1999, au plecat în străinătate peste 15 la sută din populația aptă de muncă din Republica Moldova ("Țara" 12 octombrie 1999, p. 3). Nu este greu de presupus că la ora actuală procentul celor plecați a crescut.

VIII. Limba fiind un fenomen social, ("un fait social", după cum spunea marele lingvist elvețian de limba franceză Ferdinand de Saussure) moare odată cu purtătorii ei, cu respectiva comunitate de vorbitori.

Ei bine, în Republica Moldova, actualmente suntem martorii unei situații cu totul ieșite din comun, când mortalitatea întrece cu mult natalitatea. Un singur exemplu: în județul Edineț de la începutul anului și până în august 2000 s-au înregistrat circa 8000 decese și numai 426 de nașteri ("Țara", 4 august 2000, p. 1). "Este de reținut că în majoritatea județelor sporul natural al populației este negativ, așadar ne aflăm în pragul unei crize demografice" ("Țara", 12 octombrie 1999, p. 3).

Creșterea mortalității băștinașilor se explică prin sărăcia nemaipomenit de mare: astăzi fiecare al patrulea sau al cincilea cetățean al republicii pur și simplu duce foame, nu dispune de minimum minimorum pentru trai, nu are posibilitatea să se interneze la spital, să-și procure medicamentele necesare etc.

În prezent Republica Moldova este una dintre cele mai sărace țări din Europa; mai mult de jumătate din populație (conform datelor Departamentului de Analize Statistice la 1 ianuarie 1999 populația Republicii Moldova constituia 4,3 milioane de oameni) nu-și poate permite cheltuieli de cel mult 1\$ S.U.A. pe zi; crește tot mai mult numărul persoanelor ce suferă de subnutriție; au sporit cazurile de anemie în rândul copiilor și femeilor, au căpătat o largă răspândire afecțiunile cerebrale la nou-născuți. Medicii din Moldova folosesc acum sintagma "statistică de război", deoarece rata mortalității în rândul bărbaților depășește de 2-3 ori numărul deceselor printre femei (I. Preașcă, **În Republica Moldova s-a ajuns la "statistica de război"**, "Țara", 12 octombrie 1999, p. 3).

În această ordine de idei, este alarmant faptul că Republica Moldova se află pe ultimul loc în CSI în ceea ce privește creșterea produsului intern brut (PIB),

acesta constituind în primul semestru al anului 2001 doar 3,1% (vezi tabelul nr. 5).

IX. Se știe că școala este focarul principal de cultură, de răspândire a normei literare, a limbii române, cultivate printre elevi. Spre totala noastră nedumire, în Republica Moldova mii de copii nu frecventează școala.

Potrivit datelor Ministerului de Învățământ, în anul școlar 1999-2000 au rămas neșcolarizați peste 5000 de copii între 7-16 ani. La 1 septembrie 2000 nu s-au prezentat la școală 9 654 de copii între 7-16 ani din numărul total de circa 523 000, care urmau să fie școlarizați în mod obligatoriu.

Ministerul de resort afirmă că 3424 de elevi nu au pășit pragul școlii din cauza situației materiale a părinților, care nu sunt în stare să le procure rechizite școlare, îmbrăcăminte și încălțăminte; 1271 de copii au fost absenți la 1 septembrie 2000 pe motiv de boală ("Țara", 12 septembrie 2000, p. 1).

Situația e critică. Sub ochii noștri poate să crească o generație de tineri necărturari, inculți, indiferenți față de limba pe care o vorbesc, față de istoria neamului.

În școlile din Republica Moldova absentează nu numai elevii, ci și profesorii. Astăzi prin școlile, liceele și gimnaziile din republică se înregistrează sute de locuri vacante de profesori de fizică, chimie, biologie, limbi străine, istorie, limbă și literatură română etc. Fiecare județ din Republica Moldova aștepta la 1 septembrie 2000 sosirea unui detașament de 100-120 de tineri pedagogi, însă au venit doar câteva persoane ("Glasul Națiunii", 4 octombrie 2000, p. 13).

Moldpres preciza nu demult că, potrivit datelor oficiale, instituțiile școlare din județul Lăpușna duc lipsă de 100 de dascăli, cei mai mulți fiind de franceză, engleză, română, dar și de clasele primare. Din cei peste 200 de absolvenți ai diferitelor facultăți, solicitați de Direcția Județeană de Învățământ, în județ au sosit numai 24 ("Țara", 19 septembrie 2001, p. 1).

În județul Edineț, din cei 84 de absolvenți s-au prezentat la serviciu 9 persoane ("Flux", 28 septembrie 2000, p. 2).

X. În ultimul timp, Republica Moldova este învăluită într-o imensă mantie alofonă: în transportul auto – muzică rusească, în magazinele cele mai luxoa-

Tabelul nr. 5. Dinamica produsului intern brut în semestrul I, 2001 într-o serie de state din fosta Uniune Sovietică*

Nr.	Țara	Dinamica produsului intern brut în semestrul I, 2001	
1	Azerbaidjan	8,5	7,7
2	Kirghizstan	7,4	7,4
3	Tadjikistan	6,5	10,7
4	Belarus	4	3
5	Uzbekistan	3,8	4,2
6	Georgia	2,8	5,2
7	Moldova		3,1

se – vorbă rusească, în piață, obiectele destinate vânzării de cele mai multe ori nu sunt nominalizate în limba de stat.

Vreo 12 posturi rusești de radio și TV invadează eterul nostru, având licențele respective (obținute de la Consiliul Coordonator al Audiovizualului).

E vorba de:

Europa plus, Serebrenâi dojdî, Hit FM, Nașe Radio, Polidisc, Radio d'or, Radio Rossii etc.

Unele posturi menționate mai sus, în orele de maximă audiență (7.00-18.00), ne spală creierii într-un mod nestingherit, poluând spațiul informațional din Republica Moldova ("Flux", 13 septembrie 2000, p. 3).

După cum spune poetul Gh. Vodă, românii basarabeni "se văd obligați zi și noapte să rabde înfipțe în creștetul lor antenele Moscovei" ("Țara", 13 octombrie 2000, p. 3).

Este cunoscut faptul că un grup de tineri ziariști, care și-au făcut studiile în afara Republicii Moldova, au acționat în judecată Consiliul Coordonator al Audiovizualului, pentru că a acordat licențe posturilor de radio și TV care nu respectă articolul 13 din Legea Audiovizualului.

Curtea de Apel a dat câștig de cauză CAIRO și a lansat decizia de a retrage licența de emisie a opt posturi de radio și TV.

Dar intervine Parlamentul, propunând o reinterpretare a articolul 13 din Legea Audiovizualului.

În lumina acestei noi interpretări, instituțiile locale ale audiovizualului care retransmit posturile de radio rusești sunt obligate să emită 65 la sută din program în limba de stat ("Flux", 25 octombrie 2000, p. 3).

Așadar, mass-media electronică alofonă continuă să funcționeze nestingherită, găsindu-și susținători chiar printre intelectualii din Republica Moldova. S-a întocmit ad-hoc o adunare deschisă a oamenilor de cultură ai Moldovei ("Moldova Suverană", 28 septembrie, 2000, p. 3), s-au realizat interviuri cu ziariști, deputați etc., în care se căutau "argumente" pentru a justifica emisiunile în limba rusă, pentru a-i condamna pe tinerii din grupul CAIRO. Se aduceau "argumente" de tipul:

- în Republica Moldova "se ridică din nou un val de încordare națională";
- se încalcă drepturile omului;
- nu se respectă dreptul "de a vinde acea marfă care este solicitată de cumpărător" (de parcă Limba s-ar scoate la mezat);
- i se interzice omului "de a obține informații în limba care-i place";
- se încearcă o întoarcere la sistemul totalitar;
- în sfârșit, "criteriul principal al soluționării problemelor sociale trebuie să fie nu atât limba, cât folosul general adus țării".

(Din *Adresarea...* semnată de: Mihail Dolgan, Lidia Botezatu, Ion Suruceanu, Valentin Goga, Olga Ciolacu, Liviu Știrbu, Constantin Moscovici, Marian

* "Țara", 12 octombrie 2001, p. 3.

Stârcea, Margareta Ivănuș, Formația "Frech", Formația "O-zone", Formația "Zdop și Zdop", "Moldova Suverană" 28 septembrie 2000, p. 3).

În același spirit s-au exprimat și câțiva redactori sau responsabili de săptămânale și cotidiane din Chișinău: unii au lăudat calitatea înaltă a cântecelor (melodiilor) unor cântăreți ruși ("Săptămâna"), alții scriau că nimeni nu-l poate priva (pe om) de dreptul "de a avea acces la marea cultură rusă" ("Dialog"); alții subliniau că "cererea dictează oferta; că produsul rus se vinde și aduce profit, dar produsul românesc similar se vinde mai rău și generează pierderi" ("Novoe vremea", "Flux", 29 septembrie 2000, p. 5).

Așadar, audiovizualul a rămas cum a fost.

Pentru a ameliora situația lingvistică, pentru a salva limba română la ea acasă, aici în Republica Moldova, se cer luate măsuri de urgență:

1. A revedea art. 13 din Constituția Republicii Moldova, reformulându-l în conformitate cu adevărul științific și istoric.

2. A reface și a reedita "Legislația Lingvistică" din 1989, deoarece aceasta s-a învechit moral și factologic.

3. A se face Recensământul populației. S-a promis acest lucru încă la 1 ianuarie 1999, dar nu s-a realizat. Nu cunoaștem starea demografică actuală din Republica Moldova, dinamica ei.

4. Să fie elaborată o politică lingvistică a Statului în care s-ar indica în mod explicit funcțiile sociale ale limbii române, obligativitatea cunoașterii ei de către toți alolingvii. În același timp să fie stipulate și funcțiile unor limbi ale grupurilor etnice.

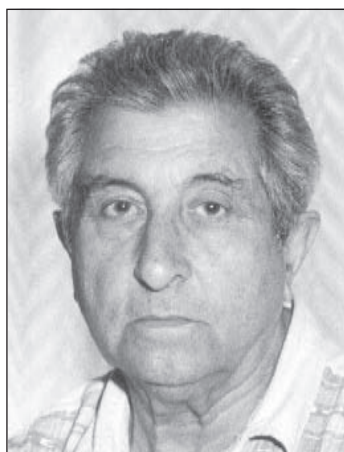
5. Să fie revăzută Legea Învățământului, indicându-se că la toate universitățile și colegiile predarea disciplinelor de profil (în grupele alolingve) să se facă (începând cu anul II-III) în limba de stat.

6. Să se efectueze atestarea la limba română a cadrelor de conducere, a tuturor angajaților, a funcționarilor etc., care în virtutea obligațiilor de serviciu vin în contact cu cetățenii (art. 7 din Legislația Lingvistică).

E cazul să amintim că această atestare a fost prevăzută pentru 1 ianuarie 1995, dar prin Decizia Parlamentului (nr. 36-XVIII) din 1 aprilie 1994 atestarea cadrelor la cunoașterea limbii de stat a fost sistată. Mai târziu, într-o Hotărâre a

Guvernului Republicii Moldova se menționa că, începând cu 1997, toți funcționarii publici, în momentul angajării la serviciu, trebuie să cunoască limba de stat sau, dacă se află deja în funcție, să fie atestați ("Flux", 26 septembrie 2000, p. 2). Această Hotărâre nu a fost abrogată, dar nici nu se respectă.

În sfârșit, Societatea civică a Republicii Moldova ar trebui să ceară de la guvernanți să fie mai insistenți, mai sinceri, mai decisi în promovarea adevărului științific privind limba și istoria neamului nostru! În acest sens aș vrea să-l citez pe cunoscutul poet Ion Hadârcă. Într-un interviu dat ziarului "Flux" poetul a răspuns în felul următor la întrebarea "Ce puteți spune despre patriotismul moldovenilor?": *"Patriotismul românesc este esența noastră, este ceea ce ne caracterizează. Noi vom exista în istorie atâta timp, cât vom recunoaște că suntem Români și că vorbim aceeași limbă cu frații noștri de peste Prut"* ("Flux", 6 octombrie 2000, p. 6). Să sperăm că acest adevăr axiomatic îl vor recunoaște și îl vor promova atât conducătorii Republicii Moldova, cât și toți trăitorii acestui picior de plai, indiferent de națiune. Așa să ne ajute Dumnezeu!



Acad. Silviu BEREJAN
Chișinău

CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ CA BAZĂ PENTRU DENUMIREA LIMBII ȘI A POPORULUI CE O VORBEȘTE

Recent, la Chișinău, și-a desfășurat lucrările un simpozion internațional, organizat de Institutul de Literatură și Folclor sub semnificativul generic "Regionalismul basarabean interbelic: istorie și contemporaneitate", la care literații locali împreună cu mai mulți colegi din Țară (de la București și Iași) au luat în dezbatere o serie de aspecte delicate ale problemei abordate. Deși s-a discutat mult și cu argumente dintre cele mai diferite, a rămas totuși în suspensie întrebarea formulată în titlul comunicării sale de profesorul universitar ieșean Dan Mănuță, doctor în filologie, și anume: este vorba de un concept pur literar sau de unul cu un profund substrat geopolitic?

Suntem înclinați să credem că, în cazul Basarabiei din perioada interbelică și cu atât mai mult din perioada actuală, tendințele regio-

nale și interpretările regionaliste ale realităților locale au un puternic colorit extraliterar sau supraliterar.

Vorba e că în Basarabia, spre deosebire de alte provincii românești, în virtutea unor condiții special create din interese anume geopolitice, problema specificului zonal, adică a regionalismului ca fenomen firesc pentru orice comunitate socială de proporții, a degenerat – în trecut și, din păcate, și în prezent – într-o problemă eminamente politică.

Deși specificul regional a existat dintotdeauna în toate provinciile românești (inclusiv după marea Unire din 1918), el a fost și este interpretat într-un mod cu totul diferit în Basarabia și în restul regiunilor.

Dacă în celelalte regiuni specificul local avea un caracter **centrifug**, deoarece se manifesta în *interiorul* românismului, consolidându-l, în Basarabia i s-a dat tot timpul (și mai abitar în prezent) o altă interpretare – **centripetă**: el a fost și este considerat contrapuz românismului, fiind ostil acestuia și orientat spre separarea de el.

Ceea ce era simplu provincialism pentru celelalte regiuni, fără nici un fel de implicații de altă natură, în Basarabia a căpătat amprentă pronunțată politică, specificul regional fiind exploatat la maximum, în scopuri antiromânești, desigur, de cei ce urmăreau ruperea acestui meleag din trupul Țării.

Despre regionalism în cultura, literatura și arta Basarabiei, precum și despre specificul graiului utilizat aici, nu s-a putut niciodată vorbi așa, cum s-a vorbit și se vorbește despre ele în celelalte provincii și regiuni românești (Ardeal, Maramureș, Banat, Oltenia, ba chiar și în Bucovina). Specificul literaturii și mai cu seamă al graiului ardelenesc, maramureșean, bănățean, oltenesc, de exemplu, a fost și este obiect special de studiu, este cunoscut și apreciat, este valorificat în creații umoristice fără nici o supărare, fără pretenția de a-l impune altora sau de a se izola prin el de alte zone tot românești.

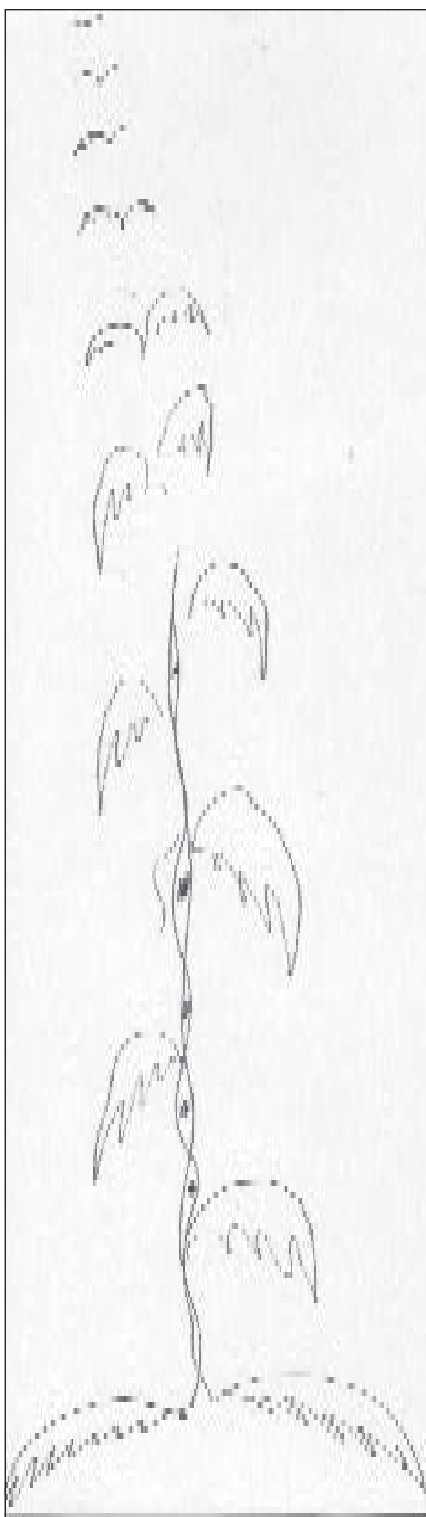
Cauzele acestei deosebiri radicale sunt două.

Prima: înstrăinarea etnică, iar mai târziu și cea națională, ce s-a produs pe parcursul unor perioade mai îndelungate din istorie sub influența condițiilor vitrege create (create expres, aș zice), în care s-a aflat Basarabia și populația românească de aici.

A doua: populația românească din Basarabia a fost lipsită de sentimentul întregului etnic și al conștiinței naționale unice (această cauză decurge din prima și are o importanță capitală pentru spiritualitatea acestui pământ, căruia i-am putea spune astăzi "al nimănui" – unii nu vor să-l dea, alții nu vor să-l ia, deși și unii, și alții nu au posibilitatea să facă nici un demers rezonabil, care ar schimba soarta celor ce își duc viața pe acest meleag, păstrându-și cum pot specificul, tradițiile și obiceiurile, care oricum continuă și vor continua să fie românești).

Transilvănenii, bănățenii, oltenii și locuitorii altor provincii, care au avut și au permanent viu simțul întregului românesc, vorbesc liber și degajat despre specificul lor regional (oricât de pronunțat ar fi el pe fundalul comun românesc!), fără nici un fel de veleități de "independentizare", căci el (acest specific) nu infirmă câtuși de puțin în conștiința lor unitatea spirituală cu restul neamului românesc, comunitatea etnică cu ceilalți locuitori ai spațiului național, ci, din contra, le confirmă, căci specificul lor provincial devine relevant tocmai pe fundalul identității românești (nu izolat și separat de comunitatea dată!).

Pe când basarabenii vorbesc despre specificul lor local întotdeauna crispat, deoarece lor li s-a inoculat timp îndelungat și prin mijloace de tot soiul (unele monstruoase chiar!) că ei ar fi altceva decât întregul din care istoricește făceau parte organică. Tocmai de aceea ei încetează treptat să mai simtă și să mai cugete românește, capătă cu timpul convingerea fermă că s-au rupt de la matcă, că ei constituie o entitate aparte ce nu face parte din neamul românesc, că sunt amplasați **nu în interiorul** neamului unic, ci în afara lui, undeva **alături și paralel** cu acesta, că **formează** deci un alt neam.



Iulian FILIP. Câte ceva despre rădăcini și zburare.

De la un timp diriguitorii rusofili (și românofobi ca structură psihică) au început să manipuleze populația basarabeană, făcând-o să exteriorizeze manifeste pretenții de independență nu față de cei străini, ci față de întregul etnic și național, independentă nu numai teritorială, ci și spirituală, conceptuală.

Conducerea aservită Imperiului Rus (iar apoi sovietic) a încurajat permanent și continuă să încurajeze tendințele, cultivate cu grijă, de adâncire a prăpastiei care a ajuns să separe populația românească din Basarabia de populația, tot românească, din Țară.

Acesta nu e de acum numai regionalism sau provincialism, existent obiectiv în cadrul întregului, în cadrul aceluiasi neam, care e un lucru firesc, ci cu totul altceva, *mult mai grav* pentru conștiința populației din regiune.

În prezent apar iarăși tentative de scoatere din uz a glotonimului *român* (cu aplicare la limbă) și a etnonimului *român* (cu aplicare la popor) prin intimidare și izolaționism, adică prin recurgere la forță, care, după cum bine se știe, este o acțiune profund antidemocratică, ce contravine unui șir întreg de convenții și declarații universale privind drepturile popoarelor și respectarea libertăților fundamentale ale omului și ale generațiilor viitoare.

Se adoptă decizii și chiar legi ce vin în contradicție flagrantă cu legile anterioare. Conducerea neglijează ostentativ problemele limbii de stat, s-a purces la readucerea limbii ruse în prim-plan, prin declararea ei drept *a doua limbă de stat* în Republica Moldova (ceea ce înseamnă de fapt *prima și unica*, cum a spus acad. M. Cimpoi).

Sunt necesare însă cu totul alte acțiuni. De exemplu, articolul 13 (antiștiințific și antinațional) din Constituție trebuie redactat și votat din nou în Parlament în conformitate cu temerile științifice și idealurile noastre de renaștere național-spirituală, căci e imposibil să dezvoltăm cultura statului într-un subdialect (și nu în limba literară!), să folosești doar o mică parte a valorilor culturii naționale (și

nu întreaga gamă a culturii noastre naționale!).

Ideea cu "limba moldovenească" este o "idee vădit aberantă". În Constituție a fost promovat deci un neadevăr. Trebuie revăzută așadar Constituția, nu adevărul!

În prezent, ca urmare a situației existente în Republica Moldova, s-a creat o stare de lucruri ce nu poate fi depășită ușor, deși s-au depus și se depun eforturi permanente din partea intelectualității progresiste (scriitori, jurnaliști, învățători, profesori, oameni de știință ș.a.), care, trebuie să recunoaștem, e destul de redusă numeric.

Se creează impresia că tot ce se face în această privință se face în van. Se scrie mult în presă, se vorbește mereu la radio și televiziune, dar nimeni nu ascultă, nimeni nu citește cele scrise, nimeni nu interesează de nimic. Totul continuă ca și ieri, ca și luna trecută, ca și în anul ce s-a scurs, ca și acum cinci ani.

Cum să lupți cu asta?! Care sunt căile?! Nimeni nu poate da un răspuns!

Poate trebuie inițiată o campanie largă de formare a conștiinței naționale unice. Dar cine va apleca urechea la cele promovate în această campanie, dacă forurile de conducere nu susțin în principiu obiectivele în cauză? Demersurile educaționale urmează să cuprindă întreaga populație a Republicii Moldova, nu numai pe intelectuali, care s-au cam rărit în ultimul timp. Populația trebuie să conștientizeze ce se întâmplă, care îi sunt originile, cu cine se înrudește, ce limbă vorbește?!

E o sarcină grea de tot.

Mai cu seamă în condițiile monolingvismului rusofonilor din republică și a bilingvismului celor ce în majoritate nu cunosc suficient nici una dintre cele două limbi ce se confruntă în societate.

Dar, până se va forma conștiința națională, până se va restabili simțul întregului etnic și până se vor crea condițiile necesare pentru monolingvismul statal firesc, să nu acceptăm cel puțin neadevărurile!



Dr. Ion CIOCANU
Chișinău

NU! TIRANIEI LIMBII RUSE

Îngăduiți-mi să mă refer pentru început la două hotărâri despre limbi, adoptate încă pe vremea Puterii Sovietice: "Despre învățarea limbii ruse în R.S.S. Moldovenească" și "Despre învățarea limbii moldovenești în R.S.S. Moldovenească". Cum se face, doamnelor și domnilor, că una dintre aceste hotărâri – gândiți-vă dumneavoastră înșivă care anume – a fost realizată chiar în momentul adoptării ei, iar cea de-a doua – aș dori să vă gândiți și să înțelegeți care și de ce – nu este realizată nici până în prezent.

Nu mă grăbesc să trag de aici concluziile care se cer, le las, în mod conștient, pentru finalul acestei cuvântări*, dar noi, românii moldoveni, am învățat rusa pe timpul țarismului, am învățat-o pe timpul sovietelor, o învățăm după declararea Independenței, deci după 1991, iar rușii nu ne-au îndrăgit limba nici măcar după

1989, când au fost adoptate legile despre limba de stat, despre grafia latină și despre funcționarea limbilor vorbite la noi, legi prin care erau obligați în chip magistral s-o facă.

Până la un punct îi putem, desigur, înțelege, de vreme ce legea "Cu privire la funcționarea limbilor..." este împestrițată cu fraze despre întocmirea documentelor în limba moldovenească sau rusă, altelei – în moldovenească și rusă.

Mărinimoși ca de la Burebista, Decebal și Traian, noi le-am oferit cetățenilor rusofoni, în 1989, posibilitatea de a însuși treptat, în urma frecventării grupelor, cercurilor, cursurilor special organizate – pe banii publici! – pentru domniile lor, ca să li se dea minimul necesar din ceea ce li se cerea să cunoască. Domniile lor au acceptat banii, unii conducători notau în cataloage că învață limba "moldovenească", în realitate însușind cu hărnicie de invidiat limba... engleză.

Aceasta, engleza, le era de mare trebuință, pe când "moldovenească"...

S-a vorbit, în ultimii ani, de sute de ori despre necesitatea schimbării legislației lingvistice în corespundere cu situația actuală, după ce au fost organizate mai mult de 2000 (două mii!) de grupe, cercuri și cursuri de însușire a limbii de stat de către alolingvi, după nenumărate emisiuni radiofonice și televizate în ajutorul alolingvilor doritori de a ne învăța limba, după cele circa 150 (una sută cincizeci!) de manuale, ghiduri, dicționare destinate de asemenea lor.

Zadarnic.

Limba rusă n-a încetat, nici după 1989, să împingă pe planul al doilea limba acestui pământ. Majoritatea documentelor în organizații, la întreprinderi, mai cu seamă la cele particulare, au continuat, în tot acest răstimp, să fie redactate în rusește. Controalele, indicațiile, dispozițiile Departamentului de Stat al Limbilor (1992-1994) și ale Departamentului Relații Interetnice și Funcționarea

* Ținută la Congresul I al Filologilor din Republica Moldova, la 29 august 2001.

Limbilor (1998-2001) n-au ajuns la urechile și, mai ales, la conștiința tuturor conducătorilor de toate rangurile. Astfel încât este suficient ca directorul, președintele sau cel puțin contabilul să nu cunoască limba statului, pentru ca toate adunările, ședințele, consfăturile să se țină în limba rusă.

Pe parcurs au fost depuse multe și mari eforturi ca să apărăm limba de stat, să stăvilim poftele nesăbuite ale conducătorilor internaționaliști care, vorba lui Nicolae Dabija, cunosc numai o singură limbă, dar nici demersurile departamentului, nici acționarea în judecată (a căpătat o rezonanță deosebită cazul unui oarecare Veselovski de la Ialoveni), nici circularele expediate în județe și sectoare de către Procuratura Generală n-au dat rezultatele așteptate de noi.

Să nu ajungi la concluzia că în domeniul funcționării limbii de stat au dominat tot timpul adevărate fărădelegi?

Am mai abordat această problemă. Revin la ea, deoarece trebuie să conștientizăm pericolul care ne paște în continuare din partea limbii ruse, mai ales după 25 februarie 2001, de când a venit la putere Partidul Comuniștilor. Trei legi adoptate sau pe cale de a fi adoptate rămă nimilos și nerușinat la rădăcina limbii noastre, rămase cu denumirea improprie – “moldovenească” – în constituția agrariano-interfrontistă din 1994. E vorba de o variantă nouă a legii publicității, conform căreia materialele de reclamă se întocmesc în limba română sau rusă (noua lege vine în flagrantă contradicție chiar și cu legea, perimată între timp, cu privire la funcționarea limbilor, în care se stipula că aceste materiale se întocmesc în limbile română și rusă, deci în două limbi; deputații comuniști au dat frâu liber rusofonilor care n-au respectat niciodată limba acestui pământ; apropo, la Chișinău au apărut primele anunțuri în care se scrie fără jenă ori – mai exact – cu nerușinare că la angajarea în funcție “cunoașterea limbii de stat nu este

obligatorie”). Apoi – de legea privind minoritățile etnice, în care acestora li se fixează drepturi de care beneficiază, în orice stat care se respectă, numai majoritarii. De exemplu, limba rusă, limbă a unui grup etnic de numai 13 %, este avansată la funcția unei a doua limbi de stat. Curând după legea privind minoritățile etnice Parlamentul chișinăuian a purces la pregătirea legii despre funcțiile limbii ruse ca a doua limbă de stat, proiectul acesteia fiind publicat în ziarul “Comunistul” încă la 12 ianuarie a.c., drept care ne întrebăm: cât timp limba acestui pământ o să mai aibă de suferit din cauza tiraniei neînzăbălate a unei limbi minoritare la noi?

Nu este sănătos să credem că în cazul dominării abuzive a limbii ruse vor continua să înflorească și limbile ucraineană, bulgară, găgăuză și celelalte. Experiența Transnistriei și a Găgăuziei vorbește, mult prea elocvent, că unde se deschid porțile limbii ruse nu mai poate fi vorba despre dezvoltarea normală a altei limbi.

Așa stând lucrurile, este absolut necesar să tragem concluziile cuvenite. Nu în sensul vreunui apel că nu trebuie să cunoaștem limba lui Pușkin, care e în adevăr “măreață și viguroasă”, ci în sensul că aceasta, având “la noi” statut de limbă minoritară, pierzându-și firesc statutul de “limbă de comunicare pe teritoriul Republicii Moldova” o dată cu destrămarea imperiului de odinioară, în care ea a avut un atare statut și a ținut în umbră în chip diabolic peste o sută de limbi ale popoarelor și grupurilor etnice din fosta Uniune Sovietică, e timpul să stea cuminte la locul ce i se cuvine conform numărului de purtători naturali, nu de români, ucraineni, bulgari, găgăuzi etc. rusificați. Cu alte cuvinte, e timpul ca și grupurile etnice conlocuitoare să-și dezvolte limbile lor, nemaivorbind de populația băștinașă majoritară.

Dacă nici după declararea limbii noastre drept limbă de stat ea n-a reușit să-și revină pe deplin de pe

urma influenței nefaste din partea limbii “fratelui mai mare”, cum o să-și revină limba noastră, cum o să se dezvolte ea în cazul declarării limbii ruse drept a doua limbă de stat, atât de impertinent anunțată recent de vicepreședintele Parlamentului chișinăuan?

Aceasta e întrebarea și de aici reies concluziile noastre privind încercările guvernanților actuali de a ne lipsi în continuare de dreptul nostru absolut legitim de a ne vorbi nestințgherit – oriunde și oricând – limba strămoșească:

Nu! limbii ruse ca a doua limbă de stat. Zicem acest prim “Nu!”, deoarece limba rusă își bate joc de limba noastră nu numai în sensul amintitului deja proiect publicat în ziarul “Comunistul”, nu numai în sensul declarației dezmațate a nou-înființatului șef Mișin că până la sfârșitul lui septembrie vom mai avea o limbă de stat, dar și în sensul că guvernul cere perfectarea tuturor documentelor și în limba rusă. De ce și în limba rusă, dacă încă la 17 iunie 1994 Parlamentul a adoptat o hotărâre (XIII-151), prin care se stipula ca de la 1 ianuarie 1997 la angajarea sau reangajarea funcționarilor publici avea să se ia în seamă cunoașterea limbii de stat? Dar mai citiți o dată, stimați guvernanți, *Legea Serviciului Public*, pentru a vă convinge că nu aveți temei să țineți traducători în rusește (sau poate totuși din rusește???) și să cheltuiți sute și mii de tone de hârtie (de dragul cui, domnilor ???).

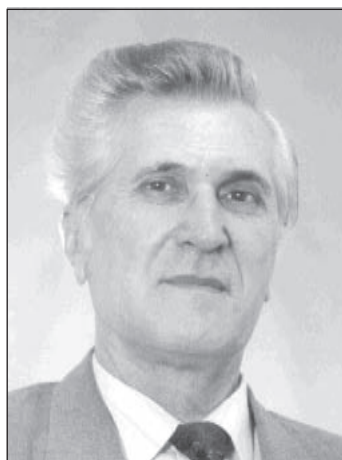
Nu! dispoziției Ministerului Învățământului de a ne obliga copiii să învețe limba rusă încă din clasa a doua. Mai explicăm o dată că e bine să cunoaștem limba rusă, dar nu înainte de a ne cunoaște ireproșabil limba strămoșească. Or, statul nostru s-a străduit tot timpul să pregătească armate întregi de cadre pentru învățământul rusesc, a eliberat licențe câtorva filiale ale universităților din Federația Rusă – pe teritoriul republicii, a admis funcționarea Universității Slavone la Chișinău, acum

având – se vede – un surplus de profesori de limba rusă, de dragul cărorora copiii și nepoții noștri sunt obligați să învețe în școli rusești ori cel puțin mixte și să buchisească rusește încă din clasa a doua. Cum planificați pregătirea cadrelor de profesori rușiști, domnilor guvernanți? Ori aceștia vin și azi din fundurile Rusiei, ca în primii ani postbelici?

Nu! prigonirii denumirii corecte a limbii noastre, denumire recunoscută, între altele, de Marx, Engels și Lenin, care scriau că Basarabia e locuită de români și că locuitorii ei vorbesc româna. Toți clasicii literaturii noastre, inclusiv basarabenii Bogdan Petriceicu Hasdeu, Alecu Russo, Constantin Stamati, Costache Negruzzi etc., s-au numit români și au scris în limba română.

Nu! prigonirii etnonimului care ne exprimă în mod exhaustiv. Nu! tentativelor moldoveniste primitive de substituie a disciplinei de studiu *Istoria românilor* prin una de esență stalinist-grosulist-țaranovistă – *Istoria Moldovei*.

Noi trebuie să încetăm odată și odată de a privi cu seninătate de antilopă cum ni se încalcă drepturile fundamentale aici, la noi acasă. Sper să exprim opinia voastră, stimați profesori, scriitori, ziariști, reprezentanți ai altor categorii de intelectuali, spunând aici în mod răspicat că forul nostru de astăzi este ultima manifestare pașnică întru apărarea istoriei limbii și în general a identității noastre spirituale.



**Prof. dr. Mihail PURICE,
U.S.M.**

LEGISLAȚIA LINGVISTICĂ ȘI PROBLEMELE LIMBII DE STAT

Ne-am fi așteptat ca după mai bine de zece ani de la adoptarea Legislației lingvistice, menite să întoarcă limbii române din Republica Moldova drepturile ei firești – limbă de comunicare interetnică în țară, limba organelor puterii de stat, administrației de stat și organizațiilor obștești, la întreprinderi, în instituții și organizații, limba lucrărilor de secretariat, limba textelor de informare vizuală – să se creeze un mediu lingvistic românesc. Tot în 1989 au fost aprobate și alte hotărâri ale Sovietului Suprem de atunci cu privire la modul de punere în aplicare a Legislației lingvistice. S-a prevăzut de asemenea ca articolele din Legislația lingvistică să se realizeze pe etape, “ținându-se cont de gradul de pregătire a sferelor vieții politice, economice, sociale și culturale, de structura națională, precum și de situația lingvistică existentă în diferite zone și în diferite colective de muncă din Republică” (Hotărârea Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești despre modul de punere în aplicare a Legii R.S.S. Moldovenești “Cu privire la funcționarea limbilor vorbite...”). Aceste etape cuprind o perioadă începând cu ziua adoptării Legii și terminând cu 1 ianuarie 1996.

Niște hotărâri menite să promoveze aplicarea Legislației lingvistice au fost luate și de către Guvern. Urma, în conformitate cu Hotărârea sus-pomenită, să se “elaboreze până la 1 ianuarie 1990 măsuri care ar prevedea răspunderea pentru nerespectarea prezentei “Legi...”. Așa și au rămas necunoscute aceste “măsuri”, care ar fi sancționat cazurile de încălcare a Legislației lingvistice. Sau că Legislația lingvistică a fost cu sfințenie respectată (ceea ce nu poate fi, căci situația nici pe departe nu este cea scontată), sau că astfel de sancționări n-au avut loc (nu se cunoaște nici un caz de sancționare pentru nerespectarea Legii).

După adoptarea actelor legislative cu privire la decretarea limbii române drept limbă de stat și revenirea ei la grafia latină, adică după 31 august 1989, au existat premise pentru întoarcerea limbii române la ea acasă, în veșmântul firesc – grafia latină. În consecință, într-un timp foarte scurt s-a putut realiza această revenire. S-a început vertiginos însușirea limbii române de către alolingvi pe contul statului (un stat sărac a cheltuit milioane), funcționând zeci și sute de cercuri de studiere a limbii de stat. A fost însă un entuziasm de scurtă durată, ca peste 2-3 ani să nu se mai insiste asupra aplicării Legislației lingvistice. Mai mult chiar, problemele ce țin de decretarea limbii române drept limbă de stat au devenit obiect de speculare politică în mâinile celor care, pentru a parveni, pentru a ajunge la putere, au anulat de fapt hotărârea despre punerea în aplicare a Legislației lingvistice, căci nu se mai cere ca limba română să se folosească “în toate sferele vieții politice, economice, sociale și culturale”, ca limba de stat să îndeplinească funcțiile unei limbi “de comunicare interetnice pe teritoriul republicii” (articolul 1 din Legislația lingvistică). Este declarată nulă și hotărârea prin care se cerea atestarea privind nivelul de cunoaștere a limbii române de către lucrătorii de conducere, ai organelor puterii de stat, ai administrației de stat și ai organizațiilor obștești, precum și de către lucrătorii de la întreprinderi, instituții și organizații, care în virtutea obligațiilor de serviciu vin în contact cu cetățenii.

Cu ce ne-am ales după 12 ani de activitate “în lumina” Legislației lingvistice?

1. Mediul lingvistic din orașele și orașelele republicii a rămas tot rusesc, ca până la 1989.

2. Glotonimul "Limba română" nu este recunoscut oficial.

3. Se insistă cu înverșunare asupra ideii de a nu recunoaște identitatea limbii literare vorbite în Republica Moldova și în România.

4. "Se lucrează" impertinent asupra creării unei atmosfere de românofobie.

5. Se mai insistă, ca și în anii de rea pomină, asupra ideii de "bilingvism armonios", susținute cu îndârjire mai ales de "specialiști" care nu cunosc limba de stat (adică, "bilingvism armonios" numai pentru populația autohtonă).

6. Se desfășoară o pregătire febrilă pentru recunoașterea oficială a limbii ruse ca a doua limbă de stat în Republica Moldova.

Aceste realități au fost vizate deja în diferite publicații de la noi. Semnificative în acest sens sunt materialele publicate în prestigioasa revistă "Limba Română". La Congresul filologilor s-a vorbit cu multă îngrijorare despre situația creată, mai ales în ultimul timp. S-a vorbit cu durere că limba română la noi nu este în capul mesei, că hotărârile oficiale cu privire la minoritățile naționale se iau în detrimentul limbii de stat și ar trebui să ne spunem cuvântul, sus și tare, în sprijinul limbii noastre. Este acest for o modalitate de a răspunde la declarațiile făcute la nivel oficial și orientate împotriva majorității populației? Congresul Filologilor (eventual, și alte întruniri) trebuie să se desfășoare nu numai în clipe de alertă, ci periodic, metodic, cu probleme bine definite propuse spre rezolvare. Când se discută momentele negative ale situației lingvistice de după adoptarea Legislației se invocă, de obicei, două cauze fundamentale:

1. Nu se pune în aplicare Legislația lingvistică, fapt care are la bază anumite circumstanțe de ordin politic;

2. Alolingvii, în special rușii, categoric nu vor să însușească limba de stat.

Este un adevăr, dar acesta e cel care se vede la suprafață, partea cea mai mare a acestui "ghețar" fiind ascunsă sub apă.

Dacă Legile cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republica Moldova, la statutul limbii de stat, ar fi fost respectate, am fi obținut oare rezultatul scontat? Ar fi fost oare limba română într-adevăr limbă de stat, interetnică, limbă a tuturor sferelor de activitate ale societății?

Să vedem care sunt prevederile Legislației lingvistice adoptate în condițiile

când republica era încă în cadrul Uniunii Sovietice, prevederi pe care am dori să le aplicăm în cadrul unui stat cu pretenții de a fi independent. Mă voi opri la câteva dintre ele, ca să ne dăm bine seama că nici chiar prin realizarea lor nu ne-am fi atins scopul.

1. În Legea "Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul R.S.S. Moldovenești" se declară: "R.S.S. Moldovenească asigură pe teritoriul său condițiile necesare pentru folosirea și **dezvoltarea limbii ruse ca limbă de comunicare între națiunile din Uniunea R.S.S., precum și a limbilor populațiilor de alte naționalități** care locuiesc în republică". Se mai revine la acest postulat, prin aceeași formulare, în articolul 3.

Cum poate fi, în acest caz, limba română limbă de stat, dacă cea rusă este declarată în această funcție. Urmează articolul 1 din Legislație care contrazice cele afirmate mai sus. În preambul se afirmă că limba noastră "se folosește în toate sferele vieții politice, economice, sociale și culturale și îndeplinește în legătură cu aceasta funcțiile limbii de comunicare interetnică pe teritoriul republicii". Prin urmare, Legislația declară două limbi ca interetnice (rusa și româna). În realitatea noastră (la ea ne-am referit mai sus) drept limbă interetnică rămâne tot limba "fratelui mai mare", pentru că cealaltă limbă nu poate fi aplicată în mediul lingvistic format de mai multe decenii. Astfel limba română, declarată ca fiind de stat este lipsită de una dintre funcțiile sociale ale unei limbi oficiale, a statului.

2. O altă prevedere de asemenea se dovedește a fi sterilă: "În localitățile în care majoritatea o constituie populația de naționalitate găgăuză limba oficială în diferite sfere ale vieții este limba de stat, limba găgăuză sau cea rusă". Astăzi în diviziunea administrativă a găgăuzilor, care se vrea independentă, limba oficială nu e nici româna, nici găgăuza, ci numai rusa, pentru că Legislația nu aprobă drept limbă de stat limba română pe întreg teritoriul republicii, ci "la alegere". Recent acolo a fost scoasă de pe post emisiunea în limba română a audiovizualului Gagauz yeri (la "alegere").

3. Prin lege sunt excluse anumite domenii de activitate pentru care ar fi obligatorie limba de stat (articolul 5). E vorba de "activitatea de producție a transporturilor feroviar și aerian precum și în unitățile militare..."

4. Cum poate fi limba română limbă de stat, dacă "în relațiile cu organele puterii de stat, ale administrației de stat și ale organizațiilor obștești, precum și cu întreprinderile, instituțiile și organizațiile", situate pe teritoriul republicii, "limba de comunicare orală sau scrisă – moldovenească sau rusă – o alege cetățeanul" (articolul 6). Cetățeanul alolingv se adresează în rusă, pentru că nu cunoaște româna. Cetățeanul care vorbește româna nu se poate adresa în limba maternă, deoarece lucrătorii de conducere, în multe cazuri, nu cunosc limba de stat. Astfel în relațiile cu organele puterii de stat tot rusa "o alege". Legiferată este și excluderea anumitor localități din zona de aplicare a limbii de stat, pentru că articolul 6, în continuare, cere: "în localitățile în care majoritatea o constituie populația de naționalitate ucraineană, rusă, bulgară sau de altă naționalitate, se folosește pentru comunicare limba maternă sau o altă limbă acceptabilă". Limba maternă a majorității populației din Chișinău, Bălți, Tiraspol, Tighina, Dubăsari, Ungheni și a multor altor localități e rusa (sau ucraineană, bulgara, găgăuza ai căror purtători, de fapt, în relațiile oficiale tot rusa aplică). Limba de comunicare nu poate fi, în aceste cazuri, decât numai rusa, iar "o altă limbă acceptabilă" va fi tot rusa. În consecință, mediul lingvistic rămâne fără schimbări, tot rusesc.

4. Este o declarație fără efect când se susține că "limba de lucru în organele puterii de stat, administrației de stat și organizațiilor obștești este limba de stat", dar totodată "se asigură traducerea în limba rusă" (articolul 9). Ce rost este ca limba de lucru să fie cea de stat, dacă în același timp se face traducerea? Ce stat își poate permite cheltuieli suplimentare pentru angajarea unui personal anume de traducători? Țara noastră, poate una dintre cele mai sărace din lume, își permite aceste cheltuieli pentru traducătorii din organele puterii de stat, administrației, de la întreprinderi, instituții și organizații. Dintr-o informație publicată în ziarul "Țara" (31 august 2001) aflăm că pentru cei circa 35-40 la sută din numărul total al parlamentarilor care nu vorbesc româna activează un serviciu de traducători. Aceștia "înghiț" din bugetul de stat circa 200 mii lei pentru parlamentarii care nu vor să însușească limba oficială a statului, la a cărei cârmă se află. Cine a calculat câte alte pierderi materiale are statul în

legătură cu aceste traduceri care se fac în lucrările de secretariat, în acțiunile penale, civile, în cazurile administrative, la notariate, în organele de înregistrare a actelor de stare civilă?

5. Prin articolul 9 al Legislației lingvistice încă o dată localitățile cu populație alolingvă sunt scoase prin lege din zona de răspândire a limbii de stat. Iată ce se cere aici: "Limba manifestărilor și lucrărilor de secretariat în organele puterii de stat, administrației de stat și organizațiilor obștești din localitățile în care majoritatea o constituie populația de naționalitate ucraineană, rusă, bulgară sau de altă naționalitate este limba de stat, cea maternă sau o altă limbă acceptabilă". Pe cine-l poți trage la răspundere pentru "încălcarea" legislației în localitățile alolingve, unde manifestările și lucrările de secretariat nu se fac în limba de stat? Legea în cazul acesta nu este obstrucționată, pentru că ea admite ca acestea să se facă și în "limba maternă sau o altă limbă acceptabilă". În realitate aici limba oficială e cea "acceptabilă", adică rusa (nici "materna", nici cea "de stat").

6. În mod premeditat, prin lege, limba română este lipsită de dreptul de a fi oficială, de a fi un atribut inerent al unui stat independent, în timp ce, în articolul 11, se proclamă că "la eliberarea documentelor se folosesc, la libera alegere a cetățeanului, limba moldovenească ori rusă sau limbile moldovenească și rusă, iar în localitățile cu populație de naționalitate găgăuză limba moldovenească, găgăuză ori rusă, sau limbile moldovenească, găgăuză și rusă". E o vădită marginalizare a limbii române, declarate ca fiind de stat. Cetățeanul alolingv "va alege" desigur nu limba găgăuză, nici bulgară, nici ucraineană, căci organele puterii de stat nu examinează documentele în aceste limbi și "vor alege" limba rusă. Pentru moldoveni este indiferent în ce limbă se eliberează aceste documente: rusă sau română, ele vor fi examinate orișunde. Nici în cazul acesta nimeni nu poartă răspundere pentru faptul că documentele nu se eliberează în limba de stat. Nu se constată act de fraudă când documentele sunt eliberate în limba rusă sau în altă limbă "acceptabilă".

7. Nu se poate insista pe cale oficială ca lucrările de secretariat la întreprinderile, în instituțiile situate pe teritoriul Republicii Moldova să fie efectuate în limba de stat. Legislația lingvistică

(articolul 12) permite ca "documentația tehnico-normativă" să fie folosită în limba originalului (adică, de obicei, în rusă). Astfel și aici limba de stat cedează limbii "acceptabile".

8. Articolul 14 înaintea o cerință învechită : "Documentația și alte informații, care se expediază peste hotarele R.S.S. Moldovenești, se întocmesc în limba rusă sau într-o altă limbă acceptabilă". De ce scrisorile oficiale, alte documente și informații să nu fie în limba statului nostru independent, în limba statelor cu care venim în contact sau în cele două limbi ale statelor de contact. În ce limbă poate fi documentația și alte informații trimise în Anglia decât în engleză sau română sau engleză și română? În ce limbă vom expedia documentația și alte informații la București, în rusă sau "în altă limbă acceptabilă"?

9. Funcțiile limbii de stat sunt limitate prin legislație și în lucrările de secretariat, în acțiunile penale, civile, în cazurile administrative, la notariate și în organele de înregistrare a actelor de stare civilă. Nimeni nu este obligat să cunoască limba de stat, pentru că "procedura penală, civilă și a cazurilor administrative se efectuează... în limba de stat sau într-o limbă acceptabilă pentru majoritatea persoanelor participante la proces" (articolul 15), adică nimeni nu poate cere ca procedura să se efectueze în limba de stat. Mai ales că, după prevederile acestui articol, alolingvii li se asigură dreptul de a participa la acțiunile de anchetă și judicare prin intermediul translatorului.

10. Organele arbitrajului de stat de asemenea "își desfășoară activitatea în limba de stat sau într-o limbă acceptabilă pentru părțile participante la litigiu" (articolul 16). Pentru moldovenii acceptabile sunt și limba română, și cea rusă. Pentru alolingvi "acceptabilă" este numai rusa. În acest caz e destul ca 2-3 participanți la litigiu să nu cunoască limba română ca activitatea arbitrajului de stat să se desfășoare într-o limbă "acceptabilă", adică "îr ănlê d'îi ănlê 'cûel". Astfel suntem de față la restrângerea legislativă a funcțiilor sociale ale limbii române.

11. Cine poate cere ca lucrările de secretariat la notariatele de stat și în alte organe să fie în limba de stat, dacă articolul 17 nu numai că nu ia sub ocrotirea statului realizarea funcțiilor sociale ale limbii române, ci consolidează starea de totdeauna: "lucrările de secretariat se

efectuează în limba de stat sau în limba rusă". În realitate, și până astăzi, e "sau în limba rusă".

12. Pe de o parte, pentru lucrătorii de conducere, pentru lucrătorii organelor puterii de stat, ai administrației de stat ș.a.m.d. se stabilesc cerințe în ceea ce privește cunoașterea limbii de stat (cu scopul de a se integra în activitatea economică, socială, culturală a țării), iar pe de altă, "în instituțiile de învățământ mediu de specialitate, în cele tehnico-profesionale și superioare se asigură instruirea în limba de stat și în limba rusă..." (articolul 20). În consecință, în toate instituțiile de învățământ superior sunt grupe paralele: cu limba română și cu limba rusă, unde cursurile se dublează. Statul irosește astfel surse suplimentare pentru a dubla cursurile universitare. Rezultatul acestor cheltuieli e că statul a pregătit specialiști nu "în virtutea obligațiilor de serviciu" (articolul 7), ci specialiști pentru economia și cultura țării unde limba oficială, de stat e rusa.

13. Când Legislația lingvistică promovează cerința că "în instituțiile de învățământ de toate gradele se asigură învățarea limbii moldovenești ca obiect de studiu" (articolul 21), e un lucru firesc. Se învață limba țării natale, se învață limba de stat, ai cărei cetățeni suntem sau vom fi, întocmai ca în orice altă țară. Nu este clară (de fapt se știe de cel!) cerința ca "în clasele și grupele cu instruire în limba moldovenească" să se introducă drept obiect de studiu obligatoriu, pe lângă franceză, engleză etc., și limba rusă. Nu ar fi mai civilizată ca o limbă străină să fie la alegerea elevilor, studenților?

14. Funcțiile limbii de stat sunt mărginite legislativ și în alte domenii de activitate. Într-un stat independent denumirea ministerelor, departamentelor, întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor, denumirea subdiviziunilor lor structurale ar trebui să fie numai în limba de stat, precum e în alte țări (în Rusia – în limba rusă, în Anglia – în engleză, în Germania – în germană etc.). În Republica Moldova toate aceste denumiri au alături și varianta rusă (în conformitate cu articolul 25): Primăria – Примария, Fabrica – Фабрика, Universitatea – Университет, Școala – Школа etc. Astfel alolingvii nu au necesitatea de a însuși limba de stat, deoarece în textele de informare vizuală ei au, de obicei, alături varianta rusă pe care o citesc.

Tot cu variante ruse sunt textele firmelor, afişelor, anunţurilor de publicitate, precum şi alte texte de informare vizuală, pentru că aceasta o cer toate articolele de la titlul VI "Limba în denumiri şi în informaţii".

Am comentat aici numai o parte dintre articolele Legislaţiei lingvistice. De fapt, toate articolele din actele legislative nu dau nici o prioritate limbii de stat în ţara care se consideră independentă. Da, limba noastră e declarată limbă de stat. Prin formulările care le întâlnim aproape în toate articolele Legislaţiei, limba rusă nu este mai puţin "de stat" decât limba română:

- Limba rusă este limbă interetnică.

- În localităţile alolingve limba oficială, alături de română, e rusa, adică numai rusa.

- În anumite domenii de activitate Legislaţia nici "nu reglementează folosirea limbilor", astfel limba rusă rămânând în funcţie de limbă oficială.

- În relaţiile cu organele puterii de stat, ale administraţiei de stat, cu întreprinderile, instituţiile limba de comunicare e română sau rusa (de fapt, e rusa).

- Limba lucrărilor de secretariat e română sau rusa.

- Actele şi toate documentele puterii de stat şi ale administraţiei se întocmesc şi se adoptă în limba de stat sau rusă.

- Eliberarea documentelor e la alegerea cetăţeanului: română sau rusă.

- În toate instanţele de stat se primesc şi se examinează documentele prezentate în română sau rusă.

- Documentaţia şi alte informaţii care se expediază peste hotare "se întocmesc în limba rusă sau într-o altă limbă acceptabilă (de română nici nu se pomeneşte).

- Limba procedurii penale, civile şi a cazurilor administrative este cea de stat, dar cu traducere în limba rusă.

- Limba organelor arbitrajului de stat e cea de stat sau altă limbă acceptabilă (adică rusa).

- Limba textelor de informare vizuală e limba de stat sau rusă (sau una şi alta).

- Pentru sectorul privat nici nu se reglementează utilizarea limbilor.

Prin formulările "în limba de stat sau rusă", "limba de stat sau altă limbă acceptabilă", pe care le întâlnim în

Legislaţie, limba rusă este recunoscută ca limbă oficială, ca şi română care-i de stat. Funcţiile sociale ale limbii ruse în Republica Moldova sunt aceleaşi ca şi ale limbii române. Limba rusă este astfel limbă de stat nedeclarată. Aşa, nedeclarată fiind, e limba a doua care are funcţiile limbii de stat în detrimentul limbii române.

Împărtăşim cu deosebite emoţii alarmarea tuturor oamenilor de bună-credinţă, care sunt profund îngrijoraţi pentru soarta limbii române, "singura avere comună a unui popor" (G. Coşbuc) şi pun umărul la cauza comună, de întoarcere a ei acasă. Nu o dată organele de resort, în special Departamentul Limbilor, au efectuat controale la întreprinderi, în diferite organizaţii, depistând cazuri revoltătoare de "încălcări" a Legislaţiei. Da, limba de comunicare, limba lucrărilor de secretariat, limba informaţiei vizuale în aceste întreprinderi şi organizaţii a rămas tot rusa. Îngrijorează mult această situaţie. Lucrătorii de conducere, cu unele excepţii, cum n-au ştiut limba română, aşa şi nu o ştiu, deoarece nu au nevoie de ea. Paradoxal ar fi ca lucrătorii de conducere din Moscova să nu cunoască limba rusă. La Chişinău acest fapt e un lucru "normal".

Actele legislative cu privire la decretarea limbii române drept limbă de stat şi revenirea la grafia latină prevăd şi răspunderea personală a conducătorilor pentru nerespectarea prevederilor Legislaţiei şi pentru crearea obstacolelor la funcţionarea limbii de stat (articolele 30 şi 31).

Reproşurile aduse unor conducători pentru nerespectarea Legislaţiei lingvistice, tuturor alolingvilor care sunt cetăţeni de zeci de ani ai Republicii Moldova, dar nu pot lega două cuvinte în limba de stat, sunt cu temei şi trebuie să aibă efect asupra persoanelor vizate. Dar situaţia nu se schimbă. S-a creat astfel un caz bizar: pe de o parte Legislaţia spune că toţi conducătorii organelor puterii de stat şi ai administraţiei poartă răspundere penală pentru nerespectarea legislaţiei, pentru faptul că nu promovează limba de stat, pe de altă parte toate articolele legislaţiei prevăd funcţionarea "limbii de stat sau a limbii ruse (acceptabile)". Astfel, dacă limba de stat e înlocuită cu cea rusă, nu este o încălcare a legislaţiei, căci însuşi documentul juridic legiferează promovarea limbii ruse la nivel de limbă

oficială, cu aceleași funcții ca ale celei declarate de stat. În legătură cu această stare de lucruri, Legislația adoptată în condițiile unei lupte naționale înverșunate, pe când încă ne aflăm în sistemul totalitar al Uniunii Sovietice, și-a pierdut valoarea, ea însăși fiind un obstacol serios în procesul de avansare a limbii române în funcțiile ei firești, ca limbă de stat. Se cere de urgență elaborarea și aprobarea parlamentară a unui nou text al Legislației lingvistice, care să țină cont de condițiile unui stat independent, în care și limba este un atribut al acestei independențe.

O asemenea Legislație lingvistică, elaborată ținând cont de condițiile noi, cu efect în promovarea limbii de stat, ar fi aceea care, eventual, ar susține următoarele postulate:

1. Limba de stat a Republicii Moldova este limba română.

2. Limba română este limba de comunicare interetnică în Republica Moldova.

3. În absolut toate localitățile din Republica Moldova (și în cele alolingve!) limba oficială (de stat) e numai limba română.

4. Cunoașterea limbii române este obligatorie pentru toți cetățenii Republicii Moldova.

5. Limba de lucru în organele puterii de stat, ale administrației, la întreprinderi, în instituții și organizații (atât de stat, cât și particulare) este numai limba de stat (inclusiv în localitățile alolingve).

6. Limba manifestărilor și lucrărilor de stat e numai limba română.

7. Limba textelor de informare vizuală e numai limba română ș.a.m.d.

Altfel spus, articolele Legislației lingvistice nu trebuie să conțină alternativa "limba de stat sau rusă (altă limbă acceptabilă)", ci numai limba română. Legislația, firește, nu va reglementa folosirea limbilor în relațiile personale.

Nu mai prin elaborarea și aprobarea unei noi legislații, în vederea cerințelor de mai sus, situația lingvistică nu poate să se schimbe radical. Se mai cere și trasarea unui sistem de măsuri în vederea executării legislației lingvistice noi. Aceste măsuri trebuie să genereze amplificarea funcțiilor sociale ale limbii române și prin condițiile în care alolingvii au nevoie de limba de stat și anume:

– pentru a căpăta cetățenia Republicii Moldova;

– pentru a deveni lucrători de conducere;

– pentru a-și exercita funcțiile de serviciu în limba de stat;

– pentru relațiile cu organele puterii de stat și ale administrației;

– pentru a putea executa lucrările de secretariat;

– pentru a participa la procedura penală, civilă sau a cazurilor administrative;

– pentru a-și putea continua studiile;

– pentru a citi și a înțelege textele de informare vizuală ș.a.m.d.

Un rol deosebit l-ar avea o politică lingvistică a statului, benefică pentru întoarcerea funcțiilor sociale firești limbii de stat. O astfel de politică poate fi inspirată din experiența statelor civilizate, în care limba oficială este o necesitate vitală pentru toți cetățenii care vor să se integreze în procesul economic și cultural al țării. Cu atât mai mult, cu cât studierea limbii de stat de către alolingvi contribuie la consolidarea toleranței și la o mai bună înțelegere între persoanele ce aparțin unor națiuni și etnii diferite.



Serafim SAKA
Chișinău

CATAPULTELE BAT DIN NOU ÎN ZIDUL RĂBDĂRII NOASTRE

**- SĂ FIM OARE AȘA CUM
SUNTEM? -**

Ar fi ridicol și chiar absurd să mai umblăm – după atâtea argumente – și azi cu dovezi. Dovezile mele, precum am toată încrederea că vor fi și ale D-stră, sunt mai mult de ordin emoțional.

Așa se face că, după zece ani de somnambulism democratic, tresar noaptea în semisomn și mă întreb: să fim oare așa cum suntem?!

Dar suntem niște condamnați să urcăm, sisific, de fiecare dată golgota propriei noastre limbi, ca să fim apoi rostogoliți, iarăși și iarăși, în hău. Acum hăul fiind chiar propriul tău stat, suveran și independent, din când în când.

Doamne, de ce ne macini atâta în acest spațiu absurd în care toate s-au întors pe dos?! Bălbâiții se declară aici tribuni, orbii ne arată calea cea dreaptă, șontorogii patronează alergările de cursă lungă, iar proștii proștilor au ajuns să-i învețe minte pe cei încă neproștiți cu totul.

... Aici s-au scris cărți, s-au turnat filme, s-au tropăit dansuri zise populare, s-au jucat piese și s-au cântat opere

cu cele mai târătoare subiecte și idei. Și când se părea că nimeni și nimic nu mai este în stare să recurgă la aceleași ineptii inepte, se găsește câte un-doi-trei care-și declară, iarăși, craca pe care s-au cocoțat, arbore național.

Începuse să dea, parcă, semne de oboseală prea deșteptul V. Stati s-o facă atâta pe prostul, s-a pocăit Hropotinschi și nu-și mai pune pixul săltăreț în slujba târâtului în picioare, își regăsisese vocația de pedagog cărturarul Valeriu Senic, tranșantizându-se definitiv, sperând să-l poată învăța moldovenește pe Smirnov... ci numai inamovibilul Țaranov (ce nume, Doamne!) și poate încă unul-doi, își continuau opera de alchimizare a istoriei moldovenilor.

Unu-doi-trei, și încă atât de alchimizați, să fie în stare să întoarcă roata vremii?!

Dacă-i așa, atunci, nu mai face să tresari noaptea în somn și să te întrebi: să fim oare așa cum suntem?!

Copiii noștri au pătruns misterele scrisului latin și deprind, deocamdată mai mult la nivel de vocabular, sonoritatea limbii române, profesorii noștri – cei rămași pe altarul jertfei – dau dovadă de un mai mult decât supraefort uman pentru a ține – și țin, încă țin! – piept catapultelor care bat din nou, obscurantist, în zidurile răbdării noastre.

Chiar ministrul învățământului, dl Vancea – l-am auzit la radio, cu urechile mele – a spus că, citez: “nimic din ceea ce s-a obținut în anii de renaștere națională, nu va fi schimbat”, pentru care faptă – de a nu călca în pas cadențat cu niște doleanțe absurde – îl trecem, primul, pe lista luptătorilor pentru rămânere. Faptă pe care, sfătuiți-i s-o urmeze și alți conaționali din partidul, pe cât de majoritar, pe atât de străin aspirațiilor noastre naționale. Dacă, desigur, mai există conaționali într-un partid, care, ajuns prin cel mai democratic vot la putere, revine peste noapte la catastrofalul centralism democratic și DICTEAZĂ – ziua în amiaza mare – majorității absolute voința unor minoritari, pomeniți pe cât de prosperi, pe atât de agresivi.

... Acum, ca să nu se creadă că am numai emoții, trec la argumente. Limba și istoria românilor ar fi putut fi și în Basarabia acasă, dacă 15-20-30-40-50 de ani înapoi, moldoveniștii științei literare și istorice moldovenești ar fi scris articolele pe care le scrie abia acum dl academician Corbu, dar, vai, acum 15-20-30 ș.a.m.d.

ani, lingviști și istoricii moldoveniți compuneau trăsni, iar dl academician Corbu era pus sau o făcea din proprie, încă neacademicianistă inițiativă (asta, ar fi, de fapt, interesant să ne-o spună chiar dlui!), să pescuiască din textele clasicilor pe care îi prefața la Chișinău, tot ce era "român" și "Românie".

Atunci când era riscant până și să-i recunoști soției, noaptea în pat, că ești român și să-i chițcăiești în limba ta, atunci onestitatea și competența istoriografiei și lingvisticii de la noi ar fi fost mai mult decât o ploaie ecuatorială peste Sahara noastră nenațională în formă și foarte socialistă în conținut. Dacă nu-și schimbau obtuzitatea națională, foștii și tot ei rămașii și până azi, înflăcărați luptători "cu limba", ar fi trecut, cel puțin, cursul scurt de "I" *likbez* "D" (lichidarea neștiinței de limbă), încât dl academician Corbu să poată azi "I" *săptămâni* "D" în "Săptămâna" – și încă cu un surplus de perfectă stilistică românească – nu despre netăgăduitele asemuiuri dintre moldoveni și români, ci despre absoluta lor identitate. Așa însă, până și în acest, cu totul alt context și la o altă fază de concepere a adevărului istoric, eseurile "I" săptămânaliste "D" ale domnului academician argumentează, copios, asemuirile pentru a trece, sub academică tăcere, absoluta identitate.

Că, adică, da, suntem un neam, cu o cultură, istorie, limbă ș.a.m.d. comune, dar...

Dar — ce?

Iarăși "I" *dar* "D"?!

Pentru ca imediat să se re-găsească un fost adept al unității – dl A.Dubrovski, habilitat în istorie – care după ce tranzitează, călare pe un partid mic-mic, cât un purice iarna pe ger, mai multe partide mărețe, pârplind un fel de politică democratică până și în partidul P.F.D. al fostului Matei, pentru a se deda, habilitant, teoriei posibilităților, logofrenizând în urgentă căutare de noi ideologi. Citez: "Nu aș putea afirma cu siguranță, că moldovenii, constituindu-și propriul stat, nu ar putea, într-un viitor apropiat, împreună cu reprezentanții națiunilor conlocuitoare, să se afirme drept națiune. Fără a supăra careva popoare, moldovenii au dreptul la denumirea de limbă moldovenească, la identitate proprie și la istorie".

Ei bine, dacă nu puteți afirma cu siguranță, de ce să fiți sigur?

Iar dacă nu sunteți sigur, de ce să mai afirmați cu nesiguranță?!

Admit, este într-un fel chiar explicabil, ca anumiți moldoveni să se întrebe și azi: de ce, adică, să fiu, numaidecât, român?

Ca și cum ar fi mare scofală să fii român!

Le răspund: nu e nici mare, nici mică, este atât cât e nevoie pentru a nu fi nevoiți să fim când UNII, când ALȚII, oricât ar fi să ne dea istoria de-a tumba.

Rușii, veșnicii noștri eliberatori, au încercat, pe parcursul istoriei, să ne facă ALTCINEVA decât ceea ce suntem și iată ce-a ieșit din noi. În loc să avem azi și noi niște buni țărani, noi avem țaranovi care continuă s-o feștească pe dinăuntru, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic "I" *afară* "D".

Aici aș zice, să nu ne grăbim. Să le dăm și dlor o șansă. Că s-ar putea întâmpla, de ce nu? să le vină, într-o bună zi, și dlor "I" *țaranul* "D" la cap și să exclame deplin eliberați de sine: că era să mă prostesc cu tătu' de când sunt ceea ce nu is!

Până atunci, însă, la sacramentală și mereu speculată de toți netrebnicii întrebare – cine suntem?, răspundem că da, suntem moldoveni, dar tot români, cu toate bunele și mai puțin bunele noastre, comune. Și asta nu pentru că așa vrea nespus de mult dnul Usatiuc și nu o vrea nenicacum tovarășul Stepaniuc.

Asta-i pentru că statul, orice fel de stat, inclusiv unul suveran și independent, e o treabă de conjunctură națională și internațională, de ambițiile unora și incertitudinile altora, de până și cine-ți este soția și ce preferințe geopolitice are, în timp ce limba, istoria, națiunea țin de cu totul alte legi, și ele stau până și peste ordonanțele unui parlament absolut majoritar și "I" *atoateputător* "D" (de la a putea toate celea).

Chiar dacă s-ar apuca, pe la o chin-die, și ar pune la vot, majoritar, dar iresponsabil, limba, istoria și națiunea. Chiar dacă vrerile unui președinte într-o republică parlamentară sunt literă de evanghelie pentru un parlament prezidențial.

Așa că, neavând încotro, suntem nevoiți să rămânem, în ciuda nimicurilor de deosebiri, reale sau imaginare, acum și în vecii vecilor ceea ce suntem. Români! Pentru că a fi ceea ce ești, înseamnă, în primul rând și în ultimă instanță, a nu pierde șansa de a face parte dintr-o națiune – prosperă, puternică și cultă, că abia de acolo înainte încep marile probleme cu care se confruntă azi umanitatea. Probleme globale și de neamănat și nu

– cine ești, domnule francez: francez sau alsacian?! Iar dacă nu și nu, vom face și în continuare placul vremelniciilor la putere, vom rămâne, în accepția generală, exact ceea ce am ajuns. Niște oameni – acum rătăcitori și pe coclaurile Europei – cărora nu le poartă nimeni de grijă și de ale căror fapte s-ar putea întâmpla să nu mai poată nici măcar bunul Dumnezeu răspunde.

Dar și niște sărmani învățători care, cum să cultive demnitate, când sunt desconsiderați și umiliți, dându-li-se – o dată la câteva luni – un salariu cu care nu-și pot acoperi nici măcar dăjdiile, nenumărate!

Tristețea noastră cea mare sunt, însă, copiii! După ce învață pe apucate – noaptea pe întuneric acasă, ziua în școli neîncălzite – sunt ademeniți să urmeze universități și academii pe care le avem azi cât nu le are Franța, Germania și Luxemburgul – tocmai 57! – plătindu-și aproximativă carte cu banii făcuți, unul D-zeu știe cum, după care, negăsindu-și întrebuințare patronală (de la patron) pe acest pământ, pleacă sau se apucă de orice altceva.

Ca să poată supraviețui.

La toate acestea ne mai lipsesc stupidele bătălii dintre moldoveni și moldoveni, că râd până și eschimoșii, când li-e cald, de noi: "Rebeata, cito s vami? S utra rumânicali, a posle obeda, opeati maldavaniceaite?!" (Ce-i cu voi, băieți: dimineața parcă vorbeai românește, iar acum îi dați din nou cu moldoveneasca?!)

Desigur, ținuteți în acest ghetou "I" incert, dar sigur "D", moldovenii se vor chirci și împutina până vor ajunge să încapă – cap în cap – în istoriile țăranovilor, iar de acolo nemairămânându-le decât un singur pas forțat până în suprastatul CSI-ist al lui Lukașenko.

Abandonați, flămânzi și goi, în lungul drum către o democrație moldovenească, am pus mână de la mână și i-am readus în istorie, la început de mileniu trei, pe cei care nu erau buni nici măcar în ultimul secol al celui alt mileniu. I-am readus în timp, ca pe un ultim ecou al unui imperiu care a sucombat în propria sa minciună, votați fiind de niște bieți oameni ajunși la disperare, dar mai ales de tot ce respiră și aspiră aici capitalism imperial. Așa că nu va fi bine, n-are cum fi, în acest viespar multinațional în care albinele de toate naționalitățile nu pot face miere.

Misteriosul zumzet poate trece într-o nefericită zi în zgomot și furie.

Dacă istoria a voit să facă o raită înapoi în timp, învingătorii ar trebui să nu repete greșelile învinșilor care au tot LIMBIT până ce au dat vădită dovadă că nu pot nimic altceva.

... Lăsați limba în pace, ca măcar copiii să ajungă s-o vorbească, odată și odată, frumos și încăpător, pentru că numai după ce ajungi să nu te bălbâi "în limba ta", numai atunci ai șansa să fii auzit și de alții.

Acum zece ani democrația era dorită de moldoveni. După zece ani de moșcoteală politică, democrația este respinsă de moldoveni.

Dar nu numai pentru că reformele democratice de la Chișinău au amărât și dezamăgit, mai mult decât faimoasa stagnare comunistă, poporul.

Democrația este azi respinsă de moldoveni – sau dacă nu, nu se mai pune mare speranță în ea – pentru că hoarda politică de la noi și-a creat un cadru juridic și imunitar cu care să-și acopere fraudele și să-și tănuiască tragerea – pe unde "peve", pe unde "peneve" – jăratecului tranzițional la turta personală.

Dar și pentru că gladiatorii din partidele politice, mimând o luptă de două parale, au ieșit – spre deosebire de masele paupere – putred de bogați din toată această hârjoană suverană și independentă.

Azi poporul este chinuit, umilit și sărac, în timp ce politicienii nu încap în piele, de sătui ei sunt.

Ei sătui de bine, noi sătui de ei!

Plecați, părăsiți scena politică, spectacolul s-a terminat, iar poporul trebuie să se dumerească, pentru că poate măcar cândva – Dumnezeu știe când – să mai vrea să renască odată.

Până atunci însă – din vina politicienilor corupți și iresponsabili – rămânem, după un deceniu de eșecuri și speranțe, în noaptea care coboară vertiginos peste tristețea noastră.



Adrian GHICA,
specialist principal
la Ministerul Învățământului

VALENȚELE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI FORMATIV

Onorată asistență, onorat prezidiu,
select auditoriu!

Voi începe prin a reconsidera o performanță a profesorilor, părinților și copiilor angajați în școala din Republica Moldova care, de mulți ani deja, au realezat că etnonimul adevărat al locuitorilor acestui teritoriu dintre Prut și Nistru este român, iar denumirea corectă a limbii pe care o vorbesc este *limba română*.

Regretabil este însă că, la ora actuală, unii diriguitori, din rea-voință și lipsă de documentare, folosesc pe scena politică, unde se pune în joc opinia neavizată a poporului, un subdialect, ceea ce contravine adevărului științific și istoric.

Astfel, se ignorează tratarea științifică a problemei și opinia competentă a intelectualității. Este foarte important să se revină la articolul 13 din Constituția Republicii Moldova pentru a-l reformula în corespundere cu adevărul științific.

Limba română, ca disciplină școlară, este predată, în contextul celorlalte materii, la nivel de știință. Și, în condițiile noii politici curriculare, ce solicită o colaborare deschisă, o interferență între școală și societate, pentru realizarea cu succes a procesului educațional, este oportun să menționăm că în societate mai

persistă politica de rusificare. Acest fapt creează, în mod direct, dificultăți serioase în menținerea condiției de înțaietate a limbii și literaturii române printre celelalte discipline școlare.

Noul curriculum propune o viziune științifică asupra conceptului de limba și literatura română, având o perspectivă funcțională și, precum adevăresc probele de evaluare, este acceptat de toți factorii interesați: elevi, părinți, profesori. Conceptul este modern și corespunde orizontului de așteptare al elevului, pentru că este axat pe valori, evaluându-le pe cele general-umane și naționale, etice și estetice.

Implementarea noii concepții este anevoioasă, dată fiind complexitatea ei inerentă, dar și existența unor cauze obiective. Apreciez în mod deosebit efortul entuziast al profesorului, care, cu multă râvnă și vocație, a înșușit formula noului model didactic, conturându-și, fiecare-n parte, specificul unui comportament pedagogic eficient. Un rol important în această privință revine aplicării noilor tehnologii educaționale. Acesta este însă parcursul individual al profesorilor. Pronosticarea unui succes al politicii educaționale se poate face numai dacă societatea și, în primul rând, factorii de decizie își vor da concursul, asigurând celelalte demersuri curriculare: perspectiva socializării, pregătirea la un nivel susținut a cadrelor apte să realizeze demersul educațional, asigurarea inventarului didactic modern și suficient, publicarea întregului set de materiale didactice și, firește, condiția *sine qua non* a activității unui profesor – salarizarea din care și-ar achiziționa materialul didactic propriu, noutățile editoriale etc.

Din moment ce ne dorim încă o șansă pentru prezent și viitor, și forul actual este o pledoarie în acest sens, trebuie să demonstrăm că o societate, când se referă la problema educației, nu are dreptul să invoce motive de sărăcie, imposibilitate și trenaj. Or, condiția profesorului reflectă șansele, dar și consecințele dramatice pe care le trăim și care se pot agrava, dacă nu vom reconsidera, în primul rând, valoarea profesorului de limba și literatura română, care trebuie să fie un exemplu de patriotism în vorbă și în faptă, expresia legământului cu idealurile naționale și universale.



**Prof. dr. Tamara CRISTEI,
U.S.M.
Chișinău**

PROBLEMA EFICIENTIZĂRII PROCESULUI INSTRUCTIV

Forumul de față este o expresie relevantă a concentrării eforturilor filologilor din republică pentru a face față unui stringent imperativ al timpului: asigurarea funcționalității limbii române ca factor dominant al vitalității noastre spirituale. Timpul actual, cu toate semnele de discontinuitate inerentă unei evoluții moderne, este timpul marilor sinteze, în care omul nu mai poate fi încadrat naiv și spontan în existență, ci din unghiul comprehensiv al diverselor forme de cultură și modele spirituale, materializate și transmise printr-o limbă istorică, fapt menționat de C. Noica. Ceea ce caracterizează momentul istoric pe care-l trăim este intenția de a ne face un serios examen de conștiință și de a pune în valoare ce s-a realizat și ce s-a trișat pe parcursul acestui ultim deceniu, dacă mai râvnim să întronăm mărirea adevărul în tot ce facem pentru a dăinuie în prosperitate prin valorile limbii române. Că este un adevăr general-valabil o confirmă luările de atitudine și argumentele elocvente ale marilor personalități

culturale românești în numeroase studii și tratate științifice de la Nicolaus Olahus până la renumitul lingvist al contemporaneității Eugeniu Coșeriu.

Opțiunile enunțate aici demonstrează că suntem perfect angajați în condiția noastră de filolog, fapt pe care diriguitorii statului nostru și ai organizațiilor de resort ar trebui să-l ia în calcul atunci când vor lua decizii referitoare la problemele lingvistice sau, în general, la cele ale spiritualității românești – coloana noastră vertebrală. Amintindu-ne că A. Russo califica filologul drept “ostaș al propășirii chemat a ridica o zidire” pe domeniul spiritualității, e de datoria noastră să ne însușim astăzi perfect misiunea de arhitecți și constructori permanenți ai acțiunilor de asigurare a funcționalității limbii române *de jure* și *de facto* în perimetrul republicii noastre. Dintre toți filologii, întâietatea pe deplin justificată în această privință o are profesorul învățământului preuniversitar. Ni se impune prin asociație imaginea arhetipală a Meșterului Manole, modelul conținând un obiectiv major: acea minunată zidire reprezentată de cuvintele esențiale ale limbii române. Construirea frumosului prin intermediul limbii noastre este opera ce-o realizăm fiecare fie la ore, fie în alt gen de activitate educațională. Ana pe care o sacrificăm de fiecare dată, parte cu parte, este străduința și viața noastră în definitiv. Căci adevărul științific despre originea, denumirea corectă și statutul limbii române ca limbă de stat este astăzi cunoscut fiecărui profesor, am depășit la acest capitol de mult nivelul anului 1990. Pe umerii nedreptățiților profesori, în ce privește starea lor socială, economică, se află acum fiecare problemă de a-și instrui astfel elevii ca, începând din clasa întâi (dacă nu chiar de la grădiniță), să însușească, prin tehnologii accesibile, adevărul științific și să fie în frumoasa casă a limbii române reali constructori în miezul cuvintelor.

Modelul mitic are implicații semnificative în modelul motivațional al activității noastre, în domeniul educației, în cheia corelării elementelor particulare cu cele generale. Aplicat cu perseverență și creativ, modelul poate contribui la eficientizarea procesului instructiv.

Em. Cioran menționa că existența unei probleme impune găsirea formei adecvate care să-i permită rezolvarea. Judecând în formula acestei afirmații, problema denumirii corecte a limbii române și definirea rolului ei în stat nu poate fi

readusă în discuție de vreme ce acesta-i adevărul științific, demonstrat de știința lingvistică în genere și de evoluția mentalității culturale românești în particular. În asemenea situații M. Heidegger concluzionează: "Acesta-i adevărul esențial a ceea ce este adevărat". Deci problema este cea a acțiunilor prioritare ce trebuie întreprinse pentru a nu se mai întâmpla tergiversări rușinoase sau regrese nefaste în politica lingvistică desfășurată în republică. Modelul motivațional, reperându-se pe un ansamblu de factori dinamici, trebuie să determine activitatea eficientă a persoanelor implicate în procesul predării-învățării limbii române, asigurând o stimulare și susținere energetică în vederea realizării scopului scontat. Structura complexă a motivației învățării, precum și funcțiile ei în dependență de circumstanțe, factori socio-organizaționali și temporali, ne-au condus spre includerea în modelul configurat de noi doar a componentelor dominante, ceea ce conferă modelului o anumită flexibilitate și aplicabilitate creatoare.

Astfel, criteriul valorii științifice și cel al valorii social-morale a motivelor impune necesitatea stringență de a fixa în articolul 13 al Constituției Republicii Moldova glotonimul "limba română", acesta fiind un component esențial al motivației intrinsece al învățării eficiente a tuturor disciplinelor în școlile naționale și, mai ales, alolingve, dat fiind că limba română este codul – limba transmițător al tuturor cunoștințelor și valorilor în învățământ. Acest fapt ar anula tensiunile artificiale create în școlile alolingve, unde îndeosebi în ultimii doi ani șefii de departamente și directorii de școli și licee sfidează și ignoră cu impertinență legea despre funcționalitatea limbilor pe teritoriul republicii, diminuându-se astfel importanța studierii limbii și literaturii române, prin intermediul cărora elevii alolingvi pot însuși valorile morale, culturale și artistice ale poporului în mijlocul căruia ei își vor exercita activitatea.

Această realitate s-a creat în primul rând din cauza faptului că însuși statul nu-și reprezintă condiția pertinentă a ființării sale – ținută lingvistică și culturală întemeiate pe adevăr științific. Și, în definitiv, e absurd să se studieze în școală, în calitate de disciplină științifică în contextul celorlalte discipline, nu limba literară, ci un subdialect. Acest lucru îl au în vedere, în mod tăinuit, toți cei ce susțin acceptarea denumirii actuale din articolul

13, absolvindu-se astfel și de necesitatea învățării ei, motivația diminuându-se și ea până la cea mai slabă cotă.

Un alt compartiment major al modelului motivațional structurat este condiționat de rolul comunicării interpersonale în contextul interferențelor culturale intensive, care trebuie să se producă în vederea dobândirii unității și siguranței întregii populații. Realizatorii în fapt ai acestui proces de durată sunt anume elevii de astăzi: din școlile naționale și alolingve. Această finalitate se va obține dacă limba română în funcția ei de limbă de stat va deveni canalul propice de transmitere a valorilor umane, etice, estetice, în a căror bază se pot construi relațiile de colaborare și prietenie între cetățenii republicii, fapt ce le va asigura o adevărată socializare. Pași concreți în această privință s-au făcut. Curriculumul național al disciplinei (atât pentru școala națională, cât și pentru cea alolingvă) are la bază valori artistice incontestabile din literatura română și universală. Obiectivul principal al zilei de azi este transpunerea acestora în modalități și tehnologii eficiente de învățare, care să etaleze un comportament educațional de valoare al profesorului de limba și literatura română. Personalitatea acestuia este un vector sensibil al succesului școlar, pentru că el asigură motivația pozitivă, afectivă, cognitivă și, în parte, cea individuală și socială. Astfel ea devine condiție și sens major al necesității și eficienței studierii limbii și literaturii române în școală, fapt ce solicită evident conștientizarea și definirea statutului susținut al profesorului, în primul rând în școală, apoi în societate: profesorul de limba română fiind învățătorul colegilor săi, iar limba română – o disciplină integratoare.

Orizonturile de așteptare ale societății și, îndeosebi, ale învățăceilor noștri se schimbă continuu și, respectiv, comportamentul nostru educațional trebuie să fie unul de valoare și foarte flexibil: profesorul trebuie să meargă, în toate, cu un pas înaintea elevilor săi, să fie un arsenal de judecăți de valoare acoperite de fapte de valoare. Timpul euforiei și sentimentelor lăcrimoase a trecut ireversibil, trebuie să învățăm bine lecția istoriei și să ne dăm seama că trăim într-un timp dur, ce ne cere o ținută și o faptă riguroasă.



**Prof. univ. dr.
Vlad PÂSLARU,
directorul Institutului
de Științe ale Educației**

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN ȘCOALĂ ESTE GARANTUL IDENTITĂȚII NOASTRE NAȚIONALE

Existența unui popor prin limbă este condiționată de cel puțin trei factori:

- comunicarea în limba maternă în cele mai importante sfere ale activității umane – uzuală, economică, politică, cultural-artistică, educațională, spiritual-religioasă, militară;

- studiul și însușirea limbii materne drept cel mai important mijloc de comunicare interumană și interculturală, exponent al valorilor comunicative / culturale / artistice / spirituale pe care le comportă implicit;

- crearea și re-crearea continuă a limbii materne prin activitatea comunicativă a vorbitorilor săi; prin producerea în limba maternă a operelor literare și științifice, a textelor publicistice, a documentației tehnice și de secretariat etc.

Funcționarea acestor factori în statul democratic modern reprezintă garantul ființării în normalitate atât a limbii poporului, cât și a poporului însuși și a țării sale.

Asigurarea condiției de a comu-

nica în limba maternă este percepută de cetățeni drept o datorie sfântă a guvernanților, care presupune crearea și întreținerea unui mediu sociolingvistic adecvat și prielnic limbii poporului și a țării.

Se pare însă că, de la 1994 încoace, guvernanții Republicii Moldova se află în opoziție cu limba română, limba maternă a populației majoritare băștinașe și limba oficială a statului, favorizând sau legiferând chiar avantaje pentru limba rusă. Limbii române i se refuză în același timp până și dreptul de a purta numele său corect, recunoscut de întreaga lume.

Nici o țară din lume n-a mai discutat atâta timp denumirea limbii sale oficiale și nici un guvern din lume n-a profitat atâta timp de situația incertă, creată artificial, în ce privește denumirea limbii materne a poporului pe care-l conduce. Or, reluarea tentativei de a consolida *de jure* și *de facto* o denumire provincială a limbii de stat, precum și statutul limbii ruse ca disciplină obligatorie de studiu și ca a doua limbă de stat în Republica Moldova, la zece ani de la declararea independenței acesteia, este un exemplu de politicianism de cea mai proastă calitate, care periclitează însăși independența statului.

Cel de-al doilea factor, studiul și însușirea limbii române, ține de domeniul învățământului, care în prezent se află în plină reformă conceptuală, conținutală, tehnologică și managerială.

*Concepția dezvoltării învățământului în Republica Moldova (1994)*¹ și concepțiile disciplinelor școlare, în special cele ale *Limbii și literaturii române* și ale *Istoriei românilor*², au reorientat efectiv procesul educativ de la doctrina învățământului totalitar sovietic la învățământul modern democratic. Învățământul pe care-l edificăm al 13-lea an (la 17 mai 1989 a fost publicată prima variantă a concepției învățământului național în Republica Moldova³, elaborată la Institutul de Științe ale Educației – I.Ș.E.), este orientat la consolidarea și/sau re-obținerea identității naționale a elevilor și studenților, prin energizarea pedagogică a valorilor naționale, sociale, culturale, religioase ale persoanei și ale poporului român, ale spațiului geografic și istoric, cu ample deschideri către valorile universale.

*Concepția educației lingvistice și literare*⁴ a întemeiat *Limba și literatura*

română ca o disciplină școlară nouă, total diferită de *Limba și literatura moldovenească*, instituind-o cu o nouă teleologie, cu conținuturi principial noi și cu tehnologii educaționale moderne, dar mai ales cu o nouă epistemologie educațională, conform căreia predarea-învățarea limbii și literaturii în școală are ca scop formarea la elevi a conștiinței lingvistice și literar-artistice românești, a capacităților comunicative/literare/lectorale, necesare oricărui tânăr pentru a se integra cultural, social și profesional în comunitatea etnică și socială locală și în cea europeană.

Componenta axiologică a disciplinei a fost modificată esențial prin recunoașterea și realizarea efectivă, în curricula, manuale și în procesul educativ, a integrității și identității limbii române și a literaturii române: începând cu anul 1989 – în cadrul U.R.S.S. și fără a avea aprobarea ideologică a C.C. al P.C.M.! – laboratorul Educație Lingvistică și Literară al I.Ș.E. a elaborat prima generație de manuale în grafie latină, care oferă generos elevilor texte din creația lui B. Delavrancea, I. L. Caragiale, L. Rebreanu, G. Coșbuc, O. Goga, G. Bacovia, T. Arghezi, L. Blaga, G. Topârceanu, M. Sadoveanu, N. Labiș etc., precum și texte din opera clasicii români și a scriitorilor români basarabeni contemporani, care erau ținute la index: M. Eminescu, V. Vasileache, VI. Beșleagă, N. Esinencu ș. a. Generația de sacrificiu a autorilor primelor manuale în grafie latină – N. Dabija și S. Bolduratu (cl. V), Iu. Filip și M. Gărbălău (cl. VI), VI. Pâslaru, V. Cirimpei și I. Iachim (cl. VII), N. Onea (cl. VIII), VI. Pâslaru și C. Șchiopu (cl. IX), a declarat cu fermitate, în 1989, apartenența literaturii din Basarabia la literatura română integră și unitară, ca expresie de vârf a conștiinței naționale a tuturor românilor.

Venirea la putere, în 1994, a agrarienilor a inițiat un șir de acțiuni împotriva predării limbii și literaturii române în școală, una dintre acestea fiind indicația comisiei parlamentare *Cultură, știință, învățământ și mijloace de informare în masă* (președinte V. Senic) de a schimba, la a doua ediție, denumirea manualelor de limba și literatura română în manuale de limba și literatura moldovenească. Protestul vehement al autorilor acestor manuale⁵, urmat de o declarație similară a scrii-

torilor⁶, a salvat denumirea corectă a limbii române pentru disciplina școlară și cursurile universitare.

Acum suntem la a doua generație de manuale în grafie latină, o parte dintre acestea au și apărut deja și sunt utilizate în calitate de instrumente principale pentru studiul și însușirea limbii române, inclusiv de către elevii alolingvi.

Datorită concepțiilor celor două discipline școlare, datorită generației noi de manuale, elaborate sub semnul tricolorului și al năzuinței pentru libertate și independență, precum și datorită noului concept de perfecționare și de formare a cadrelor didactice, învățământul din Republica Moldova vine la aniversarea a zecea de la proclamarea independenței cu prima generație de absolvenți care au învățat a scrie și a citi cu litere latine, în universul nealterat al tezaurului limbii, literaturii și culturii românești; vine cu o generație de tineri care sunt conștienți de identitatea lor românească.

Este poate cea mai valoroasă performanță pe care a atins-o Republica Moldova în cei zece ani de independență!

Profesorii și savanții-filologi, scriitorii și oamenii de artă, elevii și părinții lor, adică acea majoritate a populației românești din Republica Moldova care este singura abilitată să accepte sau să respingă determinativul *română* pentru limba pe care o vorbesc, o învață și o cercetează, au ales să-l accepte fără rezerve. Și alolingvii acceptă să învețe limba română, și nu „limba moldovenească”, căci cu limba română au deschidere în lume, iar cu „limba moldovenească” își conservă statutul de agenți ai acelei subculturi ruse care s-a format la periferia imperiului pe parcursul celor aproape două veacuri de ocupație. Cadrele didactice și directorii de școli, aflați la cursurile de perfecționare la Institutul de Științe ale Educației, adică acei vorbitori care, prin statutul etnic și cel profesional, reprezintă cel mai bine aspirațiile și doleanțele întregii populații românești în chestiunea denumirii corecte a limbii de stat, n-au exprimat vreodată opțiunea pentru denumirea de *limbă moldovenească, istoria Moldovei* sau pentru acordarea statutului de a doua limbă de stat limbii ruse. Iar populația reprezentată de profesori, direct sau indirect, copiii, elevii și studenții,

împreună cu părinții lor, constituie nu mai puțin de două treimi din întreaga populație a țării.

Limba română este limba culturii și a științei, a administrației și a literaturii create în Republica Moldova, ea funcționează ca limbă principală în comunicarea dintre cetățenii Republicii Moldova.

Însă cel mai important fenomen al conștiinței cetățenilor Republicii Moldova este acceptarea de către majoritatea lor a glotonimului *limba română* și a termenului *literatura română*.

Astfel putem constata fără rezerve că **limba română este o realitate incontestabilă a învățământului, științei, culturii, administrației și, în cea mai mare măsură, a comunicării și a conștiinței civice, lingvistice și literar-artistice**, ceea ce ne îndreptățește să cerem guvernanților să acopere această realitate cu o legislație adecvată:

1. Modificarea Articolului 13 din Constituția Republicii Moldova, termenul *moldovenească* fiind înlocuit cu termenul *română*.

2. Aprobarea și executarea efectivă a unui program național de protejare a limbii române și de încurajare a funcționării ei în toate sferele comunicării publice.

3. Eliminarea oricăror tentative de subminare a statutului limbii române ca limbă de stat a Republicii Moldova, în primul rând a tentativei de legiferare a limbii ruse drept a doua limbă de stat.

Or, revendicările noastre nu mai sunt de natură socio-culturală, adică de transformare a realității prin acte de cultură, în timpul căreia elita intelectuală propune societății soluții de îmbunătățire a condiției sociale și a celei spirituale a cetățenilor; revendicările noastre constată o realitate congenitală a spiritualității românești la populația majoritară a Republicii Moldova, care în ultimul deceniu a fost substanțial consolidată prin numeroase acte de cultură și printr-un învățământ reconceptualizat pe principii științifice autentice.

Pe fundalul acestor transformări generale pozitive de mentalitate, politicieni, guvernanți și funcționari de stat, care reprezintă interesele unei părți minoritare de populație, nostalgică după imperiul sovietic, mai cred în mod naiv și eronat că determinativul *moldovenească* pentru disciplina școlară *Limba*

și literatura română, și statutul de limbă de stat pentru limba rusă ne-ar putea scăpa de sărăcie și mizerie, că ar putea rezolva diferendul transnistrean sau că ar contribui la așa-zisa conciliere a nu știu cui cu nu știu cine. Oare nu prin U.R.S.S. și limba rusă am ajuns în mizerie și sărăcie economică, oare nu datorită limbii ruse și invaziei subculturii ruse de la periferia imperiului generații întregi de români basarabeni și-au atrofiat identitatea și conștiința națională, ca să ajungă, în consecință, la ei acasă, argații patronilor ruși sau să umple Europa cu mână ieftină de lucru?

Părinții actualilor elevi și studenți plătesc bani grei ca fiii și fiicele lor să învețe limbile engleză, franceză, germană, italiană; aproape un milion de basarabeni studiază pe cont propriu greaca, italiana, germana, portugheza, pentru a-și vinde la negru munca peste hotare, iar guvernanții, pe banii acestor cetățeni amărâți, ne impun studiul obligatoriu al limbii ruse, care este solicitată tot mai puțin în societatea noastră.

Elaborarea manualelor noi și stagiile de formare a cadrelor didactice sunt finanțate dintr-un credit acordat de Banca Mondială. Revizuirea acestora sub incidența unei denumiri provinciale a limbii române ar cere cheltuieli noi pentru învățământ, trecând nejustificat la pierderi o sumă enormă de bani împrumutați.

Cei care pledează pentru închistarea noastră în provincialismul moldovenesc și dizolvarea ființei noastre naționale în imperiul rusesc pot fi ușor recunoscuți după agresivitatea, imperinența și limba macaronică pe care o vorbesc și în care scriu – în instituțiile statului, inclusiv în Ministerul Învățământului, la radio și la televiziune, precum și – o spun cu mare regret! – în universitățile noastre și chiar în ziarul pedagogic "Făclia". Certată cu gramatica limbii române, cu deontologia și bunul simț, mediocritatea agresivă țipă tot mai des de pe paginile unor publicații, incriminându-le autorilor reformelor democratice din învățământ abandonarea idealurilor naționale. Acum 5-10 ani aceiași țipălăi ne etichetau ca naționaliști!

În loc să-și aroge competența lingviștilor, a profesorilor și a scriitorilor, guvernanții, inclusiv conducerea Ministerului Învățământului, ar fi trebuit să vină azi în fața noastră, la aniversarea a

zecea de la declararea independenței, și să dea seamă pentru ce s-a făcut, și mai ales pentru ce nu s-a făcut în această perioadă pentru asigurarea condițiilor bune funcționării a limbii române și, deci, pentru consolidarea independenței Republicii Moldova.

De ce, contrar Constituției, Legii învățământului, hotărârilor Consiliului colegial al Ministerului Învățământului:

- Suntem tot mai mult agresați de limba rusă în toate sferile de competență ale limbii române, limba oficială a statului?

- S-a admis și s-a legalizat funcționarea paralelă a două sisteme de învățământ – unul în limba română, care acum este supus și mai mult rusificării prin introducerea obligatorie a limbii ruse, și altul în limba rusă, care este subordonat didactic, ideologic și chiar material Rusiei, Ucrainei, Turciei, Bulgariei? Întrebarea nu este retorică. Dovada acestui paralelism o constituie, de ex., curricula de limbi materne pentru liceele alolingve, autorii cărora au ignorat cu bună știință conceptul unic de predare-învățare a limbilor materne în R.Moldova și au materializat conceptele respective ale sus-numitelor țări. Această sfidare a deciziilor ministerului de către proprii săi funcționari a fost semnalată de către noi comisiei parlamentare *Cultură, știință, învățământ și mijloace de informare în masă*, conducerii ministerului într-o declarație oficială⁷. Comisia parlamentară a tăcut însă precaut, iar oficialul de la minister, Vladimir Guțu, a răspuns nonșalant că chestiunea este una pur științifică⁸.

- *Conceptia educației lingvistice și literare, Curriculumul de limba și literatura română* sunt obstrucționate de către vice ministrul N. Bucun, șefii de subdiviziuni V.Guțu și E. Coroi prin neadmiterea autorilor acestora la atestarea cadrelor didactice și la expertiza manuscriselor manualelor, creând astfel în mod artificial un decalaj între conceptul și actul normativ de bază ale disciplinei școlare *Limba și literatura română*, pe de o parte, și manualele noi și evaluarea calității formării profesionale a cadrelor didactice de română, pe de alta.

Guvernul, conducerea Ministerului Învățământului, ba chiar și Curtea Constituțională ar trebui să ia atitudinea adecvată față de aceste grave încălcări

ale legislației, prin care se atentează la temeiurile reformei învățământului și la însăși ființa noastră națională.

Îngrijorarea care ne-a adunat în acest congres – căci este un congres al îngrijorării pentru garantul ființării noastre, limba română, trebuie să se exprime într-o decizie a fermității noastre: ***Limba română este locul ființării noastre și garantul identității noastre naționale, deci vom preda și în continuare, în școli și în universități, limba și literatura română, sau nu vom preda deloc!***

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

¹ **Conceptia dezvoltării învățământului în Republica Moldova**, în: Valențele reformei învățământului, Partea I/Institutul de Științe Pedagogice și Psihologice, Chișinău, 1994

² **Valențele reformei învățământului/Institutul de Științe Pedagogice și Psihologice**, Partea II-V, Chișinău, 1994

³ **Conceptia învățământului mediu de cultură generală în R.S.S. Moldovenească** // "Învățământul public", 17 mai 1998; Концепция общего среднего образования в Молдавской ССР // "Народное образование", 17 iulie 1989

⁴ Pâslaru, Vl., **Conceptia educației lingvistice și literare** (Rezumat) // "Limba română", 1995, nr.5, p. 126-129

⁵ **Copiii trebuie să aibă acces la toate valorile naționale** / Vl. Pâslaru, V. Cîrîmpei, I. Iachim, C. Șchiopu, V. Țâmpău // "Literatura și arta", 29 septembrie 1994; "Făclia", 30 septembrie 1994

⁶ "Literatura și arta", 6 octombrie 1994

⁷ **Un curriculum răzvrătit** // "Făclia" 25 martie 2000

⁸ Guțu, V., Răspuns la articolul "Un curriculum răzvrătit" // "Făclia", 15 aprilie 2000.

Liliana RUSU,
inspector la Direcția
de Învățământ Edineț

UN PAS ÎNAINTE, CÂȚI ÎNAPOI?

*Am pierdut totul, să nu pierdem și
 sufletul, fiii mei... Ioan ALEXANDRU*

Viața noastră e alcătuită din "bale vesele și triste". Spre regret, astăzi balanța înclină spre cele triste...

Locuiesc în centrul orașului Edineț, pe strada 31 August, care începe cu panoul publicitar "Посетите детское кафе *Мишутка*", cu "Кафе-бар *Каролина*", și "Салон сотовой связи". Urmează "Детский мир", puțin mai jos, pe strada Independenței, se află alimentara "Танюша". Continuă să vă fiu ghid: la intersecția cu strada Alexandru cel Bun vă invit în magazinul "Хозяюшка", mai la vale – "Прием стеклотары".

Și tot așa! De fapt nu v-am comunicat nimic nou, locuiesc într-un "уездный городишко" ca multe altele din Republica Moldova...

Bineînțeles că pentru situația dată noi purtăm vina cea mai mare. Totuși rămân optimistă și cred că în cele din urmă lucrurile vor fi puse la locul lor. De către Dumnezeu, însă tot prin noi sau prin copiii noștri.

Mă frământă un gând: de ce nu se revoltă cei care nu ne vorbesc limba atunci când se amână (de fapt se anulează!) termenul de atestare la capitolul cunoașterea limbii române? Ar fi trebuit să se simtă umiliți, căci de fapt s-au pus la îndoială capacitățile lor intelectuale! Să nu poată ei învăța limba țării în care locuiesc și a căror cetățeni sunt?! Am foarte mulți prieteni ruși, ucraineni (și rude, căci după mamă sunt ucraineancă), pe care problema limbii nu-i mai preocupă: au înșușit limba română, o vorbesc fluent și o numesc corect!

Vreau să vă aduc la cunoștință că, dacă, eventual, Dumnezeu s-ar întoarce cu fața de la noi și am fi obligați să revenim la denumirea dialectală de limbă moldovenească pentru limba literară română contemporană, elevii din școlile noastre ar râde. Deci nu se mai discută denumirea limbii, e o problemă clară pentru toți cei care vor să înțeleagă.

(Teorema lui Pitagora poate fi scoasă la referendum?!)

Aș vrea să accentuez că rolul profesorului-filolog în vederea cultivării limbii este enorm. Trebuie să muncim încă foarte mult. S-o facem cu multă insistență și răbdare. Ziarul județean "Curierul de nord" publică o rubrică permanentă de cultivare a limbii. Mă bucură faptul că mă telefonează juriști, contabili, funcționari etc. ca să se documenteze asupra unui termen sau a unei fraze. Lumea nu mai este indiferentă la felul cum vorbește. Nu e minunat acest lucru?

O altă problemă pe care aș vrea s-o discutăm este discordanța, lipsa de continuitate dintre învățământul preuniversitar și facultate.

O știre de ultimă oră: câteva profesoare m-au informat că la probele de înmatriculare la universitatea "Ion Creangă" din Chișinău li s-a cerut abiturienților să sublinieze subiectul cu o linie, predicatul – cu două, cum se făcea odată. În fond e un lucru acceptabil și de o importanță minoră, deși e o abatere de la ceea ce se practică în școală. Culmea a fost că s-au solicitat analize sintactice reieșind din teoria existenței a patru feluri de predicate. La obiecțiile unei profesoare de la țară, lectorii universitari au reproșat: "mai lăsați gramaticile și manualele românești (!), că le avem pe ale noastre!" (sic).

Am rămas surprinsă că unii scriitori nu acceptă centrarea procesului educațional pe obiective și nu pe conținuturi, așa cum prevede curriculumul disciplinar. Consider că e vorba de o lipsă de informare a scriitorilor, fapt care trebuie corectat. "Definiția unei națiuni se face prin scriitorii ei. Aceștia plămădesc cu încetul conștiința socială", afirma M. Ralea. Așa a fost în toate timpurile, așa dorim să fie și acum!

E îmbucurător faptul că în ultimul timp se găsesc posibilități de a completa bibliotecile școlare cu participarea Fondului de Investiții Sociale din Moldova, a Ambasadei României și a Guvernului Român, a Centrului Educațional Pro Didactica etc. Iar nouă, filologilor, nu ne rămâne decât să-i aducem pe elevii de toate vârstele în templul bibliotecii și să le punem în mâini Cartea.

Și atunci nu vom mai avea a ne teme pentru destinul celor dintre Prut și Nistru!



Viorica BOLOCAN,
prof. la Liceul "M. Eliade",
Chișinău

IMPORTANȚA INSTRUIRII CONTINUE A PROFESORILOR

Stimate președinte, onorată asistență, vin din partea profesorului de școală, cel care în ierarhia lumii filologice nu prea reușește să ajungă în vârful piramidei, dar care încearcă să reziste la baza ei. S-ar fi desfășurat acest congres fără profesorii de română care depășesc, sunt sigură, cifra de 50 la sută din cei prezenți în sală?!

În ciuda tuturor ironiilor aruncate, cu și fără argumente, pentru a defavoriza conceptul de curriculum școlar, e bine să reținem că revoluția curriculară, în Europa, a început încă la 1902 și suta de ani uite că ne bate la ușă. Nu știu dacă este mai eficient a pierde timpul criticând acest concept, în loc să-l valorificăm așa încât să nu ajungem la constatarea: "Dă, doamne, mintea moldoveanului cea de pe urmă".

De mare importanță este problema manualului de română...

Dar și cea a fondului de carte: fie literatură artistică, fie literatură metodică, fie culegeri de comentarii și analize literare atât de salvatoare încă...

În surdină rămâne problema

salariului, unul care prin cifrele fixate în borderouri apreciază capitalul intelectual mai jos decât munca măturătorului de stradă...

Și chiar dacă ne lamentăm când vine vorba, nu știu cum se face că ne punem mintea la contribuție și găsim soluții rezonabile în abordarea acestor probleme.

Dar, să vezi paradoxul: căutăm și găsim manuale, scripuim, până la urmă, fondul de carte necesar, ne facem și salarii (ceea ce spun e la adresa profesorilor care se bucură de toate acestea), dar uite că în fața clasei tot greu ne descurcăm. De ce? E vorba de nivelul de pregătire al profesorului de română... De primă importanță rămâne, suntem convinși, problema instruirii continue. De ea, credem cu certitudine, depinde succesul școlar la disciplina **limba română**; de ea depinde statutul meu de filolog, statutul meu de profesor. Vorba filozofului: "Nu-i înveți pe alții ceea ce vrei, nu-i înveți ceea ce știi, îi înveți ceea ce **ești**."

În adevăr, "a fi", a demonstra și a convinge că "ești" e lucrul cel mai greu, mai ales din perspectiva omului-filolog. Și devii doar dacă te implici serios în procesul de formare continuă, doar dacă ții la respectul de sine, la identitatea ta. Și dacă vrem să rezistăm ca popor, ca națiune, nu e destul să vociferăm ori să facem din când în când câte o oră sentimentală. Noi, profesorii, se cere să fim foarte buni la limba română, foarte buni la literatura română și deosebit de buni la comunicare, dezideratul numărul unu al acestui veac.

Pentru mulți bătrâni din Europa și din S.U.A. perfecționarea e un semn al longevității. Au și o maximă a lor: "Învăț pentru că nu vreau să mor". Ei plătesc și învață, mereu sunt antrenați în exercițiu, se antrenează în diferite activități pentru a nu fi depășiți.

Noi, și o spun cu regret, mai rămânem robi ai refuzului din capriciu, ai refuzului din lipsă de informație, ai refuzului din conformism. Să conștientizăm dar: formarea permanentă presupune menținerea unei prospețimi intelectuale. Cum să facem să ne molipsim mai mult și mai mulți de dorința de instruire permanentă, de setea de perfecționare? Adesea mă neliniștește gândul: ce mă fac atunci când îndrăznesc să-l învăț pe elevul care e mai bun decât mine, pe elevul care mă provoacă la o discuție despre *Cel mai iubit dintre pământeni*, iar eu

abia mă descurc la textele *Amintirilor...* lui Creangă?

Nu cumva îl hrănesc cu fraze generale? Nu cumva mă împac, accept situația? Da, elevul din comuna X e încă un copil docil, unul mai puțin informat și s-ar putea să mă tolereze... Cât? Doi? Trei? Cinci ani? Nu cred că mai mult... Și după asta?

Nota bene! Într-o societate bazată pe tehnologii avansate **prioritățile** se evaluează și fără o formare continuă nu e posibilă integrarea socială a personalității umane.

Dacă autoritățile și mediul au compromis statutul nostru de profesor-filolog, ne-au pus la bătaie printre primii în această criză economică, să nu compromitem chiar noi acest statut: fie că nu vrem să facem lecturi ("Mă tem de omul care a citit o singură carte"), fie că ne place mai mult văicăreala decât fapta, fie că așteptăm să se întâmple minunea... pe când alți colegi de-ai noștri, în aceleași condiții, au înțeles că boceala, plânsul nu-i prea salvează și atunci investesc un ban (greu câștigat) în propria persoană: vin la cursurile Institutului de Științe ale Educației, vin la stagiile de formare de la Pro Didactica, asistă la ore, xerocopiază materiale de primă utilitate...

Ce oferim noi într-o realizare a unei instruiți continue la limba română? Am și făcut câteva încercări. În colaborare cu centrul educațional Pro Didactica, cu Ministerul Învățământului, cu Institutul de Științe ale Educației, cu Departamentul Educație, Știință, Tineret și Sport din municipiul Chișinău am organizat un șir de seminarii-training; am lăsat ușa deschisă la sala de clasă unde predăm pentru oricine vrea să vadă pe viu desfășurarea unui proces instructiv modern, să afle, să se molipsească de entuziasm și inițiativă, să ia ce-i convine, să discute, să facă schimb de experiență.

Apropo! Cele peste 200 de ore demonstrative de limba română, organizate în ultimii trei ani la Liceul "M. Eliade" din Chișinău, au reușit să intrige un număr considerabil de profesori, mulți prezenți la acest for, care la rândul lor ar putea să-i incite pe alți colegi de breaslă, care abia așteaptă să li se sublinieze importanța. Noi, profesorii-filologi, suntem o forță, un potențial intelectual de luat în seamă și putem realiza ceva real, nu doar să vorbim în lozinci despre limbă. Să ieșim mai cu

îndrăzneală din zona de confort, ca să putem menține acea prospețime intelectuală în fiecare județ, în fiecare școală.

Vorbeam mai sus de seminariile-training... De ce "training"-ul?

Pentru că acesta mobilizează, incită cursantul.

Formabilului, celui care vrea să se perfecționeze nu-i mai convine rolul de receptor pasiv. S-a cam săturat de lecții obositoare, se cam plictisește la prelegerile depășite...

Profesorul de română, cu dorința de perfecționare, se vrea în acțiune, în dezbateri, în proces de creație. Toate acestea i le oferă orele noastre cu dominantă interactivă. Mai mult, profesorul de română, în cadrul training-ului, al lucrului în grup și în echipă, trăiește pe viu actul comunicării, învață cum se organizează un exercițiu de comunicare.

Dragi profesori de limba română, să nu uităm: suntem responsabili numărul unu pentru exercițiul comunicării, exercițiu cu implicații atât pentru limbajul științific, exact, pentru limbajul literar, pentru gândirea filologică, cât și pentru cel obișnuit, pentru cel funcțional. Vom suferi încă mult, dacă nu ne angajăm, nu luăm atitudine, din cauza incapacității multor absolvenți de a exprima un gând ori de a construi un discurs. Or, "Scopul comunicării în școală nu se rezumă la reușita școlară, ci urmărește reușita umană, în toate condițiile și în toate momentele vieții" (Laurențiu Șoitu).

Disponem de un mare potențial intelectual și e păcat să nu-l valorificăm. Și, dacă instruirea continuă e, după cum zicem, un semn al longevității, al tinereții și al prospețimii intelectuale, să ne pătrundem de această înțelepciune căreia merită să te consacrî. Să ostenim dar cu cinste la formarea noastră continuă ca profesori de română, fără de care nu putem purcede la formarea elevului nostru într-o limba noastră.

**Strângeți piatra lucitoare
Ce din soare se aprinde
Și-ți avea în revărsare
Un potop nou de cuvinte**

A. Mateevici.

**Acad. Ion BORȘEVICI,
ex-președinte al grupului
parlamentar și de experți
pentru pregătirea
și apărarea legislației
lingvistice**

TRAGISMUL LIMBII DE STAT

Prezentăm succint noțiunile de *românofoni* și *rusofoni*. Rădăcinile istorice ale acestor fenomene lingvistice sunt legate de spațiile dominante ale limbilor *română* și *rusă* pe teritoriul Basarabiei.

Astfel, aproape 25 de ani, în perioadele 1918-1940 și 1941-1944, basarabenii s-au aflat în spațiul Regatului Român (în patria-mamă). Acest lucru ne-a ajutat să conturăm integral respectivele noțiuni lingvistice (românofoni și rusofoni) *contrapuse*.

Deci, începând cu 1918, nu numai românii basarabeni, ci și grupurile etnice din Basarabia (ucrainenii, găgăuzii, bulgarii ș. a.) au fost *incorporate fundamental*, cel puțin, în două instituții regale:

Primo, în *învățământul* de toate gradele și, *secundo*, mai mult de 20 de *contingente* de premilitari și-au făcut serviciul militar în *armata română*. În felul acesta au fost create condiții ca basarabenii, *indiferent de etnie*, să cunoască satisfăcător sau chiar să vorbească *curent* limba română, devenind astfel *românofoni*. Unii dintre aceștia, deja la o vârstă onorabilă, trăiesc și astăzi.

După raptul ținutului basarabean, începând cu 1940 și 1944, *atât grupurile etnice*, cât și populația *titulară* – românii moldoveni¹ – au fost obligate să vorbească limba rusă, care funcționa, de fapt, ca *limbă de stat* în întreaga Uniune Sovietică. În noile condiții s-a început un proces



ION BORȘEVICI

50 ANI DE ACTIVITATE PEDAGOGICĂ

Născut în comuna Dinăuți, regiunea Cernăuți, România. Este doctor în filosofie (1967), profesor universitar (1990), academician al Academiei Personalităților Publice de pe lângă UNESCO și Uniunea Europeană (de la 1 februarie 1999).

Studii: Institutul de Învățături (Bălți, 1951), U.P.S. (1954), doctoratul la facultatea de Filosofie a Universității "M.V. Lomonosov" din Moscova (1963-1966).

Domeniul științific de activitate: pedagogie. Experiența profesională: profesor de istorie, director de școală (Bălți, 1951-1961), lector superior la Universitatea Pedagogică "Alecru Russo" din Bălți, recalificare în filosofie, Kiev (1961-1963), lector superior la Universitatea "Alecru Russo" din Bălți (1966-1967), rector al aceleiași instituții (1967-1975), rector al UPS "Ion Creangă" (1975-1992), rector de onoare al aceleiași Instituții (din 1992), membru al Consiliului Prezidențial, Director al Cabinetului și Consilier Principal al președintelui Republicii Moldova (1990-1993), deputat în Parlamentul Republicii Moldova (1985-1994), Președinte al grupului parlamentar și de experți pentru pregătirea și apărarea legislației lingvistice adoptate la 31 august 1989, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Moldova în Ucraina (1993-1994), consilier în probleme de studii al rectorului ULIM



(din 1994), director de onoare și președinte al Consiliului științific al Institutului Social "D. Gusti" (filiala Chișinău), membru de onoare și președinte al Consiliului științific al Institutului Civilizației Dacice (Chișinău, din 1994), membru de onoare al Societății Dacia "Revival Internațional", New York, S.U.A., director al Centrului de Studii Analitice al ULIM (din 1994), profesor la Catedra de științe Umanistice a ULIM. Lucrări științifice – circa 250, între care monografii, broșuri, peste 200 articole. Lucrări științifico-didactice: manuale – 7.

Cărți de autor sau articole fundamentale: **Constituirea și dezvoltarea teoriilor politice** (Chișinău, 1991); **Din istoria doctrinelor politice** (Chișinău, 1996). Cursuri universitare: Cursuri de politologie, de sociolingvistică, de teorie politică, de istoria doctrinelor politice etc.

Titluri onorifice: Om emerit al învățământului public al R.S.S.M. (1987), Diploma de Onoare "Magna cum Laude" a Senatului ULIM (1 octombrie 1993). Distincții: Ordinul "Insigna de onoare" (1971), "Drapelul Roșu de Muncă" (1976), "Prietenia Popoarelor" (1981), "Ordinul Republicii" (1996), medalia "Mihai Eminescu" (1999).

Personalalia: Ciubucciu, Vlad, **Om din Țara de Sus**, Chișinău, 1996; Popa, Iulius, **Rectorul meu**, Chișinău, 1997; Ciubucciu, Vlad, **Fecior de la poalele Carpaților**, Chișinău, 1998; Ghimpu, Gheorghe, **Conștiința națională a românilor moldoveni**, Chișinău, 1999; Dron, Ion, **Ion Borșevici // "Capitala"**, 22 martie 2000.

Stimate Domnule Ion Borșevici, Colegiul de redacție al revistei "Limba Română" vă felicită cu ocazia împlinirii acestui frumos jubileu, dorindu-vă multă sănătate, spirit tineresc, noi energii creatoare și forțe pentru a pune punctul pe i acolo unde nimeni altul nu e în stare s-o facă.

masiv de rusificare, de asimilare lingvistică. Cu cât grupurile etnice conlocuitoare din Basarabia erau mai puțin numeroase, cu atât *gradul de asimilare* era mai cuprinzător și mai profund. Astfel, după 1945, școala națională a românilor moldoveni a fost scoasă din circuitul de instruire a *etniilor naționale basarabene* – s-a statornicit *rusofonia*, care a înlocuit totalmente *românofonia*, fapt care a dus la înstrăinare și suspiciune între grupurile etnice și populația majoritară, la *instabilitate* socială pe teritoriul actualei Republici Moldova.

* * *

Pe parcursul celor 12 ani de la adoptare, implementarea legislației lingvistice decurge în condiții care convențional ar putea fi împărțite în trei perioade. *Prima* ar fi 1989-1991 – perioadă în care se intensificau procesele descompunerii, dezagregării statalității imperiului U.R.S.S., mai ales începând cu evenimentul *crucial* – abrogarea faimosului *articol 6* din Constituția Uniunii Sovietice, fapt care a declanșat explozarea ireversibilă a arcului ce încingea butoiul satanic al ideologiei totalitare, pe de o parte, și *legiferarea* istoricelor documente de către ultimul parlament sovietizat al R.S.S.M. Este vorba de adoptarea actelor cu privire la decretarea "*limbii moldovenești drept limbă de stat și revenirea la grafia latină*". Ambele documente au fost aprobate aproape unanim (un singur deputat votând împotriva) de către sesiunea a 13-a a Sovietului Suprem al R.S.S.M. din 1989. În acele condiții prin noțiunea de limbă "moldovenească" se subînțelegea, de fapt, limba română. Victoria din 1989 ar fi fost imposibilă dacă cineva ar fi cerut atunci denuțirea corectă a limbii noastre, adică limba română. Apropo, în Țările Baltice legile cu privire la limbi conțin, în temei, aceleași postulate. La ei limbile de stat proclamate *de jure*, în esență, demult circulau *de facto*. La noi, însă, raportată la toată populația noastră, ținând cont și de felul nostru de a fi și de mediul lingvistic *suprarusificat*, problema redresării *de facto* a situației lingvistice merge în contradictoriu

și foarte anevoios (potrivit recensământului din 1 ianuarie 1989, cotele *rusificării* orașelor noastre, în mare măsură pe contul creșterii mecanice a populației purtătoare a acestei limbi în anii puterii sovietice, au atins culmi nebănuite: Tiraspol – 82%, Râbnîța – 67%, Tighina – 75%, Dubăsari – 67%, Bălți – 63%, Chișinău – 58%, Cahul – 51% etc.). Actualmente, din cele 270 de ziare care se editează în Republica Moldova 180 apar în limba rusă și doar 83 în limba română².

Marile bătălii pentru limbă, de multe ori înrâncenate, au fost trăite intens pe această palmă de pământ a Moldovei istorice, unde de atâta timp se manifesta *marea vrere* a poporului pentru restabilirea *demnității ființei noastre naționale*, eliberarea de umilire și înjosire națională. Aceste aspirații au fost demonstrate plenar de prima Mare Adunare Națională din 27 august 1989, când *sute de mii* de cetățeni au *îngenunchat* cu icoanele la piept și au ridicat sus *tricolorul*, flamura slobozeniei și redeșteptării, declanșând astfel procesele de *eliberare și renaștere națională*, dar și cele de *independență*, de *rupere de la imperiu*.

De altfel, aceste evenimente erau urmărite, ascultate și privite la micul ecran, ne scria profesorul Vasile Fluturul (vicepreședintele societății culturale "Plai Mioritic", Iași – Chișinău – Cernăuți), "și-n *dreapta* Prutului de către milioane de români". Zile și nopți la rând veghea "era starea noastră de existență, iar somnul – ceva convențional: toți așteptam cu sufletul la gură *verdictul*".

Noua putere în persoana noului parlament democratic, ales pe bază de *alternativă* (17.04.1990), a adoptat două documente fundamentale pentru înfiriparea noii noastre statalități – Republica Moldova. Primul – *Declarația despre Suveranitate* (23.06.1990), al doilea – *Declarația despre Independența Republicii Moldova* (27.08.1991). În această *primă perioadă* – cea mai activă – avea loc un proces intens de implementare a legislației lingvistice. *O parte impunătoare de alolingvi au început să învețe limba română benevol*. Dar nepăsarea, iar uneori

chiar ostilitatea guvernanților (cum a fost, de exemplu, în timpul guvernării agro-interfrontiste) față de această legislație i-a descurajat pe alolingvi, făcându-i să abandoneze ideea de a studia limba de stat, deși unii părinți rusofoni își duc copiii în școli cu predare în limba română, mai ales în mediul rural³. Aceasta ne face să ne amintim de concluziile înțelepte ale marelui nostru patriot *Elena Alistar*, care în vremea sa a sorbit din plin paharul amar al străinismului ostil. Da, în mare parte, vina pentru starea de lucruri creată o atribuim șovinismului velicorus. Însă "*adevărații și marii vinovați suntem noi*. Ei ne-au răpit-o (Basarabia – I.B.), noi însă *am îngropat-o cu indiferența noastră* de care, se pare, *nici astăzi* nu suntem în stare a ne scutura" (vezi "L. A.", 18 decembrie 1997).

Perioada a doua e legată de timpul guvernării P.D.A.M., care împreună cu interfrontiștii au alcătuit coaliția majoritară în parlament. Aceștia și-au propus drept scop promovarea unei politici nostalgice restauraționiste, de *lichidare a marilor cuceriri istorice din 1989-1991* – o linie de conduită *antinațională*.

Deja în noua Constituție de la 29.07.1994, în care prin articolul 13 se stipulează că "limba de stat este limba moldovenească", s-a neglijat încă un aspect *crucial* din concepția lingvistică legiferată în august 1989: *identitatea* limbilor vorbite pe ambele maluri ale Prutului – "*identitatea lingvistică moldo-română*".

În această ordine de idei, în Constituție, a fost ignorată totalmente piatra definitorie a suportului fundamental al noii statalități – *Actul de Independență a Republicii Moldova*, în alineatul șapte al căruia e fixat: "Republica Moldova și-a reafirmat aspirațiile... privind decretarea *limbii române* ca limbă de stat". Deci, denumirea corectă a limbii noastre – română – a fost votată în parlament în această Declarație la 27 august 1991. Așadar, în documentul respectiv se recunoaște *unitatea* glotonimică în întreg spațiul spiritual al neamului românesc.

Nu s-a ținut cont nici de utilizarea corectă a glotonimului "*limba română*", de altfel acesta a fost rostit pentru prima dată oficial la 31 august 1992 de către Președintele statului. Guvernanții agrarieni au introdus în circuitul oficial *ideologia moldovenismului primitiv*⁴. Pentru a controla și a dirija mai ușor, în sensul acestei ideologii, procesul "implementării" *de facto* a legislației lingvistice, a fost lichidată structura statală – *Departamentul Limbilor*, fapt ce a determinat revenirea limbii ruse atât în structurile statale, cât și în cele economice, comerciale etc.

După căderea catastrofală a guvernării agro-interfrontiste, începe perioada a *treia* a eforturilor orientate spre implementarea legislației lingvistice. Astfel, pentru respectarea acestei legislații a fost creat *Departamentul Relații Naționale și Funcționarea Limbilor*, dar mare lucru nu s-a reușit. S-au realizat prevederile *articolului 4* din Legislația lingvistică din 1989, care a permis formarea *comunităților etnice*, dar noul departament *n-are un program concret de naturalizare-integrare* pentru alogeni și *de însușire a limbii române* de către grupurile etnice. Până azi nu funcționează *articolul 7*, care prevede atestarea tuturor organelor puterii de stat în ce privește cunoașterea limbii române ca limbă oficială. Sunt neglijate *articolele 27-31*.

Majoritatea funcționarilor aolingvi nu cunosc nici limba de stat, nici legislația lingvistică. Mulți dintre diriguitorii aparatului de conducere și administrație (atât cei *numiți*, cât și cei *aleși*) *ignorează* limba de stat. Aici tronează *monolingvismul rusesc* care, în condițiile colectivelor compuse din persoane ce aparțin diferitor grupuri etnice, creează un *disconfort psihologic*. Atare conducători devin *purătorii unei confruntări permanente* în mediul lor de muncă și trai.

Această stare de lucruri menține, încurajează și prezintă o sursă permanentă de *erodare* a independenței prin *fortificarea separatismului spiritual*. Subliniem în mod expres că la baza lichidării barierei create de

separatismul spiritual în concepția legislației lingvistice, repet, au fost formulate *articolele 21-23* referitoare la instituțiile de învățământ, potrivit cărora tânăra generație (de la grădiniță până la absolvirea școlii medii – vârsta când cel mai ușor se însușește o limbă) va învăța și va cunoaște româna în școlile aolingve și mai ales în cele cu predare în limba rusă. Conform legislației lingvistice *există* posibilitatea ca, în atare condiții, în decursul *unei generații*, să *dispară separatismul spiritual*⁵ și în genere să *fie lichidată* problema monolingvismului. *Dar tocmai această idee din legislația lingvistică*, ce ar fi putut aduce *înțelegere, prietenie și stabilitate* într-un stat care pretinde a fi de *drept și independent* a fost *rău realizată*⁶.

Astăzi, ca și acum doisprezece ani, a apărut o nouă generație de rusofoni, majoritatea dintre ei născuți în aceste teritorii, foarte bine școliți, dar care de fapt n-au învățat nici în grădinițe, nici în școli, gimnazii ori licee limba oficială a statului. Acea categorie dintre ei, de altfel destul de numeroasă, care e atrasă în circuitul businessului și al comerțului, în structurile economice, deseori manifestă un comportament agresiv și sfidător față de valorile autohtonilor, bineînțeles că nu și față de cele din sfera materială.

Poate că fără adoptarea unor amendamente la legea despre *cetățenie*, ca cea adoptată acum 12 ani în Țările Baltice – lege care n-a cunoscut compromisul, – fără respectarea de către aolingvii Moldovei a unui program statal de *naturalizare-integrare*, și în primul rând cunoașterea limbii oficiale a acestui stat, *independența Republicii Moldova* se găsește într-o *permanentă stare de erodare*.

Din cele relatate rezultă câteva concluzii:

Primo. Orice comunitate de aolingvi, care nu-și pune drept scop însușirea limbii oficiale a statului în care trăiesc membrii săi, *nu se poate integra* în societate și continuă să rămână o sursă de instabilitate.

Secundo. Conform dreptului

internațional, într-un stat în care există grupuri etnice, gradul autonomiei culturale a acestora nu poate depăși suveranitatea și independența statului în întregime. De exemplu, nici o comunitate de alogeni, care cere autonomie culturală, *nu poate pretinde să devină o organizație statală* în cadrul Republicii Moldova, cum vor forțele extreme din Transnistria, Găgăuzia sau raionul Taraclia. În felul acesta ar apărea *zeci de state în stat*, ceea ce ar constitui noi surse de destabilizare și anarhie în societate⁷.

Terțo. Din cauza nerespectării legislației lingvistice și a lipsei unui program de naturalizare și integrare a grupurilor etnice, o mare *parte din patrimoniul național* a trecut în mâna unor alogingvi care de fapt nu recunosc independența statului Republica Moldova. În economia Moldovei această categorie de businessmeni atinge o cifră impunătoare și prezintă un pericol pentru patrimoniul național și pentru independența economică a țării, mai ales prin intermediul economiei tenebre. Din acest punct de vedere se încalcă o serie de legi fundamentale. Dacă s-ar fi procedat și la noi ca în Țările Baltice, unde legea despre cetățenie vizează *direct cunoașterea limbii oficiale și prin ea dreptul la patrimoniu, la averile naționale*, astăzi nu ne-am fi pomenit în situația când cunoașterea limbii de stat de către unele grupări de orientare antinațională depinde, cu unele excepții, *nu de interesele statului, ci de propriile lor interese*. În această privință, statul Republica Moldova a manifestat, pe parcursul celor zece ani, o indiferență totală. Astfel, în cei 12 ani de la adoptarea legislației lingvistice, *n-am reușit să înlăturăm instabilitatea*, neîncrederea și suspiciunea în relațiile interetnice. Legislația lingvistică nu este implementată, mai mult, în ultima vreme se întetesc atacurile la încercările de realizare a ei. De exemplu, încălcarea prevederilor articolului 27, care se referă la limba formularelor, a textelor și anunțurilor publice, a denumirilor de mărfuri, permanent generează o stare de conflict (în apărarea celor care încalcă legis-

lația lingvistică în această privință, cu etichetări dintre cele mai șocante, a ieșit ziarul "Komsomolskaia pravda"). În acest sens, nu putem să nu fim de acord cu istoricul Ion Țurcanu, care menționează că în *domeniul de bază – cel economic* – cu toate compartimentele lui multifuncționale, inclusiv în *sfera financiară*, limba română e aproape totalmente neglijată. Mai mult, domnia sa afirmă că *"limba rusă nu a cedat... limbii de stat nici un milimetru din terenul pe care l-a stăpânit în regimul sovietic"*⁸ (revista "L. R.", nr. 6-7, 1999, pag. 38).

Transnistria, care a lichidat ordinea constituțională a Republicii Moldova, încă în 1989 a *abrogat* legislația lingvistică. Chișinăul însă a făcut *cedări esențiale*, de exemplu, agenților economici din Transnistria, cărora li s-au acordat înlesniri economice importante (ștampile vamale și pașapoarte diplomatice), astfel încât acest stat separatist, nerecunoscut de nimeni, a *fost salvat de la pieire nu numai în plan economic*. Apropo, și aici nu poți să nu-ți amintești de teza marelui gânditor Cato, semnificativă pentru întreaga noastră republică roasă de corupție: *"Hoții, care fură de la particulari, își duc viața în lanțuri, pe când tâlharii poporului trăiesc în aur și în purpură"*. Unde mai pui faptul că mii de tiraspoleni au două cetățenii⁹.

Concluzia este mai mult decât gravă: *acești factori de ordin atât politic, cât și economic destabilizează, și compromit încercările investitorilor străini de a susține reformele* în Republica Moldova.

Și încă un paradox: în condițiile dezintegrării Uniunii Sovietice, conducerea R.S.S.M. a pus în mișcare mecanismul de însușire a limbii de stat prin adoptarea legislației lingvistice de către Sovietul Suprem în 1989, pe când în condițiile obținerii independenței Republicii Moldova această *vrere*, acest *curaj al clasei politice noi* pentru realizarea măcar a *articolului 7* a dispărut...

Diferite comisii guvernamentale au pregătit proiecte de hotărâri pentru îndeplinirea efectivă a unui șir de

articole din legislația lingvistică, dar n-a fost realizat nici unul!

E absolut necesar, e un imperativ de a ajusta legislația lingvistică din 1989 la interesele naționale ale Republicii Moldova.

După cum este fixat în *articolul 3* din legislația lingvistică, pe întreg teritoriul Republicii Moldova, alături de limba moldovenească se permite *folosirea* limbii ruse drept limbă de comunicare. Actualmente limba rusă continuă să-și folosească acest drept, pe când limba de stat e ignorată, *de facto*, în Găgăuzia și județul național bulgar, iar în ceea ce privește Transnistria, legislația lingvistică nu există din septembrie 1989.

P.S. 1. Și încă ceva, domnilor de la conducerea de vârf – cei cărora le vine **încă** greu să comunice în limba oficială, *încercați* măcar domniile voastre, *oameni de stat*, să respectați *articolul 7* din legislația lingvistică și o să vedeți *mișcarea pozitivă, crescândă* pe întreaga verticală *diriguitoare* la toate nivelurile. Această mișcare se va produce și pentru *funcționarii de stat*, care nu cunosc româna. Încercați acest experiment de ordin *psihologic*: “Ce face șeful e obligatoriu, de obicei, să facă și subalternii”. Gradul de realizare a acestui experiment **depinde direct** de gradul real al libertăților civile existente în societate.

În rezolvarea acestei probleme poate servi drept exemplu politica lingvistică a statului Israel, care prin cunoscutele sale cursuri-școli, numite ULPAN creează condiții ca în decurs de șase luni cetățenii alolingvi să se *integreze* în societatea israeliană *învățând limba de stat*. Astfel se lichidează *separatismul* – sursă de *instabilitate* și *deformare* a relațiilor *interetnice*.

Societatea noastră, din cauza cunoscutelor *disensiuni* din tabăra clasei politice, a rămas *simțitor divizată*, fapt ce ne face să ne amintim, a câta oară, de cuvintele anticului Herodot: “*Tracii sunt un popor numeros. Dacă s-ar uni, ei ar deveni de ne-*

învins”. Doar o durere insuportabilă, concentrată, a întregii Basarabii, hărțuite nemilos și umilitor de către cele trei imperii, a putut, în 1989, să *ne unească* pentru o *clipită* pe toți moldovenii de la est de Prut.

“*Ceea ce am trăit în 1989, – scria criticul literar și politicianul Andrei Țurcanu, – se întâmplă unui popor o dată la o jumătate de mileniu. Însă la prima răscruce a slobozeniei noastre, interesul național s-a întâlnit cu diversiunea străină și cu secătura autohtonă. În calea noastră s-a postat un întreg Fanar postsovietic*”. Când oare vom ține cont de experiența noastră istorică amară și de spusele anticului filozof?

Marii fii ai acestui pământ deja în vremurile noastre pline de neliniște ne-au atenționat: “*Vrăjmașii noștri stau la hotare –/ Vrăjmașii cât frunză și iarbă,/ La spatele nostru și înăuntru țării noastre dar cel mai mare dușman este în mijlocul nostru./ Acesta este NEUNIREA./ Frații mei! Biruiți acest strașnic dușman/ Și noi vom birui totul* (Pan. Halippa, *Colecția Testament, Muzeum*, 2001)

P. S. 2. Grigore Vieru îi spunea dlui Ion Țurcanu: “...nu cred că oamenii politici lipsesc cu *desăvârșire* la noi, după cum afirmi, mai degrabă lipsește *unitatea națională* dintre ei. Chiar lipsește cu *desăvârșire*” (L.A., 28. VI.2001).

Și acum, colac peste pupăză, noua clasă politică din parlament a adoptat o lege cu 78(!) de voturi privind *dreptul grupurilor etnice*. În această lege, în *articolul 9*, după cum scrie redactorul-șef al publicației “Săptămâna”: “Statul permite minorităților să nu învețe *niciodată* și *niciicând* limba” majoritarilor, adică limba de stat. Mai departe, domnia sa continuă indignat: “*În Moldova există o serie de omănași cărora le pute de noi. Măi, da când vezi că îți pute, ce faci? Îți muți locul*” (*articolul “Parlamentul a aprobat o lege care îi obligă pe moldoveni să vorbească rusește”* din “Săptămâna” de la 27 iulie a.c., pag. 14-15).

În aceeași ordine de idei, în „Declarația de protest a Consiliului Uniunii Scriitorilor din R. Moldova în legătură cu acțiunile actualei guvernări privind rusificarea populației...”, citim că „prevederile Legii privind protecția minorităților naționale adoptate recent lezează drepturile majorității populației și duc la rusificarea continuă a românilor moldoveni și a ucrainenilor, găgăuzilor, bulgarilor...”. Mai mult, a fost distrusă Direcția Limbi a Departamentului de Stat pentru Relații Interetnice și Funcționarea Limbilor, s-a purces la revizuirea programelor de studiere a limbii, literaturii și istoriei, încercându-se schimbarea denumirii acestora. Acțiunile respective nu au nimic comun cu adevărul științific și istoric, la bază fiind motive politice și ideologice. (L. A., 2.VIII a.c.).

După cum se vede, indiferențismul, izolaționismul, neunirea noastră și străinismul, care s-au lăbărțat peste noi și-n noi, ne seacă ucigător cele trei izvoare existențiale ale ființei noastre naționale – izvoare din „cele trei fântâni – Credința, Limba și Istoria noastră” (Gr. Vieru, „Glasul Națiunii”, martie 2000).

Tratatul moldo-rus s-a copt în bucătăria diplomatică... Moscova insistă ca limba rusă să fie numită în Tratat „limbă de comunicare interetnică” și să fie menționat rolul „deo-sebit” al acesteia în dezvoltarea „culturii moldovenești” („Jurnal Național”, 11.VIII.2001). În cazul adoptării limbii ruse drept a doua limbă de stat, ar fi o deznaționalizare legiferată și deci vârful de lance al tragismului limbii de stat – româna, adoptată în 1989.

Se creează impresia că prin intensificarea politicii de rusificare, noul areopag guvernant neocomunist, prorusec ne implică tot mai profund în procesele de gubernizare a Republicii Moldova.

Intensificarea oricăror schimburi de mărfuri, instalații tehnico-industriale moldo-ruse, relații de ordin economic, comercial ori sociouman etc. este mai mult decât acceptabilă. Astfel de relații sunt normale între

două popoare, între statele noastre. Aici nu poate rezista opinia de sorghinte șovină – velocorusă, precum că chipurile, în mediile intelectuale moldovene se propagă rusofobia. Nu domnilor, orice om cult apreciază la justa-i valoare marea cultură rusă și limba acesteia. Sunt bine cunoscute înaltul potențial intelectual al rușilor și ponderea talentelor acestui popor în cultura universală.

Buna conviețuire între Federația Rusă și Republica Moldova poate avea sorți de izbândă în condițiile ocrotirii libertăților. Însă toate acestea necesită condiționarea prin eliminarea oricăror tente discriminatorii și acaparaționiste, indiferent de proveniența lor transnațională ori internă, care subminează centrele noastre strategice, inclusiv și cele ce țin de politica lingvistică. Toate aceste manifestări nu pot fi admise, dat fiind faptul că ele erodează, lezează suveranitatea și independența noastră. E un imperativ de a se ține cont de cucerirea libertăților civice și a însemnelor noastre statale, naționale din perioada istorică 1989–1991, intrată în istorie ca un Act de Renaștere și Eliberare Națională, atât în sfera spirituală, cât în cea anticorupționistă din domeniul economic și administrativ.

Domnilor, dacă într-adevăr se vrea, tare se vrea pace, liniște în societatea noastră, atunci unul dintre factorii magistrali în atingerea acestui scop ar fi și ocrotirea¹⁰, însușirea limbii oficiale, cel puțin în mediul grădinițelor de copii, în cel liceal și studentesc, în mediul guvernanților și funcționarilor, creându-se totodată condiții pentru însușirea limbilor materne de către grupurile etnice, cum se face în toate țările civilizate, în societățile nedivizate, normale. În rest, așa să ne ajute Dumnezeu.

NOTE

¹ Folosirea Etonimului „Român” și a Glotonimului „Limba Română” în plan științific și istoric sunt argumentate cu lux de amănunte în lucrarea pedagogului Gheorghe Pascari („Scurtă schiță

istorică despre neam, limbă și grafie", Editura Museum, Chișinău, 2000). Începând cu documentele vechi de la începuturile formării Statului Moldovenesc, letopisețele lui Grigore Ureche și Miron Costin, trecem în revistă și lucrările savanților, fețelor bisericești, cum ar fi celebra "Cazanie" a Mitropolitului Varlaam, *Pravilele* domnitorului V. Lupu, ale stolnicului Constantin Cantacuzino, Mitropolitului Dosoftei, cărturarului Nicolae Milescu-Spătaru, domnitorului D. Cantemir, scriitorilor A. Russo, Gh. Asachi, C. Stămăți, C. Stămăți-Ciurea, C. Negruzzi, V. Alecsandri, A. Hădeu. B. P. Hasdeu, M. Eminescu, A. Mateevici ș.a., precum și pe cele ale oamenilor de cultură, ale savanților, scriitorilor și demnitarilor ruși, acad. sovietic A. Sobolevski, scriitorul P. Svinin, viceguvernatorul Basarabiei F. Vighel, acad. L. Berg, E. Golubinski, A. Kuropatkin, istoricul P. Batiuşkov, savantul N. Durnovo, R. Pjetrovski, și ale clasicilor marxism-leninismului, K. Marx, F. Engels și V. Lenin.

Vom face referință doar la unul dintre savanții ruși – filolog, istoric, membru corespondent al Academiei de științe din Rusia, profesor universitar la Moscova, Saratov, Mensk, Nicolai Durnovo (1876-1937), care scria următoarele rânduri de o mare rezonanță științifică și pedagogică, rânduri de o aleasă omenie și noblețe. Iată-le:

"Stăpânind o sută de ani Basarabia, ce-am făcut noi oare pentru populația românească și pentru dezvoltarea ei culturală? N-am făcut nimic, căci toate școlile influențate de noi în Basarabia au drept scop transformarea românilor basarabeni în velicoruși, ceea ce nu va reuși.

Timp de peste 90 de ani, mai bine de un milion și jumătate de români din Basarabia este lipsit de clerul lor. Cu toate legile fundamentale ale imperiului... moldovenii ortodocși nu au nici un episcop național sau măcar pe unul care să cunoască limba română...

Când mă podideau, câteodată, amintirile, îmi apare una dintre ele, cea mai plăcută pentru mine: o grămadă de copii într-un sat moldovenesc de pe malul Nistrului, – aceste flori pământene ale Basarabiei, – ieșind de la școală, scufundați în lumina soarelui, jucându-se și gângurind românește, pe când învățătorul lor, un tânăr idealist rus, venit de curând în Basarabia, îmi povestește, cu lacrimi în ochi, ce durere îl cuprinde: "doar asta e ca și cum m-aș fi dus în Spania să-i

învăț pe copii de acolo rusește. M-am văzut silit să-nvăț, mai întâi, eu însumi moldovenește".

Și bietul apostol al ministrului rus de învățământ a început, deodată, să-mi spună vesel niște zicători și cântece moldovenești, la auzul cărora toți copiii au alergat spre noi, cei doi ruși ascultând cu bucurie și mândrie pe elevul lor comun! Un băiețel mic, dar serios, a vrut să-l corecteze pe învățător, dar l-au oprit colegii săi. Atunci i-am dat voie să vină la mine, l-am sărutat și l-am rugat să-mi spună ce observații și corectări voia să facă.

Și ne-a dat, acest băiețel, o lecție bună, mie și învățătorului. El a făcut să ni se descopere niște legi firești ale limbii române populare... El avea în câpșorul lui o întreagă lume națională, lume pe care noi n-o cunoaștem, lume care, în limba lui de copil, era atât de frumoasă și care avea să dispară în Basarabia din vina noastră...

*Atunci am înțeles eu păcatul acela imens, care se face în Rusia, privind pe românul basarabean (...). Acum, când îmi amintesc de băiețelul acela, mă așez și scriu pentru a mia și una oară că Basarabia trebuie să fie românească" ... (N. N. Durnovo, **Politica pan-slavistă rusă**, Petersburg, 1908).*

² În cadrul mass-media, presei electronice de expresie rusă, în care persistă nu puține convingeri și chiar atacuri de speță șovină și separatistă, cititorul acestor publicații, fiind necunosător al limbii române într-o țară suverană și independentă ce are limbă de stat, e sortit să devină ostaticul unei atare ideologii și, deci, un izvor al instabilității, revanșei și zăzaniilor interetnice în societate. În atare împrejurări activitatea extremismului, exclusivismului politic, atât în așa-zisa sferă "a drepte", cât și în cea "a stângii", de altfel ambele mergând braț la braț, împiedică procesele, tendințele întăririi constituționale statale în Republica Moldova.

³ Actualmente, la "Casa Limbii Române" din Chișinău se organizează cursuri de limba română pentru aolingvi. Deja au absolvit aceste cursuri, însușind bine limba română, sute de audienți. Casa Limbii Române, condusă de redactorul-șef al revistei "Limba Română" are o echipă de profesori, lingviști de elită și dispune de un bogat material didactic ce include și un ma-

nual excelent de limba română pentru alolingvi, editat la Cluj-Napoca, însoțit de casete audio etc..

Cunoașterea limbii oficiale de către alogenii cu viziuni proeuropene și stabiliți cu traiul în Republica Moldova, e susținută de școala chișinăuiană de limbi moderne și management. Astfel 30% din elevii care-și fac studiile în limba română sunt din familii alolingve.

⁴ Teoria despre existența a două națiuni și a două limbi – moldovenească și română – în spațiul de la răsărit de Prut **e o făcătură politică**, antiștiințifică a șovinismului țarist-stalinist, care a fost ridicată la rangul de politică statală de o mică parte “intelectuală”, slugarnică din Republica Autonomă Moldovenească. Actualmente este propagată de unii dintre feciorii acestora și părtașii lor, ieniceri “academici” ai celor mai înrăiți românofobi. Această teorie e prezentă pe teritoriul Basarabiei, Bucovinei și nu numai.

⁵ Separatismul spiritual și mai ales cel lingvistic continuă să fie o sursă de disconfort psihologic, de confruntare și instabilitate. De altfel, atunci când un grup etnic își păstrează și își dezvoltă cultura, limba, într-un cuvânt, spiritualitatea (potrivit cerințelor dreptului internațional), dar ignorează însușirea limbii oficiale a unui stat independent, suveran, aceste grupuri etnice se izolează, până la separatism, care prezintă sursa principală de conflicte în societate. Acest fenomen este caracteristic și pentru activitatea economică și, drept urmare, apare separatismul economic, care cu timpul îmbracă haina separatismului politic.

⁶ Elevii moldoveni, potrivit legislației lingvistice de la '89, *au însușit* limba rusă în școala lor națională, pe când rușii (cu mici excepții) au rămas devotați *monolingvismului* rusesc. Astfel *concepția* bazată pe bunăvoință și antiseparatism a *eșuat*. În condițiile independenței noastre comunistii *obligă* tineretul studios din școala românească să învețe limba rusă.

⁷ Comratul se pronunță, cu insistență, pentru federalizarea Republicii Moldova. Adunarea populară a UTA Gagauz-Yeri nu e mulțumită de autonomia dobândită, ei încearcă “...de a scoate definitiv de sub controlul Chișinăului sudul republicii” (“Luceafărul”, 16.VI. 2000).

⁸ După 10 ani de independență “Chișinăul a devenit mai rusesc decât în 1989. Capitalul se află în mâinile rușilor,

securitatea energetică a Republicii Moldova – la fel. În afară de Transnistria și Armata a 14-a, rușii mai au în mâinile lor *autonomia* găgăuză, biserica, partidul lui Voronin și o bună parte a elitei politice și economice a Republicii Moldova. Frontiera cu România e și a actualei CSI”. “Republica Moldova e o țară *ocupată* de ruși, ei n-au plecat de aici nici după câțiva ani de renaștere națională” (Constantin Tănase, “Flux”, 16.VI.2000).

Un alt aspect: “O atitudine extrem de obraznică și lipsită de respect față de *limba de stat* o manifestă, cu o indiferență afișată, deținătorii *licențelor* de emisie a posturilor străine (arealul informativ al spațiului Republicii Moldova e împânzit abuziv mai ales de centrele radiofonice rusești – 10 posturi rusești! Pe când în Federația Rusă nu se admite translarea unor posturi radiofonice **străine**). Conform acestor licențe, posturile respective sunt datoare să emită 60% din programele lor în limba oficială a Republicii Moldova. Iată posturile care nu-și îndeplinesc obligațiile: FM, Europa Plus, Russkoe Radio, NITEM, Nașe Radio, Silver Rains, Radio Nostalgie, Radio d’Or, Radio Monte-Carlo, Exo Moscvî: *posturi TV*: ORT Moldova, TVC 21, NIT, Sun TV pentru translarea unor canale străine, cum ar fi EuroSport și Discovery channel (aceste posturi transmit în limba rusă)” (“Flux”, 4.VII.2000).

⁹ Acest model cu două cetățenii se referă și la mulți moldoveni.

¹⁰ Când e vorba de ocrotirea limbii de stat, exemplu de verticalitate ne dă vecinul nostru, Președintele Statului Ucraina, dl Leonid Kucima.

Conf. univ. dr.
Alin-Mihai GHERMAN
Alba-Iulia

CUVÂNTUL SCRIS CA FACTOR AL UNITĂȚII DE LIMBĂ

Existența unei limbi este indisolubil legată de ființa poporului ce o vorbește, de aceea istoria poporului și a limbii trebuie studiate într-o singură privire și nu în două investigații diferite. Românii înstrăinați, pentru care menținerea ființei naționale și păstrarea limbii au fost o misiune grea timp de nenumărate veacuri, au spus-o și mai apăsător, dezvoltând o sensibilitate în plus față de problemele limbii. Pentru noi, cei veniți de pe meleaguri ardelene, trezirea națională și împletirea luptei naționale cu cea pentru păstrarea ființei limbii s-a făcut, începând cu secolul al XVIII-lea, prin reprezentanții Școlii Ardelene și continuatorii lor; iar marii lingviști proveniți de la dumneavoastră, precum Bogdan-Petriceicu Hasdeu sau Eugeniu Coșeriu, au făcut același lucru cu mijloacele științei moderne.

Aș aminti doar în treacăt că textul cu care începe orice manual de *Citire* și se încheie orice mare tratat dedicat poporului nostru, balada *Miorița*, cea auzită de Vasile Alecsandri și Alecu Russo în munții Moldovei, își are formele ei cele mai arhaice în colindele culese în Transilvania, fiind, după opinia celui mai avizat cercetător al ei, Adrian Fochi, chiar originară de aici. Dar de câte ori folclorul nu s-a dovedit un factor liant, care asigura coeziunea românilor din diferite regiuni! Fie-mi permis să amintesc doar câteva momente care mi-au marcat existența: am asistat la Cluj la două concerte ale Mariei Tănase, când sala cânta, alături de marea cântăreață, moldovenescul *Văleleu* sau *Butelcuța mea* și ardelescul *Cine iubește și lasă* sau cântecele ei oltenesti. De asemenea, am avut șansa să asist la regalurile oferite

de doi mari interpreți contemporani, Sofia Vicoveanca și Dumitru Fărcaș, pe care știu că și dumneavoastră îi iubiți la fel ca și mine. Dar am putut constata și răspândirea, și dragostea cu care e înconjurat orice folclor de calitate, indiferent cine îl cântă și cine este cel care ascultă.

Dar nu despre acest lucru doream să vorbesc acum. Profesia mea îmi oferă șansa să mă limitez la un singur fapt: și anume la textul scris care, de-a lungul veacurilor, a participat la crearea și la consolidarea acestei coeziuni naționale.

Printre primele texte tipărite în limba română se numără și *Tetraevangelul* editat de diaconul Coresi, cel venit la Brașov din Muntenia, unui cercetător au presupus, în baza investigării limbii textului, că tipăritura brașoveană are la originea ei o traducere făcută în Moldova. Sunt în măsură să aduc câteva noi argumente, care pot întări această supoziție. Permiteți-mi, fără a detalia, să le enumăr. Comparând textele din *Evanghelie* pe care le găsim în *Cartea românească de învățătură* (subliniez, **românească**), tipărită de mitropolitul Varlaam la Iași – motiv pentru care este cunoscută și sub numele de *Cazania lui Varlaam* –, am constatat asemănări izbitoare cu textul coresian (dar și faptul că limba cazaniilor marelui mitropolit este diferită de limba textelor citate la începutul fiecărei cazanii). Aceste asemănări cu textul coresian nu pot fi, însă, explicate printr-o preluare a tipăriturilor coresiene în secolul următor – așa cum am fost tentat inițial să cred –, ci printr-un izvor original: un manuscris moldovenesc, pierdut astăzi sau care urmează a fi descoperit. Căci asemănări la fel de mari – dar nu aceleași – găsim și între textul *Cazaniei de la Govora* și textul coresian, or aceasta este anterioară cu un an tipăriturii moldovenești. Dacă așa stau lucrurile, ne aflăm în fața unei comunicări neașteptate între Moldova, Muntenia și Transilvania, care erau politic separate și, chiar în această perioadă, se aflau în conflicte militare.

Vorbind despre *Cartea românească de învățătură* a mitropolitului Varlaam, menționez câteva fapte care țin de posteritatea ei în Transilvania.

Mitropolitul o destinase tuturor românilor "oriunde să află ei", gândindu-se în mod special, după cum arată și alte texte și fapte ale sale¹, la românii transilvăneni, supuși în acel moment unui proces forțat de calvinizare. Putem bănuși că cea mai mare parte din cartea sa a fost ghidată în mod intenționat pentru uzul românilor din Transilvania, din moment ce într-un singur județ din Transilvania (Alba, Bihor, Mureș sau Hunedoara, de exemplu) se găsesc pe la diferite biserici mai multe exemplare din această tipăritură decât în toată Moldova de dincoace de Prut (la dumneavoastră, după știința mea, aflându-se doar un exemplar, păstrat la Biblioteca Academiei). Să mai adaug numărul mare de copii manuscrise ale tipăriturii care au fost făcute în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea în Transilvania și sunt păstrate peste tot?

La 1699, un tipograf venit din Muntenia, Mihail Ișvanovici, tipărește la Alba-Iulia o carte numită *Chiriadodromion*, care reia aproape integral cazaniile lui Varlaam, carte care s-a bucurat de un asemenea prestigiu încât ea a fost retipărită în următoarele două secole de mai multe ori în toate provinciile românești, ba, la începutul secolului al XIX-lea, și la Buda.

Avem nenumărate alte exemple, poate nu la fel de spectaculoase, de coerență națională și culturală asigurate prin textele tipărite în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Nu doresc să insist asupra lor, majoritatea fiind notorii. Aș aminti, pentru secolul al XVIII-lea, tipăriturile bucureștene și ieșene apărute în timpul domniei familiei Mavrocordat, la care emblema domnitorului era însoțită de stemele ambelor principate. Dar această circulație a culturii între diferitele regiuni românești este dovedită de un fapt care nu este îndeajuns subliniat: Transilvania este singura regiune locuită de români unde *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei nu a fost doar copiată (lucru care în alte regiuni, Moldova sau Muntenia, de exemplu, nu s-a întâmplat), ci anumiți psalmi au devenit folclor, fiind cântați – chiar și astăzi – drept colinde.

Un alt moment în care coeziunea culturală națională a fost asigurată

prin circulația cuvântului scris, asupra căruia doresc să mă opresc, este cel al receptării operei lui Dimitrie Cantemir de către Școala Ardeleană. Pentru aceasta dovedirea latinității și romanității a fost, din motive pe care nu le voi dezvolta acum, una dintre activitățile prioritare. În momentul în care era necesară argumentarea cu dovezi istorice a latinității și romanității, un mare episcop transilvănean, Inochentie Micu Clain, a sacrificat o treime din veniturile episcopiei Blajului pentru a achiziționa de la Viena o copie a *hronicului româno-moldo-vlahilor* a marelui cărturar, copiat la curtea acestuia după refugiul în Rusia. Era, fără îndoială, textul cel mai doct pe care îl puteau avea atunci ardelenii la îndemână, referitor la istoria întregului popor. Manuscrisul a fost atât de important, încât, în interval de câțiva zeci de ani, a fost copiat integral sau parțial de mai multe ori la Blaj, între cei care au preluat informații și chiar pasaje mari din acesta aflându-se Samuil Micu și Gheorghe Șincai. Tot în Transilvania a fost copiat *Divanul* marelui voievod de către un mic diac bisericesc din Săliștea Sibiului, dar un mare iubitor de cultură.

Activitatea literară a Școlii Ardelene a avut urmări directe și neașteptate dincolo de munți. Amintesc doar un caz, mitropolitul basarabean, dar ardelean de origine, Bănulescu-Bodoni a retipărit fără nici o schimbare la Sankt-Petersburg *Biblia* în minunata tălmăcire a lui Samuil Micu Clain. Acesta, la rândul său, reluate în traducerea sa versiunea primei *Biblie de la București*, tipărite după o mai veche traducere moldovenească la care, probabil, Nicolae Milescu Spătarul sau Dosoftei au contribuit substanțial. La tipărirea *Bibliei de la București*, diortositor (îngrijitor, redactor și tipograf) a fost Mitrofan, fost episcop de Huși și, cât a stat în scaunul episcopal din Moldova, mâna dreaptă a mitropolitului Dosoftei. Dar la definitivarea textului tipărit au lucrat și frații Greceanu din Muntenia și ardeleanul Teodor Corbea.

Dar unul dintre marile miracole ale existenței poporului nostru este faptul că niciodată cultura nu a curs numai într-o direcție, de la un centru spre periferie, așa cum s-a întâm-

plat în Franța, Anglia sau Rusia, de exemplu. La sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea asistăm la o veritabilă inversare a fluxului cultural. După mișcarea Școlii Ardelene, mulți dintre ardeleni au făcut o adevărată nouă descălecare culturală dincolo de munți: de pildă Gheoghe Lazăr, Florian Aaron și August Treboniu Laurian în Muntenia, Gherman Vida și Simion Bărnuțiu în Moldova, au participat masiv la modernizarea culturii în principatele române. Și modelul ardelenesc nu rămâne aici: pentru Kogălniceanu textele istorice ale reprezentanților Școlii Ardelene erau fundamentale pentru scrierea unei istorii noi a românilor. Să mai amintim gestul de-a dreptul emoționant al lui Gheorghe Asachi, care, în ultimul an al vieții, face un drum istovitor la Lvov pentru a aduce în țară manuscrisele lui Ioan Budai Deleanu? Pe cărțile Școlii Ardelene au învățat să citească românește Negruzzi și Heliade Rădulescu, cei care sunt considerați întemeietorii culturii românești moderne în Moldova și Muntenia.

Au urmat deceniile în care, din cauza opresiunii naționale, în Transilvania și, după puțin timp, și în Basarabia – după cum spunea Ioan Slavici – “soarele tuturor românilor răsare la București”, căci, prin construirea instituțiilor României moderne, focarul de cultură central coincidea cu centrul politic al statului național. Dar acest centru, departe de a fi acaparator, era și un focar în care convergeau toate marile valori naționale. Limba devenise din nou un teritoriu în care ființa națională se rostea plenar, căci în același timp au trăit și activat, intersectându-și, de multe ori întregindu-și activitatea mari personalități precum Hasdeu, Titu Maiorescu, Odobescu, originari din diferite provincii, dar care, prin absență, fiecare dintre ei ar vădui cultura națională de o dimensiune esențială.

Apoi a venit marele Eminescu, care s-a lăsat cotoplit într-o sine de ființă și limba întregului popor, coto-pindu-ne, apoi, pe noi toți... Scria în numele tuturor românilor și pentru fiecare dintre ei, “de la Nistru până la

Tisa”, găsim, poate printr-o adâncă cunoaștere a folclorului și a limbii vechilor cărți bisericești, dar sigur prin genialitatea sa, o limbă care să fie înțeleasă de toți și cuvinte care să ne emoționeze deopotrivă.

Alături și în colaborare cu Eminescu au fost Creangă, Caragiale și Slavici, care au contribuit substanțial la tezaurul comun al tuturor românilor.

Mi-am permis acest excurs istoric, onorată audiență, pentru a arăta că problema limbii și a ființei naționale se află în afara ingerințelor politice și trebuie să rămână astfel. Nu un funcționar aflat pe un scaun comod are dreptul și puterea de a decide asupra limbii naționale sau a ființei întregului popor. Au fost cazuri și în istoria noastră când, bine intenționată sau nu, oficialitatea a încercat acest lucru, dar s-a acoperit întotdeauna de ridicol. Căci limba noastră, care este a tuturor, a făcut dreptă și cuvenită judecată acestor aberații².

Aș evoca, în final, momentul când întregul popor român urmărea cu sufletul la gură miracolul care se petrecea la dumneavoastră în anii 1988-1990. Ascultam uluiți sărbătorirea secolului de nemurire a lui Eminescu și cuvintele *Doinei*, care (în paranteză fie spus) era interzisă – Eminescu interzis! – în România comunistă. Am trăit un moment istoric, când pentru câțiva ani sufletul, limba și ființa întregului nostru popor își mutase capitala aici, la Chișinău.

NOTE

¹ **Răspuns împotriva catehismului calvinesc**, tipărit de Varlaam la București, se adresa în mod special românilor transilvăneni.

² După știința mea, nici un german din Austria sau Elveția nu vorbește altceva decât germana, fără a pune sub semnul întrebării existența statelor cărora le aparțin cu mândrie. La fel, nici francezii din Canada, Belgia, Elveția și Franța nu se ceartă în aceeași limbă asupra “statalității” lor. Și pentru că suntem la un congres al limbii române, îmi permit să observ că acest barbarism a fost creat pentru a oferi un scaun mai comod (moale?) unei autorități care nu se gândea nici la limbă, nici la popor.



Nicolae DABIJA,
scriitor, președinte
al Asociației Oamenilor
de Știință, Cultură și
Artă din Republica
Moldova, redactor-șef al
săptămânalului "Literatura
și arta"

"INTERNAȚIONALISTI"

Dragi colegi!

După părerea mea, Basarabia este țara tuturor posibilităților.

Numai la noi: dacă cineva cunoaște trei limbi e considerat sionist, dacă cunoaște două limbi e naționalist, iar dacă știe numai una – e internaționalist.

"Internaționaliștii" noștri nu cunosc nici o limbă. Nu au nici o Patrie. Dar nici un Dumnezeu (ei fiind atești din fire). Nu respectă nici un popor (sub pretextul "luptei de clasă" și-au distrus propriul popor, apoi și alte popoare care s-au nimerit în preajmă). "Internaționaliștii" de ieri ne îndemneau: dacă vreți să fiți fericiți, renunțați la limba voastră, la istoria voastră, la sufletul vostru. Cum spusese Nikita Hrușciiov despre bieloruși, *ei sunt foarte aproape de comunism, deja*

au renunțat la limba proprie. Alexandr Lukașenko, președintele Bielorusiei, care nu posedă limba poporului pe care-l conduce, își aduce aminte cu melancolie de vremurile când nu era nevoit să explice la conferințele de presă de ce nu vorbește decât rusește și de ce a lichidat toată opoziția, asasinând scriitori, ziariști, foști miniștri, foști deputați etc.

Lucașenko e un model de "internaționalist" sadea și pentru Voronin, Mișin, Ostapciuc & K°, care vor să facă populația "fericită", lipsind-o de sufletul ei care este limba și istoria.

Din păcate, nu există nici o deosebire între interesele Rusiei țărilor, ale Rusiei comuniste și ale Rusiei democratice de azi.

Una a lucrat pentru cealaltă. Una a continuat politica celeilalte, una a materializat pretențiile celeilalte. Fiindcă toate trei au existat în paralel, în una și aceeași țară și în unul și același timp, cu doar predominarea unor sau altor opțiuni politice. Basarabia a fost cucerită de țări în 1812 pentru bolșevicii de după 1917, cu deosebirea că mesianismul rusesc a căpătat în secolul XX coloratură bolșevică, ateismul fiind noua ei ortodoxie adaptată.

Bolșevicii care au smuls Basarabia cu forța din trupul României în 1940 au făcut-o, la rândul lor, pentru Rusia "democratică" din anul 2001, care arde de nerăbdare s-o încorporeze ca gubernie în Uniunea rusească Rusia-Belarus.

În Rusia țaristă, apoi în U.R.S.S. a funcționat o fabrică diabolică de distrus popoare, de asimilare a neamurilor. Din cele mai vechi timpuri, pentru ca rusificarea unor popoare străvechi să decurgă mai ușor, Rusia a inventat noi limbi, noi națiuni, noi popoare.

Astfel iranienii peste care s-au lățit au fost botezați tagici, iar limba vorbită de iranienii ocupați de ei – tagică.

Finlandezii, cotropiți în urma războiului sovieto-finlandez, au fost porecliți careli, iar limba vorbită de finlandezii "eliberați" denumită carelă.

Mongolilor, care s-au pomenit în Rusia țaristă, apoi în U.R.S.S., li s-au zis bureați, iar limbii mongole vorbite de aceștia – bureată.

Tătarii din Crimeea, tătarii de pe Volga și cu bașkirii, care sunt tot tătari, au fost prin decret declarați a fi popoare diferite care vorbesc limbi diferite, deși aceștia se înțeleg fără traducători și fără ajutorul limbii ruse.

Același lucru s-a întâmplat cu turcii și azerii, cu eskimoșii și aleuții, cu maghiarii și ungurii etc.

Destinul nostru nu face excepție. Dacă țării din secolul trecut recunoșteau că Basarabia e locuită de români, "internaționaliștii" de după 1917 o fac, vorba lui Creangă, pe "niznaiul". O vreme se sperase că Roșal, trimis de V. Lenin în 1918 pe frontul din România pentru a-l aresta pe regele Ferdinand I, va putea declanșa o revoluție socialistă în România și ea va deveni o republică unională în cadrul U.R.S.S.: Republica Sovietică Socialistă Română. Dar intențiile leniniste eșuând din mai multe motive, e pus în aplicare planul lui Stalin: crearea în 1924 a republicii moldovenești, a națiunii moldovenești și a limbii moldovenești în stânga Nistrului, cu anexarea ulterioară a Basarabiei sau a întregii Românie la patria-mamă R.A.S.S.M. cu capitala la Balta.

Înarmându-se cu tezele internaționalismului proletar care vorbea de contopirea națiunilor și naționalităților într-o singură națiune (identificată cu rusificarea brutală a acestora), din cele peste 200 de limbi, câte se vorbeau în Rusia țaristă până în 1917, la recensământul din 1989 mai sunt atestate doar 88. Unde s-au pierdut celelalte 112?! Nu mai știe nimeni. Poate – doar "internaționaliștii". Au fost șterse de pe fața pământului mai multe limbi siberiene: iugrina, iukaghira, daura, golda, ciuvanta, ghiliaka, ciukot-kamceatka, liuda, torguta, ainu, saghalina, evena, ziriana, kamciadala, arința, osteaca, iuraca, ceapoghira, solona, oroceana, lopara, oroka, kociaka, armana,

nanai, olka, sibo, oirat, udihe, ciuda (vorbită de o rasă albă din Siberia) etc., dar și limbi caucaziene ca: agula, ahvaha, krât, inghiloia (vorbită de gruzinii mahomedani), hevsura, svana, karatina, avara (cea cântată de Rasul Gamzatov, pe care toate dicționarele o dau drept moartă) etc. ș.a.m.d., ș.a.m.d., sau limbi străvechi din Asia Mijlocie: cumana, pecenegă etc., etc., etc.

Din considerente internaționaliste, bineînțeles, în fosta Uniune Sovietică în secolul douăzeci au dispărut 112 limbi. Chiar să nu aibă marele popor rus nici o muștrare de conștiință față de destinul acestor popoare, pe care, atunci când le-a anexat cu forța sau pașnic, s-a îndatorat într-un fel să le ocrotească ființa?!

Protestează oare "internaționaliștii" ruși că Armata Federației Ruse de vreo 6-7 ani lichidează în Caucaz milenarul popor cecen?!

Dacă nu venea anul 1989 destinul popoarelor siberiene dispărute l-am fi împărțășit, sunt sigur, cu timpul și noi.

Dar nici acum nu-i târziu, ne dă de înțeles V. Mișin, vicepreședintele Parlamentului, care adaugă că români sunt o minoritate nesemnificativă în Republica Moldova, moldovenii fiind în concepția lui tot un fel de ruși.

Ziarele rusești, care până mai ieri luptau contra Republicii Moldova, de când în fruntea acestui stat s-au pomenit cei care au luptat contra acestui stat – de vreo jumătate de an – se războiesc cu cei care în concepția lor "subminează" statul – intelectualii, ziariștii, scriitorii, profesorii etc., adică aproape toți vorbitorii de limba română, apostrofându-ne (în "Kișinevskie novosti", "Kommunist", "Nezavisimaia Moldova", "Novoe vremea" etc.) cu fraze ca acestea: "Cei cărora nu le place țara noastră să plece de aici", "Cine vrea să vorbească românește – să plece în România", "Nu vom permite ca unioniștii să-și bată joc de Moldova noastră" etc.

Se creează impresia că Moldo-

va e deja a "lor", "patrioții" respectivi vorbind de ea ca de o gubernie rusească: "Наша Молдова", "Наш Штефан чел Маре", "Наш молдавский язык", ("Moldova noastră", "Ștefan cel mare al nostru", "Limba noastră moldovenească") etc.

La 24 august "internaționaliștii" au serbat, cum scrie ziarul șovin "Kișinevskie novosti", aniversarea a 57-a de la eliberarea românilor basarabeni "de sub jugul românilor". Obrăznicia "internaționaliștilor" nu mai cunoaște hotare.

La 24 august 1944 Chișinăul nu putea fi "eliberat" de sub jugul "fasciștilor români", fiindcă de la 23 august Armata Română trecuse de partea aliaților și la acea oră ea lupta pe viață și pe moarte.

"Internaționaliști" cum sunt, să nu știe ei că moldovenii sunt români și că deosebirea dintre unii și ceilalți este ca dintre ruși și moscali (cum sunt numiți rușii în cronicile medievale) sau între ruteni și ucraineni?! Cum s-ar fi simțit "internaționaliștii" noștri dacă tătarii (sau altă seminiție lătită peste ei) le-ar fi propus să serbeze în 2001 "eliberarea rușilor de sub jugul moscalilor"?! Mai invitând-o pe Ala Pugaciova să cânte în această zi turmei depersonalizate, așa cum a cântat Loredana Groza în duet cu Ion Suruceanu cântecul pe versuri de Vladimir Voronin:

*"Independența noastră-i făcută
zob!*

Tare-i bine să fii rob!..."

Acum internaționaliștii noștri vor două limbi de stat în Republica Moldova, ca în vecii vecilor ei să nu trebuiască să cunoască și limba "aborigenilor" (pretextând că timp de zece ani dâșii n-au însușit barem două cuvinte: "bună ziua" și "mulțumesc", din motiv că nu li s-au creat "condiții". Spre deosebire de moldoveni, cărora ei le-au creat toate "condițiile": i-au deportat în Siberia, ca aceștia s-o poată însuși ("la izvoare").

Internaționaliștii vor "drepturi egale", dar numai pentru ei. Pentru ceilalți – nu le doresc deloc. Când

le-am cerut noi rușilor să nu vorbească rusește?! De ce atunci – prin atitudinea sfidătoare – ne cer nouă să vorbim doar în limba lor?!

Nimeni dintre băștinași nu le-a cerut vreodată să se dezică de limba și cultura lor. Nici găgăuzilor, bulgarilor, evreilor sau ucrainenilor. Moldovenii au fost cei care au insistat ca găgăuzii, bulgarii, ucrainenii, evreii etc. să aibă școli în limbile lor. Dar aceștia tot în rusește studiază. "Internaționaliștii" i-au convins că nu e nevoie să-și cunoască limba, de vreme ce știu rusește.

Colegului scriitor Serafim Saca, fostului P.F.D.-ist, i-aș atrage atenția, atunci când îl citează pe "internaționalistul" A. Dubrovski, că fiecare răspunde pentru ticăloșiile sale și Dumnezeu n-are aici nici o vină.

Cu atât mai mult că sus-numitul poposise un timp foarte scurt pe la P.F.D., după ce venise cu Partidul Național Democrat, al cărui președinte a fost, pentru a putea ateriza cât mai comod în partidele domnului Lucinschi.

Întrunirea noastră de azi ar trebui să răspundă la o singură întrebare: ce să facem în continuare ca să ne salvăm limba?!

Pentru noi ziua de 31 august 1989 se asociază cu Căderea Bastiliei.

Cei care ar dori să reclădească astăzi Bastilia fac eforturi zadarnice.

Limba Română e cea cu care ne-a însemnat Dumnezeu pe acest pământ.

S-o ocrotim – iată datoria noastră a tuturor și a fiecăruia în parte.

Anatol LENȚA,
Nicolae CHIRICENCO
Chișinău

LIMBĂ DOMINANTĂ ȘI LIMBĂ NAȚIONALĂ: INCIDENȚE STRUC- TURAL-SEMANTICE

În rezultatul unei îndelungate perioade de dominație a limbii ruse în Basarabia s-a creat o situație glotică specială, când particularitățile vorbirii românești de pe acest teritoriu au fost simțitor deformate. Limba rusă, limbă dominantă până nu demult în majoritatea sferelor vieții economice, politice din acest spațiu geografic, continuă să-și impună structurile (sintactice și lexicale), alterând expresia românească și îndepărtând-o de baza comună a limbii, de "limba exemplară", cum o numește marele lingvist E. Coșeriu.

Am putea afirma că alterațiile vorbirii românești din spațiul Republicii Moldova au caracter a) calitativ și funcțional, potrivit opiniei acad. S. Berejan, și b) de suprafață și de profunzime, dacă ținem cont de modalitatea de categorisire a realității conceptualizate.

Primele două tipuri de alterații ale vorbirii, care duc la degradări ale formelor de expresie, pot fi stabilite atunci când se ține cont de raportul dintre limbă și locutor. Acad. S. Berejan susține că deformările calitative au la bază gradul general de cunoaștere a limbii române de către locutori, iar deformările de ordin funcțional țin de diversitatea și amploarea sferelor de utilizare a unităților de expresie în societate [1, p. 35].

Cel de al doilea tip de alterații ale vorbirii noastre are legătură nemijlocită cu specificul de exprimare,

cu particularitățile inerente formelor limbii române și cu conținutul acestor forme de exprimare.

Au caracter de suprafață și țin mai degrabă de forma de exprimare, de explicitare a unui conținut așa unități ca: *a compasa un bilet* (cf. *a composta un tichet*); *a doilea întrebare* (cf. *a doua întrebare*); *a da o întrebare* (cf. *a pune o întrebare*); *a-și apăra teza de doctor* (cf. *a susține teza de doctor, a lua doctoratul*); *a fi încredințat* (cf. *a fi sigur*) ș. a. Astfel de structuri se mai întâlnesc în limbajul unor vorbitori autohtoni. Formele date sunt simțite în primul rând ca greșeli de ordin lexico-stilistic. Unele dintre aceste greșeli sunt deformări ale semnificativului, altele sunt traduceri prea "fidele" din limba rusă.

Deformări cu caracter de profunzime pot fi considerate acele întrebuintări ale structurilor sintactice care duc nemijlocit la deformări substanțiale atât ale conținutului conceptualizat, mai precis ale modalității de conceptualizare de către limbă a entităților lumii extralingvistice, cât și la deformări ale formei de explicitare a acestui conținut conceptualizat. Formele de exprimare nu se găsesc în concordanță cu structurile invariante, proprii limbii române, ceea ce afectează conținutul care urmează a fi materializat. Vom lua doar câteva exemple concludente de structuri sintactice deosebit de frecvente într-o vorbire neîngrijită.

Printre numeroasele cazuri de calchiere a modelelor rusești de exprimare un loc aparte îi revine unității prepoziționale *la mine, la voi, la dânsul* etc. Aceste unități prepoziționale sunt parte componentă în câteva tipuri de structuri sintactice – 1. *La mine nu este cartea aceasta* (cf. *Eu nu am cartea aceasta*); *La voi a fost lumină săptămâna trecută?* (cf. *A-ți avut lumină săptămâna trecută?*) ș. a.; 2. *La dânsul părinții lucrează la uzina de tractoare* (cf. *Părinții lui lucrează la uzina de tractoare*); 3. *La noi persoana este apreciată după*

merite – dintre care doar ultimul corespunde spiritului limbii române. Primele două tipuri de forme alterate par să fi pătruns adânc în conștiința lingvistică a multor vorbitori.

Unitatea sintagmatică predicativă **prepoziție + pronume personal + a fi** are ca echivalent în propoziția corectă unitatea predicativă **pronume personal cu funcție de subiect + a avea**. Raporturile de posesiune, interpretate la modul cel mai larg, sunt exprimate în limba română normată, cultivată prin verbul **a avea**, care este "mai întâi subiectul gramatical, pe urmă predicat (sau verb conjugat) după care urmează complementele" [2, p.446].

Structurile sintactice cu verbul **a fi** în această distribuție încalcă flagrant normele topicii limbii române; întrebuintarea acestui model sintactic favorizează în vorbire structurile proprii limbilor de tipul *be-languages**, în detrimentul structurilor directe proprii limbilor de tipul *have-languages***, dintre care face parte și limba română contemporană.

Sintagma prepozițională discutată poate fi întâlnită cu părere de rău și în frazele de tipul doi în care ea pare să indice tot un raport de posesiune, exprimat normativ prin adjectivul pronominal *meu, mea* etc. E greu, dacă nu chiar imposibil, să definești valoarea structural-gramaticală a acestei "concreșteri" din propozițiile date.

Destul de frecventă este utilizarea greșită a frazelor complexe cu o subordonată concesivă de tipul *Orice nu mi-ai spune* (cf. *Orice mi-ai spune*); *Oricare nu le-ar fi părerea* (cf. *Oricare le-ar fi părerea*); *Oricât de harnic nu ar fi* (cf. *Oricât de harnic ar fi*) ș.a., adică frazele complexe, ale căror subordonate concesive sunt introduse prin pronume și adjective pronominale nehotărâte, prin adverbe

relative sau nehotărâte. Paralelismul cu structurile sintactice din limba rusă este evident, mai ales în cazurile când particula **ни** (element afirmativ de intensitate) este greșit înlocuită prin cuvântul **не** interpretat, se vede, ca element cu sens negativ. Unitatea adverbială de negație din propoziție în limba română modifică structura semantică a secundarei concesive. Conținutul propriu circumstanțialei concesive, care în mod normal se definește ca "situație sau obiect de natură să împiedice desfășurarea procesului denumit de verb sau existența unei însușiri, dar nu le împiedică" [3, p.123] este deturnat de adverbul de negație **nu**, astfel încât întreaga frază capătă noi valențe semantice nedorite. Are loc, deci, o denaturare a sensului (și a semnificației) întregii unități, fraza devenind ambiguă, neclară, incorectă.

"Bilingvismul armonios", despre care s-a vorbit pe parcursul multor zeci de ani, nu a fost favorabil dezvoltării și funcționării eficiente a limbii române în Republica Moldova, el nu i-a îmbogățit mijloacele de exprimare, nu a influențat cunoașterea profundă și nuanțată a structurilor ei de către băștinași. Acest "bilingvism" a favorizat doar funcționarea nestingherită a limbii ruse, astfel încât în prim plan se aflau mereu modalitățile de categorisire a semnificației [4, p.96], chiar categoriile de gândire proprii acestei limbi. În condițiile acestui "bilingvism" limba română nu putea să-și extindă, să-și varieze și să-și înobileze potențialul expresiv.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Berejan, S., **Limba română în Republica Moldova: condiții de funcționare // Probleme actuale de lingvistică română**, Chișinău, 2000.
2. **Gramatica limbii române**, II, București, 1966.
3. Pop, S., **Grammaire roumaine**, Berne, 1948.
4. Ducrot, O., Schaeffer, J.-M., **Noul Dicționar enciclopedic al științelor limbajului**, București, 1996.

* Cu ordinea inversă, anticipatorie a termenilor de propoziție.

** Cu ordinea directă, progresivă a termenilor de propoziție.



**Dr. Petru BUTUC,
U.P.S., "Ion Creangă"**

ROMÂNA LITERARĂ, EXPRESIE A CONTINUITĂȚII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Stimați delegați ai Congresului I al Filologilor din Republica Moldova, stimați oaspeți, colegi, considerăm că glotonimul "limba română" trebuie să-și aibă, în cele din urmă, numai o singură explicație, cea strict științifică și deloc sentimentală, politică, deoarece sentimentalismul sau "motivul sentimental nu-și are rostul în cercetarea științifică a problemelor de limbă"¹.

Avem certitudinea că până în prezent nu se acceptă sau nu se vrea acceptată îmbinarea "limba română", deoarece nu se vrea înțeleasă noțiunea de *limbă literară* în raportul ei cu graiul. De aceea ne propunem în continuare să determinăm statutul teoretic și practic al noțiunii de limbă literară, în general, și, în particular, statutul originii și continuității istorice a românei literare în Republica Moldova.

Potrivit definiției academice, limba literară formează aspectul normat și cultivat al unei limbi naționale. Altfel spus, limba literară este acea variantă a limbii naționale, caracterizată printr-un sistem de norme, fixate în scris, care îi asigură o anumită unitate și stabilitate, precum și prin caracterul ei prelucrat, îngrijit. Limba literară dispune de o sferă largă de întrebuințare, deoarece cuprinde producțiile și manifestările culturale în sensul larg al cuvântului. Limba literară este limba scrierilor științifice, filosofice, beletristice. Limba literară este limba presei, limba vieții politice, precum și limba folosită în administrație, școală, teatru, biserică etc. Limba literară este, totodată, un produs al vieții culturale, economice, politice și istorice a unui popor, ale cărui manifestări le exprimă în scris și le transmite din generație în generație². Această limbă la noi, în Republica Moldova, este **ROMÂNA**. De aceea, dacă mai există unele deosebiri de limbă în vorbirea unor oameni de la noi, acestea constituie doar niște particularități ale graiului moldovenesc, dar nu o altă limbă.

Atare particularități dialectale există în toate limbile naționale din lume. Bunăoară, dacă în regiunea Smolensk se vorbește altfel de cum se vorbește în regiunea Vladimir, aceasta nu înseamnă că se vorbesc două limbi: una smolenscheană și alta vladimireană. Ambele aceste graiuri sunt părți constitutive ale aceleiași limbi ruse naționale, iar ceea ce le apropie, le explică și le unește este *rusa literară*. La noi limba cultă și comună tuturor graiurilor – moldovenesc, muntenesc și maramureșean – este *româna literară*.

Româna literară din Republica Moldova, la toți parametrii doriți și posibili, strict și impecabil, se suprapune cu româna literară de peste Prut și de pretutindeni, fiindcă ea, atât în forma scrisă, cât și în cea vorbită, constituie o creație comună, colectivă, rezultată din contopirea vechilor cuvinte vorbite și scrise de oameni culți ai celor trei

țări (Moldova, Muntenia și Transilvania), începând cu secolul al XV-lea, de când tipăriturile diaconului Coresi de la Brașov au început să înlocuiască textele slavone din bisericile noastre naționale.

La baza formării românei literare a stat textul biblic, tradus din slava veche sau din greaca medievală. Aceste traduceri constituie creații colective, la care participau grupuri întregi de talmăcitori din diferite regiuni, ceea ce a făcut ca primele traduceri ale celor mai importante capitole din cărțile sfinte (Evangelia, Apostolul, Psalmii) să nu reflecte doar limba din ținut, deosebită de graiurile vorbite în alte regiuni. Copiștii de asemenea vroiau ca aceste cărți să pătrundă peste tot, nivelându-se astfel deosebirile dialectale. Astfel, prin contribuția tuturor graiurilor, s-a format limba noastră literară, româna, fixată la început în cărțile sfinte; și tot această limbă, care a pătruns din biserică în graiul comun, a contribuit la păstrarea unității limbii române în toate provinciile, chiar și în cele despărțite politicește veacuri de-a rândul.

“Până în secolul al XVI-lea fiecare dintre cele trei provincii istorice (Moldova, Muntenia și Transilvania) avea un grai, sau un grup de graiuri, propriu, mai mult sau mai puțin deosebit de la una la alta, dar nici unul dintre textele vechi nu reprezintă vorbirea dintr-o singură arie geografică, ci toate se caracterizează printr-o limbă amestecată”³. Așadar, este ușor de înțeles astăzi că româna literară din Republica Moldova a apărut ca o sinteză a graiurilor românești și de aceea a fost și este înțeleasă în toate regiunile locuite de români.

Nu numai acum, dar întotdeauna, în toate perioadele istoriei limbii române literare, identitatea limbii române literare de pe toate teritoriile s-a expus peremptoriu. Această suprapunere la toate nivelurile a fost demonstrată, nu de puține ori, cu lux de argumente de mari somități ale lingvisticii românești din diferite timpuri. În această ordine de idei se

impun mai cu seamă afirmațiile lui B. P. Hasdeu, Ov. Densusianu, Em. Procopovici, S. Pop, Gh. Ivănescu, E. Coșeriu, R. A. Budagov, R. Piotrovski, V. V. Vinogradov ș.a. Astăzi, pentru oricare vorbitor de limba română, chiar fără știință de carte, dar și fără ambiții politice, este clar că în Republica Moldova se vorbește o română literară identică cu cea de peste Prut.

Limba română literară din Republica Moldova nu este o limbă născocită de politicienii anilor 89-90, după cum cred unii, nu este o limbă importată, ci este o limbă literară născută și crescută aici, este o expresie colectivă a tuturor graiurilor, încadrată în normativele ei de cărturari din întreg arealul lingvistic românesc. În această privință scriitorul C. Hogaș face următoarea remarcă, foarte ingenioasă: “Mai întâi limba literară românească nu e o limbă din Muntenia, asta cred că n-o poate crede decât numai un sergent major. La noi nu s-a întâmplat, ca în Italia de pildă, ca un dialect, grație unor împrejurări culturale, să ajungă limbă literară. Limba noastră literară s-a format în toate părțile laolaltă și e, întâi de toate, limba cărților bisericești”⁴. Prin urmare, româna literară din Republica Moldova nu poate fi legată, strict, de o anumită zonă. La fundamentarea ei au contribuit toate graiurile, ceea ce nu ne dă nici un drept și nici un temei să o numim altfel, decât *română*.

Textul biblic nu numai că a stat la baza formării românei literare, dar a menținut-o pe verticală în procesul evoluției ei istorice, a menținut-o în normativele ei în toate regiunile, chiar și în cele despărțite politic. Bunăoară, în Basarabia anilor 1812-1918 numai româna literară din biserică a susținut benefic proces de continuitate lingvistică, dar și culturală, fiindcă ea, româna literară biblică, a rămas intactă, consecventă, și aceasta s-a realizat grație distinsului Mitropolit al Basarabiei și Hotinului Gavril Bănulescu Bodoni și din marele patriotism creștin-ortodox al “Societății biblice ruse” de la Sankt-Petersburg. De

exemplu, renumita **Liturghie de la 1815**, editată la tipografia eparhială din Chişinău, a fost elaborată în spiritul **Bibliei de la Bucureşti (1688)** şi al **Bibliei de la 1795**. A fost un început de bun augur, deoarece toate tipăriturile biblice care au urmat în Basarabia până la 1918 au urmat cu stricteţe normativelor lingvistice lansate de această faimoasă **Liturghie**.

O dovadă în plus că în Republica Moldova româna literară s-a vorbit şi s-a scris neîntrerupt, într-o continuitate de netăgăduit, nu poate servi nu numai textul biblic din cărţi, dar şi cel din gura credincioşilor de aici. Cert este faptul că unii credincioşi, chiar neştiutori de carte, reproduc textele biblice într-o română literară perfectă. Toate rugăciunile, ştiute de ei pe de rost, sunt pronunţate cu mândrie într-o română literară corectă. La noi unanim se rosteşte "În numele Tatălui şi al Fiului şi al sfântului Duh, Amin!" şi nici prin minte să-i treacă cuiva să rostească în grai moldovenesc: "În numili lu Tata ş-a lu Fişior-so ş-a lu Duhu Sfânt, Amin!", căci aceasta ar constitui o profanare a "Cuvântului lui Dumnezeu", ar fi un mare păcat.

Din cele expuse până aici putem trage următoarele concluzii:

1) Româna literară din Republica Moldova n-a luat naştere la o dată fixă, ci s-a format şi s-a consolidat în cursul unei perioade îndelungate, de câteva secole, concomitent şi în colaborare cu româna literară din toate provinciile.

2) Perioada lungă, în care se fundamentează şi se definitivează româna literară la noi, facilitează desfăşurarea unei neîntrerupte activităţi colective, începute încă în secolul al XVI-lea. Această colaborare strânsă între moldoveni, munteni şi ardeleni a pregătit drumul spre unificarea limbii.

3) Diferenţele de limbă pe care le observăm în stilul colocvial nu ne dau dreptul să vorbim de existenţa unui "dialect literar moldovenesc", deoarece deosebirile respective nu sunt de adâncime, iar drumul parcurs

de româna literară din Republica Moldova este unul ascendent.

4) Studiarea atentă a limbii literare române, de la nobilele traduceri biblice din secolul al XVI-lea şi până la marii clasici, în frunte cu M. Eminescu, I. Creangă, V. Alecsandri, mai apoi până la scriitorii M. Sadoveanu, L. Rebreanu, Em. Bucov, A. Lupan, I. Druţă, Gr. Vieru, D. Matcovschi, ne întăreşte convingerea că româna literară din Republica Moldova s-a încheat din contribuţia eforturilor permanente ale tuturor cărturarilor.

5) La ora actuală româna literară, la noi în Republica Moldova, de asemenea constituie haina tuturor producţiilor culturale, indiferent de domeniu: biserică, ideologie, literatură, ştiinţă, politică, administraţie etc., căci româna literară este singura expresie a continuităţii cu adevărat.

BIBLIOGRAFIE

¹ Istrate, Gavriil, **Originea limbii române literare**, Iaşi, 1981, p. 22.

² Munteanu, Ştefan, Ţăra, Vasile, **Istoria limbii române literare**, Bucureşti, 1978, p. 17.

³ Iordan, Iorgu, **Limba literară (Privire generală)**, în "Limba română", III, nr. 6, Bucureşti, 1954, p. 58.

⁴ Hogaş, Calistrat, **Pe drumuri de munte**, Volumul al II-lea, Bucureşti, 1947, p. 198.

Dr. Anatol EREMIA
Institutul de Lingvistică
al A.Ș.M.

FRONT UNIC ÎN APĂRAREA LIMBII ROMÂNE

Stimați colegi! Onorată asistență!

Consider drept sarcină primordială a congresului nostru mobilizarea și consolidarea forțelor progresiste întru apărarea limbii române și, în acest plan, a drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova. Denumirea limbii de stat și proveniența ei istorică sunt probleme deja soluționate, demonstrate de savanții lingviști, sunt realități cunoscute și recunoscute de toată lumea. "N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una, aceeași cu cea de peste Prut. Aceasta să se știe din partea locului, ca să nu mai vorbim degeaba" (A. Mateevici).

Altceva trebuie să ne preocupe astăzi, și anume ce să întreprindem pentru a contracara atacurile, presiunile răuvoitorilor asupra limbii și istoriei neamului. Iar acestea sunt evidente:

- Prin decizie guvernamentală a fost lichidată Direcția funcționării limbii de stat și a limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova din cadrul recent "restructuratului" Departament Relații Interetnice.

- A fost revizuit și orientat spre faimosul "bilingvism" statutul Centru-lui Național de Terminologie.

- La Televiziunea Națională au fost suspendate multe emisiuni de limbă, literatură și cultură românească.

- În școli se prevede reintroducerea limbii ruse ca obiect de

studiu obligatoriu, începând chiar din clasa a II-a.

- În instituții, organizații și întreprinderi au fost lichidate cercurile de studiere a limbii române de către alolingvi, conlocuitorii noștri de altă etnie fiind lipsiți în acest fel de posibilitatea de a cunoaște și a vorbi limba oficială a statului.

- Neprietenii noștri ne profanează locurile sfinte, devastează monumentele istorice și de cultură românească.

- Este preconizată discutarea și aprobarea în Parlament a unei legi cu privire la cea de a doua limbă de stat în republică – limba rusă.

- În organele și instituțiile de stat este promovată și susținută comunicarea într-o altă limbă decât cea oficială, în limba rusă. Aici devin obișnuite formulele de adresare inadecvate, anacronice: "Tovarișci Ivanov" și "Tovarișci Sidorov", "Vasilii Ivanovici" și "Evghenia Martânovna".

- În actele noastre personale și în documentele oficiale tot mai frecvent își fac apariția formele eronate (rusificate) de scriere și transcriere a numelor proprii românești, toponime și antroponime: *Briceani, Karpineanî, Kișiniov, Orgheev, Soroki, Grigorii, Piotr, Eftodii, Palancean*.

- Cărțile, ziarele și revistele de limba rusă au inundat librăriile și tarabele ambulante de pe străzile orașelor, în timp ce bibliotecile duc lipsă de carte românească, iar școlile – de manuale și materiale didactice în limba română.

- Continuă procesul de "curățire a cadrelor" în structurile de stat și în instituțiile publice (Radioteleviziunea Națională, Agenția "Moldpres", ministere, departamente etc.), specialiștii calificați fiind înlocuiți cu așa-ziii profesioniști, care nu sunt altceva decât oamenii de nădejde ai actualului regim comunist.

Unii dintre diriguitorii de astăzi se bat cu pumnul în piept că ei ar fi adevărații patrioți ai acestui meleag. E cazul să-i întrebăm ce fel de patrioți sunt ei dacă nu-și iubesc neamul, nu

o populație de pe un mal sau altul, ci întreg neamul strămoșesc, stăpân la el acasă, de la Tisa până la Nistru și dincolo de Nistru? Ce fel de patrioți sunt ei, dacă nu cunosc și nu vor să cunoască istoria acestui neam, nu-i respectă tradițiile, obiceiurile, datinile? Lor li se *arată* evenimente și întâmplări din trecutul nostru, cu care ar putea să cârpească istoria unor imperii apuse. Zadarnică încercare. Neamul românesc își are trecutul său glorios, propria istorie cu vechime de peste două milenii.

În sfârșit, ce fel de patrioți sunt ei, dacă nu-și vorbesc sau își vorbesc pocit graiul matern, promovând în același timp, *la nivel de stat*, o altă limbă, limba altei etnii și a altui stat? Nu, nu sunt patrioți cei ce s-au înstrăinat de neamul lor, cei ce împărtășesc concepția care propagă indiferența față de patrie, neîncrederea în capacitățile creatoare ale propriului popor, disprețul față de valorile culturii materiale și spirituale ale întregii națiuni, față de limba și tradițiile naționale progresiste. Cei ce propagă asemenea concepțe sunt calificați după merit – *cosmopoliți*.

Deci să ne unim forțele întru protejarea limbii române și a tradițiilor culturale românești. În acest scop propun următoarele:

– A crea un front comun de apărare a valorilor noastre spirituale în toate instituțiile civile și de stat (organizații, întreprinderi, școli etc.).

– A contracara presiunile asupra limbii băștinașilor, încercările de subminare a cuceririlor din 1987-1989 în domeniul limbii, istoriei și culturii naționale. Trebuie condamnate tentativele fabricării manualelor de “limba moldovenească” și de “istorie a moldovenilor”.

– A crea un for suprem al filologilor basarabeni – *Societatea Filologilor din Republica Moldova* (SFRM). Consiliul coordonator al SFRM va supraveghea în permanență buna funcționare a limbii oficiale (de stat) în toate sferile de activitate umană și va informa organele de drept și publicul

larg asupra situației lingvistice din Republica Moldova.

– Consiliul coordonator al SFRM își va asuma inițiativa și dreptul de a redacta și a publica proiectul noii Legi privind funcționarea limbii oficiale și a limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, precum și proiectul Programului de stat cu privire la studierea și funcționarea limbii române ca limbă oficială (de stat) în Republica Moldova. Aceste documente urmează să fie discutate public și apoi prezentate pentru aprobare în Parlament. Concomitent se va propune Parlamentului modificarea articolului 13 din Constituție în următoarea redacție: *Limba de stat a Republicii Moldova este limba română*.

– Consiliul coordonator al SFRM va informa în permanență instituțiile și organizațiile internaționale despre situația lingvistică și respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova.

– Rezoluția Congresului I al Filologilor din Republica Moldova se va da publicității și se va difuza ambasadelor și reprezentanțelor altor țări (cu sediul la Chișinău), organizațiilor și forurilor internaționale, ministerelor, departamentelor, instituțiilor civile și de stat din Republica Moldova.

Acestea cred că sunt sarcinile imperioase, problemele de primă importanță ce necesită a fi soluționate de urgență.

Cu noi este adevărul istoric și bunul Dumnezeu.

SCRISOARE DESCHISĂ

dlui Vladimir VORONIN,
președinte al Republicii Moldova,
dnei Eugenia OSTAPCIUC,
președinte al Parlamentului
Republicii Moldova,
dlui Vasile TARLEV, prim-ministru
al Republicii Moldova

Noi, participanții la Congresul I al Filologilor din Republica Moldova, luând în dezbateri problemele funcționării limbii oficiale a republicii și rolul ei în asigurarea unității și integrității statului, ne exprimăm convingerea că mai presus de orice considerații partinice, politice și ideologice stă adevărul științific și istoric. În contextul social-politic actual nu poate fi admis punctul de vedere exclusivist al unui grup etnic (chiar dacă acesta are o patrie puternică și mare), care pune în inferioritate populația titlulară și limba maternă a acesteia.

Vă amintim, stimați conducători ai statului, că declararea limbii populației majoritare drept limbă de stat, în 1989, a fost un gest de corectare a nedreptăților monstruoase făcute limbii acestui pământ în anii țarismului și ai regimului sovietic. Oficializarea ei a însemnat o soluție unică de salvare a limbii române la est de Prut și de stopare a procesului cumplit de rusificare definitivă, de deznaționalizare diabolică a românilor moldoveni.

Astăzi constatăm cu regret că:

– nu s-a legiferat încă denumirea corectă a limbii noastre – *limba română* – confirmată în Declarația de Independență din 27 august 1991 de Academia de Științe a Moldovei și de toți românii din lume, inclusiv din spațiul ex-sovietic, și de care, din păcate, nu s-a ținut cont la adoptarea Constituției în vigoare a Republicii Moldova, ceea ce ne dezonorează în fața opiniei mondiale;

– limba populației titulare nu și are locul cuvenit în structurile statului, mulți funcționari publici de toate nivelurile n-o posedă și n-o întrebuințează în activitatea lor;

– predarea limbii române în școlile de toate gradele este afectată din cauza lipsei de manuale, de literatură didactică și metodică;

– însușirea limbii de stat de către alolingvi, începută în anii 1990-1993, a fost practic stopată în 1994 o dată cu lichidarea Departamentului de Stat al Limbilor, pe atunci unicul organism guvernamental menit să asigure funcționarea normală a limbii noastre și a celorlalte limbi vorbite pe teritoriul republicii;

– actualul Departament al Relațiilor Interetnice a devenit o instituție care sfidează limba română, valorile noastre naționale, sarcina lui constând în a impune prin orice mijloace, pretutindeni, limba rusă. În felul acesta sfera de întrebuințare a limbii de stat se îngustează, revenindu-i vechiul rol de străină la ea acasă.

La cele enumerate se adaugă, bineînțeles, și menținerea în vigoare a legislației lingvistice întocmite încă pe timpul Uniunii Sovietice, în care limba rusă era limbă de comunicare interetnică pe teritoriul întregului imperiu de odinioară, deci și pe teritoriul Republicii Moldova.

Ca rezultat, limba română n-a devenit un mijloc important de exprimare și de comunicare, cedând – în virtutea cauzelor parțial enumerate – în fața limbii ruse, în care și-au făcut studiile majoritatea specialiștilor. Mai mulți conaționali, inclusiv unii funcționari de stat, care intră în dialog cu lumea civilizată, vorbesc o limbă pocită, săracă, aproximativă, lipsită de coerență, îmbăcșită de rusisme.

În aceste condiții, limba populației titulare înfruntă o permanentă și ruinătoare presiune din partea limbii ruse. Chioscurile din întreaga republică sunt pline de ziare, reviste și cărți în această limbă, iar “Russkoe radio” și alte posturi Radio și TV de expresie rusă inundă eterul.

Introducerea limbii ruse în calitate de a doua limbă de stat, care va fi, de fapt, prima și unica, ar adânci procesul de deznaționalizare, înregistrat în perioada sovietică, de

subminare a identității naționale și statale, ar stimula în continuare haosul lingvistic și ar tensiona situația socială și politică în republică.

În general, prin hotărârile de ultimă oră, Parlamentul chișinăuian continuă genocidul etnic, aplicat românilor moldoveni de circa două secole.

Ne exprimăm deplina solidaritate cu cerințele Congresului Istoricilor din Republica Moldova privind păstrarea disciplinei de studiu *Istoria Românilor*.

Neînțelegând și tratând problemele limbii române și ale istoriei românilor din punctul de vedere al moldovenismului primitiv se lezează drepturile și demnitatea pedagogilor onești și competenți.

Declarăm cu toată hotărârea că nu vom permite să fie profanată imaginea marilor creatori de limbă română: Eminescu și Creangă, Alecsandri și Hasdeu, Coșbuc și Caragiale, Negruzzi și Mateevici, Arghezi și Goga, Eliade și Blaga.

Oamenii de știință din republică, specialiștii de la Academie, de la catedrele de limba română și de limbi romanice ale instituțiilor de învățământ superior au adus suficiente și concludente dovezi în favoarea denumirii corecte a limbii noastre (a se vedea: *Limba română este patria mea. Studii. Comunicări. Documente*, Chișinău, 1996), încât continuarea discuțiilor în problema dată este absurdă. E de competența și de onoarea dumneavoastră de a modifica urgent art. 13 din Constituția Republicii Moldova în conformitate cu adevărul științific cunoscut și recunoscut în întreaga lume.

În cazul în care Parlamentul și alte structuri vor întreprinde acțiuni legislative și administrative de constrângere, de falsificare în continuare a adevărului științific și istoric, de rusificare a românilor moldoveni, a ucrainenilor, găgăuzilor, bulgarilor, vom recurge la alte mijloace de protest și de sensibilizare a organismelor internaționale.

Participanții la Congresul I
al Filologilor din Moldova

Chișinău
29 august 2001

REZOLUȚIA

Congresului I al Filologilor
din Republica Moldova,
29 august 2001, Chișinău

Limba este caracteristica principală a poporului care o vorbește și care se identifică cu ea.

În orice stat în care se vorbesc mai multe limbi există, de regulă, una care îndeplinește cele mai importante funcții sociale.

Deși în republică a fost decretată drept limbă oficială a statului limba română, denumită impropriu în Constituție "limba moldovenească", până în prezent cele mai importante funcții sociale le are totuși limba rusă. Analiza situației sociolingvistice actuale din Republica Moldova demonstrează că legile despre limbi adoptate cu un deceniu în urmă aproape că nu funcționează. O situație cu totul alarmantă s-a creat, mai ales, în raioanele de est și de sud. Legisferarea limbii ruse drept a doua limbă de stat, inițiată de Parlament, ar determina extinderea masivă a funcțiilor sociale ale ei și ar reduce în continuare sfera de utilizare a limbii române. Este foarte limpede că limba care trebuie protejată prin legislație este româna, și nu rusa.

Statutul funcțional al unei limbi în societate este determinat, în primul rând, de numărul de persoane pentru care această limbă este maternă. Or, populația majoritară în Republica Moldova o constituie vorbitorii de limba română. Prin urmare, statul și întreaga societate au obligația să protejeze și să promoveze limba română și, totodată, să stimuleze studierea și funcționarea limbilor vorbite de reprezentanții celorlalte grupuri etnice (rus, ucrainean, bulgar, găgăuz etc.).

Recomandările legislației internaționale nu presupun o abordare izolaționistă, ci una care să încurajeze obținerea echilibrului între drepturile grupurilor etnice de a-și păstra identitatea, cultura și limba și

necesitatea de integrare a acestora într-o societate în care toți membrii ei ar fi egali și cu drepturi depline.

Din această perspectivă este însă imposibil ca integrarea să aibă loc fără o cunoaștere suficientă a limbii oficiale a statului în care trăiesc și activează reprezentanții altor grupuri etnice.

Recomandările în cauză se conțin în articolele 13-14 ale *Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (ale cetățenilor unui stat)* și în articolele 28-29 ale *Convenției drepturilor copilului*. În articolul 14(3) din *Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale* se prevede de asemenea că predarea limbii acestora "se va pune în aplicare fără a prejudicia învățarea limbii oficiale sau predarea în această limbă".

Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare stipulează și ea că statele trebuie să considere limbile minoritare ca o expresie a bogăției culturale ce urmează a fi promovată și protejată, dar, în același timp, *Carta* menționează, în mod special, în *Preambul*: "Subliniind valoarea interculturalității și a plurilingvismului, protecția și încurajarea limbilor minoritare nu trebuie să se facă în detrimentul limbilor oficiale și a necesității de a le învăța".

În virtutea adevărilor scoase în evidență în referatele și cuvântările prezentate la Congres, noi, participanții la actualul for al filologilor din republică, ne exprimăm protestul ferm și pe deplin conștient împotriva declarării limbii ruse drept a doua limbă de stat în Republica Moldova.

Nici un stat care se respectă nu face concesii nechibzuite grupurilor etnice în detrimentul majorității autohtone. Ar fi suficient să studiem cu atenție legea despre funcționarea limbilor pe teritoriul Ucrainei, pentru a ne convinge încă și încă o dată de un atare adevăr. Noi înțelegem starea de lucruri din republică, din raioanele ei de est și de sud, însă cedările în favoarea elementului alogen și alolingv pot duce la un final catastrofal pentru limba populației titulare. În situația

în care conducerea statului nostru nu va stopa de urgență și definitiv proiectul de declarare a limbii ruse drept a doua limbă de stat, în republică nu vor putea funcționa normal celelalte limbi.

Or, Parlamentul și unele structuri statale din republică au purces la readucerea limbii ruse pe primul plan sub aspectul funcționării și la marginalizarea vădită a limbii române. Avem în vedere luarea în dezbatere de către Parlament a legii privind drepturile grupurilor etnice, în care se promovează și ideea declarării limbii ruse drept a doua limbă de stat, operarea unor modificări în legislația vizând învățământul, audiovizualul, oficiile stării civile, adoptarea unei variante noi a Legii despre Publicitate, care vine în contradicție flagrantă cu Legea despre funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, lichidarea prin decizie guvernamentală a Direcției Limbi din cadrul rebotezatului Departament Relații Interetnice, scoaterea de pe post a emisiunilor de cultivare a limbii române la TVM, sporirea nejustificată a orelor de emisie în limba rusă la posturile de radio și de televiziune, alte acțiuni care intensifică rusificarea populației băștinașe majoritară și a grupurilor etnice conlocuitoare.

Este cunoscută prețioasa inițiativă a fostului Departament al Relațiilor Naționale și Funcționarea Limbilor, devenită încă la 26 februarie a.c. Hotărâre de Guvern – întocmirea unui amplu Plan național de îmbunătățire a învățării limbii de stat de către populația adultă și instituirea unui Fond special de promovare a limbii de stat. Dar înfăptuirea acestei importante decizii guvernamentale este premeditat tergiversată.

Pentru elucidarea stării reale a limbii de stat, facem apel către organizațiile neguvernamentale ce activează în domeniul drepturilor omului și în cel al promovării și protejării limbii române să inițieze un program de monitorizare și mediatizare a încălcărilor legislației lingvistice, precum și a cazurilor

de sabotare a legii privind funcționarea limbilor.

Considerăm de datoria noastră să atragem luarea-aminte a conducerii statului asupra caracterului periculos al revenirii la procesul de deznaționalizare a populației titulare și a grupurilor etnice conlocuitoare și ne pronunțăm univoc pentru curmarea neîntârziată a acestui proces.

Adevărul că populația băștinășă din Republica Moldova este de origine romanică, iar limba vorbită la est de Prut este limba română a fost promovat cu fermitate de către scriitorii clasici și contemporani originari din Basarabia (Bogdan Petriceicu Hasdeu, Alecu Russo, Costache Negruzzi, Constantin Stamati, Alexei Mateevici, Spiridon Vangheli, Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Ion Hadârcă, Ion Vatamanu ș.a.) și din Transnistria (Vlad Ioviță, Vladimir Beșleagă, Anatol Codru ș.a.). De aceea protestăm vehement împotriva prigonirii etnonimului român, raportat la oamenii acestui pământ, și a glotonimului română, raportat la limba de stat a Republicii Moldova. Scoaterea lor din uz prin recurgerea la forță, prin intimidare și izolaționism este antidemocratică și contravine unui șir întreg de convenții și declarații universale privind drepturile inalienabile ale popoarelor și respectarea libertăților fundamentale ale omului și ale generațiilor viitoare.

Limba română în Republica Moldova a devenit o realitate certă. Pe parcursul ultimilor 12 ani elevii și o parte de studenți nici n-au auzit de așa-zisa "limbă moldovenească". Limba română se predă conform unui concept nou față de acela care a stat la baza predării limbii "moldovenești" de până la 1990. Mai mult, și celelalte limbi vorbite la noi urmează să fie predate conform conceptului elaborat de Ministerul Învățământului al Republicii Moldova, și nu în temeiul conceptelor preluate de la ministerele țărilor de origine ale rușilor, ucrainenilor, bulgarilor și ale celorlalte grupuri etnice conlocuitoare.

Articolul 13 din Constituție, care are un caracter antiștiințific

și antinațional, se cere redactat și revotat în Parlament în conformitate cu temeiurile științifice și cu idealurile noastre de renaștere național-spirituală, căci cultura trebuie să se dezvolte în limba literară, și nu într-un dialect al acesteia. De asemenea nu ne putem sprijini doar pe o mică parte a valorilor spiritualității naționale, ci e nevoie să ținem cont de întregul patrimoniu cultural. De aceea insistăm să fie elaborată și adoptată de către parlament o legislație lingvistică bazată pe adevărul istoric și științific, o legislație prin care ar fi create toate condițiile de revenire la funcțiile sociale firești ale limbii populației titulare a statului – *limba română*.

Conștienți de necesitatea stringentă a repunerii limbii de stat în drepturile sale firești, cerem:

- să fie oprit neîntârziat orice atentat la cuceririle din 1987-1989 ale sutelor de mii de participanți la Marile Adunări Naționale din Chișinău și să fie create toate premisele pentru funcționarea nestingerită a limbii române, care să devină un mijloc de înțelegere între cetățenii statului nostru în calitate de limbă de comunicare oficială pe teritoriul republicii;

- să fie lichidate grădinițele și școlile mixte, surse de poluare a limbii de stat;

- să se depună toate eforturile pentru crearea condițiilor normale de funcționare a școlilor cu limba de predare română, pe baza alfabetului latin, din raioanele de est ale Republicii Moldova;

- să fie anulată înțelegerea Voronin-Smirnov privind valabilitatea documentelor de studii eliberate în raioanele de est ale republicii, documente obținute în urma unei instruirii ce nu cadrează cu valorile spirituale ale Republicii Moldova.

Participanții la for, alarmați de faptul că există și alte probleme care necesită o soluționare justă, reclamă constituirea Societății Filologilor din Republica Moldova ca organism permanent de activitate și monitorizare în domeniul protejării și implementării limbii române în viața socială a statului.

Participanții la Congres

Gheorghe MIHĂILĂ,
membru corespondent
al Academiei Române,
București

ÎN MARGINILE ADEVĂRULUI*

PROFESORUL
R. A. BUDAGOV DESPRE
UNITATEA ȘI SPECIFICUL
LIMBII ROMÂNE
ÎNTRE LIMBILE ROMANICE

După acest lung, dar necesar periplu, să ne întoarcem la celelalte lucrări ale profesorului R.A. Budagov, consacrate limbilor romanice și lingvisticii generale, în care româna este întotdeauna prezentă, fiind astfel propagată în rândurile cercurilor academice și universitare de filologi din Federația Rusă, din celelalte republici aparținând actualei Comunități a Statelor Independente, precum și din alte țări.

Astfel, înscriindu-se printre cei dintâi cercetători din a doua jumătate a secolului al XX-lea, care a atras în cercul preocupărilor lor constituirea și evoluția complexă a limbilor literare, R.A. Budagov a realizat încă în 1961 o primă expunere sintetică privind *Problemele studierii limbilor literare romanice (Problemy izučeniia roman-skix literaturnyx jazykov*, Editura Universității din Moscova; traducere în limba română de autorul acestor rânduri, București, Editura Științifică, 1962, 52 p.). În *Prefața* versiunii românești, regretatul profesor B. Cazacu, membru corespondent al Academiei Române, sublinia: "Faptul că autorul urmărește să elucideze unele probleme litigioase ale meto-

dologiei studierii aspectului literar al limbii, pornind de la cercetarea datelor unei întregi familii de limbi, conferă lucrării sale o deosebită valoare teoretică: ea reprezintă, în fond, o contribuție la elaborarea unei teorii generale a studierii limbilor literare, o punere la punct a unei întregi serii de probleme într-un domeniu important al lingvisticii în care mai persistă, și în filologia românească, opinii contradictorii" (p. 3-4).

În ceea ce privește limba română literară, autorul se ralia acelor filologi din țara noastră, care, subliniind eforturile primilor traducători de texte religioase din secolul al XVI-lea, scoteau în evidență progresul incontestabil realizat de cronicarii de mai târziu: "Altfel stau lucrurile cu textele secolului al XVII-lea, în special cu opere cum sunt cronicile lui Grigore Ureche și Miron Costin. Cercetătorii au relevat bogăția resurselor lor lingvistice, strădania autorilor de a-l impresiona pe cititor, de a-l captiva prin însuși caracterul expunerii faptelor și a evenimentelor" (p. 18). Deosebit de elocvent este capitolul *Limba literară și limba literaturii artistice*, în care, referindu-se la domeniul românesc, R.A. Budagov subliniază: "În deceniile al optulea și al nouălea din secolul al XIX-lea, în limba română literară s-au petrecut schimbări profunde. Aceste schimbări au fost determinate de activitatea unei strălucite pleiade de scriitori, în frunte cu Eminescu, Caragiale, Creangă și alții. Unii istorici ai limbii române literare vorbesc chiar despre o cotitură în evoluția ei în această epocă. Nu încapе îndoială că influența limbii literaturii artistice asupra limbii literare a fost binefăcătoare. Aceasta din urmă a pornit pe drumul larg al dezvoltării și perfecționării ei" (p. 37).

Într-o altă carte, de profil mai larg, *Literaturnye jazyki i jazykovye stili (Limbile literare și stilurile limbii, Moscova, 1967)*, în care profesorul moscovit analizează un bogat material faptic din limbile slave, mai ales din rusă, și din cele romanice, ne-a atras atenția un capitol în care rolul *traducerilor* din literatura universală în șlefuirea limbii literare naționale este

* Continuare. Vezi "L.R." nr. 6-12, 2000.

ilustrat prin exemplul lui Constantin Negruzzi și al lui Al. Odobescu: "În secolul al XIX-lea, scriitorii raportează traducerea mai mult la literatura și limba națională decât la destinul general al conștiinței naționale. Astfel, scriitorul clasic român C. Negruzzi (1808-1868), traducând piesa lui V. Hugo, *Maria Tudor*, în românește, scria în prefață că el s-a străduit nu numai să îmbogățească repertoriul Teatrului Național din Iași, dar și să șlefuiască limba română³². Despre posibilitatea îmbogățirii unei limbi mai puțin dezvoltate cu ajutorul traducerilor dintr-o limbă mai evoluată a scris mai târziu (în 1887), de asemenea, un alt maestru remarcabil al literaturii române, Al. Odobescu³³.

O prioritate în lingvistica romanică o reprezintă volumul *Sravnitelino-semasiologičeskie issledovanija. Romanskie jazyki* (Cercetări de semasiologie comparativă. Limbile romanice, Moscova, 1963), în care autorul și-a pus o sarcină temerară, dar nu irealizabilă: studiul semanticii comparate a unui grup de limbi înrudite, în cazul de față, romanice, stabilirea unor principii și metode pentru realizarea acestei direcții de cea mai mare actualitate a lingvisticii³⁴. Fără a intra aici în detalii, vom remarca faptul că autorul menționează, pe drept cuvânt, printre întemeietorii acestei discipline pe Lazăr Șăineanu, cu a sa *Încercare asupra semasiologiei limbei române* (București, 1887)³⁵, alături de M. Bréal (1883, 1887 și mai ales 1897)³⁶, A. Darmesteter (1887)³⁷ și M. M. Pokrovski (1895)³⁸.

Bazată pe numeroase exemple din limba latină și din principalele ei continuatoare – franceza, spaniola, italiana, româna, portugheza, cartea este structurată în jurul următoarelor chestiuni fundamentale: *Principiile și metodele studierii semasiologiei comparate a limbilor înrudite; Diferențierea lexico-semantică și integrarea limbilor înrudite; Sincronia, diacronia și sensul cuvântului; Monosemia și polisemia; Problema verigii intermediare în evoluția semantică a cuvântului; Sistemul limbii și sensul cuvintelor; Serile sinonimice; Istoria cuvintelor – istoria lucrurilor – istoria*

noțiunilor și altele. La întrebarea cardinală: "Este posibil sistemul în vocabular?", autorul răspunde pozitiv și, după părerea noastră, argumentat: "Ținând spre generalizări, vocabularul este, în același timp, strâns legat de întreaga realitate a obiectelor și noțiunilor, a căror esență depășește limitele limbii. De aceea, prin prisma sistemului lexical se va întrevădea sistemul noțiunilor și, mai «estompat», sistemul obiectelor și fenomenelor din realitatea înconjurătoare". Ce e drept, "sistemul în lexic este deschis, în opoziție cu sistemul relativ închis în gramatică și, mai ales, în fonetică" (p. 157). Printre exemplificările acestei teze se numără cuvântul *cale* și sinonimele sau lexemele denumind noțiuni apropiate în română și în celelalte limbi romanice, verbele *a zice – a spune – a vorbi* și corespondentele lor romanice.

O continuare a acestor preocupări comparatiste în plan romanic găsim în cartea *Schodstva i neschodstva meždu rodstvennymi jazykami. Romanskij lingvističeskij material (Asemănări și deosebiri între limbi înrudite. Material lingvistic romanic)*, Moscova, 1985. Pe baza unei bogate bibliografii în diverse limbi, între care româna (lucrări semnate de S. Pușcariu, Iorgu Iordan, E. Coșeriu ș.a.), și a numeroase exemple, autorul a urmărit, după propriile-i cuvinte, să arate "cum se cuvine să înțelegem asemănările și deosebirile în gramatica (în special, în sintaxa) limbilor îndeaproape înrudite", în cazul de față, romanice. În analiza faptelor, el a pornit "nu numai de la forme spre semnificația lor, ci și de la semnificația unei categorii sau alteia spre forma sau formele exprimării și manifestările ei în limbile supuse analizei" (p. 3).

După capitolul consacrat unor *Probleme generale, Despre noțiunea de "lingvistică actuală", Despre "unitatea limbii", Asemănări și deosebiri între limbi*, R.A. Budagov se ocupă de unele *Chestiuni sintactice (Teoria raporturilor sintactice, Sistemul și antisistemul în gramatică, Specificul gramaticii și contactele lingvistice)* și, mai ales, întreprinde o serie de Ana-

lize concrete. Comparând, de pildă, prepoziția franceză *Il y a un livre sur la table* cu cea românească *Este o carte pe masă*, autorul conchide: "Româna, dispune de mai multe articole, totuși adesea nu recurge la ele acolo unde franceza, mai săracă în această privință, nu poate renunța la articol. Francezul va spune neapărat *sur la table* sau *sur une table*, dar în nici un caz *sur table*" (p. 99).

Într-un paragraf special, consacrat *Studiului comparativ-confruntativ al sintagmelor (îmbinărilor de cuvinte)*, p. 155-175, autorul realizează un interesant experiment, confruntând, în cele mai mici detalii, câte un fragment din *Le père Goriot* al lui Balzac, *Madame Bovary* a lui Flaubert și *Une vie* de Maupassant și versiunile corespunzătoare din italiană, spaniolă, portugheză și română (acestea din urmă în traducerea lui Cezar Petrescu, Demostene Botez și Otilia Cazimir), pentru a scoate în relief atât asemănările, cât și deosebirile, adesea expresive, între cele cinci limbi înrudite (de exemplu, la Balzac: *la façade donne sur un jardin* – sp. *la casa da a un jardínato*, port. *la casa deita para un jardínato* – rom. *fațada dă către o grădiniță*, dar ital. *la facciata guarda verso un giardino* etc.).

În sfârșit, un capitol pornește *De la noțiuni spre formele exprimării lor în limbă* (p. 221-252), în particular, în ceea ce privește *determinarea, modalitatea, construcțiile absolute*. Renunțând și aici la detalii, vom cita un singur pasaj, referitor la *determinare*, în care se relevă specificul limbii române în comparație, de exemplu, cu franceza: "Limba română dispune de mai multe feluri de articol (substantival, adjectival și pronominal), drept care sintagma *casa cea frumoasă a vecinului* are patru articole, în timp ce sintagma corespunzătoare franceză, *la belle maison du voisin* are doar două" (p. 226)³⁹.

Legată de aceste preocupări comparatiste în domeniul limbilor române, în particular al limbii române, este contribuția profesorului Budagov la ediția rusească a celebrei sinteze a regretatului academician Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică. Evoluție,*

curențe, metode (București, Editura Academiei, 1962): *Romanskoe jazykoznanie. Istoričeskoe razvitie, tečenija, metody*, tradusă de Silviu Berejan și Ion Mocreac, sub redacția și cu note de Nicolae Corlăteanu, cu o prefață de R.A. Budagov (Moscova, Editura Progress, 1971). Urmând traducerilor germană (1962), spaniolă (1967), engleză (1970, reeditare, cu un supliment, a primei transpuneri, din 1937, a versiunii inițiale românești, din 1932), ediția rusească precede pe cea portugheză (1973) și pe cea italiană (1973), contribuind astfel în mod semnificativ la difuzarea celei mai răspândite cărți românești de lingvistică pe toate continentele⁴⁰. "Cartea pe care o oferim atenției cititorului – scria R.A. Budagov în prefața sa – aparține academicianului Iorgu Iordan, unul dintre cei mai cunoscuți lingviști români. Prestigiosul savant este autorul unor lucrări capitale în domeniul lingvisticii române și generale. Deosebit de numeroase sunt cărțile și studiile sale consacrate limbii române". Înfățișând cititorilor istoricul acestei ample panorame, începând de la schița din 1924 și evocând edițiile în limbi străine apărute până în 1970, prefațatorul scoate în evidență specificul ei față de alte sinteze de lingvistică romanică: "Aici nu găsim istoria limbilor române, ci istoria științei ce se ocupă în mod special de aceste limbi de-a lungul ultimilor aproape o sută cincizeci de ani (...). Avem în față o monografie unică în felul ei, care oferă un amplu tablou al evoluției școlilor și curențelor în lingvistica romanică (și uneori în cea generală) din secolul al XIX-lea și din prima jumătate a secolului nostru". Și, în încheiere: "În genere, am vrea să subliniem încă o dată largimea de vederi a lui Iorgu Iordan, erudiția sa multilaterală, capacitatea de a aprecia exact teoriile analizate, arta de a-și expune simplu și clar ideile. Fără îndoială, *Lingvistica romanică* va fi citită cu interes nu numai de romaniști, ci și de reprezentanții altor ramuri ale științei limbii" (p. 5-7).

Aceste reflecții, în care este implicată și lingvistica generală, fac trecerea la celălalt domeniu predilect

al savantului moscovit – teoria generală a limbii, domeniu în care, după o primă schiță, *Očerki po jazykoznaniju* (*Eseuri de lingvistică*, Moscova, 1953; tradusă parțial în maghiară – 1954, integral în coreeană – 1955, azeră – 1956, chineză – 1956, ed. 2, 1958), R.A. Budagov s-a impus atenției prin cartea devenită tratat universitar de prestigiu: *Vvedenie v nauku o jazyke* (Moscova, 1958), tradusă în românește de autorul acestor rânduri, sub titlul *Introducere în știința limbii* (București, Editura Științifică, 1961, 514 p.). Nu este locul să ne oprim aici în detaliu asupra acestei ample sinteze, structurate în șase capitole: *Vocabularul, Sunetele vorbirii, Structura gramaticală a limbii, Originea limbilor, Evoluția limbilor și clasificarea lor, Stilurile limbii*. Ne îngăduim însă a reproduce, dintre numeroasele recenzii apărute în Federația Rusă și în țara noastră, aprecierea cunoscutului profesor și eseist Eugeniu Speranția: “Cu toată varietatea materialului tratat, cu toată complexitatea problemelor, o incontestabilă unitate se poate constata în toată lucrarea aceasta, datorită unei solide orientări ideologice și a unui spirit științific riguros, metodic, judicios, ajutat de o vastă informație. Astfel, pentru tineretul căruia îi este destinată în primul rând, *Introducerea în știința limbii* nu este numai depozitarea și izvorul unui tezaur de cunoștințe, ci este și un veritabil instrument educativ, prin conștiinciozitatea și disciplina intelectuală pe care cititorul le întâlnește ca pe un fericit model și exemplu”⁴².

La mai puțin de un deceniu, autorul a publicat ediția a doua, revăzută și argumentată (Moscova, 1965), din care vom cita un singur fragment, pentru a ilustra consecvența și fermitatea sa în aprecierea limbii române, proclamate, împreună cu S.B. Bernștein, în 1956. Astfel, în paragraful 2 din capitolul al V-lea, intitulat *Clasificarea și originea limbilor. Metoda comparativ-istorică în lingvistică scrie*: “Familia romanică reunește de asemenea o serie de limbi: franceza (numărul vorbitorilor – circa 50 milioane), spaniola (numărul vorbitorilor – circa 130 milioane, inclusiv în

America de Sud și Centrală), italiana (circa 50 milioane), portugheza (peste 80 milioane, inclusiv în Brazilia), româna (circa 18 milioane), catalana (circa 5 milioane) și altele. În total, în limbile romanice vorbesc peste 300 de milioane de persoane” (p. 401).

În deceniile următoare, R.A. Budagov, ținând seama de complexa dezbateră de idei în teoria generală a limbii pe plan internațional, a căutat să aprofundeze și să extindă exegezele sale pe anumite direcții, apelând mereu la fapte concrete din limbile slave, germanice, romanice, inclusiv româna. Astfel, în *Istoriia slov v istorii obščestva* (*Istoria cuvintelor în istoria societății*), Moscova, 1971, autorul, pornind de la analiza câtorva “cuvinte culturale”, “cuvinte-cheie” cu un larg diapazon pentru civilizația modernă (*știință, artă, tehnică* etc.), conchide că raporturile reciproce dintre cuvinte și noțiuni reprezintă problema centrală a lexicologiei, lexicografiei și semasiologiei. Celelalte aspecte ale vocabularului sunt derivate în raport cu această chestiune fundamentală, “cuvântul și noțiunea”. Caracterul social al limbii trebuie descoperit nu numai în manifestările interacțiunii dintre limbă și alte “instituții sociale”, ci în primul rând în *limbă însăși*, ca mijloc de comunicare între oameni, ca “existență reală a gândirii”.

Într-o altă carte, apărută în același an, *Jazyk, istorija i sovremennosti* (*Limbă, istorie și contemporaneitate*), Moscova, 1971, autorul și-a grupat câteva studii consacrate unor probleme teoretice generale: sistemul limbii în sincronie și diacronie, aspecte ale semanticii, ale limbilor literare, ale sintaxei, precum și ale unor momente din istoria lingvisticii în secolul al XX-lea.

De un deosebit succes s-a bucurat cartea *Čelovec i ego jazyk* (*Omul și limba sa*), apărută în două ediții (Moscova, 1974 și 1976) și reunind studii atât teoretice, generale, cât și consacrate unor chestiuni concrete, în particular referitoare la *Limbile literare în țările romanice*. Aici ne atrage atenția capitolul *Diferențieri lexico-semantice româno-romanice* (ed. a 2-a, p. 374-386), în care, pe

baza principalelor dicționare istorico-etimologice și sinteze de istoria limbii, se urmărește evoluția semantică a unor cuvinte de origine latină în limba română, în comparație cu celelalte limbi romanice: *lume*, *a câștiga*, *a aprinde*, *a lega* – *a legăna*, *cetate*, *pasăre* ș.a. Continuând deci preocupările din cartea de semasiologie comparată romanică, publicată în 1963, autorul formulează o concluzie ce se cuvine a fi reținută: “Înrudirea unor limbi presupune nu numai asemănări, ci și deosebiri între ele. Adesea, deosebirile în domeniul vocabularului sunt reduce la faptul că în unele limbi se păstrează anumite cuvinte ce lipsesc în altele. Dar problema deosebirilor lexico-semantică dintre limbile înrudite nu se reduce doar la astfel de diferențieri exterioare. Nu mai puțin importante sunt contactele și deosebirile *interne*. Cuvinte de origine comună, existente în multe limbi înrudite, foarte adesea nu sunt uniforme în privința multiplelor sensuri, a raporturilor cu alte cuvinte în cadrul fiecărei limbi în parte” (p. 386).

Peste doar un an de la această a doua ediție, R.A. Budagov a apărut cu o nouă carte, scrisă oarecum într-un spirit polemic, *Čto takoe razvitie i soveršenstvovanie jazyka? (Ce înseamnă evoluția și perfecționarea în limbă?)* Moscova, 1977; traducere în limba sârbo-croată, Sarajevo, 1981. La întrebarea cardinală, pe care mulți cercetători o pun: “Oare este posibil să dovedim perfecționarea limbii?”, autorul răspunde, fără echivoc, afirmativ, degajând următoarele căi ale abordării chestiunii pe baza unor fapte concrete: “1) Cum se leagă procesul evoluției unei limbi sau a alteia de procesul perfecționării ei; 2) Cum și în ce anume se manifestă procesul perfecționării limbii în diverse etape ale existenței ei istorice, în particular, în epoca noastră; 3) De ce prezența în lume a unor limbi mai evoluat și a altora mai puțin evoluat nu vine în contradicție cu teza *unității și egalității principiale a naturii tuturor limbilor*, dintre care unele capătă condiții sociale mai favorabile pentru dezvoltarea lor, în timp ce altele – mai puține sau deloc pentru o atare evoluție” (p. 4).

Comentând această carte, regretatul academician Alexandru Graur sublinia, între altele, că ea este “bazată pe o bibliografie uriașă, din diverse domenii de activitate, într-atât încât provoacă uimire faptul că un singur om a putut consulta și păstra în minte atât de multe lucrări. Întâlnim, destul de des, și exemple din limba română”⁴³.

În același stil este scrisă și cartea *Boriba idej i napravlenij v jazykoznanii našego vremeni (Confruntarea de idei și curenți în lingvistica epocii noastre)*, Moscova, 1978, în care sunt dezbătute astfel de chestiuni, precum: *Noțiunea de exactitate în filologie*, *Semne – semnificații – obiecte (fenomene)*, *Se opun oare factorii sociali factorilor imanenți în știința limbii?* și altele. O altă problemă centrală a lingvisticii generale revine în volumul *Jazyk – realnosti – jazyk (Limbă – realitate – limbă)*, Moscova, 1983, în care autorul, recurgând din nou la exemple din limbile slave – în primul rând, rusa – și romanice, se străduiește, după propriile-i cuvinte, “să arate prin ce *relații profunde și diverse* fiecare limbă naturală este legată de realitate, de viața oamenilor ce o vorbesc” (p. 258). Și aici, ca și în alte cărți precedente, întâlnim referiri și exemple concrete din limba română, alături de alte limbi romanice, ca, de exemplu, în capitolul al II-lea, *Concepția istorică despre limbă, gândire și realitate*, în care este evocat sistemul articolelor (p. 120-121). Tot acolo, autorul recurge la o lucrare puțin cunoscută din lingvistica românească: A. Iacobeanu, *Tradiționalismul limbii române. Comparație cu limba franceză* (Botoșani, 1932), în care autorul comentează o serie de “cuvinte de origine latină, prezente în franceza medievală, care dintr-o cauză sau alta au dispărut ulterior sau au devenit arhaisme, dar care sunt larg întrebuintate în limba română”, ca, de exemplu: *ușă* (v. fr. *huis*, azi doar expresia *à huis clos*, cf. *porte*), *zi* (v. fr. *di*, *dis*) și altele. “Dar – adaugă R.A. Budagov – deși autorul n-a luat în considerație faptul că multe din cuvintele analizate sunt prezente nu numai în franceză, ci și în alte limbi

romanice și în dialectele lor, totuși materialul respectiv ne convinge încă o dată de necesitatea analizei limbilor în permanenta lor evoluție istorică” (p. 121; vezi și alte exemple în cap. al IV-lea, *Gramatica și realitatea*, p. 148-149).

În sfârșit, câteva dintre cărțile publicate în ultimele două decenii abordează noi aspecte ale studiului limbilor moderne și ale istoriei lingvisticii europene, mereu actuale: *Pisateli o jazyke i jazyk pisatelej* (Scriitorii despre limbă și limba scriitorilor, Moscova, 1984: dintre scriitorii ruși – Pușkin, Gogol, Gorki, Ilf și Petrov, Iurii Tânianov, Valentin Rasputin, iar dintre cei din țările romanice – Dante, Boccaccio, Cervantes, Giovanni Verga); *Portrety jazykovedov XIX-XX vv. Iz istorii lingvističeskix učenij* (Portrete de lingviști din secolele al XIX-lea și al XX-lea. Din istoria concepțiilor lingvistice), Moscova, 1988; între alții figurează A.A. Potebnea, L.V. Șcerba, L.P. Iacubinski, A.M. Peșkovski, pe de o parte, și F. de Saussure, H. Schuchardt, Ch. Bally, R.I. Jakobson, pe de alta); *Tolkovyje slovari v nacionalinoj kulture narodov* (Dicționarele explicative în cultura națională a popoarelor, Moscova, 1989). Făcând un istoric al principalelor dicționare ale limbilor slave, romanice și germanice, autorul subliniază impactul cultural pe care acestea l-au avut în țările respective, din secolul al XVIII-lea până astăzi, rolul lor în fixarea normelor limbilor literare. Nu o dată R.A. Budagov recurge la experiența românească, referindu-se atât la *Dicționarul limbii române* și la interesantul raport din 1926 al primului său conducător, Sextil Pușcariu, cât și la dicționarele etimologice, inclusiv la cel al profesorului Al. Cioranescu, *Diccionario etimológico rumano*, apărut în anii 1958-1966, între publicațiile cunoscutei Universidad de La Laguna (Spania).

În anii din urmă, deși la o vârstă înaintată și cu vederea slăbită, venerabilul profesor continuă să lucreze, uneori dictându-și articolele la reportofon și fiind ajutat în transcrierea lor de distinsa profesoară dr.

Alla Alekseevna Braghina, soția sa. Astfel, în pregătirea unei cărți, *Jazyk reči v krugozore čeloveka* (Limba și vorbirea în orizontul uman), i-au apărut câteva studii, între care: *Jazyk, reči i myšlenie* (“*Russkij filologičeskij vestnik*”, t. 80, 1995, nr. 1, p. 36-39); *Vospominanija i razdumija* (Amintiri și reflecții: 1. Despre diverse științe, 2. Filologia – știință integrală, 3. Limba și timpul, “*Naučnye doclady vysšej školy – Filologičeskie nauki*”, 1997, nr. 6, p. 3-21); *Inostrannye jazyki kak specialnosti i kak professija* (Limbile străine ca specialitate și profesie, “*Vestnik Moskovskogo Universiteta – Serija 19. Lingvistika i mežkulturnaja komunikacija*”, 1998, nr. 1, p. 27-32); *Stroki Puškina v soznanii čitatelja-filologa* (Versurile lui Pușkin în conștiința unui cititor-filolog, ibidem, 1999, nr. 2, p. 45-52). În penultimul articol ne-a atras atenția un pasaj în care Panait Istrati, ca scriitor bilingv, este încadrat într-o serie mai largă de mânuitori ai condeiului: “Există cazuri în care scriitorii, în virtutea unor anume împrejurări ale vieții, recurg nu numai la limba maternă, ci și la limbi străine. Astfel, de exemplu, H. Heine a scris și în germană, și în franceză; O. Wilde a scris nu numai în limba sa maternă – engleza, ci și în franceză; St. Przybyszewski a scris în polonă și în germană; P. Istrati – în română și în franceză; C. Goldoni – în italiană și în franceză; Mirza Fatali Ahundov a scris în azeră și persană; iar Saiat-Nova, chiar în trei limbi – armeană, georgiană și azeră; V. Nabokov a scris în rusă și în engleză” (p. 29).

Dincolo de concluzia pe care o putem trage în legătură cu acest fenomen, prezent nu numai în literatura română, ci și în cea a altor popoare, în epoca modernă și contemporană⁴⁴, putem constata la profesorul R.A. Budagov nu numai o profundă cunoaștere a limbii și a creației literare românești, ci și atragerea acestora în cele mai diverse debateri referitoare atât la spațiul romanic, cât și la cel al teoriei generale lingvistice și stilistice, pe lângă monografiile și articolele consacrate special lor. Prezentarea în paginile precedente a prodigioasei sale activități științifice

ne-a dat prilejul să demonstrăm încă o dată – sperăm, definitiv, – țesătura de neadevăruri vehiculate încă și astăzi în unele cercuri politice și culturale din Federația Rusă, din Ucraina și din Republica Moldova cu privire la așa-numita “limbă moldovenească”, diferită de limba română, și să scoatem în evidență poziția sa corectă, exprimată public încă în 1956, împreună cu regretatul său coleg, prof. dr. S.B. Bernștein, iar apoi prezentă implicit în toate lucrările sale tipărite de atunci încolo.

Dacă la acestea adăugăm prezența sa la mai multe congrese, conferințe și colocvii internaționale, ce au avut loc în România și în Republica Moldova⁴⁵, precum și conducerea cu succes a unor teze consacrate limbii române, scrise de doctoranzi din București, Chișinău și Cernăuți⁴⁶, avem o imagine completă a rolului excepțional pe care savantul Ruben Aleksandrovici Budagov l-a avut și-l are în studierea obiectivă, nuanțată și în propagarea limbii și spiritualității românești în Federația Rusă, în statele din C.S.I. și, mai larg, în spațiul Europei răsăritene.

NOTE

¹ Vezi biobibliografia alcătuită de G.I. Jernovei, **Filolog Ruben Aleksandrovici Budagov**, Moscova, 1991, 56 p. Anterior i-a fost dedicat volumul **Obščee i romanskoe jazykoznanie** (Moscova, 1972, 250 p.), la care au colaborat, pe lângă lingviști din patria sa, filologi din Italia, Germania, Ungaria și România (Al. Graur și autorul acestor rânduri, la care se adaugă Iorgu Iordan, cu articolul **Formații prefixate în româna actuală – Profesorului R.A. Budagov, la cea de-a șizecea aniversare a sa**, “Studii și cercetări lingvistice”, XXI, 1970, nr. 4, p. 391-396; vezi, de asemenea: cartea noastră, **Studii de lingvistică și filologie**, Timișoara, 1981, p. 180-200 (Cercetările lui R.A. Budagov referitoare la limba română și limbile romanice); Anatol I. Ciobanu, **Un militant pentru limba noastră (Profesorul R.A. Budagov octogenar)**, “Moldova suverană”, nr. 208 (17517), Chișinău, 6 septembrie 1990, p. 3-4; Onufrie Vințeler, **Ruben Budagov – un prieten al României, un militant al**

unității limbii române, “Tribuna”, Serie nouă, Cluj-Napoca, an VIII, nr. 11 (2184), 14-20 martie 1996, p. 8.

² “Vestnik Leningradskogo Universiteta”, 1947, nr. 2, p. 80-94.

³ “Izvestija Akademii Nauk SSSR”, Otdelenie jazyka i literatury, 1948, nr. 5, p. 429-443; trad. în SCL, I, 1950, p. 35-57.

⁴ Vezi capitolul S.B. Bernștein și unele probleme ale lingvisticii și filologiei românești din cartea noastră, menționată în nota 1 (p. 201-212).

⁵ În anii din urmă, colegul prof. Onufrie Vințeler l-a retipărit în revista “Tribuna”, în continuarea articolului său, citat mai sus, în nota 1 (p. 8-9).

⁶ Autorii menționează propriile articole, publicate în volumul **Voprosy moldavskogo jazykoznanija (Problemele limbii moldovenești**, Moscova, 1953): **Moldavskij jazyk sredi romanskix jazykov** (p. 121-134), respectiv **Slavjanskije elementy v moldavskom jazyke** (p. 150-158).

⁷ În articolul, publicat postum, **Problemy proisxoždenija i razvitija moldavskogo jazyka v svete dannyx jazykoznanija (Problemele originii și dezvoltării limbii moldovenești, în lumina datelor lingvistice)**, “Učenyje zapiski Moldavskogo Instituta Istorii, jazyka i literatury”, t. I, Chișinău, 1984, p. 51-52 (Referat ținut la 21 septembrie 1945 și reeditat în volumul: M.S. Serghievski, **Moldavo-slavjanskije etjudy**, Moscova, 1959, p. 186-203).

⁸ **Bolišaja Sovetskaja Ėnciklopedija**, t. 28, Moscova, 1954, p. 105-106, respectiv t. 37, 1955, p. 377-378.

⁹ Vezi recenzia noastră la **Curs de limba moldovenească literară contemporană**, vol. I, sub redacția lui A.T. Borșci, N.G. Corlăteanu (redactori principali) și V.P. Soloviov (Chișinău, 1956), publicată în SCL, IX, 1958, nr. 1, p. 133-138, în care scriam: “Așadar, în rândurile ce urmează, vom considera volumul respectiv ca un manual universitar pentru predarea limbii române literare, cu particularitățile ei specifice întâlnite în R.S.S. Moldovenească”. Și mai departe: “O prelucrare mai atentă a manualului, cât și, în unele cazuri, a normelor limbii literare înseși va contribui fără îndoială la progresul cultural din R.S.S. Moldovenească”.

¹⁰ Vezi volumul **Limba română și varietățile ei locale. Lucrările Sesiunii științifice organizate de Secția de Filologie și Literatură, 31 octombrie 1994** (București, Editura Academiei Române, 1995), în special comunicarea profesorului Gabriel Țepelea, membru de onoare al Academiei Române: **Rațiunile**

politice ale unei "teorii lingvistice" (p. 31-36).

¹¹ **Vivat, crescat, floreat!**, "Limba Română", anul I, Chișinău, 1991, nr. 1, p. 3.

¹² **Limba noastră este limba română**, "Literatorul", an. IV, nr. 42 (159), 14-21 octombrie 1994, p. 5; **Răspuns la solicitarea Parlamentului Republicii Moldova...**, "Academica", an. IV, nr. 12 (48), octombrie 1994, p. 15 (texte preluate din revista "Literatura și arta", Chișinău, 15 septembrie 1995).

¹³ În vol. **Limba română și variațiile ei locale**, p. 7; în continuare, trimiterele acestui volum vor fi menționate în text, între paranteze. Anterior, comunicările au fost publicate în revistele "Academica" (București, anul 5, nr. 1 (49) și 2 (50), noiembrie și decembrie 1994) și "Limba Română" (Chișinău, anul IV, 1994, nr. 5-6).

¹⁴ **O limbă maternă – un alfabet**, "Învățământul public", Chișinău, 19 octombrie 1988, p. 4; inclus în volumul **Povară sau tezaur sfânt?**, citat la începutul acestui articol (Chișinău, 1989, p. 288-302).

¹⁵ Publicate în "Revista de lingvistică și știință literară", Chișinău, 1995, nr. 5 (161).

¹⁶ Textul integral al alocuțiunii a fost reprodus în articolul redacțional, **Anevoiosul proces de demonstrare a adevărului evident continuă...**, al aceleiași număr de revistă (p. 3-11).

¹⁷ Rus. **ètnos**, definit la p. 292: "popor, în deplinătatea trăsăturilor sale specifice (vezi cap. I)" – "narod vo vsej polnote prisuščix emu priznakov (sm. gl. I)", al cărui prim paragraf începe astfel: "§ 1. **Čto takoe narod (ètnos)?** Narod ili ètnos (čto po-grečeski i značit «narod»)..." (p. 7). Nu se înțelege de ce autorul înlocuiește cuvântul îndeobște cunoscut **narod** "popor", prezent chiar în titlul cărții, prin neologismul de origine greacă **ethnos**? Noi vom traduce, totuși, "popor", și nu, de pildă, "etnie".

¹⁸ Datele statistice provin, în esență, din Recensământul U.R.S.S. efectuat în 1989, precum și dintr-o serie de lucrări citate la p. 168. Despre românii și limba română din Ucraina a scris un articol judicios Liubov Lazarenko: **Problemy vidrodLennja ta rozvitku rumuns'koï movy v Ukraïni z pohljadu sučasnoï sociolingvističnoï sytuacii**, "Romanoslavica", XXXII, 1994, p. 159-173.

¹⁹ Dacă este vorba despre subdialectul moldovenesc al limbii române, acesta este extins și la vest de Prut, până în Transilvania de nord-est, iar dacă este

vorba despre limba literară, aceasta este unică, așa cum au recunoscut profesorii R.A. Budagov și S.B. Bernștein, cum au argumentat lingviștii și oamenii de cultură citați și toți romaniștii obiectivi, între alții, în primul rând, Carlo Tagliavini (1956 ș.u.) și Klaus Heitmann (1964 ș.u.); vezi indicații bibliografice în comunicarea conf. dr. Adrian Turculeț, **Limba română din Basarabia**, în volumul *Limba română și variațiile ei locale*, p. 97-112.

²⁰ **Zonele etnoculturale** (p. 51-165); mai exact paragrafele **Apusul Câmpiei Europene în primul mileniu al erei noastre** (p. 53-55) și **Apusul Câmpiei Europene în mileniul al doilea al erei noastre** (p. 56-71), în care, alături de unele informații corecte, întâlnim numeroase inexactități și confuzii, asupra cărora se cuvine să se pronunțe istoricii. Cât privește limba, autorul concede aici: "Mulți savanți-romaniști consideră și astăzi româna și moldoveneasca o singură limbă – româno-moldovenească (cu două variante)", dar adaugă imediat: "**Ambele** [?!] cuprind numeroase elemente slave, precum și multe cuvinte de origine turcică și greacă" (p. 69).

²¹ Vezi, mai sus, citatul din comunicarea acad. Silviu Berejan, în care se menționează anul 1938. Reamintim că în 1924 a fost constituită, în cadrul R.S.S. Ucrainene, Republica Autonomă Socialistă Sovietică Moldovenească "pe o fâșie de pământ de-a lungul Nistrului, cu o întindere de 210 km lungime și cu o lățime maximă până la 95 km, în total cu o suprafață de 7.516 km²" și cu o populație de 545.000 locuitori, dintre care românii reprezentau 60 %, respectiv 327.000, la care se adăuga un număr oarecare dincolo de aceste granițe (Ștefan Ciobanu, **Republica Moldovenească de peste Nistru și cultura română**, "Graiul românesc", I, 1927, nr. 8, p. 159-164, cu indicații bibliografice; vezi, de asemenea, articolul nostru, **Românii din țările vecine în viziunea revistei "Graiul românesc" (1927-1934)**, în **Comunicările "Hyperion"**, 2, București, 1993, p. 90-91).

²² Din autointitulata Republică Nistreată (Pridnestrovskaja Respublika), separată ilegal de Republica Moldova, în 1992.

²³ Gravă eroare: termenul **volohi**, resp. **vlahi** este un sinonim pentru **români**; ambele forme continuă cuvântul slav comun ***volohŭ**, împrumutat din limbile germanice (got. ***Walhs**, v. germ. sup. **walh**, **walah**, provenite de la numele tribului celtic de sud, romanizat de timpuriu, **Volcae**, pl.) pentru denumirea, în

genere, a popoarelor romanice, mai ales a italienilor și a românilor; tricii nordici (geto-dacii) se romanizaseră înaintea venirii slavilor pe teritoriul României și la sud de Dunăre (vezi comunicarea noastră, **Implicațiile culturale-istorice ale dihotomiei "român – moldovenesc"**, în vol. *Limba română și varietățile ei locale*, p. 74; de asemenea, studiul **Les plus anciennes attestations des mots roumains autochtones (X^e siècle – 1520)**, "Thraco-Dacica", t. XVII, 1996, 1-2, p. 48-50, cu indicații bibliografice).

²⁴ "Eu privesc ca patria mea toată acea întindere de loc unde se vorbește românește și ca istoria națională istoria Moldovei întregi, înainte de sfârșirea ei, a Valahiei și a fraților din Transilvania (...); întinzându-mă, cum se înțelege de la sine, mai mult asupra întâmplărilor Moldovei, nu voi trece sub tăcere și faptele vrednice de însemnat a celorlalte părți a Daciei și mai ales a românilor din Valahia, cu cari suntem frați și de cruce, și de sânge, și de limbă, și de legi" – proclamase moldoveanul Mihail Kogălniceanu, la 24 noiembrie 1843, în celebrul său **Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană** (*Opere, II, Scrieri istorice*, text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Alexandru Zub, București, Editura Academiei, 1976, p. 394; vezi critica falsei opoziții **român-moldovean**, în comunicarea noastră, menționată în nota precedentă, p. 63-82).

²⁵ Încă în 1855, istoricul francez Elias Regnault scria în a sa **Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes**: "Prin tratatul de la 28 mai 1812, Poarta Otomană a renunțat în favoarea Rusiei la regiunile situate pe malul stâng al Prutului și care alcătuiesc ceea ce se numește Basarabia, între Prut și Nistru (...). Din punctul de vedere al dreptului și al moralei, cedarea săvârșită prin tratatul de la București rămâne cu totul nulă. Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, căci ea nu a fost niciodată suverană asupra Țărilor Române. Toate înțelegerile dovedesc acest lucru. Poarta însăși recunoștea acest lucru când, la Carlovitz, presată de polonezi să le cedeze Principatele Moldo-Valahie, ea a răspuns că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulațiile nu-i confereau decât un drept de suzeranitate". Iar peste câțiva ani, conspectând acest pasaj, K. Marx reținea esența lui astfel: **"Tratatul din 28 mai 1812**. Poarta <renunță> la Basarabia. Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta otomană

n-a fost niciodată suverană asupra Țărilor Române (the Rouman countries). Poarta însăși recunoscuse acest lucru când, la Carlovitz, presată de poloni să le cedeze Moldo-Valahia (the Moldo-Valahia), ea răspunsese că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulațiile nu-i confereau decât un drept de suzeranitate (any right of **Suzeraineté**)"; vezi: traducerea multigrafată a scrierii lui E. Regnault, **Istoria politică și socială a Principatelor Dunărene**, [București], 1965, p. 91-92 (B.A.R., cota: III. 725075); K. Marx, **Însemnări despre români (Manuscrite inedite)**, publicate de acad. A. Oțetea și S. Schwann, București, Editura Academiei, 1964, p. 30, 106 (manuscris din jurul anului 1860; la pregătirea ediției a participat acad. Cornelia Bodea). În sfârșit, iată ce scria în anii din urmă dr. Paul Cernovodeanu, membru de onoare al Academiei Române: "Rusia a reușit, în sfârșit, în 1812, după mari eforturi, dar fără nici un drept istoric, bazat pe vreo urmă de legitimitate, să smulgă jumătate din trupul Moldovei, acaparând un teritoriu ce nu-i aparține (...). În orice caz, este bine de știut care era compoziția etnică a provinciei căzute în stăpânirea țariștilor. În recensământul alcătuit chiar de autoritățile ruse la 1817 s-a constatat că în Basarabia locuiau 96.526 de familii sau gospodării, dintre care 83.848 de români (86 %), circa 6.000 de ruteni ([ucraineni] 6,5 %), 3.826 de evrei (4,2 %), 1.200 de lipoveni (1,5 %), 640 de greci (0,7 %), 530 de armeni (0,6 %), 241 de bulgari (0,25 %) și 241 de găgăuzi (0,25 %). Zdrobitoarea majoritate a populației autohtone se constituie ca factorul acuzator fundamental împotriva anexării săvârșite și perpetuate în timp prin forță și asuprire" (**Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional (1806-1920)**, București, 1993, p. 47, 53). Deși teritoriul actual al Republicii Moldova nu cuprinde toate ținuturile basarabene (vezi nota următoare), cititorii pot compara ușor aceste proporții cu cele actuale, pe care le redăm mai jos, în nota 28.

²⁶ Sudul Basarabiei, ținutul Herța, județul Hotin și nordul Bucovinei au fost atribuite de Guvernul Sovietic Ucrainei.

²⁷ Gravă incorectitudine, conștând în separarea arbitrară a scriitorilor moldoveni de cei din celelalte provincii românești, incorectitudine pe care am criticat-o public la Chișinău, în 1988, în legătură cu **Istoria literaturii moldovenești**, vol. I, **De la origini până la 1840**, red. resp. E.D. Levit, Chișinău, Editura "Știința", 1986 (vezi cartea noastră, **Între Orient**

și Occident. *Studii de cultură și literatură română în secolele al XV-lea – al XVII-lea*, București, Editura Roza Vânturilor, 1999, p. 51). Ce e drept, în capitolul istoric, citat mai sus, după ce evocă pe Nicolae Spătarul (Milescu), pe Dimitrie Cantemir și pe fiul acestuia, Antioh, "cunoscut ca un renumit poet și scriitor rus din epoca lui Petru I și după aceea", autorul scrie mai nuanțat: "Este greu să vorbim despre literatura moldovenească separat de cea română. Mulți clasici ai literaturii române s-au născut în Basarabia, ca de exemplu poetul A. Hâjdeu (începutul secolului al XIX-lea), care a scris atât în moldovenește (în românește), cât și în rusește, A. Russo, B.-P. Hasdeu, marele poet M. Eminescu [iată-l născut în Basarabia, nu l-a Botoșani!] și mulți alții" (p. 70).

²⁸ Merită să reproducem aici, spre informarea cititorilor, datele oferite de A.A. Leontiev, în capitolul III, despre minoritățile naționale din Republica Moldova, pe care-l declară "stat multinațional", deși cele nouă grupuri etnice pe care le menționează reprezintă, toate împreună, abia cca 35 %: ucrainenii – 600.000, rușii – 562.000, găgăuzii – 153.000, bulgarii – 88.000, evreii – 66.000, bielorușii – 20.000, țigani – 12.000, germanii – 7.300, polonezii – 4.700. Dar, notează el aproape cu satisfacție: "Raporturile dintre moldoveni și unele din aceste grupuri etnice [autorul utilizează aici termenul **ètnos**, deși, după propria-i definiție, ar fi trebuit să recurgă la **ètnicesc** **gruppa**] nu sunt simple; astfel, pașii întreprinși de Sovietul Suprem al Moldovei [așa numește autorul Parlamentul Republicii Moldova] pentru extinderea funcțiilor limbii moldovenești, declarată singura limbă oficială, pentru trecerea la alfabetul latin au provocat o reacție violentă atât a populației rusefone și ucrainofone, cât și a găgăuzilor, care tind spre autonomie politico-administrativă (în republică ei depășesc 3 % din totalul populației, iar rușii și ucrainenii reprezintă împreună 27 %). În 1990 s-a anunțat constituirea Republicii Nistrene și a celei Găgăuze, nerecunoscute de Moldova; se fac încercări de compromis. Cu găgăuzii s-a ajuns la un astfel de compromis" (p. 70-71). Cine sunt acești coloniști, ce și-au găsit adăpost pe pământul Basarabiei, după 1812 (vezi nota 25), aflăm din capitolul IV (p. 195): "**Gagauzy** (autodenumire **gagauz**) – popor ce vorbește o limbă turcică. Cei mai mulți trăiesc în Moldova [corect: Republica Moldova] (153.500 pers.), și anume în partea ei sudică (Bu-

geac) și în regiunile învecinate ucrainene (32.000), precum și în Rusia (10.000); grupuri restrânse se află în Kazahstan și Uzbekistan; în total, în fostele republici ale U.R.S.S. sunt 198.000 găgăuzi, iar în Bulgaria, România, Grecia și Turcia – circa 15.000. Vorbesc în limba găgăuză din grupa oguză (sud-vestică) a familiei de limbi turcice; 87,5 % dintre ei consideră găgăuza limbă maternă, 71 % vorbesc liber în limba rusă, 7 % – în alte limbi (moldovenească [= română], ucraineană, bulgară). Scrierea pe baza alfabetului rus a fost alcătuită în 1957; până atunci s-au editat (în alfabet rus, apoi românesc) doar cărți bisericești, cronici etc. Găgăuzii sunt de religie ortodoxă. Ei sunt urmașii unor coloniști din Bulgaria (secolele al XVIII-lea – al XIX-lea). Prin origine sunt legați, probabil, de oguzi, pecenegi, cumani și de alte popoare migratoare turcice, veniți în Balcani, trecuți la ortodoxie și deveniți o populație stabilă (...). Dintre ei s-au ridicat unii savanți și oameni de cultură remarcabili, între care etnograful S. Kuroglu, M. Guboglu (...). Prin legea «Despre statutul special al Găgăuziei», adoptată în Moldova, în 1994, limba găgăuză este recunoscută ca limbă oficială (alături de limbile moldovenească și rusă) pe teritoriul Găgăuziei" (p. 195).

²⁹ Autorul acestui document și obiectiv articol, care semnează și articolul **Rumynskij jazyk** (p. 281-283), cu inițialele Ir.P., este Ir.N. Polovinkin, pe atunci privat-docent.

³⁰ Capitolul 3, *Particularitățile concrete ale problemei naționale din Rusia și transformarea burghezo-democratică a acesteia*, în V.I. Lenin, **Opere alese**, ed. 2, vol. I, București, 1961, p. 624-625.

³¹ "Limba Română", Chișinău, anul VII, 1997, nr. 6 (36), p. 142-143.

³² Iată pasajul la care face aluzie autorul: "Cât pentru stilul traducerii sale, el [traducătorul] s-a silit pre cât a putut a-l face înțeles și corect, ca să poată exprima toată ideea autorului. Și zicerile ce se vor socoti streine ce le-a întrebuințat în traducerea sa sunt acelea de care limba românească pân'acum era lipsită, care s-au primit de clasic de o societate de bărbați literați ce au lucrat și neîncetat se ostenesc pentru cultura limbii" (C. Negruzzi, **Teatru**, București, 1873, p. 260; vezi: **Opere**, 3, ediție critică de Liviu Leonte, București, 1986, p. 515).

³³ Referire la **Condițiunile unei bune traduceri românești din autorii eleni și latini** (1874), text reproduș de Gh. Bulgăr, în vol. **Scriitorii români**

despre limbă și stil, București, 1957, p. 133 (după ediția: A.I. Odobescu, **Scrieri literare și istorice**, vol. II, București, 1887, p. 359-383): "...Cu cât o limbă are cuvinte și reguli mai temeinic stabilite, cu cât ea a ajuns a fi mai de sine stătătoare, cu atât este mai puțin priincioasă, mai puțin înlesnitoare la translațiuni dintr-o limbă rivală; și, din contra, limbele nu încă de tot formate, limbele încă slabe și sărace, dar care însă aspiră la învațuie, au și folos și îndemănare de a se mlădia, prin mijlocul traducerilor după chipul și asemănarea limbilor celor mai corecte".

³⁴ Detalii în cartea noastră, **Studii de lingvistică și filologie** (citată în nota 1), p. 192-198.

³⁵ Vezi reeditarea recentă, îngrijită, cu studiu introductiv și indice, de Livia Vasiliuță, Timișoara, Editura de Vest, 1999.

³⁶ Lucrarea, devenită clasică, **Essai de sémantique** (Paris, 1897; ed. 5, 1921), a fost precedată de trei studii, publicate în 1883 și 1887.

³⁷ **La vie des mots étudiée dans leurs significations**, Paris, 1887.

³⁸ **Semasiologičeskie issledovanija v oblasti drevnix jazykov**, Moscova, 1895.

³⁹ Exemplu preluat de la A. Guiller-mou, **Manuel de la langue roumaine**, Paris, 1953, p. 51.

⁴⁰ Indicații bibliografice detaliate în capitolul **Iorgu Iordan** din cartea noastră, **Studii de lingvistică și filologie**, p. 231-233.

⁴¹ Cu câțiva ani înainte, R.A. Budagov recenzase ediția românească în "Naučnye doklady vysšej školy. Filologičeskie nauki", 1965, nr. 3, p. 158-163; mai târziu a revenit asupra ei, evidențiind arta lingvistului român de a realiza portrete elocvente ale unor mari romaniști, între care W. Meyer-Lübke și H. Schuchardt: **Portrety učenyx v knige Romanskoe jazykoznanie Iorgu Iordan'a**, "Studii și cercetări lingvistice", XXIX, 1978, nr. 5, p. 515-518, articolul inclus ulterior în cartea **Filologhija i kultura** (Mosco-va, 1980), cu titlul **Portrety učenyx v universitetskix kursax** (p. 283-285). Din aprecierile elogioase **La jubileul academicianului Iorgu Iordan**, reținem aici pe cea referitoare la o altă carte a savantului: "Încă din anii '40, Iorgu Iordan a devenit cunoscut multor filologi străini prin lucrarea sa deosebit de interesantă, de o remarcabilă originalitate, **Stilistica limbii române**, lucrare care îmbină analiza pertinentă și plină de subtilitate a limbii comune întregului popor cu analiza celor

mai de seamă modele ale scriitorilor români" ("Secolul 20", 1979, 4-5 (212-220), p. 143-144; cartea, tipărită la București, în 1944, a fost reprodusă într-o "ediție definitivă", în 1975). Pe lângă articolele consacrate limbii și lingvisticii românești, unele publicate în reviste din țara noastră, între anii 1947-1978, și menționate de noi în **Studii de lingvistică și filologie**, p. 181, amintim aici pe cele tipărite în ultimele două decenii: **Vklad v filologhiju (O knigax akademika A.N. Moldavskoj S.S.R. N.G. Corlăteanu**, "Sovetskaja Moldavija", Chișinău, 26 iunie 1979 (în colaborare cu S.G. Berejan); **Iskusstvo prosto izlagati složnye problemy (K jubileju akademika A. Graur'a)**, "Revue roumaine de linguistique", t. XXV, 1980, nr. 4, p. 317-318: "Lingviștii din multe țări cunosc bine pe academicianul Al. Graur – citim aici – nu numai ca cercetător în domeniul lingvisticii generale și romanice, dar și ca pe un popularizator strălucit, care știe să expună simplu și clar bazele științei limbii. O astfel de îmbinare într-o singură personalitate a două talente diferite se întâlnește foarte rar. Marii savanți adesea, din păcate, nu se interesează de popularizarea științei lor, iar popularizatorii sunt rareori mari oameni de știință. Academicianul Al. Graur este o fericită excepție". La acestea adăugăm: **Romanskaja filologhija kak edinaja naučnaja disciplina**, în vol. **Voprosy teorii i istorii romanskix jazykov**, St.-Petersburg, 1985, p. 15-17; **K jazykovoj situacii v Moldavii**, "Narodnoe obrazovanie", Chișinău, 15 februarie 1989 (și în limba română). O serie de recenzii referitoare la lingvistica romanică, în particular românească – de exemplu, cea referitoare la cartea lui Alf Lombard, **La langue roumaine. Une presentation** (Paris, 1974), în "Voprosy jazykoznanija", 1975, nr. 1, p. 127-132 – sunt enumerate de G.I. Jernovei, în broșura **Filolog R.A. Budagov**, citată în nota 1 (p. 40-47).

⁴² **Din domeniul lingvisticii**, "Steaua", anul XII, Cluj, , 1961, nr. 5, p. 56-60 (citatul la p. 60); vezi, de asemenea, recenzia profesorului C. Poghiric, în "Studii și cercetări lingvistice", XIII, 1962, nr. 2, p. 292-298.

⁴³ Recenzie în aceeași revistă, XXIX, 1978, nr. 3, p. 359-360. Cartea a fost precedată de broșura **Problemy razvitija jazyka (Problemele evoluției limbii**, Moscova – St.-Petersburg, 1965); vezi și cartea profesoarei Lucia Wald, **Progresul în limbă. Scurtă istorie a limbajului**, București, 1969.

⁴⁴ În ceea ce privește literatura medievală și umanistă, vezi: Gabriel Țepelea, **Pentru o nouă istorie a literaturii și culturii române vechi**, București, 1994; G. Mihăilă, **Între Orient și Occident...** (cap. *O chestiune de principiu. Reflecții privind literatura română veche*, p. 9-62).

⁴⁵ Vezi: Rezumatul expunerii **Substrat i sistema**, în *Actes du Colloque international de civilisations, literatures et langues romanes*, București, 1959, p. 287-289, și cronica **Meždunarodnyj kollokvium po romanskim kulituram, literaturam i jazykam v Buxareste**, "Izvestija Akademii Nauk S.S.S.R.", Otd. lit. i jazyka, 1960, nr. 1, p. 90-93; rezumatul comunicării **Romanskije literaturnye jazyki**, în *Tezisy dokladov Pervogo Vsesojuznogo soveščanija po romanskomu jazykoznaniju*, Chișinău, 1960, p. 5-6; **Kategorija značenija v obščej teorii jazyka**, în vol. *Problemy jazykoznanija. Doklady i soobščeniia sovetskikh rečevych k X Meždunarodnomu kongressu lingvistov* [București, 1967], Moscova, 1967, p. 10-15, și rezumatul acestuia, în *Résumés des communications. X^e Congrès International des linguistes*, București, 1967, p. 47-48; *Notes sur la typologie de la parole*, în *Actele Celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, I, București, Editura Academiei, 1970, p. 185-188, rezumatul acesteia, în *XII^e Congrès International de linguistique et philologie romanes. Rapports et communications. Résumés*, București, 1968, p. 33-34, și cronica **Sovetskaja delegacija na 12-m Meždunarodnom kongresse specialistov v oblasti romanskoj lingvistiki i filologhii**, "Naučnye doklady vyššej školy. Filologičeskie nauki", 1968, nr. 5, p. 125-127.

⁴⁶ Linda I. Luht, **Roli russkogo jazyka v razvitii slovarnogo sostava sovremennogo moldavskogo jazyka**, rezumatul tezei, St.-Petersburg, 1952; G. Mihăilă, **Slova drevneslavjanskogo proisxoždenija v rumynskom jazyke**, rezumatul tezei, Moscova, 1957 (**Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic**, București, 1960); Ludmila S. Farcaș, **Sopostavlenie leksičeskix edinic russkogo i rumynskogo jazykov**, rezumatul tezei, Moscova, 1962; A.I. Ciobanu, **Sintaksis polusvjazočnyx glagolov v moldavskom [=rumynskom] jazyke**, rezumatul tezei de doctor în științe filologice, Moscova, 1973; G.I. Jernovei, **Sopostavitelinoe**

izučenie vremennyx i vidovyx form glagola vo francuzskom, vostočno-romanskix [=rumynskom] i russkom jazykax, rezumatul tezei, 1979, la care putem adăuga: E.G. Zaoneghin, **Glagoly, vyražajuščie ponjatie «dumati» v romanskix jazykax (onomasiologičeskij analiz)**, rezumatul tezei, Moscova, 1972 – așadar 6 teze, din cele 36 consacrate unor aspecte comparative și contrastive romanice, precum și diverselor limbi romanice (franceză, italiană, spaniolă, portugheză și altora); vezi broșura **Filolog R.A. Budagov**, citată în nota 1) p. 49-52; tot acolo sunt menționate volumele colective sau individuale, consacrate limbilor romanice, în particular, limbii române, la care R.A. Budagov a fost redactor responsabil, precum și programele cursurilor de lingvistică și filologie romanică alcătuite de profesor, în calitate de șef al catedrei și de conducător recunoscut al romanisticii din Federația Rusă și din C.S.I.

**Teodor COTELNIC
Chişinău**

NORMĂ LINGVISTICĂ ŞI VARIANTE

Prin normă se subînţelege un model cu care se confruntă subiectul vorbitor şi interlocutorul său în procesul de comunicare. În concepţia prof. Eugen Coşeriu norma "este un sistem de realizări obligatorii, acceptate în societatea şi cultura dată; norma corespunde nu cu ceea ce se poate spune, dar cu ceea ce s-a spus deja şi ce prin tradiţie se spune în societatea examinată. Sistemul cuprinde formele ideale de realizare a unei anumite limbi, adică tehnica şi etaloanele pentru activitatea corespunzătoare a limbii; norma însă încorporează modelele realizate de acum istoriceşte cu ajutorul acestei tehnici şi după aceste etaloane" [1, p.175]. Fiind concomitent "şi o categorie lingvistică propriu-zisă şi o categorie social-istorică" [2, p. 559], norma se schimbă, evoluează ca şi limba în genere.

Conform concepţiei coşeriene, norma se situează între sistem şi vorbire ca expresie a echilibrului prin care se caracterizează la un moment dat sistemul actualizat în vorbire. Constituind o verigă de legătură, ea este realizarea socială a sistemului, mai exact, a uneia dintre posibilităţile oferite de sistem care devine obligatorie într-o comunitate glotică. Aşadar, cadrul normei îl formează totalitatea realizărilor tradiţionale ale sistemului care se impune protagoniştilor ca model verbal. Norma este, de fapt, aceea care limitează libertatea vorbirii individuale.

Noţiunea de normă nu trebuie confundată cu cea de codificare [3, p. 53]. "Norma există în orice colectiv. Codificarea însă – normă conştientizată şi fixată – este un fenomen caracteristic numai pentru limba literară" [4, p. 78]. Altfel spus, norma este standardul limbii, modelul ce reglementează activitatea verbală în întregime ori în varietăţile sale funcţional-comunicative. Aspectul reglementar al normei presupune o acţiune simultană a factorilor cantitativi ce formează o unitate indisolubilă în fenomenul normei. Funcţia reglementară constituie trăsătura de bază a normelor limbii, manifestându-se în mod deosebit şi în măsură diferită în funcţie de varietăţile normei.

Orice limbă dispune de mai multe

norme de realizare a sistemului său unic. Nu există o normă generală, admisă în măsură egală pentru toate cazurile de comunicare. Este un sistem de norme, diferenţiate diverselor situaţii de vorbire şi altor caracteristici ale comunicării [vezi mai detaliat 5, p. 305].

Norma comunicativă reprezintă funcţionarea normală a limbii, este o atare exprimare percepută de toţi purtătorii limbii date. Numai respectarea normelor limbii poate asigura înţelegerea între vorbitori. Devierile nejustificate pot face vorbirea neînţeleasă, în consecinţă, limba încetează de a-şi îndeplini funcţia de bază – mijloc principal şi eficient de comunicare.

În procesul comunicării verbale este necesar să se respecte normele de toate nivelurile (fonologice, lexico-semantice, gramaticale şi stilistico-funcţionale).

Codificarea mijloacelor de comunicare cuprinde toate nivelurile literare şi se manifestă ca un proces complex şi dinamic, îmbrăţişând atât elementele structurii gramaticale (forme flexionare, derivative, mijloace de constituire a îmbinărilor de cuvinte, tipuri de propoziţii), cât şi anumite straturi şi aspecte ale limbii naţionale. Anume de aceea se poate vorbi de un sistem de norme ale limbii literare lexicale, frazeologice, sintactice, derivative, ortoepice, ortografice. În cele ce urmează ne vom opri asupra normei la nivelul limbii literare.

După cum se ştie, funcţia principală a limbii (cea comunicativă) cere ca ea să aibă un caracter cât se poate de unitar, ceea ce îşi găseşte realizare în limba literară – forma cea mai îngrijită şi mai desăvârşită a limbii naţionale. Dispunând de două variante – cea scrisă şi cea orală –, limba literară serveşte necesităţile vieţii culturale a unei naţiuni în toate sferile de activitate socială. Produs al prelucrării şi modernizării continue din partea scriitorilor, savanţilor, ziariştilor şi a altor oameni de cultură, limba literară este un model de corectitudine şi totodată, în raport cu alte forme ale limbii naţionale, varianta cea mai unitară. Caracterul de corectitudine şi unitatea ei rezultă din înţelegerea de către vorbitori a necesităţii de a le respecta cu toată stricteţea.

Consolidarea aspectului literar al limbii naţionale se înfăptuieşte prin intermediul unor reguli de întrebuintare a elementelor constitutive ale tuturor nivelurilor limbii, reguli numite norme literare supradialectale, obligatorii pentru toţi vorbitorii instruiţi. Aceste norme sunt consemnate în gramaticile normative, în îndreptarele ortografice şi ortoepice, în

diferite dicționare și lucrări de cultivare a limbii, răspândindu-se prin intermediul literaturii, școlii, radioului, televiziunii și al altor căi. Ele se creează prin selectare, pornind de la totalitatea mijloacelor și posibilităților de expresie ale unei limbi în diversele ei realizări.

Spre deosebire de norma limbii naționale la baza căreia stă uzul spontan al colectivului, normele limbii literare se bazează "doar pe o anumită parte a uzului, limitat din punct de vedere teritorial, social și funcțional" [2, p. 574-575] și se impun printr-o rigurozitate și stabilitate mai mare. În cazul de față uzul reprezintă totalitatea deprinderilor lingvistice stabilite în societatea dată, în virtutea cărora din rezervele existente de mijloace ale limbii se face o anumită selecție, diversă pentru diferite condiții de comunicare verbală. Cu alte cuvinte, norma literară este o totalitate de realizări colective ale sistemului limbii, acceptată la o anumită etapă și recunoscută drept justă și drept etalon. Modificarea normei literare are loc treptat, pe măsura creșterii elementelor noi și dispariției celor vechi, precum și sub influența tendințelor de codificare, conturate în ambianța uzului instabil. Schimbarea sistemului de norme ale limbii literare nu este vizibilă în ritmul cotidian al fluxului vorbirii, iar în "gramatica normativă se transformă adeseori într-o stare pietrificată. Aceasta nu corespunde ideii naive: limba s-a schimbat până la noi și are să se schimbe ulterior, dar acum este invariabilă" [6, p. 15].

În procesul dezvoltării sale istorice limba literară și normele ei se perfecționează continuu, se îmbogățesc pe baza resurselor proprii ale limbii, pe baza împrumuturilor din alte limbi, în urma asimilării și adoptării unor elemente din dialecte și graiuri. Firește, elementele din graiuri, resursele vorbirii populare urmează să fie prelucrate de maeștrii cuvântului și apoi ridicate la rang de normă literară, valabilă și obligatorie pentru toți purtătorii limbii.

Noțiunea de normă literară nu trebuie confundată cu cea a literaturii artistice. Cu toate că au unele tangențe, aceste noțiuni se deosebesc, se află în raport de parte și întreg, deoarece limba literaturii artistice prezintă numai un aspect al limbii literare, formând unul dintre stilurile limbii literare. Afară de aceasta, norma limbii literare este obligatorie pentru fiecare individ care se consideră om instruit, în timp ce norma literaturii artistice e mult mai mobilă, mai individuală. Ea este con-

diționată și de personalitatea scriitorului și de particularitățile curentului literar la care aderă. În literatura beletristică apar fapte de limbă populară, arhaisme, argouri etc. În poezie norma literară poate fi suspendată de necesitatea supunerii la rigorile prozodice – măsura, ritmul și rima versului, de licențele poetice, fenomen ce nu poate fi condamnat, "dacă emoția estetică atinge gradul urmărit de poet" [7, p. 48].

Norma literară include un cerc cu mult mai larg de fenomene lingvistice și constituie factorul reglementator în toate varietățile funcțional-comunicative. Între normă și limba literaturii artistice se stabilește un raport de interdependență: pe de o parte, norma literară reglementează uzul limbii în această sferă, pe de altă, dezvoltarea stilurilor literar-artistice exercită o influență vădită asupra procesului de evoluție și de îmbogățire a normei literare.

Fiind o noțiune mai largă decât norma, limba literară nu se reduce numai la nivelul prelucrat, ci presupune prezența diferitelor variante funcționale de stil (varietăți ale formei orale), normate mai mult sau mai puțin din punct de vedere literar. Cu toate că aceste două noțiuni sunt corelative, limba literară se supune normei. Totodată trebuie menționat că funcționarea limbii naționale în toate varietățile sale stilistice nu poate fi reglementată numai de norma literară, deoarece fiecare tip de comunicare verbală se organizează la fel în conformitate cu norma proprie. Cu alte cuvinte, norma literară se deosebește prin diferențierea ei stilistică. De aceea vorbirea corectă, în genere, și exprimarea adecvată a unui stil nu totdeauna coincid.

Codificarea mijloacelor de comunicare, după cum s-a menționat, cuprinde toate nivelurile limbii literare și se manifestă ca un proces dinamic de normalizare. În felul acesta norma limbii literare se prezintă ca un mijloc de comunicare constituit istoricește, condiționat din punct de vedere sistemic și social, posibil de reproducere și apt de a funcționa în calitate de etalon al vorbirii exemplare.

Norma codificată, norma conștientizată și fixată în studiile lingvistice, poate fi separată de vorbitori, spre deosebire de normele obiective ale nivelului literar, care nu pot fi concepute în afara colectivului. E necesar de a orienta mereu norma codificată spre cea a uzului, deși între aceste două niveluri se menține un anumit decalaj [8, p. 30]. Contradicția ce apare între normele obiective și cele codificate este un lucru normal, cauzat fiind de evoluția normelor literare ce se modifică necon-

tenit în corespundere cu schimbările din realitate. În situația dată se arată destul de anevoioase inovațiile apărute la orice nivel al limbii care, de obicei, vin în contradicție cu regulile obișnuite, sunt greu de pronosticat. Drept consecință, nu sunt rare cazurile când unele inovații combătute de specialiști se afirmă ulterior. Astfel, în limba română veche există familia de cuvinte *a pohti, pohtă, pohtiri*, varianta cu *h* fiind etimologică (< sl. *pohtěti*) și literară, varianta cu *f* a acestor cuvinte reprezintă o formă greșită (hipocorectă, întrucât înlătură o falsă palatalizare), cu toate acestea ea s-a răspândit din ce în ce mai mult, astfel încât, începând din secolul al XIX-lea, varianta greșită (*pofti, poftă, poftere* etc.) devine literară, iar varianta de fapt corectă (*pohti, pohtă, pohtire*) trece în rândul arhaismelor [9, p. 45].

Sau să luăm alt exemplu, mai aproape de zilele noastre. Prin anii 60-70 mai multe lucrări de cultivare a limbii dezaprobau unele creații lexicale de tipul *a acționa* în loc de *a atrage atenția, a concluziona* în loc de *a trage o concluzie* [10, p. 230-231], astăzi astfel de termeni sunt frecvenți în vorbirea curentă a numeroșilor intelectuali, figurând în *Suplimentul* DEX-ului fără indicații restrictive de utilizare. Este evident așadar că unele elemente nestandarde tind să modifice norma prescriptivă actuală.

Vorbind de caracterul deliberat și selectiv al normei, de responsabilitatea factorului de decizie, acad. Iorgu Iordan face următoarea precizare: "Căutând să stabilești norme cu orice preț, poți greși, adică poți da impresia că ai greșit, atunci când norma respectivă nu satisface simțul pentru limbă al tuturor sau măcar al majorității cititorilor. Și mai cu seamă poți greși față de evoluția ei anterioară: ceea ce astăzi este sau ți se pare necorect, poate deveni mâine regula generală, acceptată de toată lumea".

Între variantă și norma literară există o corelație strânsă prin intermediul căreia "se manifestă caracterul dinamic al normei" [11, p. 46]. De fapt, problema normei n-ar exista, dacă n-ar persista variantele, surplusul de mijloace expresive ce asigură procesul de evoluție și perfecționare a normelor limbii literare ce constituie o etapă necesară pentru restructurarea elementelor sistemului limbii, un compromis între tendința permanentă a limbii spre înnoire și reacția de apărare împotriva a tot ce e nou, neobișnuit [12, p. 9]. Iată de ce ni se pare binevenită admite-

rea variantelor literare libere în *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*. Cu toate acestea, evoluția normei trebuie să reducă numărul de variante libere, fie prin eliminarea unui membru al cuplului, fie prin specializarea lor prin sensuri lexicale sau stiluri funcționale.

BIBLIOGRAFIE

1. Кошериу, Е., **Синхрония, диахрония, история** // *Новое в лингвистике*, III, Moscova, 1963.
2. **Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка**, Moscova, 1970.
3. Скворцов, Л., **Норма. Литературный язык. Культура речи** // *Актуальные проблемы речи*, Moscova, 1970.
4. Ицкович, В., **Языковая норма**, Moscova, 1967.
5. **Основы теории речевой деятельности**, Moscova, 1974.
6. Щерба, Л., **Очередные проблемы языкознания** // *Избранные работы по языкознанию и фонетике*, Moscova, 1958, t. I.
7. Zugun, P., **Rigorile prozodice ca negare a normei** // "Revistă de lingvistică și știință literară", 1993, nr. 3.
8. Avram, M., **Norma gramaticală** // "Limbă și literatură", 1986, vol. I.
9. Dimitriu, C., **Limba literară – limbă populară** // "Revistă de lingvistică și știință literară", 1993, nr. 3.
10. Guțu Romalo, V., **Corectitudine și greșeală**, București, 1972.
11. Corcodel, T., **Variantele morfologice în textele vechi** // "Revistă de lingvistică și știință literară", 1993, nr. 5.
12. Горбачевич, К., **Вариативность слова и языковая норма**, Leningrad, 1978.

Dr. Alexandru DÂRUL
Institutul de Lingvistică al A.Ș.M.,
Chișinău

INTERECȚIA ȘI PĂRȚILE DE VORBIRE

O analiză mai profundă a unităților limbii incluse în clasa numită "Interjecții", cel puțin a unei părți ale acestora, pune la îndoială justetea plasării lor în rândul părților de vorbire în genere și printre părțile de vorbire sinsemantice, auxiliare, formale, în mod special. Vorba e că, spre deosebire de celelalte cuvinte ce țin de clase categoriale (autosemantice și sinsemantice) care fac parte integrantă din sistemul structural al limbii și participă activ ca elemente componente în formarea unităților limbii superioare cuvântului (sintagme, propoziții logice, propoziții, enunțuri), interjecțiile nu participă la formarea unor asemenea unități: prin ele omul manifestă în mod nediferențiat, indescifrabil, anumite stări psiho-fiziologice ale sale (durere, spaimă, teamă, supărare, amărăciune, ciudă, dezamăgire, regret, bucurie, nerăbdare, mirare, admirație, satisfacție, disperare, aprobare etc.). În privința aceasta s-ar putea face o paralelă între interjecțiile rostite de om și semnalele acustice emise de animale. Un animal domestic, de exemplu, scoate anumite sunete semnalizând că e flămând, cum, de altfel, face și un copil – acesta scâncește sau plânge. Sau, de exemplu, copilul țipă în gura mare când are senzația durerii, precum schelălăie un câine lovit de cineva.

Faptul că prin interjecție se redă în mod nedescifrat o senzație a emițătorului, face ca ea să fie însoțită, de regulă, de un enunț prin care se explică lucrurile. Cf.: *A-a-a! a gemut Vasile de durere*.

Folosită în text, interjecția nu este legată formal cu acesta, de unde și denumirea latină – *Interjectio* "intercalare" (în gramaticile române vechi unitățile acestea lexicale erau numite *aruncare la mijloc*).

După cum se relatează în Gramatica academică, la clasa interjecțiilor

sunt trecute unele cuvinte "prin care se manifestă acte de voințe sau dorințe, precum și unele onomatopee" [1, p. 423]. Deși în clasa interjecțiilor, de rând cu unitățile lexicale, prin care vorbitorul își exteriorizează anumite senzații, determinate de unele acte fiziologice, sunt incluse de regulă și onomatopeele, primele se deosebesc mult de acestea din urmă. Dacă onomatopeele pot fi comparate într-un fel cu cuvintele propriu-zise, interjecțiile se deosebesc radical de acestea.

După cum menționează Constantin Dominte, spre deosebire de unitățile lexicale propriu-zise interjecțiile "nu denumesc, prin urmare nu semnifică referenții, ci din perspectiva enunțătorului – îi exprimă direct" [2, p. 294], deși, după cum precizează autorul, "între referent și expresia lui există <...> o relație de motivare strictă: psiho-articulatorie" (ibidem). Caracterul specific al interjecțiilor (capacitatea acestora de a reda în mod nediferențiat o gamă întreagă de senzații, stări, dispoziții, ceea ce în alte situații este exprimat prin enunțuri destul de extinse) i-a făcut pe unii cercetători să considere interjecțiile "elemente ale unei «limbi aparte»" (ibidem). Faptul că interjecțiile au sensuri difuze, nedistincte și necesită a fi "comentate" prin enunțuri propriu-zise (*Of! tare m-a mai sărăcit vecinul*) i-a determinat pe alți cercetători să le considere elemente paralingvistice, prin analogie cu gesturile care însoțesc uneori în mod spontan vorbirea orală (ibidem). Specificul acesta l-a făcut pe Lucien Tesnière să nu includă interjecțiile printre părțile de vorbire în clasificarea pe care o propune [3, p. 64-78], întrucât ele, după părerea autorului, n-ar constitui un tip de cuvinte, ci un tip de propoziții [3, p. 109-110]. Interjecțiile în interpretarea D-sale sunt echivalente ale unor enunțuri, prin care se exprimă stări fizice sau spirituale destul de complexe, pentru redarea înțelesului cărora sunt necesare perifraze destul de extinse [3, p. 110]. L. Tesnière numește interjecțiile cuvinte-propoziții sau frazioane/frazoide (fr. phrasillons) (ibidem), deosebindu-le net de onomatopee.

Modul de reflectare a senzațiilor omului prin interjecții diferă radical de modul cum se face aceasta prin enunț. Diferența dată este demonstrată în mod convingător de André Martinet. "Dacă sufăr de dureri de cap, – citim în lucrarea D-sale *Elemente de lingvistică generală*, – pot să

mă manifest prin strigăte. Acestea pot fi involuntare, ținând de domeniul fiziologiei. Ele pot fi de asemenea mai mult sau mai puțin voite, destinate să comunice celor din jur propria-mi suferință” [4, p. 32]. Dar strigătul acesta difuz și indistinct nu poate constitui o comunicare, după părerea autorului. “Fiecare strigăt este neanalizabil și corespunde ansamblului neanalizat al senzației dureroase. Cu totul alta este situația, – continuă autorul, – dacă rostesc enunțul *azi nu mă simt bine*, în care nici una din cele cinci unități succesive *azi*, *nu*, *mă*, *simt*, *bine* nu corespunde specificului stării mele” (ibidem). Spre deosebire de interjecția care nu poate fi folosită decât pentru a exprima nedescifrabil starea respectivă a emițătorului și nu poate intra drept element component în organizarea altor structuri comunicative, celelalte cuvinte, în parte și cele citate, “se pot regăsi în orice alt context pentru a comunica alte acte de experiență” (ibidem). Autorul ține să sublinieze prioritatea pe care o are în comparație cu interjecțiile o asemenea folosire a elementelor limbii în cele mai diverse combinații, în special economia care se obține de pe urma unei asemenea îmbinări. “Am putea presupune, – scrie A. Martinet, – un sistem de comunicare în care un anumit strigăt ar corespunde unei anumite situații, unui fapt de experiență dat. Este de ajuns să ne gândim la nesfârșita varietate a acestei situații și a acestor fapte de experiență pentru a ne da seama că dacă un asemenea sistem ar avea de îndeplinit aceleași scopuri ca și limba, el ar trebui să cuprindă un număr de semne distincte așa de mare încât memoria omului n-ar putea să le înmagazineze” (ibidem). Accentuând importanța modului de organizare a unităților lexicale în structuri superioare, A. Martinet relatează: “Câteva mii de unități cum sunt *mă*, *simt*, *azi*, *bine*, *nu*, folosite în nenumărate combinații, ne permit să comunicăm mai multe lucruri decât milioane de strigăte diferite nearticulate” (ibidem). Deși, după cum s-a relatat, interjecțiile propriu-zise nu sunt legate formal cu structura textului, ele totuși într-un fel corelează semantic cu acesta: legătura poartă, de regulă, caracter explicativ. Dat fiind că același segment sonor este folosit pentru exprimarea diferitelor senzații, stări lăuntrice, interjecția este urmată adesea de un enunț care vine să precizeze despre ce e vorba. Astfel prin

interjecția *o!* rostită cu diferite intonații se exteriorizează cele mai diferite stări ale omului. Și precizarea acestora se face prin mijlocirea enunțurilor care o urmează. Cf.: *O! tare mă mai doare piciorul*. (durere); *O! ai venit?* (surprindere); *O! cât se poate!* (indignare) etc.

Ceea ce urmează a fi subliniat în mod deosebit este faptul că despre interjecții putem vorbi numai în cazul unui emițător, adică a unui vorbitor la persoana I în vorbirea directă. De ex.: *Of! tare mă mai doare capul*; *Vai, am întârziat la tren!* *Of! – s-a auzit din întuneric*. La o transformare a construcției directe în una indirectă, interjecția își pierde valoarea, fiind redată printr-un derivat al acesteia. Cf.: *Ea se văita că a întârziat la tren. Din întuneric s-a auzit un of/oftat*. Am putea afirma astfel că despre interjecții propriu-zise se poate vorbi doar în situațiile când însuși vorbitorul își exteriorizează senzația prin emiterea unui sunet/segment sonor nedescifrabil. Când vorbitorul prezintă în mod indirect interjecțiile rostite de cineva, acestea încetează de a mai îndeplini sarcina de bază, aceea de a exterioriza nemijlocit senzația individului despre care se vorbește.

Am putea presupune că anume necesitatea redării indirecte a interjecției s-a aflat la baza transformării acestora în cuvinte propriu-zise (de ex.: *oftat*, *oftare*, *a ofta*, *ahhuri*, *a (se) văicări* etc.).

De altfel, ideea aceasta își află într-un fel confirmare în clasificarea interjecțiilor propusă de Constantin Dominte, care deosebește, pe de o parte, interjecții izolate (de ex.: *Vai, ce rușine!* **Bravo**, *ați reușit!*), iar pe de alta, interjecții neizolate (de ex.: **Vai de capul lui!** **Bravo vouă!**) [2, p. 294]. Numai că spre deosebire de Constantin Dominte, care consideră că în ambele cazuri am avea de-a face cu interjecții, în conformitate cu concepția formulată mai sus numai în primul caz poate fi vorba de interjecții propriu-zise, căci numai prin interjecții izolate emițătorul își manifestă nemijlocit stările lui psiho-fiziologice. Cât despre cel de al doilea caz, aici stările psiho-fiziologice ale individului sunt reprezentate în mod mediant, prin unități denumitoare. Cf.: *Vai și amar de capul lui. Glorie vouă!*

Am putea presupune, printre altele, că anume atunci când omul a încercat să redea semnalele acustice ale semenilor săi, adică atunci când omul a pornit pe

calea reproducerii vorbirii cuiva pentru a o prezenta ca o informație, atunci a pornit crearea limbii naturale, aceasta evoluând de la strigăte indescifrabile, asemănătoare interjecțiilor de azi, la un sistem cu două niveluri de articulare bine organizat. Deși procesul acesta, foarte complicat și îndelungat, a decurs fără să fie conștientizat de vorbitor. Doar ipotetic, în liniile cele mai generale ar putea fi astăzi modelat procesul în urma căruia de la semnale acustice indescifrabile s-a ajuns la crearea unui sistem, unde prin îmbinarea a 30-40 de sunete-tip se obțin mii și mii de cuvinte, iar prin combinarea acestora se poate comunica o informație pe care nici prin milioane de elemente de tipul interjecțiilor n-am putea-o transmite.

Astăzi fiecare elev cunoaște că în limbă există atâtea sunete-tip, adică foneme, că prin combinarea lor se poate obține o cantitate enormă de cuvinte, că prin îmbinarea cuvintelor se poate obține un număr infinit de propoziții, creând cele mai variate texte. Or, omul, în crearea limbii, așa cum putem presupune, n-a pornit de la sunetele-tip (foneme) pe care le cunoaște elevul de astăzi. El a pornit de la interjecții și fără să conștientizeze aceasta, din noianul de semnale acustice nedescifrabile a ajuns să selecteze cele câteva zeci de sunete-tip suficiente pentru crearea cuvintelor. Că omul a făcut calea aceasta intuitiv, fără să-și dea seama, mărturisește și faptul că la redarea grafică a vorbirii s-a pornit nu de la scrisul fonetic (fonematic), lucru care pare atât de firesc astăzi. Când pentru prima dată omul a încercat să transmită o informație în timp sau spațiu, el a recurs la pictograme, la scrisul pictografic. O informație despre un eveniment anumit, de exemplu, se reprezenta printr-o scenă pictată sau chiar sculptată. Mai apoi omul a înțeles că lanțul vorbirii este format din segmente care se repetă, acestea fiind identificate drept cuvinte. Și atunci s-a încercat a nota fiecare cuvânt printr-un anumit semn grafic care schematic ar aminti de obiectul denumit. S-a pornit, bineînțeles, de la denumirea obiectelor concrete, întrucât, datorită contururilor sale, acestea puteau fi mai ușor notate schematic pentru a fi recunoscute. În felul acesta s-a pus baza scrierii hieroglifice.

Mai târziu, când s-a descoperit că în diferite cuvinte se repetă aceleași segmente sonore-silabe, prin notarea lor

s-au pus bazele scrierii silabice. Și tocmai când oamenii au realizat că silabele, care-s destul de numeroase, la rândul lor, constau din unități și mai mici, care sunt mai puțin numeroase, s-a putut trece la scrierea fonetică (fonologică).

De altfel, astăzi, când la descrierea limbii se pornește de la unitățile cele mai mici ale limbii, procedeau într-un totuș acceptabil din perspectiva metodologiei științifice, se face calea întoarsă de dezvoltare naturală a limbii.

S-a relatat mai sus că interjecțiile se deosebesc radical de celelalte cuvinte, și totuși o legătură între ele există. S-a menționat, în parte, că de la interjecții s-au format prin derivare și chiar prin conversiune numeroase cuvinte propriu-zise (a se vedea mai sus formațiile de tipul *oftat*, *aht*, *văicari*). Există însă și un proces invers acestuia, când cuvintele propriu-zise devin interjecții. E vorba de rostirea cu intonație exclamativă a cuvintelor de tipul: *Saracan de mine! Mamă dragă! Sfinte sâsoie! Maică măicuță! Doamne-Dumnezeule!* ș. a., prin care vorbitorul manifestă o senzație de amărăciune, groază, disperare, dezamăgire. La început acestea erau percepute ca adresări, de obicei către obiecte imaginare, dar cu timpul devin simple exclamații, folosite în aceleași situații ca și interjecțiile. Despre apropierea dintre interjecție și substantivul la vocativ vorbește, de altfel, O. Leška. El consideră că vocativul nu face parte din paradigma declinării, ci se prezintă ca o interjecție substantivală [5, p. 35].

Pierzându-și înțelesul lexical, interjecțiile-substantive de tipul celor menționate pot fi folosite în diverse situații ca și interjecțiile propriu-zise. De exemplu un copil care se trezește în fața unui câine lătrând, de groază va începe să țipe și primul cuvânt pe care-l vom desluși va fi – *mamă!* De același semnal va face uz copilul când va avea senzația de groază și în multe alte situații. Sau să ne închipuim următoarea scenă. O țărancă se întoarce de la piață și găsește grădina de lângă casă răvășită de porcul care a ieșit din cocină. Cuprinsă de disperare, ea va exclama: *Mamă dragă!* sau *Sărăcan de mine!* Ca și în cazul interjecțiilor propriu-zise, auzind asemenea exclamări, după intonație ne putem da seama că ar fi vorba de o stare de disperare a emițătoarei. Noi însă nu vom ști motivul

acestei desperări, dacă n-am fost de față sau dacă nu ni s-a lămurit despre ce e vorba. S-ar putea afirma că gama de funcționare a interjecțiilor este aceea care face ca unitățile lexicale autosemantice ale limbii, în parte substantivele, să-și piardă înțelesul lor lexical, devenind, ca și interjecțiile, semnale acustice prin care vorbitorul își exteriorizează senzațiile, stările, dispozițiile. O mărturie a desemanțizării cuvintelor din asemenea expresii-interjecții e și faptul că unitățile lexicale din componența lor se pot deforma (cf.: *Aracandemine!*).

Cât despre onomatopee, acestea, deși în gramatici sunt examinate împreună cu interjecțiile, funcțional se deosebesc radical de ele. Onomatopeele nu pot fi puse în rând cu exclamările pe care le produce involuntar emițătorul când are senzația unei dureri, a unei bucurii, a unei desperări etc. Onomatopeele sunt niște imitații voite prin care vorbitorul încearcă să reproducă doar aproximativ unele sunete din natură sau sunete produse de animale. În parte, prin utilizarea segmentului sonor *tprruu!*, reprezentând o imitare a sunetului pe care-l emite calul, vorbitorul încearcă să-l oprească, el urmărește scopul de a se conforma unui anumit mod de "comunicare" cu animalul dat, precum o face când, prin semnalele sonore *pui-pui, uti-uti*, cheamă puii, respectiv bobocii. Onomatopeele echivalează aici cu imperativele "*stai!*", "*veniți!*". E o situație asemănătoare cu aceea când mama, prin imitarea gângăvirii copilului, încearcă să "între în vorbă" cu el. Sau, de exemplu, în enunțurile *Și pupăza zbârr! pe-o dugheană; Și rața știobâlc! în baltă* prin formațiile onomatopeice respective se transmit informații concrete privind acțiunea pupăzei ("a zburat") și a raței ("s-a scufundat").

Sunetele emise de animale sau de obiecte inanimate se pot prezenta ca interjecții doar în situațiile când animalele și obiectele se prezintă ca protagoniști ai unor povești fantastice și vorbesc de la persoana I (De ex.: *Meau! vreau cărnăță! Beee! vine lupul!*). Despre rolul specific al interjecțiilor în structura limbii vorbește și faptul că unitățile ce țin de această clasă nu sunt folosite deloc în unele stiluri funcționale ale limbii literare. În parte, nu vom întâlni interjecții în stilul științific, în stilul administrativ-juridic. Exclamații de tipul *O tempora! O mores!*, prin care-și încheie

Cicero filipica sa contra lui Catilina, sunt sporadice.

Două momente se desprind din materialul expus mai sus:

Faptul că interjecția, indivizibilă din punctul de vedere al structurii, echivalează ca funcție cu enunțul și nu participă ca celelalte elemente lexicale (autosemantice și sinsemantice) la formarea structurilor superioare cuvântului, pune la îndoială utilitatea includerii acestora printre părțile de vorbire. Ele ar putea fi descrise, împreună cu alte cuvinte-enunțuri, în cadrul sintaxei.

Cât despre onomatopee, trecute de regulă la clasa interjecțiilor, ele deosebindu-se funcțional de acestea din urmă, ar urma să fie descrise în cadrul părților de vorbire autosemantice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. **Gramatica limbii române**, vol. I, București, 1963.
2. **Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia**, București, 1985.
3. Tenière, Lucien, **Osnovî strukturnogo sintaksisa**, Moscova, 1980.
4. Martinet, André, **Elemente de lingvistică generală**, București, 1970.
5. Leška, O. **O ceasteah reci v opisatel'noi grammatike slaveanskii iazâcov. Grammaticeskoe opisanie slaveanskii iazâkov**, Moscova, 1974.



**Dr. conf. Irina CONDREA,
U.S.M., Chișinău**

UN SOCIOLECT ÎN CONDIȚII GLOTICE BASARABENE

Orice limbă națională are mai multe aspecte, care sunt determinate de diverși factori, cum ar fi timpul, locul, scopul comunicării, nivelul intelectual al vorbitorilor și multe alte circumstanțe ce condiționează alegerea unei anumite forme de exprimare. Pornind de la acești factori, orice mesaj, practic, poate fi redat în moduri diferite, vorbitorul având posibilitatea să varieze și să aleagă mijloacele de exprimare în funcție de scopul urmărit și de împrejurările în care se află: una și aceeași persoană va vorbi într-un fel într-o ședință oficială și în cu totul alt fel la o întâlnire cu prietenii, aflându-se, de exemplu, la pescuit. În primul caz discursul va fi net influențat de forma scrisă și de rigorile normelor limbii literare, iar în cel de al doilea, alegerea va fi determinată de caracterul oral, de lipsa unor "constrângeri academice" și de obișnuința de vorbire a membrilor grupului.

Comunicarea orală în cadrul diferitelor grupuri formate, neoficial, după anumite criterii – de exemplu, profesie, vârstă, sex, interese, origine socială, proveniență teritorială ș.a. – capătă particularități distincte, ce denotă trăsăturile mai pregnante ale grupului. Astfel de variante specifice de vorbire/comunicare constituie obiectul sociolingvisticii, ramură a lingvisticii ce studiază "uzul social al limbii, relațiile dintre limbă, cultură și societate; variația, în același timp, a fenomenelor lingvistice și sociale și, în primul rând, conflictele între limbile culturale sau între graiurile populare; comportamentul comunicativ al indivizilor în societate, bilingvismul, dialectele teritoriale și sociale" [Constanțescu-Dobridor Gh., p.295].

Fiind o disciplină științifică relativ nouă, al cărei obiect și ale cărei metode sunt încă în curs de elaborare și sistematizare, sociolingvistica încearcă să stabilească mai precis și mai sistematic legătura dintre limbă și societate, prin cercetări directe asupra variațiilor produse în limbaj de factori sociali, ca profesiunile, contactul celor de la țară cu mediul urban, varietățile provocate în limbaj de ridicarea nivelului de cultură [Macrea D., p.14], dar și de nivelul scăzut al culturii generale, de influențele aloglote. Graiurile teritoriale tradiționale, cu specificul lor de conservare a unor trăsături vernaculare, sunt concurate în prezent de alte forme de vorbire/comunicare, cu trăsături bine pronunțate, dar într-un anumit fel opuse graiurilor. Acestea sunt *sociolectele*, numite și *dialecte sociale* sau chiar *dialecte urbane*, care se disting prin trăsături diferențiate față de cele ale graiurilor, cum ar fi mediul în care se manifestă (preponderent urban, față de cel rural specific graiurilor) influențele aloglote (care în Basarabia se manifestă, mai ales, în lexic și pronunție), nivelul de studii al vorbitorilor (cu precădere studii medii) etc.

Ca punct de plecare poate fi adoptat și termenul de *varietate*, pro-

pus de unii cercetători ca desemnare neutră, indicând orice "tip de limbă", deoarece **idiolectul** denumește *varietăți individuale*, **dialectul** – *varietăți regionale*, iar **sociolectul** – *varietăți sociale* [a se vedea: Ionescu-Ruxăndoiu L., Chițoran D.].

În cadrul comunicării se mai disting și alte elemente care contribuie la codificarea și decodificarea corectă a mesajelor, în special în cadrul sociolectului, aceste elemente fiind *situația de comunicare* (care generează variante situaționale de mesaje), *contextul situațional* (care se manifestă în diverse registre specifice). De altfel, învățarea unei limbi străine presupune și însușirea diverselor ei registre – cotidian, familiar, semioficial, "de stradă" (transport public, magazine etc.). Influența pe care o exercită condițiile și situația comunicării asupra formei enunțului/textului este un factor foarte important; de aceea se constată existența unor enunțuri/texte corecte din punct de vedere gramatical, dar incorecte/nepotrivite din punctul de vedere al situației de comunicare. În cadrul societăților diglosice, cum este cea din Republica Moldova, influențele aloglote pot penetra toate domeniile care stau la baza aptitudinilor de vorbire.

Variantele de comunicare cu puternice trăsături de sociolect sunt, în special, jargonele tinerilor, care, în dorința de a se distinge și chiar de a epata, recurg foarte des la modificări ale limbajului obișnuit, adăugând mesajului un surplus de pitoresc și ludic. Jargonul tinerilor este un aspect omniprezent în toate limbile, dar trăsăturile concrete ale fiecărui tip de limbaj nu pot fi stabilite cu exactitate, deoarece ele se schimbă foarte repede, odată cu generațiile care se perindă. Tinerii totdeauna au manifestat preferință pentru anumite forme de exprimare orală, considerate mai "prestigioase", "la modă", în special în diverse grupuri, constituite, de exemplu, din studenți, sportivi, turiști, suporter, fani ai muzicii mo-

derne ș.a., care folosesc o serie de clișee și forme cu caracter de jargon sau argou specific.

În limba română există, de asemenea, un jargon al studenților, de exemplu, cu elemente lexicale specifice, neînțelese de alți vorbitori, cum ar fi *a boboci* (a repeta anul I), *a se camufla* (a face fițuici), *fă pași* (nu mă plictisi, du-te!) etc., ori mesaje care pot fi deduse numai din situația de comunicare, ca în exemplul:

– *Cum a fost?* – este întrebare un student care iese de la examen.

– *Ca între popi...* (în "traducere": "Când mi-a pus profesorul întrebarea, mi-am făcut cruce. Când am răspuns, și-a făcut profesorul cruce") [Irimia D., p.122-123]

În spațiul postsovietic, jargonul, de exemplu al celor tineri, se bazează, în fond, pe limba rusă, în care există o puternică opoziție între varianta oficială și cea neoficială de comunicare, ultima fiind agreată mult de tineri, care dau preferință comunicării așa-zise neformale. În mediul studentesc – de exemplu, la Universitatea din Kiev – tinerii apelează frecvent la astfel de denumiri ca "zamok" ("zam. decana" – prodecan), "kostek" ("costi" – os, pentru sala de anatomie), "zașcita travki ot kozeavki" ("zașcita rastenii" – protecția plantelor) ș.a. Și în Republica Moldova sunt utilizate elemente similare de origine rusă, iar cele citate mai sus pentru limba română nu sunt cunoscute și nu au circulație în mediul studentesc basarabean. Asemenea forme periferice ale limbii, cum ar fi jargonul și argoul în Basarabia, sunt constituite, în fond, din elemente rusești, începând cu denumiri relativ răspândite, cum ar fi "krutoi" (despre un tip dur), "krâșa" (protecție, pilă), "bazar" (vorbă), "karoce" (cuvânt incident – mai în scurt), "blin" (înjurătură cu sensul "drăcie!"), "bombă" (fițuică), "tacika" (mașină) și terminând cu injuriile și sudalmele. Această preferință pentru lexicul argotic rusesc nu este specifică chiar numai celor din spațiul postsovietic. Demult s-a constatat

că, de exemplu, în porturile japoneze marinarii și lucrătorii portuari locali folosesc numai înjurături rusești sau engleze, considerându-le, probabil, mai expresive și mai "comode", deoarece în limba japoneză nici măcar nu există modul imperativ, care apare în majoritatea imprecățiilor (în special forma *du-te*).

În felul acesta, la nivel de grup, în cadrul sociolectului, mesajul capătă mai multe particularități specifice, decât le-ar avea în limbajul standard. În spațiul glotic basarabean există forme ale limbii care pot fi considerate sociolecte.

Unul dintre ele este utilizat într-un grup social distinct de tineri, de obicei neîncadrați în vreo instituție de învățământ, care au relații constante cu vorbitorii de limba rusă, cu realitățile rusești și sunt încadrați în muncă fie ocazional, fie sezonier. Ei vorbesc preponderent "moldovenește", cunosc relativ bine limba rusă, din care utilizează foarte multe clișee și forme uzuale și sunt adepții unei "arte de consum" de sorginte tot rusească. Unii au o atitudine ostilă sau vădit dușmănoasă față de limba română literară, pe care o înțeleg și o identifică cu ușurință, dar nu o utilizează, ci, din contra, o persiflează.

Mulți dintre ei (în special cei cu mai puțină școală) nu conștientizează deficiențele proprii vorbirii, și se exprimă într-un "limbaj macaronic", care de multe ori a fost criticat și persiflat, atât de lingviști, cât și de ziariști. Pentru a prezenta această realitate „inedită” a fost realizată emisiunea "Grăiește moldovenește" difuzată la postul "Radio d'Or", în anul 2000, în lunile mai-august, și care prezintă un tip de sociolect basarabean încărcat de rusisme, elemente de jargon, aspecte specifice exprimării dialectale etc. Este un sociolect al tinerilor care se încadrează în comunicarea neformală, lucru sugerat și de numele prezentatorilor – Gheorghe Slobod și Ionică Drapel – precum și de tematica abordată interactiv: "săx" (sex), "libovi" (dragoste), "pivă" (bere) etc.

Ca mostră poate servi un fragment ce prezintă horoscopul săptămânii, în care s-au concentrat toate trăsăturile sociolectului, care se manifestă în vorbire. Se cere menționat faptul că la începutul emisiunii autorii atenționau: "Chiar dacă următoarea emisiune este periculoasă pentru moralul dumneavoastră, nu schimbați frecvența; obișnuința prevalează dorința de a dormi", iar în anumite pauze se anunța: "Există boli ce sunt remediate doar prin acutizarea lor". Astfel, autorii dădeau de înțeles că tratează acest mod de vorbire ca pe o boală și încearcă să-i facă atenți pe ascultători la pericolul pe care îl prezintă.

Horoscopul în prezentarea emisiunii „Grăiește moldovenește” sună astfel:

"Karoci, la noi az, la peridacia "Grăiește moldovenește" e goroskop și eu peredaiesk vazdușnâi lu malaia. Na. Goroskopu la noi la radzio.

– Aiși ca întodeauna peridacia "Grăiește moldovenește", șia mai kancretnaia peridaci. Eu am sî vă zăc și așteptaț sî vă zăc, adică și spun zviozduile pî zăua di mâni. Prima zviozdocikî din goroskopu nostru is berbeșii.

Az a sâ întraț într-un period cari a sî vă aducî balișie peremenî și pozitivnâie în jătuha 'nievoastră și sentimentalînâie. Dacă aveț copchii apî sî așteptaț niște surprizuri priatnâie di la dâșșai. La aniazî mațincî a sî grăiț cu un drug.

Tăurașai. Înșercaț sî nu aveț vstreciuri cu gosudarstvenâie ucirijdeniia. Dacă asta-i nivozmojno fașîț o delî dobraia. La lucru a sî șiii șeva nijdanaie. A sî șii mai mult o komandirofkî di biznis, dicăt di plășeri. Sfă-tuițî-vă cu partnioru jâznenâi și luaț reșenii numa după și a sî vă gândiț la tăti vozmjnostiuiri.

Rașii. Chiar dacă Venus a sî iasî din znaku 'nievoastră, nu trebu sâ crediț cî a sî șiț bezvalșebnâi. A sâ șiț tucma cum trebu sî șiț. În șelilanti săptămâni a sî vă gândiț la delî mai mult și oleacî mai mult la bașli. Poați

sî creascî șansurili sî aveț un budjăt mai mari. Budjātu nișodațî nu strâcî nastroieniia.

Leuțai. Înșepând di dimineațî, când Venus a sî întri în sâmnu 'nievoastră, a sî va gândiț la lițoul 'nievoastră. Asta însamni, kstati, cî a sî vă tragî la magazinuri ori la salonurli di parihmaherskaia șî parfurnâie, nu nivajna. Glavna c-o sî vă tragî, da nu sî știi di șî.

Feșioarili. Az a sî auzăt dispri o problemî di zdoroviie la unu din radași, mațincî a lu mama, ori a sî fașiț abrașeniie pintru ca sî ajiutaț un cilen di semiiia sî sî ducî la consulitațaii. Bolișă, dacî aveț problemi cu inima az, tăt și sî poați, a sî li reșăt savsem nijdana.

Balanțili. Az a sî șiii pintru 'nievoastră o zî în cari a sî șiii ghini sî vă gândiț la bliinii, mațincî a sî fașiț un vizit ori a sî primiț o novosti di la unu din semiiia șî atnașâniia cu copchii, dacî-i aveț, a sî șii buni.

Scorpionciki. Șineva din semiiia a sî vă cauți az, poați ca sî vă zâcî cî a reșăt pintru 'nievoastră o problemî ori poați sî vă faci un pada-rak. Tăt și sî poați ca sî șiii vorba di o malenikaie sumi di bașli ori di-un obiect pi cari-l vreț.

Săgetătorciki. Tăt și sî poați az a sî vă sâmtăt cu mai multî ănrghiiie ca mai înainti. Din și în și mai multi ciustvuri, mațincă cî trebu sî nu mai șiț atâta sângur și sî vorghiț cu oaminii mai mult or mai puțan blizkiiie. Pi di altî parti, az îs buni s liuboi tociki zreniia și drumurili scurti, karoci după aniazî a sî puteț fași o karotcaie hojdeniie v gosti.

Capricornii. Măcar cî în per-vaia palavina zâlii n-a sî sî priniascî nicî cu tusofșili, da chiar și mai mult sî poați sî vă sâmtăt oleacî ustalâi di tăti după șeli întâmplati. După șiasurili anezâi a sî priniț o novosti buni. Asta ari atnașâniia la niști bașli pi cari trebu sî li priniț di la o rabotî mai vechi or poați a sî vă întoarcî șineva zadol-jnostiu.

Vodoleiciki. S tociki zreniia pro-fesionalinaia și finansovaia mațincî zâua di az a sî șiii lișătî di sobătii pintru 'nievoastră. Pi planuri di ciustvuri sentimentalinaie în săptămânili și-o sî

vinî a sî aibî niști perimenî. Pi la aniazî vozmojna o vstreca nezaplanirovanaia cu un drug.

Râbsili. Tăt și sî poați cî az a sî șiț vânujdenâi sî fașiț câtiva șiasuri dapalnitelinâie în lucru, nu atkazuiți, di-atâta c-a s-aveț vozmojnostia sî aveț un șans di a reși neabâcina niști bazaruri în cari trebu sî aveț numaidicât voobrojâniia. Reșâniia 'nievoastră a sî-l prikalească pi șef.

Atâta au zâs zviozdurile. Puțan, da kankretna. Așa cî slidiț. Vă las în kampania pațanilor mei și vă zâc ca-ntodeauna un sentimentalinaie și manumentalinâi poka.

Pentru acest sociolect al tine-rilor este caracteristică:

- prezența masivă a barba-rismelor;

- pronunția ostentativ dialectală moldovenească;

- prevalarea în intonație a multor interjecții, apelative, lungiri de vocale din limba rusă.

- se observă pronunțarea lungă a vocalelor „ă” și „i”, ca suport expresiv, pentru a reda admirația, uimirea, consternarea: vă-hă-hăăă, băi-i.

Unele lucruri sunt vădit exagerate de autori, în special aglomerarea mare de rusisme, cum ar fi „pervaia palavina zâlii”, „o problemî di zdorovii” ș.a., însă, practic, toate barbarismele plasate în dialoguri se întâlnesc în limbajul vorbit, în exprimarea neîngrijită și acest „stil popular” este ușor recunoscut și decodificat de basarabeni. Mulți au ascultat emisiunea respectivă doar pentru a se distra, deși se pare că nu toți percepeau intenția, în fond nobilă, a prezentatorilor de a lua în derădere un asemenea mod de comunicare.

În planul expresiei deficiențele și imperfecțiunile acestui tip de vorbire pot fi sesizate la toate nivelurile limbii.

I. La nivel lexical

1. **Substantivele.** De regulă, se utilizează substantive-barbarisme din limba rusă.

peridacia – emisiune, *goroskop* – horoscop, *malaia* – cea mică, *zviozdurili* – stelele, *period* – perioadă, *peremeni* – schimbări, *jātuha* –

viață, *drug* – prieten, *vstreciuri* – întâlniri, *ucerijdeniia* – întreprindere, *komandirofki* – delegație, misiune, *partnioru* – partenerul, *reșenii* – hotărâre, *vozmojnostiurili* – posibilitățile, *znaku* – semnul, zodia, *deli* – treabă, *bašli* – bani, *șansurili* – șansele, *budjăt* – buget, *nastroieniia* – dispoziția, *lițoul* – fața, *parihmaherscaia* – frizerie, *zdarovii* – sănătate, *radași* – părinți, *abrașenii* – adresare, *cilen* – membru, *semiia* – familie, *blijnii* – aproapele, *novosti* – noutate, *padarak* – cadou, *ănărghiie* – energie, *zreniie* – vedere, *hojdeniie* – plimbare, *gosti* – oaspeți, *palavina* – jumătate, *tusofșili* – agapele, *atnașăniie* – atitudine, *rabotî* – lucru, *zadoljnostia* – datoria, *sobătii* – evenimente, *peremenî* – schimbări, *voobrajenii* – fantezie.

2. **Verbele**-barbarisme sunt utilizate conform paradigmei românești, încadrându-se, ca majoritatea împrumuturilor, în conjugarea a IV-a:

a peredaii – a transmite, *a lișî* – a lipsi, *a prikali* – a face glume, *a slidi* – a avea grijă, *a atkăzui* – a refuza, *a reșî bazaruri* – a rezolva probleme.

3. **Adjectivele**-barbarisme nu sunt adaptate la sistemul gramatical românesc:

vazdušnâi – aerian, *kankret-naia* – concretă, *balișâie* – mari, *pozitivnâie* – pozitive, *sentimentalinâie* – sentimentale, *gosudarstvenâie* – de stat, *dobraia* – bună, blândă, *nijdanaie* – neașteptată, *jâznenâi* – vital, *liuboi* – fiecare, *profesionalinâi* – profesionist, *finansovaia* – financiară, *nezaplanirovanaia* – neplanificată, *dapalnitelinâi* – suplimentar, *monumentalinâi* – monumental.

3. Alte părți de vorbire (**adverbe**, **numeraie**, **participii** etc.).

karoci – mai pe scurt, *nevazmojna* – imposibil, *kstati* – apropo, *nevajna* – a nu conta, *glavna* – principalul, *bolișă* – mai mult, *savsem* – cu totul, cu desăvârșire, *nijdana* – pe neașteptate, *vânujdenâi* – obligat, *pervaia* – prima, *poca* – pa.

II. La nivel morfologic există o adaptare a cuvintelor la sistemul gramatical al limbii române, conform paradigmei respective.

1. Adaptarea substantivelor.

La substantivele preluate din limba rusă observăm articularea și formarea numărului plural conform normelor limbii române. De exemplu:

peridacia – este substantiv feminin, singular, articulat cu articolul substantival hotărât *a*;

nastroieniia – subst., art. subst. hot. *a*;

o novosti – subst., art. subst. nehot. *o*;

lițoul – subst., art. subst. hot. – I, având și vocala de legătură *u* ca în limba română: băiat – băiatul;

un cilen – subst., art. subst. nehot. *un*;

tusofșili – num. plural s-a format și s-a articulat după modelul limbii române. De exemplu: agapă – agape – agapele.

2. Adaptarea verbelor.

Verbele rusești se încadrează în paradigma conjugării românești, de obicei fiind de conjugarea a IV-a.

eu peredaiesk – a *peredăi*, adică acesta este un verb la pers. I, n.sn., conj. IV.

Prin urmare, asemenea barbarisme pot fi conjugate ca și verbele românești respective:

eu peredaiesk

eu locuiesc

tu peredaiești

tu locuiești

el, ea peredaiește

el, ea locuiește

noi peredaim

noi locuim

voi peredaîți

voi locuiți

ei, ele peredaiesk

ei, ele locuiesc

Conjugarea a IV-a este una dintre cele mai "primitoare", pentru că majoritatea verbelor neologice și a împrumuturilor se includ anume în această conjugare: *a reșî*, *a otveci*, *a prikali*, *a slidi*.

III. La nivel fonetic observăm rostirea palatalizată a consoanelor "d" și "t": *rad'io* (radio), *așteptaț* (așteptați); trecerea lui "h" în "g": *goroskop* (horoscop).

Am putea menționa, de asemenea, că în acest text, care este un

model de sociolect din Basarabia, cuvintele românești au, aproape toate, o formă dialectală: *az* – azi, *aiși* – aici, *grăiești* – vorbește, *șia* – cea, *zâc* – zic, *și* – ce, *zâua* – ziua, *mâni* – mâine, *berbeșii* – berbecii, *cari* – care, *copchii* – copii, *apî* – apoi, *aniazî* – amiază, *'nievoastră* – dumneavoastră, *înșercaț* – încercați, *plășeri* – placere, *tât* – tot, *nișodati* – niciodată, *șiii* – fie, *poați* – poate, *ghini* – bine, *lu* – lui, *moldovinești* – moldoveneste, *sî* – să, *așteptaț* – așteptați, *adicî* – adică, *pi* – pe, *di* – de, *întraț* – intrați, *aducî* – aducă, *șî* – și, *dacî* – dacă, *aveț* – aveți, *niști* – niște, *fașiț* – fațeti, *șeva* – ceva, *dicât* – decât, *sfătuiț-vă* – sfătuiți-vă, *luaț* – luați, *rașii* – racii, *iasî* – iasă, *credeț* – credeți, *cî* – că, *șiț* – fiți, *tucma* – tocmai, *șelilanti* – celelalte, *creascî* – crească, *mari* – mare, *strâcî* – strică, *înșepând* – începând, *sămnu* – semnul, *tragî* – tragă, *feșioarili* – fecioarele, *auțân* – auziți, *dispri* – despre, *problemî* – problemă, *unu* – unul, *a lu* – a lui, *balanțali* – balanțele, *cauti* – caute, *pintru* – pentru, *sumî* – sumă, *multi* – multe, *scurti* – scurte, *zâlii* – zilei, *întâmplati* – întâmplate, *priniț* – primiți, *numaidicât* – numaidecât, *puțân* – puțin, *trebu* – trebuie, *oleaci* – oleacă, puțin, *mațincî* – probabil.

IV. La nivel sintactic atestăm imitarea modelelor rusești:

La noi az e goroscop.

Goroskopu la noi la rad'io.

Influența limbii ruse asupra limbii române este atât de puternică, încât se face simțită la toate nivelurile limbii. Ținând cont de prezența barbarismelor, a calchierilor generate de bilingvismul rus-român, a dialectismelor și regionalismelor, din limba română literară nu rămâne prea mult, lucru demonstrat de analiza unei singure fraze din textul de mai sus.

Balanțali. Az a sî șiii pintru 'nievoastră o zî în cari a sî șiii ghini sî vă gândiț la bliinii, mațincî a sî fașiț un vizit ori a sî primiț o novosti di la unu din semia sî atnașăniia cu copchiii, dacî-i aveț, a sî șiii bunî.

Din cele patruzeci și șapte de cuvinte ale acestei fraze cinci sunt barbarisme (*bliinii*, *vizit*, *novosti*, *semia*, *atnașăniia*); treizeci și unu sunt

cuvinte românești, dar utilizate în manieră dialectală (*az*, *ghini*, *'nievoastră* etc.). Și doar unsprezece dintre ele – instrumentele gramaticale – sunt utilizate conform normelor limbii române literare. Așadar, au rămas articolele (*o zî*, *un vizit*, *o novosti*), prepozițiile (*cu*, *în*, *la*, *din*), conjuncțiile (*ori*) și două pronume (*sî vă gândiț*, *dacî-i aveț*). Aceste cuvinte, de fapt, nu pot fi pronunțate altfel, nici chiar în manieră dialectală.

Asemenea îndepărtări de la normele limbii nu sunt fapte rare, pentru că atât copiii, cât și adulții memorizează mecanic ceea ce aud și învață să folosească elementele împrumutate pentru că le-au auzit unui de la alții. De foarte multe ori vorbitorii nici nu-și dau seama, probabil, că modul lor de exprimare prezintă mari deficiențe. Iar cineva care nu cunoaște limba rusă nu va putea înțelege și decodifica acest gen de mesaje, pentru că prezintă prea multe abateri de la normele limbii literare.

Bineînțeles că emisiunea "Grăiește moldovenește", din care au fost luate exemplele, a fost regizată, dar, în principiu, acest tip de sociolect este utilizat frecvent de către românii basarabeni. Asemenea mostre de limbaj pot fi întâlnite și în comunicarea oamenilor cu studii, dar care au învățat în limba rusă la facultate și tot în limba rusă și-au exercitat atribuțiile de serviciu. Vorbirea lor românească este, de fapt, un limbaj tradus, cu toate deficiențele acestei practici curente în Republica Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Constantinescu-Dobridor, Gh., **Dictionar de termeni lingvistici**, București, Teora, 1997.
Ionescu-Ruxândoiu, L., Chițoran, D., **Sociolingvistica**, București, 1975.
Irimia, D., **Introducere în stilistică**, Iași, Polirom, 1999.
Macrea, D., **Lingvistică și cultură**, București, 1978.

Svetlana CIOBANU
Chișinău

DETERINANȚI ATRIBUTIVI ȘI CIRCUMSTANȚIALI*

Din punct de vedere al formei propoziția trimembră completivă indirectă SPCi prezintă un lanț încheiat, strict individual, de elemente obligatorii între care se stabilesc relații sistemice, ceea ce-i permite să funcționeze de sine stătător deservind un act minimal de comunicare. De exemplu: "...*buzduganul se izbi de o poartă*".

Raporturile sintagmatice sistemice, în acest caz, nu depășesc cadrul elementelor lexicale care realizează subiectul, predicatul și complementul indirect, adică *buzduganul, se izbi, de o poartă*, deși nu se poate trage concluzia că raporturile sintagmatice în genere nu ar putea fi continuate.

Astfel, între enunțul *buzduganul se izbi de o poartă*, realizat pe baza propoziției SPCi, și complinirile *când era înspre sara zilei a treia, când, de aramă* din enunțul desfășurat *Când era înspre sara zilei a treia, buzduganul, când, se izbi de o poartă de aramă* (Mihai Eminescu, opere, v. 3, p. 8) se stabilesc tot raporturi sintagmatice, dar natura lor e principal diferită de natura raporturilor din structura minimală. În timp ce cuvântul *buzduganul* nu se poate dispensa de cuvântul *se izbi*, iar cuvântul *se izbi* nu se poate dispensa de cuvântul *de o poartă* fără a-și pierde calitatea de elemente ale unei unități comunicative de sine stătătoare

(Comp.: *buzduganul se izbi; se izbi de o poartă*), enunțul *buzduganul se izbi de o poartă* se poate dispensa de orice cuvânt sau îmbinare de cuvinte cu valoare spațială, temporală, modală etc. fără a-și pierde calitatea de enunț minimal. Părțile secundare determinate n-au valoare comunicativă de sine stătătoare, fiind vorba de o dependență unilaterală, adică orientată într-o singură direcție.

În același timp, după cum se notează în lingvistica contemporană¹, nu poate fi considerată exhaustivă caracteristica propoziției simple fără studierea diferitelor tipuri de determinanți, adică a unor asemenea părți de propoziție, care desfășoară, amplifică propoziția în întregime, cu atât mai mult că după cum se consideră, orice formă de manifestare a persoanelor (obiectelor, fenomenelor), precum și raportul dintre ele nu se pot realiza în afara unor împrejurări (în timp și spațiu, din anumite cauze, într-un loc și mod anumit) sau fără a li se atribui anumite caracteristici persoanelor, antrenate într-un raport.

Astfel, raporturile sintagmatice de interdependență din cadrul unui enunț, realizat pe baza unei propoziții SPCi, pot fi continuate prin raporturi sintagmatice asistemice, unilaterale. De exemplu: ***Vr-un sfert de ceas se uită Ion la casa Grecului*** (V. Crătescu, opere, p. 72); ***Bărbosul se uită la dânsul de sus*** (V. Beșleagă, *Zbor frânt*, p. 101); ***Fără să vree, Ion Enică se uita la ciubotele lui Spirca*** (Gh. Malarciuc, *Badea Cosma*, p. 164).

Examinarea formelor concrete de realizare în vorbire a propozițiilor trimembre complete indirecte SPCi ne convinge că asemenea cuvinte și îmbinări de cuvinte cum sunt: ***vr-un sfert de ceas, de sus, cu dispreț, fără să vree*** formează grupuri sintactice, alipite de enunțurile-nucleu: *se uită Ion la casa Grecului, Bărbosul se uită la dânsul, El se uită la bătrân și Ion Enică se uita la ciubotele lui Spirca*, completându-le și precizându-le sensul (persoanele se uitau într-o perioadă de timp, într-un loc și într-un mod anumit, din anumite cauze).

Categoriile sintactice de părți ce determină propoziția în ansamblu și care servesc pentru amplificarea, în-

* În acest text este relevat rolul determinanților atributivi și circumstanțiali la desfășurarea propoziției trimembre complete indirecte subiect + predicat + complement indirect (SPCi)

trezirea ei semantică ("determinanți" în viziunea lingvistului N. Șvedova²) sunt considerate, conform părerii mai multor lingviști, drept un "cadru spațial, temporal, concesiv³"; un "fundal pentru desfășurarea acțiunii, indicându-se locul sau timpul desfășurării ei⁴", niște "culise sau cadru pentru baza propoziției⁵".

Destul de frecvent propoziția trimembră completivă indirectă SPCi este însoțită de determinanți circumstanțiali de timp sau de loc, deoarece orice situație sau raport există, se desfășoară doar într-o perioadă de timp sau într-un cadru spațial. De exemplu: **La Tabăra din Lunca-Mare** (Cct)* **Potcoavă** (S) **s-a întâlnit** (P) **cu un vechi prieten** (Ci) (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 260).

Al doilea loc după frecvență îl ocupă determinanții cu semnificație modală. De exemplu: **În acest mod**, **ajungând până la Nistru**, **Mieleșchi se rezemă de cetatea Hotinului** (B. P. Hasdeu, *Opere alese*, v. 2, p. 27).

În procesul comunicării valențele neobligatorii ale propoziției SPCi pot fi consumate de diferite părți secundare câte una în parte, câte două, câte trei, patru ș.a.m.d. De exemplu: **Cu toate astea, într-o chestiune atât de gingașă** eroul nostru nu se mulțamea cu o singură garanție (B. P. Hasdeu, *Opere alese*, v. 2, p. 70); **Domnul lui, Alexandru Carp e înglodat cu săptămânile** în treburile politicești, **la divanurile măriei sale ori în târguri** (Gh. Madan, *Calea lupilor*, p. 66); **Pe când Despo- ta curta pe magnatul Laschi** Ioan se adresa către un alt magnat, **nu mai puțin puternic: Firlei** (gr. IV) (B. P. Hasdeu, *Opere alese*, v. 2, p. 17).

Conform N. Șvedova, determinanții se pot împărți în corespundere cu caracterul raporturilor dintre membrii constituenți ai șirurilor de determinanți.

* Notă: vom folosi următoarele abrevieri: S – subiect; P – predicat; Ci – complement indirect; Cct – complement circumstanțial de timp; Ccl – circumstanțial de loc; Atr – atribut.

Primul grup poate include doi, mai rar câțiva determinanți circumstanțiali care se găsesc alături, fără a se determina unul pe altul, ci doar coraportându-se fiecare în parte la propoziția-nucleu în întregime. De exemplu: **Mulțimea căuta lung // spre sat la cele două buburuze** (I. Druță, *De la verde pân' la verde*, p. 9). Legătura dintre acești determinanți reprezintă o legătură nu sintactică, ci una pur externă, stabilită numai datorită vecinătății lor. Grupul de determinanți se poate despărți destul de ușor, reprezentând prin sine un tip de îmbinări care se caracterizează prin lipsa de legătură, printr-un caracter variat, diferențiat al acestor părți secundare (comp.: **Mulțimea...căuta lung...la cele două buburuze; Mulțimea...căuta...spre sat la cele două buburuze**).

Al doilea grup include doi determinanți care se găsesc în raporturi de precizare unul față de celălalt, în care primul determină acțiunea, iar cel de-al doilea o precizează. Acești determinanți posedă în mod obligatoriu un sens comun, reprezentând un grup sintactic, în interiorul căruia există o relație, un raport, o legătură internă. Pentru acest grup e caracteristică delimitarea prin intonație. De exemplu: **Ceata noastră s-a apropiat încet, pe furiș de casa luntrașului** (V. Crăescu, *Opere*, p. 86); **Presvitera își amintea de unele, stând pe scaun, la căpătâiul lui Nicoară** (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 82); **Dar îndată ce ieși Dan, îndată ce coborâse scările cu cartea sub-suori...casa se prefăcu într-o peșteră** (M. Eminescu, *Opere*, v. 3, p. 45-46).

Al treilea grup de determinanți include șiruri formate din doi componenți, de obicei, circumstanțiale de loc sau de timp, unite prin raporturi de precizare, care datorită intonației își pierd diferențierea. Exemple de acest fel se întâlnesc frecvent în literatura istorică. De exemplu: **Încă în martie 1946 H. Truman era convins că orientarea spre confruntare în politica externă se bucura de susți-**

nere în Statele Unite ale Americii (A. Petrencu, *Istoria universală. Epoca contemporană*, Chișinău, 1994, p. 66); *Relațiile politice sovieto-naziste au culminat prin vizita în Germania în noiembrie 1940 a lui Molotov* (A. Petrencu, *op. cit.*, p. 17). E de notat că în unele enunțuri tipurile de bază ale grupurilor de determinanți pot fi îmbinate. Dar aceste îmbinări sunt nu formațiuni noi, ci doar tipuri de determinanți grupați în mod diferit.

Alți lingviști⁶ reunesc determinanții în șiruri coordonatoare: *El se prefăcu într-o floare roșie închisă // ca vișina coaptă* (M. Eminescu, *Opere*, v. 3, p. 17); *...acest Ștefan Vodă cel Tânăr, întru tot semăna cu firea moșu-său // lui Ștefan Vodă cel Mare* (B. P. Hasdeu, *Opere alese*, v. 2, p. 16) sau subordonatoare: *Cea-ușul turcesc fuse îndemnat a ieși din Leopole...pentru a se masca rușinea vasalității // în privința Turciei* (B. P. Hasdeu, *Opere alese*, v. 2, p. 130).

După cum se observă, determinanții amplifică structura și conținutul semantic al propoziției SPCi. Aceste modificări, precizări sunt însă de ordin cantitativ, și nu calitativ. Astfel, enunțurile: *Vr-o două zile* (Cct) *badea Cireș (S) s-a fudulit (P) prin tot satul (Ccl) cu pantofii (Ci) lui (Atr)*. (I. Druță, *De la verde pân' la verde*, p. 302) și *Suvenirile (S) mele (Atr) s-au întors (P) iarăși (Cct) la silfida (Ci) ce m-a părăsit (Atr)* (C. Stamati-Ciurea, *Opere*, p. 95) abundă în caracteristici de ordin cantitativ, circumstanțialele și atributele precizând și completând pe măsura alipirii lor sensul enunțurilor-nucleu *badea Cireș s-a fudulit cu pantofii*, *Suvenirile mele s-au întors... la silfida*. După cum vedem, determinanții precizează, evidențiază cele mai mici detalii ale desfășurării raportului dintre două persoane (obiecte, fenomene). În primul caz se notează că badea Cireș s-a fudulit cu pantofii o perioadă de timp (*timp de două zile*), într-un loc anumit (*prin tot satul*), cu pantofii care îi aparțineau (*lui*), iar în al doilea – că Suvenirile (*mele*) s-au întors într-o anumită perioadă

de timp (*iarăși*) la silfida, căreia i se atribuie caracteristica de a fi părăsit persoana ce efectuează acțiunea. În ambele cazuri determinanții contribuie la o descriere mai amănunțită, mai detaliată, mai completă a împrejurărilor în care se realizează acțiunea, îmbogățind mesajul transmis.

În urma analizei conținutului și formei enunțurilor de mai sus se observă că fiecare enunț este înzestrat cu o anumită structură și un conținut concret, constituind în plan funcțional realizări individuale, particulare ale propoziției SPCi, desfășurate cu ajutorul determinanților.

În același timp, am vrea să subliniem că, deși în virtutea actului de comunicare importanța determinanților pentru completarea mesajului este evidentă, ele totuși reprezintă părți secundare care doar completează, precizează semnificația enunțului-nucleu, care obiectivează propoziția SPCi.

BIBLIOGRAFIE

¹ N. Șvedova, **Paradigmatika prostogo predlojenia v sovremennom russkom iazâke. Opât tipologhii // Russkii iazâk. Grammaticeskie issledovania**, Nauka, M., 1967, p. 3-77 (p. 74).

² N. Șvedova, **Determiniruiuşcii obiekt i determiniruiuşcee obstoiatel'stvo kak samostoiatel'nâie rasprostraniteli predlojenia** // "Voprosi iazâkoznania", 1964, n. 6, p. 77-93.

³ P. Adameț, **Poreadok slov v sovremennom russkom iazâke**, Praga, 1966, p. 6.

⁴ T. Antonova, **Vtorostepennâie cileni otnoseaşciesea k predlojeniiu v ţelom** // *Sbornik naucinâh rabot*, ed. I, Volgograd, 1964, p. 211.

⁵ V. Malaşenco, **Svobodnoe pri-soedinenie predlojno-padejnâh form**, Izdatel'stvo Rostovskogo Universiteta, 1972, p. 113.

⁶ I. Diaconescu, **Sintaxa limbii române**, vol. 2, II, *Relațiile sintactice*, București, 1992, p. 12.



Ștefania ISAC,
lector superior la U.P.S.
"I. Creangă", Chișinău

UNELE ASPECTE ALE INTERFERENȚEI DE GEN ÎN LIMBILE ENGLEZĂ ȘI ROMÂNĂ

În majoritatea cazurilor cuvintele împrumutate au o structură gramaticală diferită de cea a limbii care le împrumută și deci sunt greu adaptabile la sistemul acesteia. Atunci când numărul împrumuturilor neadaptate sau greu adaptabile devine mare, vorbitorii încep să le folosească și cu determinanți (articole demonstrative, adjective nehotărâte) și prin urmare, se accentuează tendința de preluare și păstrare a unei forme invariabile a cuvântului împrumutat.

De regulă, cuvintele împrumutate sunt adaptate la sistemul morfologic al limbii care le primește, capătă genul, desinențele etc. ale acesteia. În cazul morfologiei există însă situații în care cuvintele străine se adaptează numai parțial la sistemul limbii primitoare, păstrând morfeme din limba străină. Numărul acestora însă este foarte redus.

Preocupă deosebit de mult

dificultățile generate de anumite elemente ale sistemului morfologic în procesul de adaptare a cuvintelor din engleză în română, precum și dificultățile apărute în rezultatul abuzului de cuvinte de origine engleză în vocabularul vorbitorilor români. Prin urmare, cercetătorilor și alcătuitoarelor lucrărilor lexicografice le revine sarcina de a stabili clasa morfologică a fiecărui cuvânt apărut recent și, în unele cazuri, de a corecta și, de asemenea, de a prezenta date suplimentare referitor la informația deja existentă în dicționarele de specialitate. Această informație suplimentară constă în a specifica mai multe categorii morfologice pentru unele cuvinte, completând predestinațiile genului pentru toate substantivele, la fel menționându-se și cazuri speciale. Astfel, unele cuvinte apărute în izvoarele lexicografice pot avea o dublă informație a clasei morfologice. De exemplu: *adventist* – substantiv, adjectiv; *brec-* (1 – trăsura deschisă, cu patru roți, trasă de cai, cu capră înaltă și bănci laterale; 2 – în jaz – pasaj în care cântă numai solistul și se întrerupe acompaniamentul; 3 – în tenis – punct obținut de un jucător de tenis împotriva adversarului sau atunci când acesta are serviciul; 4 – comanda dată de către arbitru luptătorilor de box sau catch să se despartă) substantiv, interjecție; *underground* (spectacol experimental referitor la filme, ziare, spectacole etc. neconvenționale, experimentale de avangardă) – substantiv, adjectiv etc.

Deoarece substantivul este considerat drept cea mai frecventă parte de vorbire împrumutată, cele mai multe discuții se vor referi la schimbările morfologice în împrumuturile engleze. Majoritatea problemelor sunt generate de diferența de gen – *gramatical* în română și *natural* în engleză. Aici trebuie menționat faptul că, însușind categoria de gen, deschidem hotarele de întrebuintare corectă a numărului și cazului, ceea ce duce la un alomorfism nominal extrem de bogat.

Teoretic, vorbitorul nativ român, pronunțând substantivul, trebuie să

fie apt de a indica corect atât forma lui de singular sau plural, și implicit, genul acestuia, cât și întreaga paradigmă a acestui cuvânt. Un test uzual pentru facilitarea determinării acestor categorii este prepunerea numeralului adjectival: *un* (one) și *doi* (two) pentru substantivele masculine. De exemplu: sg. – *un lider* – pl. *doi lideri* (*E one leader – two leaders*); *o* (one) și *două* (two) pentru cele feminine: *o budincă* – *două budinci* (*one pudding – two puddings*); *un* (one) și *două* (two) pentru substantivele neutre: *un cutter* – *două cutere* (*E one cutter – two cutters*: 1 – ambarcație mică rapidă cu un singur catarg, folosită pentru curse scurte sau pentru sport nautic; 2 – ambarcație de pescuit; 3 – mașină de tocat utilizată la fabricarea mezelurilor).

Deocamdată, unele dintre substantivele împrumutate din engleză nu pot servi drept model, fapt din care rezidă cauzele de neîncredere, nesiguranță în lipsa unui anumit gen, întrucât acesta nu conține în desinență semnul caracteristic genului. Ideea respectivă este confirmată de cercetătoarea M. Avram¹: “există desinențe care rămân rezervate prin cuvinte de împrumut”, teză susținută și de Al. Graur².

Tradițional, în română anumite desinențe sunt cunoscute drept corespondențe a trei genuri:

- *ă* pentru substantivele feminine;
- *u* sau *consoană* pentru neutre și masculine;
- *e* pentru toate trei genurile (I. Iordan³).

Felul cum sunt tratate împrumuturile englezești în română și cum are loc adaptarea lor la sistemul morfologic român necesită o cercetare imediată. Nu întotdeauna e posibilă o apropiere semantică totală la genul substantivului românesc. Din punct de vedere semantic, am constata următoarele:

- la categoria genului masculin se alătură substantivele animate de sex masculin, precum și cuvintele ce denumesc inanimatelor, dar, care prin tradiție sau prin analogie, sunt considerate masculine;

- la cele feminine se referă cuvintele animate de sex feminin,

pre- cum și cuvintele ce denumesc inanimatelor care, prin tradiție sau prin analogie, sunt considerate feminine;

- cele neutre creează mai puține dubii, incluzând clasa inanimatelor.

În ciuda tuturor dificultăților, în procesul de înregistrare a categoriei de gen, româna are câteva reguli de determinare a genului caracteristice și pentru cuvintele românești de origine engleză. Este vorba despre determinarea genului gramatical care se face în baza desinențelor substantivelor.

Mai jos prezentăm fenomenul de adaptare la această regulă:

Prima regulă: Substantivele feminine nu pot avea desinență consonantică. Trebuie să accentuăm că de obicei aceste reguli, în procesul adaptării lor atestă unele excepții. De exemplu, genul feminin rămâne a fi îmbogățit de câteva desinențe consonantice din engleză:

- *h* în *basic-English*;

- *k* în *opera-rock*;

- *m* în *tea-room* (odaie unde se servește ceaiul); *show-room*;

- *s* în *miss*, *neuritis* (inflamație a nervilor);

- *t* în *Gilbert*, *dead-heat* (cursă sau competiție în care doi sau mai mulți participanți luptă pentru primul loc);

- *y* în *lady*, *milady*.

A doua regulă: În afară de substantivele masculine *tată*, *popă*, *papă*, *vodă*, *vlădică* toate celelalte substantive comune terminate în *-ă* sunt feminine. Fără nici o excepție, toate anglicismele terminate în *-ă* se supun regulii respective. De exemplu: *acetonă*, *banchiză*, *cablogramă*, *gazolină*, *muscalină*.

A treia regulă: Toate substantivele care se termină în *-are*, *-ere*, *-ire*, *-îre* sunt feminine. Acestea au o frecvență mare în limba noastră: *adulterare*, *containerizare*, *compoundare*, *intervievare*, *paletizare*, *transducere*, *autoservire* etc.

Excepție totuși fac două anglicisme, care deși se termină în *-are* sunt neutre – *hardware* (partea electronică și mecanică a unui sistem

de calcul) și *software* (partea logică a unui sistem de calcul).

A patra regulă: Toate substantivele (și adjectivele) terminate în *-ie* sunt feminine: *aberație, telemetrie, citografie, discografie, halfie* (linia de mijlocăș - în sport), *nusie* (femeie angajată pentru a avea grijă de copii).

A cincea regulă: Toate substantivele terminate în *-ă, ea și ia* sunt feminine. Cu excepția cuvântului *mass-media* care e neutru, toate anglicismele se subordonează regulii de bază.

De exemplu: *pijama, radio-stea*.

A șasea regulă: Toate substantivele în *-giu* (cu accentul pe *-i*) sunt masculine. Regula nu poate fi aplicată anglicismelor dacă ele nu sunt împrumuturi din engleză în *-giu*.

A șaptea regulă: Toate substantivele terminate în *-aj* sunt neutre. Regula este respectată de anglicisme și în acest sens semnalăm multe exemple: *dopaj, clonaj, golaveraj, tușaveraj, etc.*

Între timp, unele dintre aceste împrumuturi își schimbă desinența în *-are*. De exemplu, *dragaj* devine *dragare*, *linșaj* devine *linșare*, *stocaj* – *stocare*. În urma acestui fenomen substantivele respective își schimbă genul în feminin.

A opta regulă: Toate substantivele în *-ment* și *-mint* sunt neutre. Anglicismele în română se supun regulii, dar ele iau numai desinența *-ment*: *agrement, amendament, management*.

A noua regulă: Toate substantivele terminate în *-i, -o* și *-ou* sunt neutre. *Aero-taxi, bikini, bob-slei, debri, scheci, pepsi etc.* sunt de genul neutru, iar *blugi, culi, dandi etc.* sunt masculine. Anglicismele în *-ou* sunt neutre: *bovindou* (fereastră ieșită în afară în zidul unei fațade), *cubilou*.

A zecea regulă: Toate substantivele cu desinența în *-giu* (cu accentul pe rădăcină) sunt neutre. Semnificativ în acest sens este cuvântul mai des întâlnit în lexicul vorbitorilor de pe teritoriul Republicii Moldova – *potagiu*.

În final, putem constata că cea mai mare parte a anglicismelor

respectă genul în limba română, dar sunt și excepții de la aceste reguli și ele constituie un pericol dacă, între timp, numărul lor va spori. Deocamdată regula a noua conține cele mai multe excepții.

După cum s-a menționat, româna încorporează ca neutre doar substantive inanimate. Cu toate acestea, genurile masculin și feminin, care, de regulă atestă substantive animate, conțin de asemenea și unele substantive inanimate. În procesul împrumuturilor de cuvinte noi, româna are tendința de a include substantive inanimate în grupul celor masculine, majoritatea din ele fiind termeni tehnici și științifici. Ele iau forma genului masculin când cuvintele sunt interpretate ca termeni științifici și neutru, când ele sunt folosite de publicul general:

astru – *aștri* (masc., termen științific), *astre* (neutru, termen neștiințific);

contrafort – *contraforți* (masc., termen științific), *contraforturi* – (neutru, termen neștiințific).

Problema interferenței morfologice este încă studiată în Republica Moldova și cere o atenție cuvenită în cercetarea fenomenelor ce au loc din ultimii ani în lexicul vorbitorilor basarabeni.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

¹ Avram, M., **Desinențe pentru cuvinte străine în limba română contemporană** // SCL, 1975, 4, p. 319-324.

² Graur, Al., **Tendințe actuale ale limbii române**, București, Editura Științifică, 1968, p. 241.

³ Iordan, Iorgu, Guțu Romalo, Valeria, Niculescu, Alexandru, **Structura morfologică a limbii române contemporane**, București, Editura Științifică, 1967, p. 73.

REZOLUȚIA COLOCVIULUI INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ALE LIMBAJULUI

La sfârșitul lunii octombrie, la Suceava (România) a fost organizat tradiționalul Colocviu Internațional de Științe ale Limbajului (CIȘL) sub egida Universității "Ștefan cel Mare", Suceava; Universității de Stat din Republica Moldova; Universității "Iurii Fedkovič", Cernăuți; Direcției pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Național Suceava.

Actuala ediție, a VI-a, a fost dedicată aniversării a 80-a a profesorului universitar Eugen Coșeriu, lingvist de talie europeană și mondială.

La lucrările Colocviului au participat circa 200 de savanți-lingviști, profesori universitari, cadre didactice din România, Franța, Germania, Ucraina, Republica Moldova ș.a. Principalele teme abordate în plen și la ateliere au fost: **Anul European al Limbilor, Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare, Politici lingvistice, Interferența limbilor și alte probleme de interes major, teoretic și aplicativ, privind utilizarea idiomurilor oficiale, neoficiale și de circulație internațională în unele țări de pe Terra.**

În Rezoluția adoptată de Colocviul Internațional s-a accentuat, în mod expres, că limbile minoritare reprezintă o bogăție culturală incontestabilă a etniilor puțin numeroase de pe continentul european. Aceste limbi urmează a fi ocrotite, dezvoltate, cultivate pe diferite căi, inclusiv prin școlile de toate gradele.

S-a subliniat, de asemenea, că reprezentanții grupurilor etnice au nu numai drepturi, ci și obligațiuni față de limba oficială a statelor pe ale căror

teritorii ele se află. Cu alte cuvinte, trebuie respectate amendamentele din "Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare", dintre care menționăm:

a) încurajarea limbilor regionale sau minoritare nu trebuie să se facă în detrimentul limbilor oficiale și a necesității însușirii lor (Preambul);

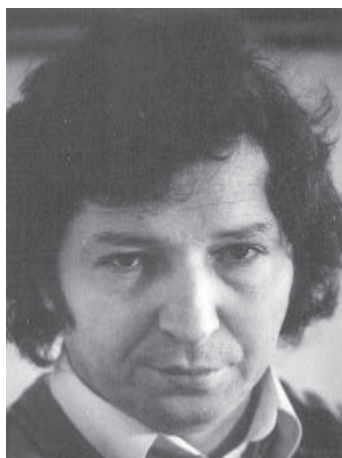
b) limbile regionale sau minoritare pot fi folosite în învățământ (în zonele respective) fără a aduce atingere limbii oficiale a statului (art. 8);

c) prevederile din "Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare" nu pot fi interpretate ca implicând dreptul cuiva de a organiza și realiza acțiuni "ce contravin scopului "Cartei Națiunilor Unite" sau altor obligații de drept internațional, inclusiv principiului suveranității teritoriale a statelor" (art.5).

În lumina acestor documente este cu totul nejustificată și anticonstituțională cererea unor reprezentanți ai grupurilor etnice din Republica Moldova de a legifera limba rusă ca a doua limbă oficială în acest stat suveran și independent. În Republica Moldova încă nu s-a statornicit integral și activ limba națiunii titulare, majoritare, ea constituind circa 2 milioane 800 de mii de vorbitori. Revenirea la faimosul bilingvism "armonios" național-rus ar însemna strangularea limbii române, scoaterea ei definitivă din uzul oficial (și nu numai!). Limba rusă trebuie să rămână ca limbă a grupului etnic respectiv din Republica Moldova, bucurându-se de toate drepturile prevăzute de "Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare", dar nu și de privilegiul de a obține statutul de a doua limbă oficială (de stat). În nici o țară suverană și independentă o limbă minoritară sau regională nu pretinde a deveni limbă de stat.

Prezenta rezoluție a fost adoptată la ședința finală a Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului.

21.10.2001, Suceava

**Iulian FILIP**

TRANSPLANT

Cât e rana deschisă
uitați-vă și vedeți
ce e înăuntru,
ce arde,
ce ține
în mine
vrerea să mai ies
de sub bisturiu,
cusut,
înnoit,
să mai fiu
ce n-am fost –
cu inima altuia...
Dar dacă
și la cap
tot astfel se umblă?
Cu inima
și mintea străină
cum să ți se pară
că tot tu revii la viață ?

CUM SE MAI ȚINE

Vai, Doamne, cum se mai ține
pământul de rădăcina
copacului prăbușit!
Golul imens,
groapa zdrelită

parcă-i o gură larg deschisă,
 un strigăt mut disperat
 spre ceruri...
 Chiar dacă se îndură
 careva de pe acolo,
 chiar dacă se mai dă
 în plâns careva,
 chiar dacă plouă,
 strigătul acelei gropi
 rămase
 după prăbușirea copacului
 nu se domolește...
 ...Sădește cineva,
 se întâmplă un puiet
 în rana deschisă
 și... se trece?..
 disperarea trece?..

 ...Cum se mai țin gândurile
 de urmele
 celui plecat!..

29 noiembrie 2001

DE FAȚĂ CU DOUĂ LUMÂNĂRI

Bună ziua, tăcuto... Nu te-am visat demult –
 te-am gândit îndurerat-luminos în fiecare zi.
 De pretutindeni te auzi, de peste tot te ascult.
 Parcă-ai mai fi. Ori... parcă n-aș fi...

SPĂRGĂTOR

Mi-s toate buzunarele pline de chei.
 Totuna: mai multe-s lacătele.
 Nedeslușite-or rămâne și peste anii mei,
 precum mi-s păcatele –
 iertatele... neiertatele...

TU-U?..

Mi-ai dăruit
 un perete-nflorit,
 pe care sufletul meu
 își trage sufletul...
 Ai deșteptat culorile amorțite,

strivite de zidul lung
de-a lungul căruia
nu am plâns,
nu tot drumul am plâns...
Pur și simplu ochii îmi erau
tot pe negru-roșul
mustind dintre pietrele
clăditei în zid,
dar nu mănăstire-a lăsat –
un zid lung,
de-a lungul căruia
se merge,
se tot merge,
dar se și plânge...
Nu s-a terminat zidul
nici negru-roșul
mustind dintre pietrele
despărțitoare
de cea *care altfel trece*
acum...
Dar,
ca niște muguri
într-o frântură de primăvară,
s-au desfăcut culorile uitate,
iar între toate –
mărul...
Din nou?..
Mi-l întinzi
sângerând de mușcătura ta
și mai vreau
să fiu,
mai vreau să citesc
dulce-amarul
semințelor mărului,
mărului
împlinit-împărțit
deodată
într-un crâmpei de primăvară
la încheiatul toamnei...
Nu te grăbi să o-nchei:
iarna-i alături...
Pe urmă
urmează
primăvara
în tot largul ei,
în tot largul tău –
precum ți se cuvine.

MĂRUL AMEȚIT

1. GURĂ DE MĂR

Gură de măr împărțită la doi...
 Dulcele-dulce unde ne duce?
 Gura de măr, făcătoarea de noi...
 Dulcele-amar, amarul cel dulce...

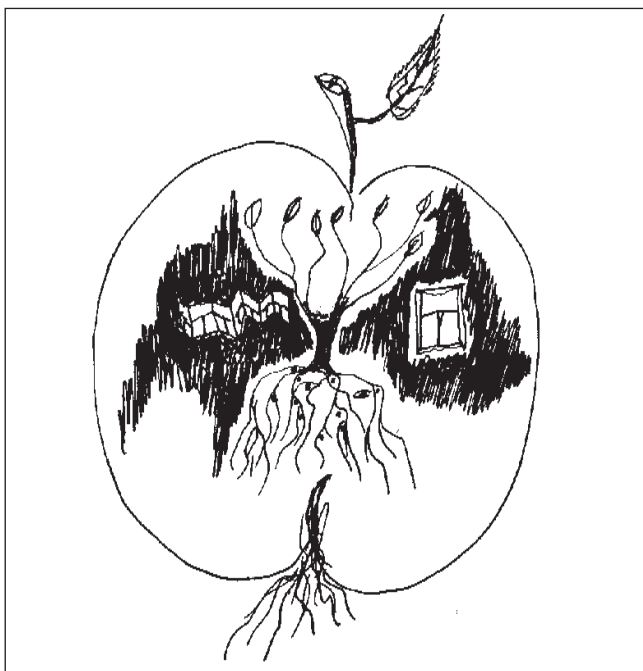
Gură în gură-ntr-o gură de măr,
 lângă-o sămânță dulce rotire.
 Gură în gură-ntr-o poală de cer,
 lângă un măr ușoară-amețire...

Gură de măr împărțită la doi,
 gură de măr ce ne adună –
 noi pe sub mere, în miez de măr noi...
 Cât măr ajunge să fim împreună?

.....

Ne-ntâlnim într-un măr
 sub un cer rotitor
 amețiți într-un dulce
 ce nu mai sfârșește –
 ce frumos e prin cer
 să plutești lin, ușor
 și s-aduni, și să-mparți
 du-mne-ze-iește!
 Cât o fi și-o fi să fim

.....



Iulian FILIP. Mărul amețit.

într-un măr, ce nu-i cât lumea,
încercăm să ne iubim
ca-ne-lu-mea ori ca lumea...

15 noiembrie 2001

2. GURA LUMII PE GURA DE MĂR

E viermele,
traversând mărul
pe dinăuntru,
săpând dulci tuneluri
amețitoare!
Pe lângă tuneluri dulci
buzele tale
taie cărare de foc...
E șarpele,
înconjurând mărul
în toată afara!
Dinții mei retează
dur
crestele sângerânde-ale
flăcărilor...
Doar gura lumii e cea
care otrăvește
tot ce se poate-ntâmpla
înăuntru dulcelui,
în afara întrebării...

20 noiembrie 2001

3. BIBELOU FRAGIL ÎNTREBĂTOR

Cum ți-i
să știi
ce dor mi-i
de tine?..
Mi-i teamă de răspunsul tău...
Dar... oricum...
spulberase-vor toate...
Totuși...
cum ți-i
să știi
ce dor mi-i
de tine?

23 noiembrie 2001

Răspuns

Bine-e-e-e...

Eugen DORCESCU
Timișoara

2000

1

Inscripție pe un mausoleu.
“Doar eu, doar eu, doar eu, doar eu...”
Același eu care, sărmanul, pierde,
Ca frunzele sau ca o adiere.
Dar, cât îi pare lui cum că există,
Se-nghesuie, se sfâșie, insistă,
Se-așază-n față, rupe, dă deoparte,
Grăbit spre-a-se-ntâlni cu neagra moarte
Și-uitând (dorind să uite) că, mereu,
S-a frământat într-un mausoleu,
Că, orice-ar face, totu-i în zadar,
Că eul lui e jalnic și hilar:
Cadavru-n mausoleul planetar.

2

Inscripție pe-un straniu monument:
“Să facem totu-n ultimul moment!”
Un monument original, ce pare
El însuși vanitate și ratare.
Or, dimpotrivă, nu-i lipsit de vlagă
(Vigoare negativă, dar întreagă!),
El dănuie, el crește, el pătrunde,
Insidios și tulbure, oriunde.
Și are-o evoluție ciudată:
Zidirea lui e invers cimentată,
Clădind o năruire, un pustiu,
Pe care scrie clar, ca pe-un sicriu:
“Noi știm să facem totul prea târziu...”

3

Inscripție pe-analfabeta sapă:
“Zadarnic muști din lutul fără apă!”
Știuletele, și spicul, și păstaia
Așteaptă-acel suport al vieții – ploaia.
Tânjesesc să le cutreiere prin vine
Rapidul șipot, care nu mai vine...
De-o vreme, legănată pe spinare,
Sărmana sapă iese la plimbare,
Alături de-anacronice surate,
Prin lanul de-un hectar și jumătate,
Unde lăstari cât degetul se-apeacă
Spre glia pârjolită și săracă.
Scripturile avertizează: Cerul

Va apăsa deasupra ta, ca fierul,
 Și vei avea drept sprijin, sub picioare,
 Pământul de aramă arzătoare.
 Te-ai tot jucat de-a plata și răsplata:
 Funebra sapă-și caută lopata.

4

Inscripție pe casa de la țară:
 Decazi, sau înflorești în primăvară?
 Zambile, spânz, bujori lângă fântână
 Ridică și-azi privirea din țărână?
 Și țesătura țarinii vecine
 E-un rai de cârligei și de caprine?...
 Dintotdeauna spre întotdeauna,
 Pluteau pe râu când soarele, când luna
 Și brazde moi, în boare diafană,
 Curgeau, din infinit, către Poiană...
 Otrava amintirii? Nostalgie?
 Nimic. Numai dezmăț și sărăcie.
 Același infiltrat de vorbe goale,
 Scursoare din ecrane și jurnale,
 Aceleași arătări humanoide,
 Diseminate-n găști și în partide.
 Râu mort. Deal sterp. Arinul și stejarul,
 Târâți spre birt, cu umărul sau carul,
 Într-un cuvânt: Aceeși tevatură,
 Unde se bea, se minte și se fură...
 Și-n mijloc – tu, căsuță de la țară,
 Strămoș defunct, care-a uitat să moară.

5

În ziua care vine, care pleacă,
 În noaptea de coșmar, insomniacă,
 Un glas șoptește: "Totul e o joacă".
 Ce straniu glas! El însuși ți se pare
 Hazliu și, totuși, plin de-nfiorare.
 Animă dealul, valea și câmpia,
 Își strigă peste urbe veselia:
 "Veniți, să ne jucăm de-a sărăcia!"
 Vrei sau nu vrei, te prinzi în ampla horă.
 Vârtejul ei, și ritmul te devoră,
 O gheară îți înlănțuie mijlocul
 Și-ți intră în rărunchi. Așa e jocul...
 E-un dans care-și contemplă degradarea,
 Râzând intens, cu muntele, cu marea:
 "Veniți, să ne jucăm de-a disperarea!"

6

Inscripție pe-un nesfârșit proiect:
 "Abject. Abject. Abject. Abject. Abject."
 Sub, repezite, lăncile de ploaie,
 Scot sărântocii resturi din gunoaie,
 Și-mpart un ciob de os, un colț de pâine,
 Cu hoitul hămesit al vreunui câine.

O lume subterană, în sporire,
 Are sălaș prin ganguri, cimitire,
 În gară, pe maidane, prin canaluri,
 Departe de-adunări, cancanuri, baluri,
 Departe și de cozile la care
 Primesc bătrânii câte-o amânare.
 Nu-i nimeni vinovat. Așa ni-e scrisa.
 Dar chipul, ros de vremuri, plânsu-mi-s-a
 Când îl zăresc cum, delirant, își duce
 Destinul amânat lângă o cruce.
Scriptura spune: Strângi exact ce sameni.
 Pe-ogoare cresc ciulinii tot mai zdraveni
 Și-agonizează câini și infraomeni.

7

Inscripție pe-amurgurile din nișe:
 "E arhiplină urbea de afișe".
 În piață – haos. Lume peste lume,
 Copii în zdrențe, râuri de legume,
 Gogoși, banane, kiwi, măhuri, miere,
 Lăptari, interpelări, grătare, bere,
 Hârtoape, câini, rachiu, învâlmășeală,
 Lucidul soare-n ziua infernală,
 Înjurături, șoferi care-și îndoaie
 Și-și scaldă limuzina prin noroaie.
 Pe scurt: Tablouri frânte și piezișe,
 Sub policroma curgere de-afișe,
 Sub spadele amurgurilor din nișe...
 Ermetice armuri. Ele știu bine
 Cum cad cetăți și-mbobocesc ruine,
 Cum se sfârâmă, lin, în veșnicie
 Priveliștea ce pare-atât de vie.
 Prezente sunt. Zadarnic le ignoră
 Viața – vierme orb, ce ne devoră.

FIȘIER BIOBIBLIOGRAFIC

Poetul, prozatorul, eseistul și traducătorul Eugen Dorcescu s-a născut la 18 martie 1942, în Târgu-Jiu. Studii: Liceul "Frații Buzești" din Craiova (1961); Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara (1966). Doctor în filologie (1975). Membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Volume: *Pax magna*, versuri, 1972; *Metafora poetică*, eseu, 1975; *Desen în galben*, versuri, 1978; *Embleme ale realității*, eseu, 1978; *Arhitectura visului*, versuri, 1982; *Culegătorul de alge*, versuri, 1985; *Dodoacă și Biciușcă*, basm, 1986; *Castelul de calcar*, basm, 1988; *Căsuța fermecată*, povestiri, 1989; *Epistole*, versuri, 1990; *Cărarea din insulă*, basm, 1991; *Psalmii în versuri*, ed. I., 1993; *Cronică*, versuri, 1993; *Piticul arămiu*, povestiri, 1995; *Psalmii în versuri*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, 1997; *Ecclesiastul în versuri*, 1997; *Pildele în versuri*, 1998; *Poezii despre și pentru Raluca*, 1998; *Scrisori la un prieten*, proză scurtă, 2000 ș. a.



Lidia UNGUREANU
Chisinau

AZI, MÂINE ...

Nimic nu doare, nu dezvăluie brusc,
Nici sparge acest vas de indiferență totală
Cu ochi trufași, împodobiți ca pentru sicriu.
Poate doar banul ce hălăduiește schimbător
aici unde inhibată mă amestec printre străini
ca grâul cu neghina ce-și laudă roada subtilă.
Logodită cu lanțul și cușca monstrului
mă scutur de rugină, de amețeli, de cruzime.
Adevărul îmi încrestează fruntea și soarta
sărutându-mi gura cetluită cu plumb.
Odraslă a renașterii – sunt urmărită, adorată
de himere, umbre, binefăcători anonimi,
de hoți ce se plâng de răul hoților.
Acest oraș canibal vrea să-i cazi în genunchi,
să te arunci de foame sub trenul Chișinău-București
lăsându-ți capul amanet la o margine de drum.
Să cerșești, să te spânzuri de un felinar cu becul spart,
să apari ca Eva defilând în fața Parlamentului...
Trec printre nevăzători – făclie aprinsă în plină zi.
Azi, mâine irozii vor pași – și peste acest sacrificiu.
Clopotel deșteptării va suna zadarnic în ochii sărmanului
ca cei trei bănuți devalorizați ce fuq rostogol pe trotuar...

IPOSTAZĂ DE TAINĂ

Să te blestem
 țărană de zbucium,
 Să te uit? Dar cum să te blestem,
 Cum să te uit?!
 De-aș putea, te-aș ridica, Basarabie,

în brațe ca pe un pom.
 Să te scutur de străinime,
 să te trezesc!
 De-aș putea!
 Îmi țiue Siberia în creier –
 sunt un prins în sarcofagul imperiului
 ce s-a închis ca o explozie de-asupra unui câmp
 înflorit...

Cum să plângi?!
 Pe cine să chemi?
 Nici să trăiești – nici să mori.
 Noaptea tresar de împușcături,
 de vaiete, de sudalme, de presupuneri...
 Viață, cât ești de scumpă!
 Când nu-s decât o răsuflare uitată
 la ghețarii sârmoși
 pe care s-au cocoșat doi
 într-o ipostază de taină:
 unul – de la est, altul e de la vest –
 un limax și un șvab.
 – Bună dimineața, tovarăși!
 Doriți o cafea?!

TURNUL DE AUR

Sunt femeia de aer și vânt.
 Trupu-mi e vulcan, inima-mi sfârâie.
 Gura – pustiu de cuvinte.
 Ador în taină pe bărbatul nopții –
 o întrebare fără răspuns
 ce îmi dăruie din plin nesiguranța,
 insomnia de opal și spulberă
 stibla de busuioc din lăicerul în care
 viața se joacă frumos cu moartea.
 Doar el îmi stinge aleanul și visele.
 Doar el mă îmbracă în amăgiri
 aruncându-mi în ochi așchii de smarald.
 Și eu mă las îmbrobodită ușor
 ca un infirm bulgărit de toți.
 Îmbrățișez cu bucurie și sărut pe bărbatul nopții,
 și intru în sufletul lui colțuros
 îngenunchind în turnul de aur al iubirii
 din care încă nici o femeie n-a coborât...

CINEVA

Pletele-mi de fir electrizează brusc
 privirea de argint a șarpelui
 hrănit cu minciuni și urât.
 La un pol al universului

cineva îmi spune că am ochii frumoși.
Bucureștii – satelit ce fumegă în noapte
așteaptă să-ți declar
că sărutul tău întâmplător
s-a spânzurat la chindie
de pieptu-mi boltit – țărzure de cristal.
Luna spintecă furioasă
inima mea solitară ca un sfeșnic.
Aiurind, îngerul iubirii așterne peste ea
valuri de piatră în creștere...

EGOISM PRIMAR

– Plângeți, femei!
Templul în care veți intra – fumegă himeric
risipind umerii mei de dropie arhaică.
Irișii ce-i ascund în munți de amintiri
citiți-i ca pe un jurnal isteric.

Grăbiți-vă, trageți clopotele
pentru sufletu-mi dur ca adevărul –
amfibie fabuloasă
ce iese din plasa tăcerii –
pisc abrupt despicând mărul.

Bucurați-vă nu e potop –
Fuge întunericul din mine.
Prindeți-mi în orbite făclii de Paște,
florile cerului, corăbii de vis –
trupul meu înviat bucuria pământului naște.

Ah, strangulați-mă, femei!
Cu fir de mladă, cu foi răvășite de nuc.
E doar al meu capricornul
ce se îneacă cu zile
în marea de erori ce i-o aduc ...

FIȘIER BIOBIBLIOGRAFIC

Lidia Ungureanu s-a născut la 10 octombrie 1951 în satul Chetrosu, Sorocea. Este licențiată a Facultății de Litere a Universității Pedagogice de Stat "Ion Creangă" din Chișinău (1973). Activează în cadrul Comitetului pentru Premii de Stat de pe lângă Uniunea Scriitorilor, la Departamentul Muzică al Radioului Național și la săptămânalul "Literatura și Arta".

Debut editorial: *Peisaje întârziate*, Editura Hyperion, Chișinău, 1991. "Având axa credinței, poeta își ordonează imaginile în forma unor narațiuni analitice (preponderent la începuturi) ori în sinteze simbolic-impresioniste (cele de ultimă oră), de unde și expresia pregnantă a unei neliniști stoice, chiar dacă, imagistic, emoțiile se exprimă paroxistic prin vedenii de un suprealism coșmaresc" (Veronica BĂTCĂ).

EXAMENUL DE BACALAUREAT LA LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ – O INOVAȚIE ÎNTRU SATISFACEREA AȘTEPTĂRIILOR

PROGRAMA PENTRU EXAMENUL NAȚIONAL
DE BACALAUREAT LA LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ,
SESIUNEA IUNIE 2002

I. CADRUL CONCEPTUAL

I.1. Statutul disciplinei în examenul de bacalaureat

În sistemul de evaluare finală, examenul de bacalaureat la limba și literatura română este deosebit prin importanța pe care o are în aprecierea performanțelor elevului la capitolul *cunoștințe, achiziționarea de competențe/abilități, exprimarea și argumentarea de atitudini*.

Limba și literatura română are, în cadrul sesiunii de Bacalaureat, statut de *disciplină obligatorie de examen*, la care se susține o *probă scrisă* cu o durată de trei ore astronomice (180 de minute).

Este de reținut că, în rețeaua disciplinelor de bacalaureat, nota obținută la examenul de limba și literatura română are o pondere de 1/5 (20%) din media generală a examenelor la fiecare profil.

I.2. Notă de prezentare

♦ Scopul programei

Prezentul document constituie o esențializare a listei obiectivelor și conținuturilor din Curriculum-ul de limba și literatura română pentru învățământul liceal. Programa are statut de document reglator și normativ, purtând un caracter de obligativitate.

Documentul se adresează, în primul rând, specialiștilor de limba și literatura română, precum și absolvenților din învățământul liceal. El își propune drept obiectiv de bază să ofere profesorului informație relevantă despre noua modalitate de organizare și desfășurare a examenului de bacalaureat la limba și literatura română, sesiunea iunie 2002. Prin unele detalii semnificative, modele concrete de evaluare, se urmărește direcționarea și pregătirea candidaților pentru susținerea cu succes a examenului de final al unui ciclu educațional.

♦ Noutatea programei

Actualul document este diferit de programele anterioare prin faptul că fundamentează o nouă viziune asupra evaluării la limba și literatura română. Această modalitate presupune formularea obiectivelor examenului de bacalaureat în spiritul Noului Curriculum de liceu și vizează evaluarea cunoștințelor/abilităților de interpretare a textelor de diferite tipuri și de înțelegere a fenomenului literar, în ansamblu, axându-se, în contextul învățământului formativ, pe studiul valorilor literare și nu pe cel al procesului istorico-literar.

Astfel, se intenționează realizarea obiectivului curricular de referință: **formarea elevului cititor, receptor pertinent al textului și modelator avizat al diverselor situații de comunicare.**

Materia de limba română va fi vehiculată în examen conform principiului abordării limbii din perspectiva comunicativ-funcțională. Numărul de itemi, ce vizează limba română, va fi determinat, în test, de numărul de ore propus la disciplină, în raport cu numărul de ore la literatură: 1/3 – limbă și 2/3 – literatură.

Deoarece curriculumul liceal are, în general, o structură concentrică, evaluarea gradului de interpretare și înțelegere a fenomenului literar va presupune următoarele aspecte:

1. *O explicație de ansamblu asupra conceptului de literatură.*
2. *O interpretare a textului literar cu deschidere spre analiză, din perspectiva nivelurilor structurale, ce implică și faptele de limbă/ stil:*
 - a) fonologic/ sonor;
 - b) lexical/ morfo-sintactic;
 - c) logico-semantic.
3. *O reluare a acestei perspective structurale cu deschidere spre particularitățile de gen/ specie.*
4. *Accentuarea semnificației acestor particularități în funcție de curentele/ școală/ ideologie literar(ă).*
5. *Reflectarea anumitor particularități lingvistice/ structurale specifice textului literar (din mai multe perspective) în operele concrete ale unor autori studiați din diferite unghiuri.*

În acest sens, obiectivele de evaluare vor fi construite astfel, încât să cuprindă diverse aspecte ale fenomenului literar și spectrul de texte întrunite în conceptul de literatură.

Obiectivele fiind prioritare, iar conținuturile recomandate, programa de bacalaureat își propune să testeze, în general, cunoștințele căpătate și, în special, capacitățile și competențele obținute în anii de studiu.

Nota Bene.

O condiție inedită a examenului la limba și literatura română, sesiunea BAC- 2002, este de a propune spre interpretare *texte poetice, la prima vedere*, în scopul verificării abilităților de lectură ale candidaților. Alte tipuri de itemi vor fi formulate astfel încât să presupună *realizarea de obiective* și nicidecum acoperirea unor conținuturi (opere concrete/ autori indicați).

II. OBIECTIVELE DE EVALUARE ÎN CADRUL EXAMENULUI

1. Să utilizeze corect limba română, exprimându-și mesajul coerent, într-un stil funcțional adecvat;
2. să identifice, într-un text, faptele de limbă, stil, structură;
3. să analizeze un text artistic, aplicând cunoștințele de teorie literară;
4. să identifice, într-un text, modalitățile de caracterizare a personajului;
5. să comenteze procedeele/ modalitățile de caracterizare a unui personaj într-un anumit text;
6. să comenteze modalități de expunere într-un text artistic;
7. să recunoască particularitățile de gen/ specie ale unui text;
8. să elaboreze texte în conformitate cu parametrii indicați (vezi *Modele de test*);
9. să elaboreze diferite tipuri de compuneri: rezumat, comentariu, analiză, sinteză, caracterizare de personaj, de utilitate socială (cu respectarea convențiilor specifice acestui tip de compoziție: conținut/structură adecvată);
10. să încadreze operele literare ale unor scriitori studiați în contextul ideologiilor și al curentelor literare;

11. să interpreteze textul artistic la toate nivelurile limbii: fonetic/grafic, lexical, gramatical;

12. să integreze, în textele elaborate, referințe critice, motivându-și opinia.

Notă: Lista obiectivelor de evaluare este valabilă pentru ambele profiluri. Extinderea de cunoștințe, capacități și competențe se va face, la nivel de itemi, în test: conform principiului numeric și al gradului de complexitate.

III. CONȚINUTURI PENTRU EVALUARE

III.1. Noțiuni de teorie a literaturii

- ♦ Raportul dintre literatură și textul literar;
- ♦ genul/specia literară: *epic (basmul, nuvela, romanul), liric (elegia, pastelul, meditația, rondelul, sonetul, glossa), dramatic (drama, tragedia, comedia)* și organizările specifice ale acestora;
- ♦ curent/școală/ideologie literară: *clasicism, romantism, realism, simbolism, expresionism*;
- ♦ particularități de gen/specie/curent ale textului literar;
- ♦ limbaj poetic, stilistică, figuri de stil;
- ♦ teme și motive literare;
- ♦ personaje literare, tipologii, modalități de caracterizare;
- ♦ noțiuni de critică/istorie/teorie literară.

III.2. Modalități/mijloace de operare cu textul

- ♦ Expresivitatea/resursele stilistice ale vocabularului;
- ♦ axa lexicală;
- ♦ câmpurile lingvistice;
- ♦ elaborarea textelor cu destinație specială (compunerile de utilitate socială: cererea, procura, demersul, procesul - verbal, curriculum vitae);
- ♦ valorile timpului și ale spațiului artistic (cronotopul);
- ♦ structura textului: nivelurile fonologic/morfo-sintactic/semantic;
- ♦ caracterizarea personajelor;
- ♦ recunoașterea mărcilor stilistice ale textului artistic în funcție de curentul literar;
- ♦ textul critic (metaliterar);
- ♦ prezentarea monografică a unui scriitor: etapele creației, texte de referință, clasificarea lor după gen/specie/tematică/motive, exprimarea ideilor personale referitor la interpretările critice ale fenomenului literar.

III.3. Perspective în abordarea textului literar

1. Texte ale autorilor de referință studiate din perspectiva teoriei/ structurii/ genului/ curentului;
2. texte analizate, la prima vedere, din perspectiva teoriei/ genului/ curentului.

IV. STRUCTURA PROBEI DE EXAMEN

Deși condițiile evaluării includ două profiluri (umanist/ real), totuși proba de examen va fi concepută după aceeași structură, având însă, de la un profil la altul, conținut diferit (vezi *Modele de test*).

Pentru realizarea fiecărei secvențe a testului va fi rezervat un număr anumit de puncte, consemnat pe foaia de examen, concretizat apoi în baremul de corectare și notare, destinat comisiei de verificare.

Formularea subiectelor din probe se va face pe baza obiectivelor programei pentru examen, derivate din cele de referință, selectate din *Curriculum Național, Programe pentru învățământul liceal, Aria curriculară: Limbă și comunicare, Limbă și literatură română (Ordinul ministrului nr. 13/1 din 27.07.1999)*.

În Curriculum Național se stabilește că scopul general al studiului limbii și literaturii române în liceu îl constituie formarea și dezvoltarea culturii comunicării prin stăpânirea resurselor limbii, a culturii literar-artistice, prin cunoașterea valorilor literare și interpretarea fenomenelor literare. Centrarea pe obiective face ca elevul, pe parcursul anilor de liceu (clasele a X-a, a XI-a, a XII-a), în demersul educațional la limba și literatura română, să fie angajat într-un proces de interpretare a textelor literare/ nonliterare, a situațiilor de comunicare din perspectiva comunicativ-funcțională. Drept urmare, programa pentru examenul de bacalaureat pune accentul pe evaluarea unor capacități de receptare/ interpretare a mesajului elaborat, potrivit normelor de exprimare scrisă, ce trebuie să le posede un absolvent de liceu.

PROFIL UMANIST : 5 ore/săptămânal; total: 480 de ore.

Proba se va constitui din trei secvențe relevante și va urmări realizarea, cel puțin, a 1/3 din obiectivele de evaluare. Testul de la acest profil va conține mai multe sarcini de lucru (2-3), o extindere a aplicării noțiunilor de teorie literară și un volum mai mare al lucrării.

Secvența I a testului este destinată înțelegerii și interpretării unui text la prima vedere. Pe baza acestuia, se vor formula un număr de 10-12 itemi care să vizeze înțelegerea și interpretarea unei opere/ fragment de text pe diferite niveluri de receptare din perspectiva comunicativ-funcțională.

Secvența a II-a a testului se referă la elaborarea unei compuneri / eseu structurat pe baza unor anumite repere: caracterizarea unui personaj dintr-un text literar *studiat sau la prima vedere*, prezentarea, în paralel, a două personaje selectate din opere de diferite genuri și specii; prezentarea evoluției unui personaj/ unui cuplu de personaje dintr-o operă literară sau fragment propus, operarea cu două texte literare studiate prin identificarea și comentarea similitudinilor de diferit tip; dezvoltarea unei idei, argumentarea unui punct de vedere critic/ propriu, referitor la o operă studiată, prezentarea monografică a creației unui scriitor/ a unei opere "la alegere" etc.

Secvența a III-a a testului conține *redactarea unui text funcțional*, în conformitate cu anumite cerințe propuse.

PROFIL REAL: 4 ore/săptămânal; total: 384 de ore.

Proba se va compune din trei secvențe. Prin aceste părți componente se va urmări realizarea obiectivelor de evaluare, avându-se în vedere specificul profilului: numărul mai mic de ore, limitarea ariei de conținut, asigurarea unui grad sporit de accesibilitate, dominantă fiind înțelegerea și comentarea mesajului global al textului în bază de motive și figuri de stil.

Secvența I a testului este destinată înțelegerii și interpretării unui text la prima vedere. Pe baza acestuia, se vor formula un număr de 8-10 itemi care să vizeze înțelegerea și interpretarea unei opere/ fragment de text pe diferite niveluri de receptare din perspectiva comunicativ-funcțională.

Secvența a II-a se referă la redactarea unui text coerent / microeseu structurat de 15-20 de rânduri care să presupună realizarea unor astfel de compoziții ca: raportarea unui personaj literar la particularitățile curentului/ tipului/ genului în care se înscrie, realizarea unei schițe de portret (în baza unor trăsături distincte, atestate în fragmentul propus), argumentarea apartenenței unui text la specie/ gen/ curent literar; susținerea argumentată a unui punct de vedere critic/ personal despre semnificațiile unui aspect al operei propuse spre analiză (o operă studiată).

Secvența a III-a a testului conține *redactarea unui text funcțional*, în conformitate cu anumite cerințe propuse.

Nota Bene.

Pentru o rezolvare ideală a sarcinilor de lucru se acordă 100 de puncte. Din ele, pentru redactarea eseului sau a microeseului structurat și a itemilor cu răspuns scurt din prima secvență a testului se dau 20 de puncte (pentru ambele profiluri).

MODELE DE TESTE

NOTĂ: Modelele propuse pentru examen vor păstra, în cazul ambelor profiluri, structura din trei secvențe. Itemii însă urmează să varieze în funcție de profil și timpul real de efectuare a lucrării. *Testele din Programă sunt propuse pentru sugestii de lucru, de aceea conțin un număr mai mare de itemi.*

Ministerul Învățământului
Probă scrisă la limba și literatura română

Bacalaureat, sesiunea iunie 2002

Profil umanist

- ♦ Toate subiectele sunt obligatorii.
- ♦ Timpul efectiv de lucru este de trei ore astronomice (180 de minute).

SUBIECTUL I (44 puncte)

Scrie, pe foaia de examen, răspunsul la fiecare dintre cerințe, pentru a demonstra înțelegerea textului de mai jos:

SĂ NE IUBIM CA FLORILE

*Să ne iubim ca florile
în noi înșine
Să creștem pe ramura
vie a cuvântului
Eu sunt A
petala strigării,
tu ești U
friguroasa floare*

*Să ne iubim ca florile
în noi înșine
ca litere singure
în interiorul cuvântului.*

*O, tu, cuvântule,
din care se naște
întreg viitorul.*

*Să ne iubim ca florile
în noi înșine
în voi înșivă
în ei înșiși,
ca florile, numai ca florile,
flori dalbe,
flori de măr.*

(Nichita Stănescu)

1. Subliniază cu o linie dreaptă, în textul poeziei, axa lexicală (3 lexeme) a unui cuvânt din titlu **(3 puncte)**.
2. Determină timpul verbelor din poezie, explicând, în 2 enunțuri, valoarea lor stilistică **(3 puncte)**.
3. Explică, prin 3 argumente, valoarea stilistică a pronomelor din poezie **(3 puncte)**.
4. Identifică motivul principal al poeziei, explicând, în 3 enunțuri, sugestia lui **(4 puncte)**.
5. Scrie 2 motive subordonate celui principal, explicând, în câte un enunț, semnificația lor **(4 puncte)**.
6. Explică, în 3 enunțuri, funcția versului inițial al fiecărei strofe din poezie **(3 puncte)**.

7. Intitulează fiecare strofă cu un titlu-simbol, argumentându-l, în câte un enunț pentru fiecare secvență **(4 puncte)**.

8. Identifică 2 metafore din prima strofă, comentând, în câte un enunț, sugestia lor **(4 puncte)**.

9. Identifică, în poezie, 2 figuri de stil ce conțin lexemul "cuvânt" **(4 puncte)**.

10. Comentează, în 4 enunțuri, starea de spirit a eu-lui liric **(4 puncte)**.

11. Determină genul și specia textului, enumerând câte două trăsături definitorii pentru fiecare **(4 puncte)**.

12. Relevă, în 3 enunțuri, semnificația finalului poeziei pentru mesajul ei global **(4 puncte)**.

SUBIECTUL AL II-LEA (26 puncte)

Caracterizează, într-un eseu de 1,5-2 pagini, personajul din fragmentul dat:

"Sufletul îi era pătruns de fericire. Parcă nu mai râvnea nimic și nici nu mai era nimic în lume afară de fericirea lui. Pământul se închina în fața lui, tot pământul ... Și tot era al lui acuma ..."

Se opri în mijlocul delniței. Lutul negru, lipicios, îi țintuia picioarele, îngreunându-le, atrăgându-l ca brațul unei iubite pătimașe. Îi râdeau ochii, iar fața toată îi era scaldată într-o sudoare de patimă. Îl cuprinse o poftă sălbatică să îmbrățișeze lumea, s-o crâmpoțească în sărutări. Întinse mâinile spre brazdele drepte, zgrunțuroase și umede. Mirosul acru, proaspăt și roditor îi aprindea sângele.

Se aplecă, luă în mâini un bulgăre și-l sfărâmă între degete cu o plăcere înfricoșată. Mâinile îi rămaseră unse cu lutul cleios, ca niște mănuși în doliu. Sorbi mirosul, frecându-și palmele. Apoi, încet, cucernic, fără să-și dea seama, se lăsă în genunchi, își coborî fruntea și-și lipi buzele cu voluptate de pământul ud. Și-n sărutarea aceasta grăbită simți un fior rece, amețitor...

Se ridică deodată rușinat și se uită împrejur să nu-l fi văzut cineva. Fața însă îi zâmbea de o plăcere nesfârșită."

(Liviu Rebreanu, Ion).

În eseuul tău vei realiza următoarele condiții:

1. Stabilirea și motivarea, prin două argumente, a tipului de personaj **(16 puncte)**;

♦ participarea la acțiune, principal/ secundar/ episodic (acest reper e valabil în cazul când se propune o operă epică studiată. **(4 puncte)**;

♦ individual/ colectiv **(4 puncte)**;

♦ raportarea la formula estetică (clasică/ romantică/ realistă/ naturalistă/ etc) **(4 puncte)**;

♦ raportarea la temă/ motiv **(4 puncte)**;

2. identificarea a două trăsături fizice și a două trăsături morale **(2 puncte)**;

3. precizarea a două modalități de caracterizare **(2 puncte)**;

4. identificarea a două figuri de stil și a funcției acestora în caracterizarea personajului **(2 puncte)**;

5. demonstrarea, prin două argumente, a semnificației gestului simbolic din finalul fragmentului **(2 puncte)**;

6. formularea unei concluzii referitoare la modelul uman reprezentat de personaj **(1 punct)**;

7. realizarea unei trimeri asociative la un personaj similar **(1 punct)**.

SAU

Prezintă, într-o compoziție de 1,5-2 pagini, o operă de referință a unui autor studiat în clasa a XII-a.

Realizează sinteza, valorificând următorii parametri:

1. Încadrarea operei comentate în epoca literară (2 puncte).
2. raportarea lucrării la alte texte semnificative din creația scriitorului (2 puncte).
3. prezentarea temelor/ motivelor predilecte în creația scriitorului (3 puncte).
4. comentarea universului operei. Compoziție – arhitectonică/ particularități de structurare a temelor/ motivelor/ liniilor de subiect/ personajelor/ modalități de realizare artistică (14 puncte).
5. importanța acestei opere pentru creația autorului și, respectiv, pentru literatura română (2 puncte).
6. reperarea adecvată pe interpretări critice (3 puncte).

SUBIECTUL AL III-LEA (10 puncte)

Te numești Mihai/ Mihaela Negruță, ai absolvit Liceul Teoretic “Mihai Eminescu” din municipiul Bălți și locuiești pe strada Vasile Alecsandri, la numărul 77. Redactează, pe o pagină din caietul tipizat, o scrisoare adresată conducerii ziarului local “Curierul de Nord”, în care-ți exprimi recunoștința pentru bursa acordată în vederea continuării studiilor.

Atenție! Scrisoarea ta trebuie :

- ♦ să utilizeze convențiile specifice unei scrisori de mulțumire (4 puncte).
- ♦ să aibă conținutul și structura adecvate (4 puncte).
- ♦ să respecte normele de exprimare, de ortografie și de punctuație (2 puncte).

Nota Bene.

Pentru redactarea eseului și a itemilor cu răspuns scurt din prima secvență a testului vei primi 20 de puncte:

- ♦ organizarea ideilor în scris (4 puncte).
- ♦ utilizarea limbii literare (4 puncte).
- ♦ aptitudini de analiză și interpretare critică (3 puncte).
- ♦ ortografia (3 puncte).
- ♦ punctuația (4 puncte).
- ♦ așezarea în pagină, respectarea limitelor spațiale (2 puncte).

Vă dorim succes!

Ministerul Învățământului
Probă scrisă la limba și literatura română

Bacalaureat, sesiunea iunie 2002

Profil real

- ♦ Toate subiectele sunt obligatorii.
- ♦ Timpul efectiv de lucru este de trei ore astronomice (180 de minute).

SUBIECTUL I (48 puncte)

Scrie, pe foaia de examen, răspunsul la fiecare dintre cerințe, pentru a demonstra înțelegerea textului de mai jos:

Visul lui Toma Nour

Ajuns în culmea unui deal, prin care stanele de piatră stau risipite asemenea oilor albe, dorminde cu argintia lor lână în lumina albă a lunii, eu mă coborâi de pe cal și-l legai de ramurile cele strâmbe și noduroase ale unei

tufe cu frunze galbene și mâncate de frig. Eu singur, în nesimțirea cea mai mare, îmi așezai capul pe o piatră și corpul pe un morman de frunze uscate și dormii. Visul — o lume senină pentru mine, o lume plină de raze clare ca diamantul, de stele curate ca aurul, cu verdeața cea întunecoasă și parfumată a dumbrăvilor de laur — visul își deschise auritele lui gratii și mă lăsă să intru în poeticele și etern junele lui grădini pendante ale Semiramidei. Grădini a cărei treaptă de sus unită cu cerul răsfăța în lumina cea etern netulburată a soarelui un eden frumos. Întreagă acea boltă părea un soare mare care îmbrățișa o lume, lumea deasupra cerului. Aerul era o lume de argint, în mâinile unor îngeri ce pluteau în haine de argint, cu aripi lungi, albe, strălucite prin întinsul acel imperiu de aur.

Prin acei îngeri albi și cu ochii mari albaștri, văzui unul cu ochii negri, alb ca și ei, însă cu fața slabă și muțat în lungi și strălucite haine negre.

Eu îl cunoșteam ... Acel păr negru și despletit eu îl văzusem, acea tristețe adâncă și sublimă eu o văzusem, acea disperare fără margini ... eu o văzusem ...

Cerul era senin și vesel, un singur înger era trist ... Era Maria, fiica celui preot bătrân, divinizată, schimbată la față ... mie însă mi se părea că e geniul martirii națiunii românești...

(Mihai Eminescu, **Geniu pusti**).

1. Construiește axa lexicală a cuvântului “visul” din titlul textului (**2 puncte**).
2. Identifică modul și aspectul verbelor la timpul trecut, argumentând, în 1-2 enunțuri, valoarea lor stilistică (**5 puncte**).
3. Explică, în 1-2 enunțuri, sensul expresiei idiomatice “Grădini ale Semiramidei”, raportând valoarea ei la contextul dat (**3 puncte**).
4. Comentează, în două enunțuri, semnificația timpului și a spațiului (cronotopului) din prima secvență a textului. (**2 puncte**).
5. Comentează, în 2-3 enunțuri, semnificația culorilor în raport cu spațiul (**5 puncte**).
6. Selectează, din șirul indicat, tipurile de imagini ce predomină în text, scriind câte 1-2 exemple pentru fiecare: vizuale, auditive, olfactive, tactile (**4 puncte**).
7. Comentează, în 4 enunțuri, semnificația celor două universuri: terestru și celestul (**4 puncte**).
8. Scrie două argumente relevante pentru sentimentul dominant al eroului liric (**4 puncte**).
9. Explică, în 3 enunțuri, valoarea simbolică a viselor prezente în text. (**5 puncte**).
10. Demonstrează, prin 3 argumente, apartenența textului la gen (**5 puncte**).
11. Scrie 3 particularități ce ilustrează curentul literar în care se înscrie textul (**4 puncte**).
12. Explică, în 2 rânduri, sensul afirmației din ultimul enunț, enumerând 3-4 exemple de personaje – genii din creația eminesciană (**5 puncte**).

SUBIECTUL AL II-LEA (20 puncte)

Raportează, într-un text coerent de 20 de rânduri, un personaj dintr-o operă studiată la particularitățile distincte ale curentului literar în care se înscrie.

La realizarea acestei sarcini de lucru te vei conduce de următoarele repere:

1. relevarea a trei modalități de zugrăvire a personajului în maniera curentului (**5 puncte**).

2. comentarea, în trei enunțuri, a idealului uman urmărit de personaj sau reprezentat de acesta **(5 puncte)**.

3. ilustrarea viziunii personajului asupra lumii prin două exemple relevante din text **(5 puncte)**.

4. încadrarea personajului dat în șirul personajelor de același tip **(5 puncte)**.

SUBIECTUL AL III-LEA (12 puncte)

Te numești Cătălin/ Cătălina Ciobanu, ai absolvit Colegiul de Economie și Drept “Socrate” din Chișinău și locuiești pe strada Mihai Eminescu, la numărul 97. Întocmește, *pe o pagină aparte din caietul tipizat*, o cerere adresată direcției colegiului respectiv, prin care soliciți eliberarea unei adeverințe. Din ea trebuie să rezulte că, în perioada 1998-2001, ai frecventat cursurile acestui colegiu. Adeverința îți este necesară pentru a fi angajat la serviciu, în domeniul în care ești pregătit.

Atenție! În cerere trebuie :

♦ să utilizezi convențiile specifice acestui tip de compunere **(5 puncte)**.

♦ să ai un conținut și o structură adecvate **(5 puncte)**.

♦ să respecți normele de exprimare, de ortografie și de punctuație **(2 puncte)**.

NOTA BENE:

Pentru redactarea microeseului/ itemilor cu răspuns scurt din prima secvență a testului vei primi **20 de puncte**:

♦ organizarea ideilor în scris **(4 puncte)**.

♦ utilizarea limbii literare **(4 puncte)**.

♦ aptitudini de analiză și interpretare critică **(4 puncte)**.

♦ ortografia **(3 puncte)**.

♦ punctuația **(3 puncte)**.

♦ așezarea în pagină, încadrarea în limitele spațiale **(2 puncte)**.

Stimați profesori și dragi candidați!

Actuala Programă constituie un suport pentru susținerea cu succes a examenului de bacalaureat, orientându-vă spre repere concrete, sarcini de lucru care însumează obiective funcționale din Curriculum-ul disciplinei.

Ținând cont de faptul că examenul din sesiunea 2002 se va realiza în noua formulă presupusă de Curriculum, Programa intenționează să ghideze atât comportamentul candidaților în pregătirea și susținerea examenului, cât și strategia de lucru a profesorului, în vederea asigurării unui benefic climat psihologic.

Examenul fiind obligatoriu pentru ambele profiluri, Programa își propune să stimuleze și să asigure o bună reușită a probei.

Vă dorim mult succes!

Responsabil de ediție – Adrian GHICA,
specialist principal
la limba și literatura română,
Ministerul Învățământului

**Prof. dr. Mina-Maria RUSU,
Centrul de Studii
“Ștefan cel Mare și Sfânt”,
Botoșani**

NUANȚE ALE IUBIRII EMINESCIENE (FILIA, AGÂPE ȘI ÉROS)

Fără să fi fost un poet al sacralului canonic, Eminescu rămâne în structura interioară un religios. Tangențele sale spirituale cu transcendentul sunt de natură organică, el însuși mărturisind apartenența la o altă lume decât cea omenească; finalul poemului **Luceafărul** aduce argumentul: “*Ci eu în lumea mea mă simt / Nemuritor și rece*”. Acest posesiv, *mea*, îl implică într-o structură mundană diferită de “*cercul strâmt*” al celorlalți. Nu întâmplător, explorările în sfera matematicilor i-au provocat cugetări în care poetul propune algoritmi pentru propria-i lume. Descoperim astfel două configurații matematice ale acesteia în ipostaze diferite, guvernate de ceea ce Eminescu numea “*teoria ecuațiunii universale*”. Formula folosește trei mărimi variabile – timpul, spațiul și mișcarea sau cauzalitatea – reunite în ecuația $xt+xs+m = t+xs+xm$. Coeficientul x modificador pentru *timp* și *spațiu* în raport cu invariabila *mișcare* conduce la o relație biunivocă între *mișcare* și *timp*; concluzia matematică produce în concepția autorului o **axiomă**, pe care o considerăm cheia relației **Eu-Lume-Demiurg**: “*Mișcarea e: sau în linie dreaptă sau rotatorie*”. Obsesia “*eternei reîntoarceri*”, a ciclicității timpului și implicit a veșniciei transpare în concluzia că “*oricât de mică ar fi o roată, ea descrie o cale care se-ntoarce în ea însăși și circumferința ei multiplicată cu timpul cât se-nvârtește*

ne-ar da echivalentul unei drepte foarte lungi. Puterea produsă prin rotațiune e dar egală aci cu cea produsă prin mișcare în linie dreaptă”. Formula originală și speculativă din punct de vedere matematic – mai curând un segment filosofic încadrat în mărimi prestabilite – va fi dezvoltată și în alte cugetări despre existență. Toate își au originea în structura interioară a poetului, mai bine zis în “*gâlceava*” geniului cu omul, adică a infinitului cu finitul.

Eminescu s-a născut cu vocația dezmărginirii și poate cu blestemul de a o dobândi în lumea mărginită. De aceea, orice hotărâre i-a fost o provocare căreia n-a ezitat să-i răspundă printr-o uluitoare forță de transgresare. El a crezut întotdeauna în experiența unei ființe mai presus de ființă – de unde religiozitatea lui. Ceea ce i-a particularizat acest sentiment a fost



Iulian FILIP. Înăripat.

relația dintre propria *ființă* ca *făptură* și *ființa spiritului etern*. Se impune precizarea că am considerat *făptură* ființa care *făptuiește*, *plăsmuiește*, are vocația lui *homo faber*; *ființa spiritului* ar fi întruparea lui *homo spiritualis*. Cele două atribute – *faber* și *spiritualis* – conjugă în concepția eminesciană același verb, **a crea**. Și dacă *ființa* are rădăcină în verbul *a fi*, e necesară o nouă derivare, definitorie, credem, pentru poet: *a ființa*, cu structura parasintetică *a în-ființa*, adică a induce *ființă*, *viață*, *veșnicie* în natura lucrurilor plăsmuite. O nouă vocație se întrevide – cea demiurgică. Revenind la religiozitatea eminesciană, observăm o relație particulară a *Eu*-lui cu Dumnezeu; în manuscrisul 2262 chiar asistăm la o demonstrare a derivării *Eu*-lui din *Dumnezeu*. Pentru ca apoi printr-o semetie supraumană să se realizeze un raport de complementaritate între cele două elemente, până la identificare: “*Eu-l e Dumnezeu*”.

Astfel, verbul *a în-ființa* își începe paradigma cu *illo tempore*, căruia poetul îi dă dimensiunea unei *Faceri* eliberate de canonul biblic, dar sub semnul aceleiași *iubiri* de oameni (**agapé**). Inserarea *Eu*-lui în Dumnezeu nu-l antropomorfizează pe acesta din urmă, ci îl zeifică pe cel dintâi, implicit pe poet. Pentru lumea a cărei mișcare este “*rotatorie*” *Eu*-l demiurgic devine elementul potențator, atrăgând-o spre liniaritatea lui infinită. Lumea ca lume este, prin urmare, un spațiu închis, al claustrării forțate, un “imperiu pătrat” – cum o va numi Arghezi. Eminescu îi imprimă o mișcare circulară unidirecțională în jurul axei. Deși pătratul în rotație descrie un cerc, acesta nu accede la sacru, în vreme ce linia infinită și deschisă acumulează energiile celeste, dezmărginind spațiul și timpul. Într-o lucrare teologică¹, părintele Galeriu face o inspirată alăturare a termenilor *origine* și *început*, atribuindu-l pe primul lui Dumnezeu, iar pe al doilea omului. Justificarea vine imediat; *începutul* cere și un *sfârșit*, excluzând astfel *veșnicia*, în vreme

ce originea este punctul a cărui dimensiune matematică, acum convertită în *zeroul* inițial, conduce spre nesfârșire. Teoretizând noțiunea de *început*, Eminescu însuși propune formula *t s c*, comentând-o astfel: “*Este peste putință a ne gândi ceva ce n-ar avea un început, un timp, un loc determinat, un termin, o poziție determinantă în seria cauzalității*”. Aici credem că vocația demiurgică a poetului biruie condiția umană. Creatură genială, Eminescu ignoră canoanele, propunând dezmărginirea lumii, convins că poate fi realizată printr-un act de entropie estetică. Ce a preluat de la Creator rămâne **verbul**, mărturia vocației de *faber*. Schimbând materialul zidirii, poetul abandonează haosul din care el însuși ca un Hyperion s-a născut, alegând **cuvântul**. Purtându-se pe deasupra apelor ca biblicul personaj, actul rostirii are vigoarea transcendentă a magicului. Spre deosebire de alți confrați, Eminescu nu propune o lume materială perfectă, alternativă la cea originară și perfectibilă, ci alege ca obiect al creației adâncul sufletesc al omului. În această ipostază, el va conjuga, migălind edificiul ființei, verbul **a iubi**.

Adoptând o astfel de atitudine, nu intră în conflict cu divinitatea, ci o suplinește într-un segment al *Facerii* care depășește *văzutul*, și-și propune o incursiune inițiată în *nevăzut*, în spațiile unde ochii se închid și inima lucrează, în intimitatea materiei, dând ființă *iubirii*. Construind în plan sentimental, poetul devine complementarul Demiurgului, excluzând orice conflict cu acesta, mai curând insinuând un pact tacit, înspre desăvârșirea morală a omenirii. Prin **iubire**, “*cercul strâmt*” se poate converti în linia vieții eterne, ale cărei dimensiuni sugerate de Eminescu ar fi: *agapé*, *filia* și *éros*. Se creează astfel trei trepte ale înălțării ființei în propriul destin; vocația înaltului impune sensul ascendent al *ființării*. Iubirea amicală, prietenia, iubirea frățească, general-umană (*filia*), alături de dimensiunea duhovnicească (*agapé*) sunt asimilate

creator de aspectul omenesc al iubirii – **érosul**. Dând sens *ființării*, iubirea senzuală anulează dimensiunea tragică a morții. Convertită în somn, în liniște și-n visare, moartea devine o poartă de transgresare a limitelor și de pătrundere în intimitatea veșniciei, căpătând în accepțiune eminesciană o funcție soteriologică. Într-o cugetare, iată cum o definește: “*Ah, ce dulce-i moartea, ca repaosul după o zi de lucru. (...) dulce ca momentul ațipirii (...). Somnul te-a închis în imperiul său de pace!*”. Spațiile onirice de sorginte romantică pot da inițial iluzia dezmărginirii, dacă moartea e percepută ca un zid sfărâmat al vieții mărginite de *început* și *sfârșit*. *Deloc întâmplătoare, cugetarea “Lumea-i umbra unui nor și visul unui dormind”* confirmă lecturile filosofice din clasicii germani. Lumea apare “*ca voință și reprezentare*” în oglinda iubirii.

Justificându-și neostentativ aplecarea spre universul interior al ființei, Eminescu face o dureroasă constatare: “*Căzut e corpul nostru când sufletu-i căzut*”. Această certitudine particulară îi justifică aplecarea spre adâncul ființei, considerat spațiu con-sacrat, univers care va reface la scară umană macrocosmosul. Sentiment divin, iubirea e un nesfârșit drum inițiat în nemoarte. Trupul rămâne un trecător vas de lut în care plămada divină a pus sămânța veșniciei. Structura sintactică a frazei citate are o valoare stilistică provocatoare; subordonata exprimă oare timpul căderii, sau condiția acesteia? Substituirea lui *când* cu *dacă* implică studierea raportului filosofic *efect-cauză* și deschide noi perspective asupra “*ecuațiunii universale*”, în care *mișcarea* și *cauzalitatea* își identifică sferile semantice. În aforismul citat, descoperim și o palidă zvâcnire a omului conștient de propria-i identitate; nemaifiind o simplă creatură pasivă, iată-l probând disponibilitatea de a colabora la propria renovare morală. Leacul pentru rezidirea sufletului căzut rămâne aceeași *iubire*, sentiment dezmărginit și dezmărginitor, prin însuși sensul original: “*Și*

vis amari, ama! (lubește, dacă vrei să fii iubit)”. Reciprocitatea devine o condiție a iubirii.

Destinul singular al poetului și blestemul însingurării pământești – *trecerea ca nepereche* – provoacă la o asociere cu mitul androginului. Pus de către Platon în gura lui Aristofan, în **Banchetul**, acesta sugerează nostalgia originilor², dar dintr-o altă perspectivă. Tristețea nu se naște din imposibilitatea întoarcerii în spațiul edenic, atâta vreme cât poetul îl va descoperi ca proiecție în universul teluric; marea dramă este conștientizarea tragediei provocate de pierderea condiției originare, ca urmare a blestemului lui Zeus. În sensul “*cen-surii transcendente*” teoretizate de Blaga, Eminescu vede însă gestul ca pe o chemare la o călătorie inițiată a cărei finalitate ar urma să rupă blestemul, redându-i ființei jumătatea pierdută. Incursiunea se produce în abisul conștiinței de sine, devenind coeficient de identificare a Eu-lui. Credem că la Eminescu conștientizarea destinului nepereche a creat un balans existențial între *a fi în lume* și *a fi în sine*. Gâlceava despre care am vorbit anterior se automodifică, în sens creator, provocând ființa la un joc al iubirii eterne. Stânjenit de un *modus vivendi nepereche*, poetul abandonează treptat lumea dinafară, pentru a se refugia în cea din interiorul propriei ființe.

Astfel, conștiința demiurgică îl determină să se autoproclame *zeu*, ca în poemul **Renunțare**: “*Simțindu-mă în mine stăpân al lumii-n regi,/ Un zeu în omenire, un soare printre regi,/ Și raze să reverse din fruntea mea coroană.*” Nu întâmplător își zămislește jumătatea – precum odinioară Dumnezeu lui Adam, pe Eva – numind-o *zeie*. Nostalgia *zeului* se retrage în adâncul ființei. Găsirea jumătății pierdute rupe blestemul.

Érosul convertește *filia* și *agapé*, devenind coeficientul de particularizare a ființei în citata “*ecuațiune universală*”. Mai presus de timp și spațiu, iată-l pe Eminescu integrându-se în mișcarea liniară, ascendentă, a

dezmarginirii, conchizând aforistic: *"Unul rămâne pururea"*. În continuare, își susține propria filosofie, evocând discret și *filia*, și *agapé*: *"Dezechilibrul e durerea, e jalea pe deoparte – e bucurie, e fericirea, pe de alta. Odată echilibrul stabilit, rămâne zero dinamic, sentimentul unității și al golului sufletesc. Și echilibrul e dreptate – e adevărul – e unul"*. În **Caielele Eminescu**³, ideea este dezvoltată într-o mărturie în versuri, lipsită însă de fiorul marilor creații: *"Mă simt acum deificat, deasupra noastră nime"*. Uneori, conștiința omului Eminescu poartă durerea condiției tragice, a vieții limitate, a spațiului finit. Atunci glasul său sună adamic, plângându-și destinul, fără drept de contrareplică: *"În planul lumii sunt o greșală (punct fără destin). (Sunt ca un Univers necunoscut). Un Dumnezeu fără templu."* Inventând cuvântul *zeie*, va abandona clasicul *zeiță* poate dintr-o firească reacție de respingere a sufixului diminutival; pentru el, perechea *"zeu-zeie"* creează o structură eufonică, sugerând integrarea *ființei purtătoare de chip în ființa universală*. Astfel, cuplul *"zeu-zeie"* e umbra absolutului, a nemărginirii celeste, proiectându-se condescendent în spațiul pământesc, într-o incursiune inițiată spre găsirea unui univers compensatoriu pentru Edenul pierdut.

Din această perspectivă, perechea originală este, în spirit eminescian, *"zeu-zeie"*, iar nu Adam și Eva. Încă un argument în favoarea ideii că geniul re trăiește mitul androginului, iar blestemul ce-l apasă îi dă adâncul sentiment al singurătății generatoare de însingurare și în același timp de energii capabile a-l propulsa în spațiul salvator al iubirii. Obsesia perechii pierdute e prezentă și în **Luceafărul**, unde *zeul* este viețuitorul etern al spațiilor astrale, iar femeia iubind se înalță propulsată de dorința ca El să și-o facă *zeie*. Privit din unghiul celest, posibilul cuplu *Hyperrion-fata de împărat* conduce către zbaterile geniului în lumea pământescă, din care trecător și trăind cu voluptate *"farmecul durerii"*, acesta și-ar lepăda destinul cosmic pentru *"o oră de iubire"*. Pasiunea va genera

pătimire, zbucium, experiența erotică determinând abandonarea teluricului și exacerbarea dramei însinguratului conștient de zodia-i nepereche. Norocul și nenorocul capătă alte conotații modificând valențele **erosului**.

Abandonarea aventurii telurice din poemul amintit nu implică o renunțare la iubirea inițiată. Într-o altă poezie se încearcă justificarea eternei căutări a jumătății pierdute și mai ales a complementarității absolut necesare între *"zeu"* și *"zeie"*. Autodefinindu-se, El este *"o zare"*, *"o stea"* aparținând cosmosului, în vreme ce Ea e *"o undă"*, *"o noapte"*, un mister pământesc. În 1876, poetul va închina un imn celei iubite. Adresarea este patetică și așteaptă un răspuns; pentru el, femeia este *"chip chinuitor de dulce"*, generând confesiuni de tipul: *"Un ideal în ochii mei/ Tu, ce femeie între flori ești, / Și-o dulce floare-ntre femei" (Iar fața ta e străvezie)*. Suntem de părere că jumătatea pierdută este un *noumen*⁴ (gr. – *ceea ce este gândit*) care implică două atitudini din partea celui ce i-a dat coordonatele existențiale; prima de încântare, generată de intrinsecul *fascinans*, iar a doua, sub semnul lui *tremendum*, adunând spaimile că **erosul** nu va putea rupe blestemul lui Zeus. În concepția lui Eminescu, femeia purtătoare a unui destin zeiesc este o alunecătoare fericire, o nestatornică împlinire prin dragoste. Ea e răspunsul omenesc la efortul geniului de a rezidi sufletul ruinat de trecătorul timp.

Prin gestul ritualic de numire a femeii, jumătatea pierdută, poetul se autoproclamă Demiurg, ale cărui puteri plămuitoare sunt absolute, căci el nu doar creează, ci și numește. Alături nu stă un Adam, care să dea nume lucrurilor, căci posesor al virtuților divine – *atotștiutor, atotputernic, infinit* – Cel nepereche unește Logosul cu Erosul, dragostea de oameni cu dragostea pentru cuvântul rostit, din care va înflori neveșteda femeie, înger, zeie și icoană. În acest spirit, **Atât de fragedă** definește femeia-zeie: *"Și-o să-mi răsați ca o icoană/ A pururii verginei Marii, / Pe fruntea ta purtând coroană."* (s.n.)

Trăind sentimentul transgresării de la finitudinea umanului la autoritatea divinului, poetul își dirijează propria mutație ontologică, având conștiința omnipotenței demiurgice, mărturisite deseori în lirica sa: *"Numai poetul (...) / Trece peste nemărginirea timpului."* Manuscrisele dovedesc aceeași conștiință creatoare: *"În cap sunt formele acestei lumi, a căror energie specifică trebuiește numai trezită prin ocazia ciocnirii lor cu un șir de lucruri străine, pentru ca lumea să se nască în toată frumusețea și puterea ei."*¹⁵ În această calitate, va transforma femeia în mit, dându-i unul din sensurile grecești ale perioadei neoplatonice, acela de *myster*: *"Apari să dai lumină arcatelor ferești, / Să văz în templu-i zâna cu farmede cerești."* (**Apari să dai lumină**). Astfel, ființa iubită și cea iubind rămân, asemeni cuplului original, înăuntrul sacralului, imitându-i pe zei. Prin mit, subconștientul se relevă conturând ceea ce Freud numea *mici drame ce conțin mai ales reziduuri negative*. În cazul lui Eminescu, căutarea jumătății pierdute își are originea în conștientizarea destinului nepereche – blestem al geniului exilat printre oameni. Din perspectiva lui Jung, mitul iubirii sălășluind în eul colectiv mediază în cel individual raportul dintre conștient și inconștient, relevat în vise. Imersiunea în universurile onirice conturează spiritul mitopoetic eminescian, dezvăluindu-i originea în sfera afectului, iar nu a rațiunii. Investind femeia cu atributele *numinosului* – *myster, taină* – Eminescu o pune în ipostază divină, făcând-o să alunece treptat în *mirum*. Invocarea capătă o dominantă patetică: *"Dar te cobori, divino, pătrunsă de-al meu glas, / Mai mândră, tot mai mândră la fiecare pas."* (**Apari să dai lumină**) Prin *eros, mirum* sporește, femeia devenind ceva nelămurit, straniu, ce conduce nefiresc de repede spre *tremendum*. Psalmodiind, poetul își îngână sentimentele frânte în fața frumuseții reci, marmoreice: *"Din valurile vremii, iubită mea, răsa / Cu brațele de marmur, cu părul lung, bălai, / Cu zâmbetul tău dulce tu mângâi ochii mei, / Femeie între stele și stea între femei (s.n.)"*

/ (...) / Zadarnic după umbra ta dulce le întind: / Din valurile vremii nu pot să te cuprind." (**Din valurile vremii**). Se pare că astfel de trăiri l-au copleșit prin anii 1881-1882, căci o seamă de creații poartă accente elegiace, martore ale unui suflet căzut reitereând crucificarea lui Iisus: *"Cu aspra nepăsare tu sufletu-mi aduci / pe cele două brațe întinse-a sfintei cruci, / Și buzele-nsetate cu fiere mi le uzi; / Când ruga mea fierbinte nu vrei să o auzi, / Mă faci pârtaș în lume durerilor lui Crist... / O, marmură, aibi milă de sufletul meu trist."* (**Apari să dai lumină**). Un fel de zeu abandonat de zeie, înșelat de deșertăciunea creaturii sale sau poate copleșit de nefireasca-i atotputernicie; iată-l implorând-o, fără a blestema ca odinioară Zeus: *"Să-nceți a fi icoana iubirii cei eterne, / Cu marmora cea albă să nu te mai asemeni / Să fii ca toată lumea-frumoasă între oameni, / Să-ncețe-acea simțire ce te-a făcut o zeie, / Să fii-încântătoare – dar numai o femeie."* (**Nu mă-nțelegi**, 1881-1882). Devenită la rândul ei suflet căzut, femeia ratează șansa de a se dezmargini, abandonând condiția divină și părăsindu-și zeul; glasul acestuia va rosti sentențios: *"Tu trebuia să te cuprinzi / De acel farmec sfânt / Și noaptea candelă saprinzi / Iubirii pe pământ."* (**Pe lângă plopii fără soț**). Retorica întrebare **Ce e amorul?** este zbaterea sufletului unui răspuns. Rostit aforistic, acesta îi definește condiția; istovind fericirea, durerea devine dimensiunea fundamentală a ontologicului, iar **amorul** eminescian e fața tristă a lui **Eros**, *"un lung prilej pentru durere / Căci mii de lacrimi nu-i ajung, / Și tot mai multe cere."* (**Ce e amorul?** – 1883). Trecătoarea abdicare de la condiția demiurgică se va naște din perceperea unui *tremendum* emanat de atitudinea iubitei, provocându-i o confesiune dureroasă: *"Am aruncat un sceptru, cu dânsul lumea-ntrăagă / Păstrându-mi pentru mine durerea că-mi ești dragă."* (**Renunțare**, 1882). Prin *tremendum*, femeia-înger devine demon, existență fantomatică, derivată din degradarea divinului: *"Un demon sufletul tău este / Cu chip de*

marmură frumos” (**Te duci...**, 1883). Survine firească întrebare dacă această schimbare de stare a ființei iubite este conștientă sau involuntară. Credem că este vorba despre o dominantă a condiției umane, aceea de limitare a ascensiunii prin chiar destinul hărăzit. În **Eterna pace**, argumentul vine imediat: “*Viața noastră, viața spumei / Și totuși, de-ar seca din fundu-i, mare, / O altă mare-ar face lacrimi lunei.*” Mai curând pare a fi o dramă a femeii ce secvențial și-a trăit viața ca zeie, fără a putea transgresa trecătorul și finitudinea. Acum, puterea demiurgică a genului va hotărî mortalizarea într-o statuie a tentativei acesteia de a-și depăși condiția tragică, pământească. Edificiul creat în marmură implică dăinuire și răceală prin lepădarea de sentimente. În realitate, poetul dăltuiește **erosului** chip de femeie, devenită astfel *ideogramă luminoasă*, ce imprimă destinului omenesc o traiectorie demiurgică. În aceeași **Eterna pace** conchide: “*Căci timpu-i tatăl iar genunea-i mama / iar fiul e mișcarea, e amorul* (s.n.) / *E foc aprins ce arde pân-acuma*”.

Revenind la **ms. 2262** – cel care ne-a provocat câteva reflecții despre nuanțele iubirii eminesciene –, descoperim vocația depășirii sentimentului tragic al vieții⁶. Prin relativizarea limitei – (“*sufletul lumii sunt eu*”) – apoi prin depășirea acesteia – (“*eu e Dumnezeu*”) – cel nepereche își creează universul propriu, în care-și cheamă jumătatea pierdută, cu imperativul implorării: **Lasă-ți lumea...** În acest îndemn, își dispută întâietatea *moartea și norocul* cu **ne-moartea și ne-norocul**.

Se spune că Eminescu a fost un melancolic; noi suntem de părere că mai curând l-am putea numi nostalgic. Ambele stări conduc spre tristețe, dar originea acesteia e diferită. Dacă am accepta doar statutul de melancolic, ar trebui să asociem starea cu timpul pământesc, fragment existențial trăit sub semnul unei claustrări cu funcție inițiativă. Se pare că numai astfel, realizând dimensiunile condiției tragice a omului, a găsit în iubire calea dezmarginirii.

Dacă melancolia este o stare

de moment existențial, nostalgia e una definitorie, de destin; astfel, în conștiința omului, se va reitiera la infinit mitul Facerii și al căderii; ambele țin de începuturi. Dacă melancolia întreține flacăra Erosului, nostalgia înobilează Filia și Agapé, stimulând întoarcerea dragostei spre sine. Deseori, avem impresia că Eminescu nu iubește, ci se iubește. Blestemul lui Zeus e asemeni mâniei lui Nemesis asupra lui Narcis. Găsirea jumătății pierdute devine cumplit chin și poate o himeră. În căutarea echilibrului, precum Narcis, poetul se autocontemplă. Erosul a lucrat chipul iubitei în abisul ființei; astfel, a devenit ea însăși talisman al destinului nepereche.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Eliade, Mircea – **Nostalgia originilor**, Editura Humanitas, București, 1994.

Galeriu, Constantin, **Jertfă și răscumpărare**, Editura Harisma, București, 1994.

Noica, Constantin; Cioran, Emil – **Eminescu – Opera esențială**, Editura Oltenia, Editura Dyonisos, Craiova, 1992.

Otto, Rudolf – **Despre numinos**, Editura Dacia, Cluj, 1996.

NOTE

¹ Cf. Constantin Galeriu, **Jertfă și răscumpărare**, Editura Harisma, București, 1994.

² Cf. Mircea Eliade, **Nostalgia originilor**, Editura Humanitas, București, 1994.

³ ms. 2258.

⁴ Cf. Rudolf Otto, **Despre numinos**, Editura Dacia, Cluj, 1996.

⁵ apud **Eminescu Opera esențială**, Editura Oltenia, Editura Dyonisos, Craiova, 1992, p. 173.

⁶ Cf. Miguel de Unamuno, **Despre sentimentul tragic al vieții**, Editura Institutului European, Iași, 1995.

Dr. Ana BANTOȘ
Institutul de Literatură
și Folclor al A.Ș.M.

VLADIMIR BEȘLEAGĂ: VOCAȚIA SUFERINȚEI

Statutul scriitorului în Estul Europei este unul aparte și se caracterizează prin nevoia de a împăca mai multe aspecte de ordin ontologic și estetic, concomitent. În primul rând, aici, în Est, trebuie să se țină cont, într-o măsură mai mare, de un criteriu reliefat de către un occidental, hispanicul Ortega y Gasset, anume că există un adevăr teoretic și altul al destinului. Or, "adevărurile teoretice sunt nu numai discutabile, dar întregul înțeles și toată forța lor constau tocmai în faptul că sunt discutate. Destinul însă – ceea ce în mod vital trebuie sau nu trebuie să fie – nu se discută, ci se acceptă sau nu. Dacă îl acceptăm, suntem autentici, dacă nu-l acceptăm, suntem însăși negarea, falsificarea propriului nostru eu".

În al doilea rând, este vorba de conștientizarea adevărului că aflarea unei părți de popor "pe marginea vîndelor fruntarii" (Liviu Damian) nu poate să nu o marcheze într-un anume fel: scriitorul situat în condițiile speciale ale românității estice este pus la încercare în alt mod decât un scriitor din oricare altă parte a lumii. Din această perspectivă, literatura din spațiul pruto-nistean ni se pare interesantă prin eforturile autorilor de a conferi dimensiuni artistice unor stări psihologice deosebite.

Însăși folclorul românesc de aici este marcat de o trăsătură indubitabilă: însingurarea, suferința și zbuciumul sufletului uman cuprins de aceste stări.

E cunoscut faptul că în perioada dominației realismului socialist în artă și cultură speciile impregnate de suferință sau tristețe (bunăoară, doinele și cântecele de jale) erau margina-



Vladimir BEȘLEAGĂ.

lizate și interzise chiar. Cu atât mai interesant și mai oportun ni se pare să reliefăm aspectul ce ține de învingerea reprezentărilor schematice ale psihologiei și sufletului uman. Anii 60 sunt revelatori prin apariția mai multor romane concepute în această cheie. În perioada respectivă se afirmă plenar și prozatorul Vladimir Beșleagă, care în subtextul lucrărilor sale explorează zone ce țin de inadaptabilitatea omului.

Căutarea de sine urmează un traseu mai puțin obișnuit până atunci: singurătatea, spațiul recluziunii, întoarcerea la natură, alegoria visului, modalități diverse ce vin din psihanaliză care, într-o perioadă scurtă a dezghețului, începeau să fie cunoscute și la noi. Vladimir Beșleagă, însă, bun cunoscător al operei lui Liviu Rebreanu (a urmat și un stagiul de doctorat, având ca temă de cercetare arta prozatorului român din Ardeal, până în momentul când a fost expulzat din Academie), venea și pe filiera prozei interbelice, tentația refacerii legăturii cu literatura din acea perioadă fiind ușor de presupus aici.

Ce-l determina pe eroul lui Vladimir Beșleagă să se retragă în interioritatea sa? În primul rând incomunicabilitatea dintre eul însingurat și lumea din jur sau realitatea devenită o construcție în vânt, deoa-rece conform unei expresii a lui Emil

Cioran, "imaginile de desăvârșire propuse de muritori trezesc o impresie de neîndestulare, de viață neîmplinită și nereușită" (E. Cioran, **Amurgul gândurilor**, București, Editura Humanitas, 1994, p. 62).

Astfel, Vladimir Beșleagă convertește singurătatea. Prozatorul conștientizează, așa precum afirmă și Emil Cioran, că "singurătatea nu te-nvață că ești singur, ci *singurul*". În felul acesta, suferința este convertită în instrument de cunoaștere. E revelatoare în acest sens încă o expresie a aceluiași Emil Cioran: "Dacă suferința n-ar fi un instrument de cunoaștere, sinuciderea ar fi obligatorie".

Durerea, suferința la Vladimir Beșleagă vine dintr-o profundă angajare în soarta lucrurilor. Deși această angajare i-a jucat festa, atunci când, în publicistica sa, a apreciat în mod exigent realitățile comuniste din deceniul șase. În mod paradoxal, în scrierile sale artistice nu vom întâlni imagini ale unor realități desăvârșite. Cum se explică acest fenomen? În cazul dat suprasaturarea, pe plan ontologic, abundența imaginilor unei societăți desăvârșite provoacă iruperea compensatorie pe plan artistic, în imaginea unor eroi neîmpliniți, a unor destine eșuate. Mai mult ca atât, într-o panoramă a prozei basarabene, schițată în 1979, Vladimir Beșleagă atrage atenția asupra omniprezenței eroului neîmplinit în peisajul literar al timpului: "... Horia din **Zapah speloi aivi**", care luptă pentru conservarea unui monument de cultură și istorie, este și el un învins, – scrie autorul **Zborului frânt**.

De unde se pune întrebarea: nu cumva proza noastră își alege, în ultimul timp, tot eroi care eșuează în acțiunile lor? (...) Nu cumva asistăm la nașterea unei întregi generații de eroi literari, care ori nu știu cum să lupte ca să-și apere idealul vieții, ori nu vor să lupte? E o tendință a prozei? E un semn al concepției de creație a autorilor? E o slăbiciune a idealului estetic și social ce-l împărtășesc prozatorii noștri?

Căci: Alexandru Marian din romanul **Acasă** e un învins; Daniel Gornic din romanul lui Alexei Marinat

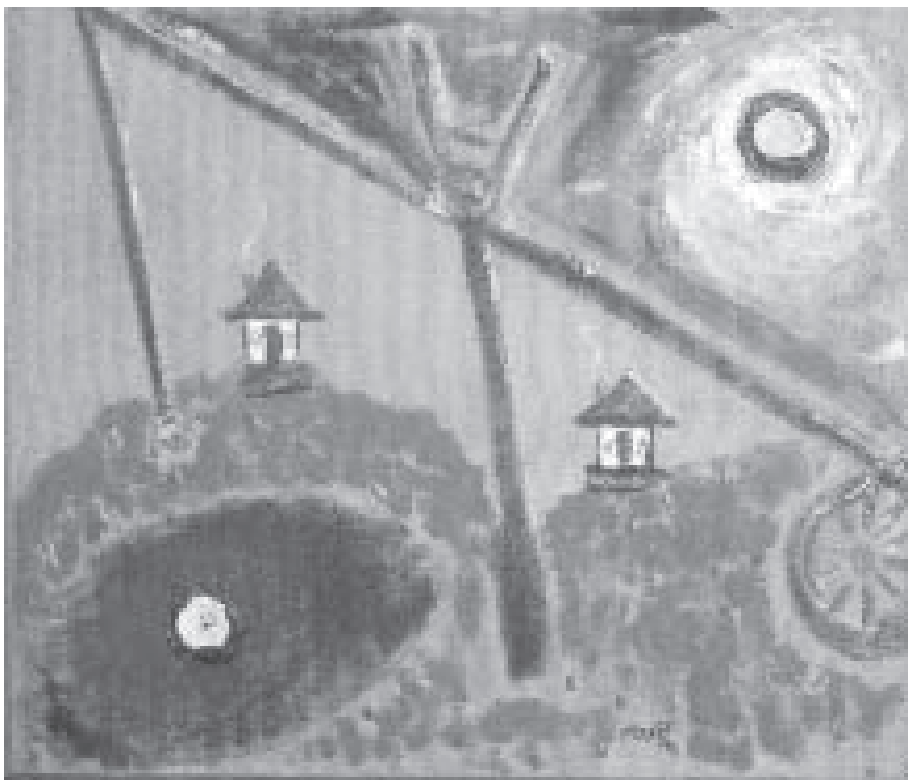
Mesagerii, e un învins, Richi (din romanul lui Aureliu Busuioc **Unchiul din Paris**, – n. n.) e un învins; Horia e un învins; Zamfira Duma (din romanul Verei Malev **Vârsta de argint** – n. n.) e o învinsă, Ion Braniște (din romanul **Drumuri** de Mihail Gheorghe Cibotaru) e un învingător fals..."

De fapt, în fragmentul de mai sus, Vladimir Beșleagă conturează cadrul în care se "stabilește" înșinguratul personaj din proza sa. Este vorba nu doar de un simptom izolat, ci, ca să spunem așa, de o boală în familie. Aici trebuie căutată motivația dezgghiocărilor de comportament psihologic al lui Isai din **Zbor frânt**, al lui Alexandru Marian din romanul **Acasă**, într-o variantă revăzută – **Nepotul**, al lui Ignat și al Anei, din lucrarea ce le poartă numele sau al lui Emil din romanul **Durere**.

Există însă și o altă explicație pe care o face prozatorul, pornind de la specificul literaturii, al creației artistice în general: fără durere nu se face literatură. E un adevăr cunoscut de la antici încoace. Rememorat într-o situație concretă a literaturii realismului socialist, acest adevăr relevă nevoia de a ieși din triumfalismul fad: "Cineva spunea că un artist trebuie să-și dorească toate nenorocirile care pot exista în viața asta. E o idee crudă, dar ce să-i faci, asta e. Uneori nenorocirile îl ocolesc pe om și atunci te pomenești că le cauți. Creația merge mână în mână, așa zice, se sincronizează cu durerea" (Vladimir Beșleagă, **Suflul vremii**, Chișinău, "Literatura artistică", 1981, p. 253).

Într-un timp când mentalul conaționalilor săi era supus în permanență influențelor de tot felul, prozatorul își propune discernerea lumii interioare a eului; sau chiar a degradării eului, așa cum se întâmplă în romanul **Acasă (Nepotul)**.

Cu alte cuvinte, paralel cu ceea ce se întâmplă în afara eului, paralel cu istoria triumfalistă fabricată la ordinul de sus, prozatorul transnistrean scrie o istorie vie a lumii interioare ce nu se supune radiografierii regimului totalitar. În mod paradoxal, interioritatea hărțuită, fragilă, care de la un moment dat este ea însăși protagonista



Iulian FILIP. Cercuri concentrice.

creației lui Vladimir Beșleagă, e, de fapt, un tărâm al rezistenței: suferința este spațiul sau tărâmul în care ființa umană este obligată să se mărturisească, pentru a afla repere morale, etice. În proza lui Vladimir Beșleagă ființa umană este supusă unui interogatoriu amănunțit. Aflat în stare de decădere, omul trebuie să pună “os la os” și să se adune din patru colțuri ale ființei sale împrăștiate pentru a renaște. Personajele lui Beșleagă se reclădesc din așchiile trecutului la care revin pentru a se înțelege pe ele însele. Această revenire ia aspectul dedublării, așa cum se întâmplă în cazul lui Filimon din romanul **Viața și moartea nefericitului Filimon**, sau a fluxului memoriei – în **Zbor frânt**.

În general, tehnicile narrative utilizate de către Vladimir Beșleagă sunt complexe, intercalându-se într-o așa manieră încât universul psihologic este orientat spre sine însuși. Cu aceste mijloace tehnice complexe autorul vrea să țină în frâu universul

mișcător, greu de stăpânit al omului măcinat de îndoieli și neîmpliniri.

Explorarea interiorului are același scop cunoscut datorită lui Ortega y Gasset, anume, de a găsi “fragmentul de conștiință căzut în inconștient”. Contemplarea din perspectiva lui Vladimir Beșleagă, ca și în cazul lui Fernando Pessoa, “nu este refugiul celor inferiori; este refugiul inferior al celor superiori”.

Astfel, proiectată spre întregul spațiu românesc, tehnica și știința confesării, din perspectiva geografică limitrofă a prozatorului transnistrean, devine o artă a radiografierii suferinței celui care luptă cu propriul său destin.

Iulie-noiembrie, 2001.

**“ȘI AȘA AM PĂȚIT NOI.
NICI NU-ȚI POT SPUNE CÂTE PREFACERI
AU FOST PE LOCUL ISTA...”**

INTERVIU CU ANDREI CODIȚĂ DIN COȘULENI, HOTIN

MUNȚII... MAREA... Pentru mine, omul de la șes, **MUNȚII**, de-o potriveală **MAREA**, au simbolizat **GRANDOAREA**, **ETERNITATEA**... Lucrând în a doua jumătate a anilor '50 timp de vreo zece zile în Biblioteca de vis din Cernăuți, eu, însetatul de carte, găseam timp să ies în parcul de conifere de mai sus de Universitate și, de acolo, să admir, în depărtare, **CARPAȚII**. Crește împădurite, plutind în albastrimea ceturilor, dincolo de care se așternea **MAICA ROMÂNIE**. Pe cât de visată, pe atât de inaccesibilă... **MUNȚII**, icoană a demnității și verticalității, dar și a durerii înăbușite, pentru că ne lipseau... Ca și **MAREA**, cu imensitatea ei, care trezea în suflet sentimentul tragic al propriului destin de **NEAM AȘEZAT ÎN CALEA VIFORULUI ISTORIEI**...

După decenii aride, care ne-au măcinat pe dinlăuntru spre a ne distruge conștiința istorică, am pornit să lucrez, din disperare, la o carte inspirată din viața **VECHII MOLDOVE**, ca să readuc în prezent pe marii ei oameni, cărora le-a revenit datoria de a lupta, în condiții la fel de vitrege, și a apăra ființa națională românească. Pe la începutul anilor '80 am făcut o memorabilă călătorie la Bar, unde a umblat la școală **Miron Costin**, fiind în refugiu la poloni. Am vizitat cetatea **HOTINULUI**, aflată în mare delăsare, dar cu atât mai magnifică. Am văzut **Căminuța**, a cărei cădere sub turci în 1672 o deplângea învățatul logofăt, poet și mare patriot, căci vedea pieirea **Moldovei**... De acolo, din acele drumuri și călătorii, a răsărit chipul unuia dintre eroii mei, care se cheamă **Grue**, băiatul ajuns în anturajul lui **Miron**, pentru ca după tragicul sfârșit să salveze și să transmită niște hârtii de preț celui care, peste ani, va duce mai departe **LETOPISEȚUL NEAMULUI** – **Ion Neculce**... Am cunoscut **Boianul**, proprietate a lui **Neculce**, am trecut prin **SALBA DE SATE ROMÂNEȘTI** răsfirate de-a lungul **PRUTULUI**: **DREPCĂUȚI**, **CRIVA**, **MĂMĂLIGA**, **ȘENDRENI**, **VANCICĂUȚI**, **COSTICENI**, **TĂRĂȘĂUȚI** și, mai departe, atâtea localități pomenite în cronică, unde s-au dat grele bătălii.

MOLDOVA DE SUS, tărâm de basm, de unde mi-a venit cel mai apropiat suflet de om pe lumea asta, cu care de atâtea ori am poposit în satul de baștină – **Coșuleni**. Un mic sat între **Șendreni** și **Mămăliga**, azi inclus în ultimul, dar localitate separată, veche, așa cum o mărturisesc și recensămintele făcute la 1774 și 1775 de către autoritățile militare țariste în timpul campaniilor contra turcilor. Nu știu dacă s-a ocupat cineva dintre localnici de trecutul așezării, eu însă am descoperit pe harta lui **Dimitrie Cantemir**, în inima **Moldovei**, mai sus de lași, o **MĂNĂȘTIRE PURTÂND NUMELE COȘULA**. Să fi fost coșulenenii de acolo veniți? Să fi aparținut satul lor acelei mănăstiri?

S-a întâmplat să iau parte, aici, la o slujbă de **Sfintele Paști**, de o frumusețe cum numai în copilărie trăisem (biserica a funcționat și pe timpul regimului totalitar), iar altă dată eram la o masă de pomenire a unei rude de-a soției. Ceea ce am observat acolo, m-a impresionat și mișcat profund. Mesele așezate în curtea largă, plină de iarbă – mese lungi, bănci lungi ca să încapă mai multă lume. Și cum ședeam așa, încep să se adune sătenii, și vin, tot vin pe poarta larg deschisă... Cei mai mulți sunt oameni în vârstă, femei, dar și bărbați. Mulți bărbați! Ai fi zis că-s moșnegi, dar nu li se potrivește acest calificativ. Supli, vâjnoși, chiar dacă aduși ușor de spate, – de! anii, vârsta, – dar tari. Ceea ce îi remarcă îndeosebi era rumenul din obraji. La mine-n sat bărbații nici la șizeci nu ajung, pe când aici... Am aflat ulterior că pentru coșulenenii vârsta de 80, 90 și 100 nu e o raritate, ba dimpotrivă... **Alexandra** avea o rudă care depășise **SUTA** și cu care am discutat...

Uncheșii ei, frați de pe tată: **Vasile**, **Dumitru** și **Andrei** mai erau în viață și toți trecuseră de șaptezeci. Cel mai mare, tatăl **Alexandrei**, a decedat la peste 80, **Dumitru** și **Vasile** la peste 90, iar **Andrei Codiță**, cu care am dialogat pe la începutul anilor 1980 și istorisirea căruia o propun cititorului, era născut la 1905. Poseda acest om o viziune a istoriei, atât din secolele trecute, cât și din prima jumătate

a veacului XX, pe care el însuși a trăit-o, un dar de povestitor aparte, o vitalitate, o forță de muncă și rezistență în fața vitregiilor vremurilor și o înțelepciune remarcabile. Chiar dacă strict teoretic și geografic Coșulenii nu se încadrează în limitele ceea ce numim în mod tradițional BUCOVINA, după DESTIN, AȘA CUM S-A PROFILAT ÎN SECOLUL CE S-A ÎNCHEIAT, DAR ȘI ÎN PERSPECTIVA ACES-
TUIA CARE A ÎNCEPUT, ȚINE DE ACEASTĂ ZONĂ... Reproducând dialogul de mai jos, am păstrat în transcripție unele particularități ale graiului popular local și specificul vorbirii interlocutorului.

Vladimir BEȘLEAGĂ
5 martie 2001

Vladimir Beșleagă. Mă bucur mult că am ajuns să ne cunoaștem. Am stat de atâtea ori de vorbă, mi-ai povestit multe întâmplări din viață, dar de data asta aș vrea s-o luăm de-a rândul, ca să se adune o istorie rotundă a vieții ce-ai trăit-o dumneata, dar și a satului în care te-ai născut și ți-ai dus traiul. Eu zic s-o luăm de mai departe. Ce știi, ce-ai auzit din bătrâni?

Andrei Codiță. Eu am să-ți spun de la strămoșii noștri, cum a fost aicea. Ce ne-a povestit nouă mama noastră, de la moșu nostru. Aici a fost așa: noi sântem a patra om. Eu vrasăzică, sânt a patra vac de om. La noi sânt o familie de oameni – Tănăseni. Eu mă număr Codiță, de pe tată. Da de pe mamă – Tănasă. Când a fost Tănase acela, pe vremea aceea veneau aici tătarii. La doi-trii ai veneau tătarii aicia și jefuieu. Oamenii erau ca sălbaticii, așa ca iepurii. Fugari îmbla. Ce bordeie aveau ei acolo... Când veneau tătarii, Besarabia iasta, din Prut și până-n Nistru, era fără nici o stăpânire, nică. Veneau tătarii și jefuieu, oamenii îi lua roghi, gitele, oi ce găsea, le strângea așa, cireadă și le mână la dâșii. De unde s-a luat acel Tănase, istoria lui n-o știu, dar în vremea ceea el era flecău. Voinic a fost el, flecău. Și au venit tătarii și l-au prins pe dânsu. Și dacă l-au prins tătarii, l-au dat în ceata aceea, în convoi, că erau mai mulți oameni prinși. El cum s-a supurit acolo, ceasavoi (străjile) ceia au adormit, și cumava el a țâșnit dintre dâșii. A fugit dintre dâșii. Și dacă a scăpat, s-a dus în pădure. Amu cu ce-a trăit el în pădure, ce: el avea ce mânca?... A stat așa, până s-au retras ei. Că ei veneau de la Marea Neagră și se duceau până-n Carpați, tătarii ceia. Și după ce se întorceau înapoi, oamenii veneau la borțile lor, acei care mai rămăneau... Și încă un lucru era. Numai noaptea să îmblă, ziua nu puteai îmbla. Că erau oamenii tare rari. Și... sânt un fel de nagăți. De cei ce țipă. Îi știi?

Vladimir Beșleagă. Da, trăiesc pe malul apei. Au picioare lungi și dau de știre...

Andrei Codiță. Și unde îl vedea pe om, țipa și se ducea de-asupra lui. Tătarii îmbla călări, îl găseau și-l prindeau. Așa că numai noaptea cât îmblau, ziua ședeau ascunși, că și de nagăți se temeau... Amu acela dacă a scăpat, a găsit el o fată și s-a însurat. Și a avut șese feciori. Uite câți s-au înmulțit! Câți oameni sânt la noi în sat, toți de la acela om. Șese feciori ai lui, și toți câte șese-șapte copchii. La noi jumătate de sat de la acela om – de la Tănase se trăgănează. Aiștialanți îs din strânsură, mai puțin. Aceea îi cei mai mare familie... Și deamu tătarii aceia, acela ultimul raz când au fost ei atuncea aicea. Amu ei au trecut istoria la Români. Românii aveau un fel de armată. Ei au trecut pe la Marea Neagră, s-au dus în România să jefuiască pe România. Și românii le-au dat pace și s-au dus în țară, încolo. Și aici le-au ieșit înainte și le-au fărâmat podul, iar de acolo i-a luat armata aceea românească pe dâșii. Și așa câți s-au dus, poți să spui că n-au scăpat nică – românii i-au nistojit (nimicit) pe tătari. Și mai mult tătarii n-au mai venit din părțile celea...

Amu în anul '12 (1912) aici, la gară la noi, au venit și au făcut sărbare. Amu se zice Cernovițaia oblaști (regiunea Cernăuți), dar atunci se spunea Hotinschi uezd (județul Hotin)... Amu după tătari au fost turcii aicea. Amu rușii, Rusia i-a alungat pe turci... Amu în anul '12 s-au împlinit o sută de ani.

Vladimir Beșleagă. Atunci, în 1812, rușii au luat Basarabia de la Moldova. Mata câți ani aveai în 1912? Ții minte de atunci?

Andrei Codiță. Eu atunci de șapte ai eram. Eu nu țin minte. Dar deamu fratele mai mare, Petrea, tatăl Sașei, el știe tot, el a fost la sărbarea aceea. Și aceia au aruncat cofeturi, s-a făcut manifestul cela, că rușii i-au alungat pe turci și în anul '12 s-au împlinit o sută de ai. O făcut rusul sărbare mare. Amu dacă au făcut sărbarea ceea în '12, în '14 trah-tarah! se pornește războiul. Se stârnește războiul cela și ține patru ai de zile! Da atuncea la Niculai erau gălbănași. Aur era, aur era la oameni. Cum lumea trăia? Bine trăia. Nu-i traiul ista ce era... Și când s-a stârnit războiul cela din '14, i-a luat pe doi uncheși de-ai noștri... Că ei făceau vexel de cu iarnă la boieri. Și ei s-au dus la cosit, la Bălți...

Vladimir Beșleagă. Războiul s-a început vara...

Andrei Codiță. Vara, la uborcă (la recoltare). I-au luat de la cosit de acolo, nu le-au mai dat drumu acasă. Cât îi să vii de la Bălți până-aici? Și-s luați până-n ziua de azi.

Alexandra Codiță. Cine, bădică Andrii? Care?

Andrei Codiță. Moș Sârghi și moș Vasile... Și ei au venit aici la graniță. Ți-am arătat unde a fost granița...

Vladimir Beșleagă. Da, la Noua-Suliță, la pâraiașul acela cu un pod deasupra și o casă de cărămidă roșie, păstrată de pe acele vremuri...

Andrei Codiță. Și rușii au năpădit peste austrieci. Dar cum a fost? Franz Josif... Austria asta a fost foarte mare ea. Se număra în vremea aceea, îi zicea "belâi țări" – (Împăratul alb). La dânsul, vrasăzică, nimeni nu avea voie să îndrăznească să sară – așa de mare era el. El (împăratul) când a fost tânăr s-a însurat și femeia i-a murit. Și a rămas un băiet, a avut un băiet. Amu a doilea s-a însurat și a luat o jidaucă. Amu iuda de jidaucă s-a vârat acolo și a avut un băiet. Cu aceea femeie a avut un băiet și cu asta un băiet. Amu la împărați în vremea ceea (amu împărați nu-s, mai sânt împărați? amu mi se pare că împărați nu-s) cel născut întâi trebuia să fie împărat. Băiet era – băiet, fată era – fată, alții conduceau, generalii conduceau, dar numai cel născut întâi a împăratului să urmeze a tătâne-său. Jidauca ce să facă? Cu șpihoni încoace, încole să-l ucidă pe băietul împăratului, pe acel dintâi, și să... Dacă pe acela ar să-l ucidă, ar să rămâie a ei. Și pune pe cineva, s-a dus la scădat ori cu mașina prin oraș... știam, dar de-amu am uitat... Și zvârle o bombă într-însul și-l ucide. Pe băiet. Și-l prinde pe ceal ce l-a ucis. Da acela era sârb. Neam sârb era. Austriecii, aha! cine l-a pus la cale? De ici din cole, cine? Sârbii. Franz Iosif, împăratul cela, a dat, vrasăzică, pricaz așa: oare să fie Sârbia... O bucată de Sârbie era sub dâșii, iar o bucată de Sârbie era liberă... oare să fie Sârbia a roghi toată viața lor ori dacă nu – se duce cu război și o farmă toată. Că de ce-a ucis băietu? Cum să cie toată viața lor roghi? Nu vreau. Că aceea țară mică. Amu la Rusia! Amu să zicem pe România. Amu a "noștri", Rusia, să vrei, o innădușe pe România în două zile, nu rămâne duh... Așa și în vremea ceea...

Vladimir Beșleagă. De acolo a început primul război mondial...

Alexandra Codiță. De la asasinarea prințului austriac la Saraievo...

Andrei Codiță. Atunci amandenea odată năpădește austriecii piște Sârbia, piște aceia... Da sârbii ciia cu "a noștri", cu Rusia, era, cum se spune, pravoslavnici, de-o credință...

Alexandra Codiță. Și neamuri cu țarul rus.

Andrei Codiță. Acela fuga la a nostru Împăratu: nu mă lăsa că mă farmă totu... Aiștia "a noștri" de la Noua-Suliță amandinea piște dâșii. Și când i-a luat rușii... Aiștia a noștri mai puternici decât acia... Și când i-a luat de la Noua-Suliță, i-a dus la Novii Hai, la Boiana, îi trece Cernăuțu, îi duce pe austrieci. Amu când au văzut că aiștia "a noștri" îi dovdesc pe austrieci, Germania de colo sare la "a nostru", la Nicolai. Se încinge... Germanu sare cu austriecii, italianu sare cu rusu. Deschide front austriacului din altă parte.

Vladimir Beșleagă. Italienii aveau socotelile lor cu austriecii...

Andrei Codiță. Se încinge cu italienii. România nu-i cu nimeni. N-a ținut cu nimeni. Frontul rus s-a dus până-n Carpați, i-au mânat pe austrieci. Germanul și austriecii vrau să vie să ieie pe România, să ducă de aicea până la Marea Neagră să-l taie pe rus în jumătate. Vezi tu? Unde era frontul rusesc și unde veneau ei la Marea Neagră să treacă să-l taie în jumătate. Uite ce plan au avut ei acolo! Rușii, dacă au văzut așa, face alianță cu românii și se duce rusu cu armată în România. Se duce în România și stau cu dâșii. Germanii și cu aceia au venit în România, au luat Bucureștii și vra să vie la Iași, să-l taie aici. Când a văzut asta rusu, a dat nu știu câte divizii acolo și a pus chept. Și românii... este cântare, cum era vrasăzică, românii în vremea ceea... Este o apă, Buzăul, o apă mare, așa. Și românii s-au dezbrăcat cu cheile, care se spăla, care se cărchc, care știi așa... Aceia i-au pândit din cela mal și, când erau aiștea cu cheile, au năpădit odată peste dâșii. Când au năpădit, românii s-au dat înapoi piște apa Buzăului, peste un pod și s-au întărit aice. S-au întărit și de-amu una, și cu rușii, și i-au luat înapoi pe ceia acolo. Și s-au dus și au fărâmat podul germanilor și a austriecilor. Și când i-au luat din urmă! Asta nu așa, poveste, da o fost aiasta. Apoi s-o dus acolo, până apa ceea era roșie, iezită! Așa cum de niște paie. Vrasăzică, tunurile cu cai cu tăt se izghea acolo. Și s-au încleștat acolo și nu se știa, și de om, și de tun, și de toate cele, până s-a iezit apa de lume, ce-a fost acolo. Și i-au desprins înapoi pe aceia și i-au mânat de acolo... Și amu aici la noi, trah-tarah! se face revoluție. Și dacă se face revoluție, nu știu câte: trii armii erau în România – românii îi dezbracă pe ruși și-i lasă numai cu șineluța... Ciuhausurile

(depozitele de război), magazinele câte erau, armătură, cai, tunuri, oboz, rămân acolo, dar pe ruși numai cu săcușoru în spate – și acasă! Vezi ce-au făcut? Întâi au fost aliați și pe urmă... Amu aici la noi așa a rămas. Deamu eu țin minte bine. Când s-a stârnit războiul în '14, eram de nouă ai, și patru ai a ținut, eram de 13 ai.

Vladimir Beșleagă. Ceea ce mi-ai povestit până acuma ar fi din spusele altora, mai mari. Urmează lucruri și întâmplări la care ai fost martor, le-ai văzut cu ochii. Din primul război mondial, de mai târziu... Ce-ți amintești?

Andrei Codiță. Da, deamu țin minte bine... Aici la noi, la gară, austriecii vroiau să bombardeze aici. Și au dat trei boambe. O boambă a chicat lângă gară aici, iar o boambă lângă casa cei cu oale roșii. Da a trileea boambă deamu tucma unde am trăit eu. Lângă mine, olecuță mai încolo, era o toloacă. Și păștea un cal roșu, închedicat. La un moșneag, un megieș. Și a chicat boamba la curu calului celuiua. Și când s-a rupt boamba ceea, o bucată de scolcă (schijă) când l-a ars la bucă, i-a luat o bucată de chele, cât o ochincă. Nu tare, da numa chelea i-a luat. L-a împlut de sânge. S-a spăriet! S-a spăriet calul acela, a fugit acasă închedicat. Da în sat era veterinarul punct, era oboz. Aducă caii de pe front și, care era calici tare, îi împușca, dar care numai răniți oleacă, îi vindea. Moșneagul a luat calul de dârlog, l-a dus la aceia. L-au uns acolo și s-a vindecă calul cela. Da moșneagul nu știe ce și cum. Iaca a venit vremea deamu la prășit. Moșneagul bătrân cu baba, înhamă calul, pune baba în căruță și se pornește la prășit. Se duce pân pe deal, iaca pe drumul ista ce-i așa, pân mai încolo – aista drumul, cum și dinainte vreme, de când ne-am trezit, aista drumul, – se duce pân la o bucată de deal și vine nourul și... hârrr! trooosc! Trăsnește, tună!.. Da calul a gândit că-i dă boambă iară! Și când s-o zmcuit, și când o luat, și când s-o întors înapoi, când l-o prăvălit pe moșneag! Când o luat căruța, căruța s-o prăvălit, coșul o rămas cu două roate încolo, o rămas cu moșneagul în altă parte, da calul vine cu două roate așa-ia! (Râde). Fuge acasă, pe lângă noi, pe acolo. Măi! zice, calu lui Vasile Târsână! El deamu a intrat fricatrânsu, de la bomba ceea... Și așa a fost...

Dar acolo devala, acolo aducă și-i hrănc, le da de mâncare la moscali. Le da porție de carne. Și carnea pusă în țepușă. Poate ai auzit? Carnea pe cântar. La zece soldați o căldare de carne. 350 de grame venea de carne. Și o căldare de sup și un bac de aiestea, pân la dunga ceea de caș (terci). Asta se număra ftaroii (felul doi). Ori lapșa (macaroane), ori orez, ori hrișcă... Și acolo: ori unt, ori jumeră... dar unt, eu și amu îmi aduc aminte. De unde unt, că atunci nu era calhoz? De unde așa butoaie mari de unt? Le aducea cu căruța la gară și aceia, bucătarii, cu maiul fărâma fundul cel de sus, și când fărâma, unt cum gâlbănușul cel de ou. Da polobocul mare, de întindeai mâna-n sus. De unde atâta unt?... Și gitele le aducea cațapul... Că noi, băieții, ședeam și ne uitam ce fac ei. Au îngropat un stâlp și aduceau gite – boi mari, buhai aduceau acolo. Și-l puneau la stâlp și-l lega cu capul, și chinjalul acela, și după cap îi da... Și-i hrănea, cât armată era acolo... Și jumătate de sat putea să se ducă să ieie cu căldarea că rămânea, atâta mâncare făcea... Ce vrei pe lume aveau. Și căldare făcă, și șornic de cusut hamurile. Tăie gite și vârtej avă de trăge chelea, o lucra... Le trebuie! Dacă tot oboz, se fărâma postorinci, se fărâma ham, unde avă să se ducă? Tot făcă acolo. Ce vrei pe lume, tăt avă, ca la armată. Și tot s-a prăpădit... A venit svoboda (revoluția) și tot s-a prăpădit...

Și au șezut moscalii din România aicea la noi în sat. Au șezut zece moscali în casă la noi, cât a ținut războiul. Pricaz! și cei de la noi s-au dus la Clișcăuți. Și au venit din România, – cum ți-am spus, până a nu-i dezbrăca românii, – a venit o armată și a stat la noi aici. Da ei au trăit în România șese luni de zile. Și ei, dacă au trăit acolo, ei deamu ștică tăt. Că dacă au șezut atâtea luni, știa tăt la boieri. S-o dat de se juca în cărți. Că băutură nu era și se juca în cărți. Îi dezbrăca cu chelea și se juca. Ce să facă? Parale n-au! Hai să se ducă să fure oi din România. Moscalii șede în casă la noi, da cail nu ședă la noi – la megieși ședă cail. La noi în casă au rămas trii soldați. Puneau acele cartușiere de chele, două cartușiere de plunghi. Și avă așa o lentă de brezent (pânză) de ici pân aici, toată încărcată cu plunghi. Lua armele și se duce și lua cail ceia. Dar așa cail avă, jumătate de sac de ovăș le da. De coadă să ci legat căruța și avă s-o ducă, ce cai era. Și se ducă pe la MĂLIGA, era pod plutitor, trecă așa-ia și se ducă în România... Deamu cât o șezut șese luni de zile, au prins mișcarea și grăie, înțelege românește. Se duce la cioban și-i spune ciobanului să aleagă care mai bune oi și mai tinere. Și ciobanul, de frică, se ducă și prindă oile, și le alegă care mai bune oile și mai grase. Le prindă, și avă ață-funie tăietă de acasă, le lega chicioarele și încărcă căruța de oi, cum de țuhalii. Care se înădușă se înădușă, care trăică trăică... Și veneau acasă,

le da în coșarci și a doua zi dimineată... Oamenii la război era, și ei le vindea la femei și lua parale. Dar banii s-or fost înmulțit. Până s-a stârnit războiul era gălbănași, aur era, da deamu când s-o stârnit războiul, deamu au ieșit bumaște (bancnote), a ieșit hârtie, deamu banii s-au înmulțit. Și femeile avc bani. Ele cumpărau oile, ei aveau bani și deamu sara hai la jucat în cărți! Și au făcut așa câteva ture ei. Da boieru, dacă a văzut că-i fură oile, a luat și a dat oile la alți boieri, a fugit mai departe... Deamu rușii s-au dat la furat gite. Furau boi de cei cu coarnele mari. S-au dus și furau gite de la boieri, de la români.

Vladimir Beșleagă. Asta se cheamă maroderie. Jafurile pe timp de război se cheamă maroderie...

Andrei Codiță. Și lua boi din România, de cei cu coarne mari, îi ducă la Hotin și-i vindc (un megieș îi duce și le da lor banii). Și când boierul a văzut că rușii îl jefuiesc, s-a dus la legiunea de jandari și s-a jeluit. Și a venit armată, a dat pază mai multă. Și s-au dus aiștia (rușii) acolo... Deamu oile au furat, boii au furat, știau ei acolo o magazie bogată, era tăte celea acolo. Da avea boieru un câne cât o juncă. Ei s-au dus și i-au împușcat boierului cânele...

Alexandra Codiță. Dar ei erau ruși? În ce an? În '16?

Andrei Codiță. Da. Armată rusească. În '17. Încă nu s-o fost stârnit revoluția. Că după aceea au lepădat și s-au dus toți în toate părțile. Și românii pe tăți cei ce-au fost la dâșșii, pe toți i-au dezbrăcat. Le-au dat drumu numai cât pe dâșșii o fost... Și s-au dus și au împușcat cânele... Jandarii păzeau acolo ori cum o fi fost, când i-au luat pe dâșșii pe goană! Atăta noroc au avut că au avut cai buni și au dovedit până la căruță – avc să-i împuște pe tăți... Și mai mult nu s-au mai dus. Au scăpat ei, dar au venit spărieți de acolo! Și mai mult la jefuit nu s-au mai dus.

Vladimir Beșleagă. Ziceai că românii, după ce s-a făcut revoluție în Rusia, i-au trimis pe ruși acasă cu ușurelul? Iar după ruși au venit aici românii?

Andrei Codiță. Nu, n-au venit românii, dar au venit austriicii...

Vladimir Beșleagă. Austriecii, care ocupaseră în secolul XVIII Bucovina, rupând-o de la Moldova...

Andrei Codiță. Au ocupat Besarabia de aici până-n Nistru și Odesa. Și au stat un an de zile austriecii. Da austriecii așa aveau o disciplină și un zacon (lege), că, uite, să ci murit soldatul de foame, și nu mai punč mâna la țivil să ieie. Și ei când au intrat aici, așa de prăpădiți și săraci era, că așa cai răi avc, cai plini de rapân, și numai da: hlap! hlap! Dar înhămat la căruțe, și un austriac mergc de-o parte și unul mergc de-o parte, să nu chice calu gios. Da-n căruță mitraliera, lăzile cu cartușe – vrasăzică, muniție de război... Și au șezut aici un an de zile. Deamu au scăpat, au găsit aici de mâncare. Lor mâncare nu le da, până n-avc, da le da rom, țuică le da, nu știu câte grame de băutură le da în fiecare zi. Și le da numai așa, o fărâamă de pâne... Și le da ceai de cea de-i zicea cacaoa. Un fel de ceai ca când tulbur nu știu ce. Aceea mâncarea. Tare slab îi hrăne pe dâșșii. Aici au găsit mâncare, aici s-au îndreptat... Iaca se face și la dâșșii revoluție.

Alexandra Codiță. În '19.

Andrei Codiță. În '19. Și ei leapădă și fug... Și aici era trenul rusesc cândva. Da pe trenu rusesc nu vine nici o linie – numai ei. Aici la Noua-Suliță făcea și atuncea comerț. Niculai cu dâșșii făcea. Dar trenu numai pân aici. Și austriecii de acolo, de la Odesa ori de pe unde, au încărcat un șalon de zahar. Cu țuhali de zahar. Să-l treacă aici. Dar paravoazele (locomotivele), trenul rusesc era și el venea numai până la Noua-Suliță. Deamu încolo nu merge – că linia mai îngustă. Numai pân la Noua-Suliță. Da mecanicii ciia ruși era. S-au dus pân la Noua-Suliță și au văzut că nu-i nici un capăt nică și au tras șalonul cea aici, în gară la noi, la Măliga... Era oameni de aici de la Măliga, care lucra la calea ferată. Au vagoane plumbuite, dar nu știau ce-i acolo. S-au apucat și au rupt plumbul. Când colo, da acolo țuhali cu zahar. Dacă țuhali cu zahar, hai, băiete, la țuhali! Oameni de la noi și de la Măliga. Care dovedea și era mai tare, trăgea căruța lângă linie și – țuhalii din vagon în căruță! Era țuhali de-o sută de chile și era mai mari, de șapte puduri era. Cum să-l iei? O samă n-ave căruță, n-ave nică. Ce făcea? Își făcea loc și lua un țahal de zahar. Fugea câțiva pași cu dâșșu, boh! gios, giumătate îl turna gios, da giumătate-n spate și fuga acasă! (râde)... Frații iștia a mei, se duce Petrea, tatu Sașei, cu Dumitru care este, cai și căruță aveam. Înhamă caii și se duc și ei. Da deamu acolo așa s-a înmulțit, că deamu cu căruțele, cu caii – tăt ieu. Și au dovedit și ei și au luat șase țuhali de zahar. I-au pus în căruță și au venit cu dâșșii acasă... Dar ei nu numai atăta că au luat zahar, dar erau bairacuri făcute din război. Erau bairacuri, ca un fel de casă și sta armata într-însele. Veneau cu trenu și: unde aveau să șadă? Sub ceru liber să șadă? Ședeau în bairacuri. Da aiștia, noaptea, ai noștri, dacă au văzut

că acolo a rămas fără stăpân, s-au dus și au fărâmat bairacurile. Cu lomurile... Dar bairacurile celea făcute de brus, scânduri bune... Au fărâmat bairacurile. Dar brigadirul, om de la Măliga, care trăia în cazarmă la noi, îi zicea Vania Plop, o știut el ce înșamnă lucrul statului. Lucrul de stat, las' să ardă, tu nu pune mâna acolo! Tu nu te înădă! Da ei s-au apucat... El a șezut – ce să le zică el la atâția din Măliga și din Coșuleni? Nu fărâmați? Or zice: dar ce vrei tu? ce? ce? amuș! Îi dă cu toporul ori cu ce are el în cap. El numai s-a uitat, că el îi știă, numai i-a scris. Numai i-a scris care... Deamu dacă au luat zaharu, au fărâmat bairacurile, deamu austrieii s-au retras, deamu au venit românii.

Vladimir Beșleagă. Dar rușii, soldații ruși, când se retrăgeau, făceau mari omoruri și jafuri...

Andrei Codiță. Da, rușii deamu au lepădat frontul și fiecare pe socoteala lui. Nici nu-l întreba nime: un'te duci, ce faci? S-au dat la boieri aicea. Se ducea la boieri, îi da foc la curte, pe boier îl împușca ori... îi făcea ceva. S-au dus în țara lor, în Rusia s-au dus. Besarabia a rămas fără nici un stăpân aicea. Ministrul Besarabiei de la Chișinău, deamu el știă că acolo merge revoluție, ministrul fuga la români. Se duce la români și spune la români. Se duce la București, acolo. La București, pe vremea aceea, era Carol împărat (guvernul român se afla la Iași, Bucureștiul ocupat de germani, iar rege era Ferdinand – V. B.). Și le spune la români: veniți și ocupați Besarabia, că Besarabia a rămas fără stăpân. A rămas fără nici un stăpân. Românii trah! tararah! vin românii... Aicia a noștri... Care n-a făcut armata? Când au venit de la front, apoi aici, la gară, ședeau trei stive de arme puse așa, ca cum de lemne! Numai cel ce n-a vrut, numai acela n-a avut armă. Tăta lumea! Și iașcicuri de cartușe. Iașcicuri de cartușe era. Așa, ladă de țăncovăi bleașcă (tablă zincată), 360 de cartușe. Puteai să-l dai să șadă zece ani în apă, îl scoteai și împușca, așa era făcut special. Și au luat puști. Dar aici, cum era de la Nicolai, era staroste și soțchi pe sat, ca cum primari și secretari. Și zic ei: măi, puneți mâna pe arme... Și oamenii sar din sat, țivili și cu puștile și când îi văd pe români, împușcă. Da ce poți să faci? Cine are să-ți deie ție comandă? Cine are să te obsepească (aprovizioneze)? Aceia cum sânt ei...

Vladimir Beșleagă. Este, totuși, o armată regulată.

Andrei Codiță. ...armată regulată, da aiștia, fiecare pe socoteala lui, cum s-au gătit cartușele, el fugă. Și au venit ei pân aicea-ia și au început a împușca pe aceia. Colonelul cu binoclul i-a văzut, polcovnicul românesc i-a văzut că-s țivili. S-a dus și a așezat tunurile. A văzut de unde împușcau ei, și când a trântit câteva ghiulele, acia au lepădat și au fugit. Au fugit la deal. Dacă au fugit la deal, aha! voi săriți așa?! Când au ajuns în Stălinești în sat, aici, au ajuns la prima casă, a dat pricaz colonelului, unde a să ajungeți, împușcați, dați foc la sat, ucideți, ardeți tot. Pe bolșovici, pe toți!..

Alexandra Codiță. Iată de ce, când v-ați dus voi la armată (în armata română), vă numeau pe voi bolșovici? Iaca de unde?

Andrei Codiță. Și zice: bolșovici! Și ajunge aicia prima casă, în Stălinești, omul neginovat nica, el nici n-a luat parte. Se duc românii, îl prind, îl scot dinaintea ușii, țac! și-l împușcă. Aceea casă era în margine, prima casă, deamu cu gându să-i deie foc... Când au văzut că românii... Dar românii ține la pochi, știi, ei ține la pochi, ei era cu credință. Când au auzit degrabă că vrea să-i deie foc la sat, a ieșit popa din Stălinești, era un popă bătrân, a ieșit, s-a pus în genunchi înaintea colonelului: "Nu dați foc la sat. Ce-o făcut, or plăti oamenii, dar nu dați... Sânt ginoveți, dar sânt și neginoveți. Nu-s tăți ginoveți"... Și popa cela s-a dus la o samă de gospodari, pe care el îi știe mai buni gospodari și a spus: "Dați! (Atunci era gălbănași). Dați, că ne dă foc, ne arde satul amuș. Pune tunurile și se duce satu-n aer!". Și au sărit oamenii și au dat acolo, s-au dus la polcovnicul cela și au scăpat... A trecut al doilea sat, s-a dus acolo, a ars, a ucis, nime n-a cătat, a făcut acolo nevoie. Deamu unde au intrat românii, aiștia fugeau... Amu aicia ce au sărit contra lor, să împuște, deamu ei au fugit și au trecut Nistru. Au fugit piște Nistru! Deamu să vie acasă, nu poate veni. Au venit în sat și s-au așezat. Da românii bătc, ferească Dumnezeu Sfântul! Și au pus șef de post. Aici la Măliga. Amu să vie ei acasă, nu pot veni. Ce să facă ei? Fugari, poate două-trei luni de zile. Deamu aiști de acasă, după ce s-au așezat, cu bani ceva, să se alătoreze, să le deie pace... Și când îi chema la post acolo și când îi bătc! Și avc beci, și după ce-i bătc, îi uda cu apă, și-i da în beci, și-i închidă în beci. După ce-i scote din beci, iară-i bătc, și iară-n beci... Ferească Dumnezeu Sfântul ce greutate a fost în vremea ceea...

Vladimir Beșleagă. Da, spuneai de zahărul acela din vagoane, de barăcile fărâmate...

Andrei Codiță. Amu, cum îți spuneam, dacă au venit românii, se duc și-l apucă

pe brigadirul de la gară: "Cine a fărâmat bairacurile?" Acela: "Iaca aiștia oameni". Că el i-a însemnat. Îi cheamă la post. Au lepădat casa și au fugit, pe lume au fugit. Pe Ionică a lui Sinică acela l-au ucis românii de a intrat în pomânt... Iar la unu s-au dus și i-au găsit o jumătate de țuhal de zahar, el n-a luat mult, i l-au pus în spate și-l purta cu țuhalu prin sat...

Vladimir Beșleagă. Bună metodă pentru a vindeca de tălhărășug! Îl purta pe hot și-l mai pune să strige în gura mare: "Cine ca mine are să facă, ca mine să pățească!".

Andrei Codiță. Noi am auzit ce se face acolo, pune caii la căruță, pune țuhali de zahar în căruță. Și aveam un neam la Polvancicauți, dinspre Costiceni încolo, Grigore Stoiceanu, un văr. El sărac, prăpădit de sărac... Unde să-l ducem? Hai la dânsu să-l ducem. "Măi Grigore, îi avc și tu și noi"... El pune țuhali de zahar în niște popuri de strujeni... Amu, aici, s-a aciuat treaba. La un timp se duce Petrea, tatu Sașei, la acela... Da încă n-ajunge acolo, da un om megieș cu dânsu: "Măi Petrea, un'te duci?" – "Mă duc la Grigore". Da acela știe și râde: "Măi Petrea, tu te duci după zahar. Văru ista Grigore, zice, zaharu tău: o mârș"... Da atunci a fost secetă, a fost slabă pânea. Da un citiric de zahar și-i da un citiric de grâu, oamenii (râde). O schimbă zaharu. Amu când se duce Petrea la dânsu, da el era gângăit: "Măi Petrea, știi ce? Îmîi... miii l-o furat"... N-o luat nici o mână – prăpădit!... Și pe acei oameni, care au furat, i-au bătut de i-au nenorocit. Venea la om cu căruțele, trăgea la om și-i lua stogul cu orz, cu ovăs ce avc acolo și ducea la gară... Și așa am pățit noi cu românii... Da nici nu-ți pot spune câte PREFACERII AU FOST PE LOCUL ISTA... Și aici au fost românii, pe locurile iesește cât vezi, 22 de ai au fost românii... În '40 au venit rușii. I-au alungat pe români. În '41 s-a stârnit războiul. Vin românii înapoi. Cu germanii, cu nemții. Vin aice. Hur-hur-hur, patru ai de zile, hur-hur-hur război!.. Fug românii, vin înapoi aiștia...

Vladimir Beșleagă. Bădică Andrei, dar când te-ai ridicat mare și te-ai făcut flăcău și te-ai dus la armată, cum a fost cu armata? Armata dintâi... Înainte de a te însura ori după ce te-ai însurat?

Andrei Codiță. M-am dus și am făcut armata, am venit acasă și după vreo doi ai m-am însurat. La român te lua de 21 de ai. Doi ai făcși armata. Vrasăzică, grănicerii și marinarii făcși trii ai, da iastalantă armată făceau doi ai de zile. Armata la români am făcut așa. La armată trebuie să te porți! Acei leneși care nu vra să asculte, îi bătc. Da eu dacă țâșnem pe numărât... Pe numărât!.. El ședea și era planton, trii schimburi pe noapte. Și dimineața sergentul acela, care era în vremea ceea, spunea plantonului din schimbul trii să-l scoale pe dânsu cu cincisprezece minute înainte de a scula trupa. Da eu dormeam așa, cum iepurele doarme. Când mergea el, dar cazarma ceea era lungă, ca-n gardul lui Filea de lungă, când el se duc încolo, eu deamu știam că peste giumătate de minut el strigă și pe numărât trebuie să te îmbrăci. Da la dânsii era așa: la dânsii are cimaidan, da pe vremea ceea zicea: cufăr. Așa un sunduc – fiecare soldat avea un cufăr. Acolo țineai ce-aveai tu: castron... Și deasupra puse straiela, sara le puneai acolo, bocancii – atât îți puneai pe cufărul cela a tău. El când se ducea încolo, da eu ridicam pătura și trăgeam pantalonii... Ferească Dumnezeu Sfântu să te ci prins el pe tine că tu... tu ieși pantalonii pe tine! Da de ce-i luam înainte de vreme? Când striga: drepti! pantalonii erau pe mine și eu dovedeam să mă încălț. Da aceal ce se scula mai greu, pân trăgea aceia... Da el striga pe numărătoare... Da el striga așa. Când striga o dată: "Drepti!" se răsuna cazarma. Ei fosa-fosa-fosa! nici în ceri nici în pământ acolo". Una! Una și un sfer! Două! Două și un sfer! Trii! Trii și un sfer!"... Da aici nu se știe nici în ceri nici în pământ. Cât de repede lucrează. Da alții se scoală greu. Nu pot – numai deaghe s-o sculat!... "Trii și un sfer! Patru! Patru și un sfer!" Și când a zis: "Cinci! Drepti!" – cum te-ai găsit. Cum te-ai găsit! Un chicior încălțat, desculț – cum te-ai găsit. Da eu dacă m-am silit înainte și am fost aceea, vrasăzică, ce trebuia să faci? Pantalonii pe tine, încălțat cu bocancii, moletierele strânse și bucata de sopon și prosopu pus pe umăr și-n stroi te duce la spălat – la lavabou, așa-i zicea. La depo... Da care ședea cu un chicior încălțat și cu unu desculț la pat, el când a zis: drepti! nu se mișcă nici unu. El cu centura, da tu dezbrăcat, numa-n cămașă, el din fund, din cela capăt, de acolo, și care cum îl găsea, cu curaua și – dă-i! și dă-i! Și-i strângea ca pe oi la ușă... Da eu, dacă-s gata, eu deamu șed, cu mine nu-i nică. Și-i scotea așa la spălat. Și după ce te spălai, te aducea înapoi, deamu te îmbrăcai, luai vestonu pe tine și te slobozeai jos. Îți da oleacă de ceai acolo, pâne nici o farmă nică... Luai arma de la rastel și gios pus în front acolo și așteptai pân vine ordinu. Te lua la câmpu de instrucție. Și pân deamiază te făceau așa-ia. Cu două gături de ceai, cu două gături... Și așa am pățit cu românii. Și am fost un raz, cât am fost acolo...

Alexandra Codiță. Dar ai fost ordonanță la un ofițer, bădică Andrei?

Andrei Codiță. Da, pe urmă m-am dus la un ofițer. El avea dreptul la un soldat. El era, cum se spune, mlăcii leitenant (sublocotenent – V. B.). La români era mlăcii leitenant, leitenant, da starșii leitenant nu era. Leitenant, căpitan, maior. Deamu maioru, în sus mai departe în sus la polcovic deamu, avea dreptul la doi soldați, să fie. Acasă îi ținea. Acasă. Da acela a meu, vrasăzică, mlăcii leitenant flecău. Și el era basarabean, din Tighina era. El flecău, nică n-avea. Și m-am dus cu dânsu la București... Și el la școală acolo. Acolo el a înăimit casă în oraș. Eu ședeam la al doilea etaj, da el ședea la etaj gios. Eu eram cu hrana. Vrasăzică, îmi da bani... Eu primeam șese sute de lei. Da el primea opt mii de franci. Opt mii de lei. Mie șese sute și-mi rămânea, lui opt mii nu-i ajungea, nici n-avea ce să mănânce. Și când primă ei banii ceia, apoi el avea gin de-acela cu chele, prins, cum ți-am spus... Da-n România băutură buuună! Ei, ginu așa ca mierea de bun! Și-mi scria o țidulă, și mergeam la cutare restaurant... Acolo, afară, dar lui nu-i da de acela, da mergea în beci. Rând de butoaie de-o parte... Da butoaiele celea cred că acolo le-a făcut, butoaie cât întindeai mâna, câteva toane de gin într-însu... Un rând de butoaie de asta parte. Și mergeai așa, un interval printre dânselle, și tăte cu căldărușă la cepu cela să nu cure, chica într-însele. Și mergeai acolo și-mi da un ulcior mare de gin, ulcior de sticlă, de-acelea. Și apoi veneam și aduceam ginu ceala și-mi făcea o crisoare... La români se spune: la coșterie, unde se fac torturile, unde se fac dulcețurile iesește tăte. Și mă duceam la coșteria aceea și acolo scria câte kilograme să-i deie și ce să-i deie. Dam acolo la acelea care lucra acolo, la prodavețele acelea, și acelea puneau în hârtie și le aduceam. Amu ei petrec, făcea bal. Și într-o săptămână ceva, banii i-a gătit! Da el fuma. Și era două feluri de țigări. Zicea: INTIME MS și CARPAȚI. Acelea, Carpați, cu muștucu galbăn. Acelea nu știu cât era, da INTIMELE MS – un leu țigara! Ca cum ai spune: o rublă țigara. Asta-i mare... scump! Și avea scumieră... Acolo la București așa era. O magazie până la 12 noaptea vindc. Îți trebuie ceva, până la 12 vindc. A venit 12, aceea s-a închis, alta s-a deschis. Acolo și zi și noapte deschis... A gătit țigările la 12 noaptea, era biton (buton), de unde ședea el, din cameră, la mine acolo sus: turr! Gata, eu știu: deamu mă cheamă pe mine acolo la dânsu. "Du-te-n oraș și-mi adă țigări". La ora 12, la ora 1, du-te și-i adă țigări. Când dorme el, nu știu când dorme el! Țigări, țigări să-i aduc! Da parale n-are, n-are pe ce să cumpere țigări! (râde).

Vladimir Beșleagă. Împrumuta de la mata?

Andrei Codiță. Zice: "Du-te și-mi adă țigări, da parale n-am. Pune de-a tale". Dar așa, pe cinstă. Când a primit leafa, întâi cu mine s-a socotit. Și mă duceam și-i aduceam lui acelea... Atunci, în vremea aceea, eu n-aveam ceas, că ceasurile la români scumpe, da el avea ceas. Și el îmbla pe unde îmbla și trebuia să-l scol la ora șapte, să se ducă la școală. Da așa disciplină și frică! Cum iepurele sare, așa el sărea. Da el așa era trudit! Era om cuminte – om învățat. De ce nu zicea el așa: "Să mă scoli la ora șapte fără zece?". În zece minute să se îmbrace, să se încălze. Da-mi spunea mie să mă duc să-l scol la ora șapte fără un sfert. Acela serviciul meu era. Camera avea un crivat, avea cibote... Cibotele lui așa eu le făceam, când mergeai în urma lui, ca-n oglindă te vedeai! Așa lustruite cibotele. Îmbrăcat frumos – veston... Bunghii iștia, la români se zicea "amur", ca să strălucească. Este amu de aceea? Nu vād amu... Și era, avea cât întra bumbul cela, ca să nu se murdărească haina, puneai așa, dai cu "amur" de acela și strălucea...

Vladimir Beșleagă. Da, este la armată treaba asta, dai cu un fel de pastă ori cu praf de cretă, cu peria...

Andrei Codiță. Cibotele făcute, pantalonii perieți și puși acolo, vestonul pus. Și când ș-o împlinit șapte fără un sfert, eu îs cu ceasu la ușă. Mă duc, da el doaaarme mort! În cămeșă de-acelea, lungă așa ca la femei. De cu sară pus – că nu era crant (robinet) – un ulcior de cristal cu care se spăla. Eu de cu zi puneam acelea. Și un polotent (psosop) frumos era pus acolo, cu care se ștergea el... "Domnu sublocotenent, îi șapte fără un sfert!" Da el numa deschidea ochii: "Mai lasă-mă cinci minute" (râde). Cinci minute să-l lăs. Eu pășesc un pas înapoi, mă dau lângă ușă și șed. Îl lăs cinci minute. Da de ce? L-am trezit și el înapoi a adormit. Iar să-l scol. Ca o pedeapsă!

Voicea soției sale, Gafinea: Măcar atâta pedeapsă să ai! (râde)

Andrei Codiță. Și când mă duceam și-i spunea: "Domnu sublocotenent, îi șapte fără zece!", când sărea odată din pat! Avea, le zicea ciorapi. Aș! colțunii și pantalonii (pantaloni ofițerești), boas! chicioru-n cibote și cu cămeșă cea mare – aș! la spălat acolo! Eu îi turnam și se spăla – asta pe numărătoare, cum la soldați... Aici s-a spălat... Uneori

sara îmi da și-i cumpăram un corn, îi zice corn, o bulcuță adusă, ca o jumătate de covrig, ea tăietă în două și vîrătă o bucată de cârnaț într-însa. Vrasăzică zacuscă era. Câte o dată îi luam, da câte o dată nică... O luat vestonul pe dânsu, avea un dulap mare cu oglindă, și avea o cutie de pudră, tucma așa de mare, și o buretă de aceea acolo... Și s-a îmbrăcat cu vestonu, s-a încheiet tot aice, saghia la șold (cu saghie îmbla pe vremea aceea), deschidea dulapu și cu pudra ceea se parfuma... Saghia la șold și – țoști! Aiaastă treabă a durat în zece minute. Și se ducea acolo, cum se duce iepurele! Acolo era, la școala aceea, colonelu, generalu care-i învăța. Școala de ofițeri. Pe jos se ducea, că nu era departe, așa ca la cazarmă la noi. Așa frică, se temea! Că dacă întârzia acolo, numa acela îl întreba: "Ce, domnule sublocotenent, ast' noapte ai fost la mândre?". Disciplină acolo, armată!

Vladimir Beșleagă. Nu-l bătea?

Andrei Codiță. De ce trebuia să-l bată? Lui îi făcea altă pedeapsă. Ce, el n-avea ce-i face altă pedeapsă lui? He-hee!.. Și eu cu armata, cu românii n-am dus-o rău... Da deamu aici, la instrucție, deamu aicea rău. Românii te bat de te coșesc. La dânsii era un obicei așa: "Măi, zice, du-te și adă o cană de apă". Sergenții, căprarii te trimetea. Ai sărit tu – el vede. Tace, nu zice nică. Dacă eu am sărit: "Eu mă duc!" – "Pun-te gios". Și iar: "Care aduce, măi, o cană de apă?". Îți zice: "Ian dă-te tu la o parte. Drepti! Fuga marș!". Ei fug tăți. "Culcați! Drepti! Culcați!" Peste o mică de ceas iese fum dintr-înșii (râde)... Azi așa, mâne așa, eu știu aiaastă disciplină... Amu acolo erau ofițeri cu termen redus: învățători, de aiștia... Ei făceau armată... TETERIȘTI, așa le zice: TETERIȘTI (trupe cu termen redus)... Acela tot om învățat. El vedea că eu sar hojma și el cu mine era mulțumit, n-avea de-a face cu mine. Amu el îmi zice mie așa, într-o sară: "Codiță, ian să-mi ștergi tu mie bocancii"... Să-i șterg bocancii. Iau eu bocancii ceia a lui, i-am curățit, aveam cremă, i-am pus... Pantalonii mai strochiți, i-am frecat pantalonii ceia. El când s-a sculat dimineată, bocancii bine făcuți. Hai! bine. Amu trece altă zi, le spune el la sergent, la căprari: "Lu soldatu Codiță voi să nu-i faceți nică. El îi pe răspunderea mea". Eu îi făceam bocancii, eu îi periam straietele, la instrucție mergeam, dar ei să mă bată așa, nu mă băteau... Și așa, după aceea m-am dus la ofițerul cela, și acolo bine am trăit până la liberare, când am venit acasă. Da deamu la ruși, ți-am povestit la ruși, deamu și aici m-au luat. Aici cum? Aici tot nu rău, dar ginovat eu, că eu am fugit. Pot spune că la front eu de bună voie m-am dus...

Vladimir Beșleagă. Despre vremea asta o să vorbim mai pe urmă, iar acum te rog să-mi povestești, bădică Andrei, despre părinții matala, despre frați câți erați, și despre cum v-ați făcut casă aici, pe locul acesta. Despre casa veche, casa nouă...

Andrei Codiță. Să-ți spun așa. Noi acolo, devala, de la a meu tată când am făcut, noi am fost patru băieți. Nici unu mort, tăți am trăit și pînă și bătrâni sântem.

Galea, nora. Cel mai mare a murit...

Andrei Codiță. A murit. Petrea casă și-a făcut. Dumitru casă și-a făcut. Acela Vasile care-i la spital acolo, el, carevasăzică, s-a măritat. A luat fată cu casă. Eu am rămas acolo, în casă... Acolo venea Puhoiul. Nu ți-au arătat unde-a fost grădina mea? Luuungă! Acolo a fost gospodărie veche, vreo trii șuri, casa cea veche... Și am mai cumpărat o grădină de la un om. Hrițcu îi zicea... Am cărat pământ și am făcut o casă lungă de doisprezece metri! Acolo, cât am trăit, puhoaietele au fost la casa cea veche până la prag, mai sus n-au fost. Da eu m-am gândit așa: dacă eu fac casă nouă și o năsichesc, îți spun că am cărat pământ, niciodată n-are să vie Puhoiul. Am cumpărat furci din România groase, așa, și pari așa, ca de oiști. Casa păruită toată, cu lut făcută, bună...

Vladimir Beșleagă. Ce lemn puneai acolo?

Andrei Codiță. Stejar. Furci de stejar. Tăte așa, ca chicioru de groase. În sus podită, astă podeală de aici îi de la ceea casă. Scândurile de sub streșină de la aceea casă. Am făcut casa. În '40 am intrat într-însa. Și-n '41 vine Puhoiul... În '41 se stărnește războiu și vine războiu. Ce războiu s-o stărnit, da ce vine un Puhoiu de mare! Aveam vaca și ghițalu și doi porci, râte, găini aveam acolo... Și când ne-am trezit, vaca am scos-o, da cu porcii ne-a prins acolo... Și s-a stărnit războiu. Da noi... casa ni-i de margine. Întai casă a me-ii! Vin plunghi din România prin săgeată: trasc! trasc! trasc! trasc! Noi acolo în grajd unde era vaca și o scot, când a rărit olecuță, o scot și o duc după casă, la megieș în grădină. Doamne ferește, a chica un proiectil piște casă, apoi a ucide vaca. Da eu știu că plunghii de mitralier, de iștia n-ar să treacă prin casă, să se ducă să-mi ucidă vaca. Am dus vaca. Deamu să nu se aprindă casa, că bate de acolo. Ne duceam în grajd unde era vaca... Unde să ne ducem, că s-a aprinde și-a arde casa? Deamu să nu ardă hainele. Luăm noi lada cu straietele, noastre, cu lăicerele, straiete mai bune și

ne ducem și săpăm în grajd la vacă și punem lada într-o groapă acolo și o acoperim: punem niște țolinci, dă țărână piști dânsa. Dacă arde casa, hainele n-ar să ardă... Și vin plunghi, împușcă, pân s-o trecut. S-au aciuat aceia. Hop! se stârnește, vine Puhoiu! Și dacă vine Puhoiu, crește și ne încongiură casa. Vaca am dat-o, am dat-o în grajd, că vaca era a făta. Da aveam cal. Calul nu l-am dat în grajd, dar l-am scos la un megieș. Da la megieș era două iepe și iepele avc mănzișori. Și un om o juncă. Ceilalți au fugit, da pe noi ne-au prins acolo. Și l-am scos, calu. Da era o casă în margine, că zice că nici o dată n-a fost Puhoiu acolo, la casa aceea. La Gașița lui Trifan. Tot am dus calul, oamenii aceia, gitele și iepele și a venit Puhoiu și acolo. A încongiurat casa și la caii ceia nu le-a fost nică, da mănzișorii ceia au șezut în apă, pân la genunchi în apă și mănzișii au pierit. Giunca și caii, cei trei cai, nu le-a fost nică... Da la noi în casă, cât că am pus năschitură, pomânt și am pus și o scândură așa, dacă s-a muiet năschitura și a ieșit apă prin fața casei. Și deamu groapa aceea ce-a fost lada – da lada deamu noi am fost scos-o de acolo, deamu izvora apă pe unde am săpat. Și tot ședeam cu căușu: aici izvora apa, da noi cu căușu peste prag. Unu ședeam și tot da apa afară. Și s-a înmuiet năschitura ceea, și după ce Puhoiu s-a retras, au plesnit păreții, o fereastră s-a lăsat încoace, o ușă s-a lăsat încoace... Casă nouă – prăpădită! Tăa a plesnit...

Vladimir Beșleagă. Asta când a venit Puhoiul prima dată?

Andrei Codiță. Da, în '41. Da deamu când a venit a doua oară, în '55, ea era plesnită. Deamu atunci era calhoz, când a venit. Și deamu atunci m-a prins cu porcii. Ne-a încongiurat tot împrejur. Și aveam o cuhne. Aveam o babă acolo, lelea Palaghia. Da eu ud tăa, și am adormit în cuhnea ceea. Aveam o măsuță așa, mățățăcă. În cuhne, unde făceam mâncare. Da apa era încă departe. Și când mă tezesc, da masa în cuhne plutește. O năbușit toată apa! Rățile înoată în șură. Când mă cobor de pe cuptor, tăa în apă. Pe dinaintea ușii tăa în apă. Șezi în apă! Și acela, prisidateli calhoza, vine și spune, zice: "Am primit pricaz că încă vine de-un metru". Încă vine apă de-un metru! Și a venit cu un poron (pod plutitor) și am pus porcii în poron. Cum să duci tu porcii? Unu avea o sută de chile, unu avea vo optzeci de chile – sare în apă, se duce și se îneacă acolo! Cei de pe deal de acolo, ei ședeau și veneau la pârău, să se uite și să rădă, da eu, mă-mă-mă prăpădeam. Și am scos porcii, i-am dus la cumnatu Vania porcii... Și am zis așa: să-mi deie mie un loc de casă, numai cât a ci casa, numai să scap, că așa m-a mănâncat Puhoiu! Să scap de apă! Și hai-hai-hai! Deamu ți-am spus că am făcut casă aici... Aici tăa era schini. Să-i ci spus la unu, avea să rădă.

Vladimir Beșleagă. Deamu era în '56.

Andrei Codiță. În '56. Da aici era pământ arabil.

Alexandra Codiță. Și vie aici a fost.

Andrei Codiță. Și vie, da. Amu deamu de Puhoi nu mă tem. Eu ce-am tras, am tras așa, da deamu măcar băieții să n-aibă grijă... Ferească-te Dumnezeu Sfântu să te mănânce apa! Uite, lucrează zăce ai de zile, zăce ai lucrează, și a venit, în două trii ceasuri ți-a stricat, îți strică tăa apa. Îți moaie, îți crapă, îți strică casa, mai în scurt îți face nevoie.

Vladimir Beșleagă. Acuma te-aș ruga, bădică Andrei, să povestești întâmplarea aceea cu iapa, pe care mi-ai spus-o când mergeam cu mașina spre Cernăuți, că tare frumoasă mai era! Cum a trecut ea de la unu la altu...

Andrei Codiță. Când fugă/ se retrăgă nemții, cu nemții se duceau mulți vlasovți. Știi cine erau? Aștia erau ruși, trecuți de partea nemților. Și pe unde treceau, ce găseau, tot luau, fărâmau și tăiau. Amu vine vlasovții aceia, vine o căruță cu cai. Și-mi spun mie să dau mâncare la cai. Eu aveam o șură mare, că putea să între și mașina într-însa. Am dat caii ceia că ploua, zloată era. Am dat caii ceia acolo, am luat ieslele de la oi... Da un băietan, băietan rus, îmbrăcat în șinel (manta) – cât avea băietanu cela? așa ca Vadic (nepotu). Rus era, da se ducea cu nemții... Da aveam vreo opt-nouă oițe, cât aveam. Iau ieslele de la oi, că oile or mânca de gios. Da băietanu cela zice: "Ghiaghia, eti vași ovță?". Zic: "Moi". "Ghiaghia, vâ znaite, rubaite ih". Zice: taie oile! Da de ce să tai oile, că ele fată primăvara? Zice: "Prideot russchi, fsio budet rezatii". El îmi spune: ar să vie rușii și ar să ți le taie pe toate! Nu mă uit la ceea... Vine unu din vlasovții ceia și cu un neamț. Vine în casă. Da ei veneau așa: veneau să te împuște! Să te mănânce! Da eu am prins haru. Tare bună vacă aveam în vremea ceea – o căldare de lapte da. Pâne aveam. Vrasăzică, de la români pâne. Moară este, pâne ticluită. Așa, cum și azi pâne avem. Și eu știam că ei veneau flămânzi. Și dacă veneau, era mama mea bătrână, ceaunu mare plin cu lapte cert. Și eu deamu știu ce vra el – el vra să mănânce! Da ei câți veneau? Doi, trei, patru veneau. O hreancă și o cană de lapte acolo. Da ei se temă să mănânce. Da eu ședeam pază. Tăiem o bucățică de pâne și mănâcam eu și-i dam

lui o cană de lapte. Și când îi dam lui o cană de lapte și o hreancă de pâine albă, el așa flămând și o mănca, apu când venea – să mă împuște, da când ieșea, apu cu amândouă mâinile îmi strângea mâna și grăia el în limba lui. Aiștia rusește, că eu știam de la școala celaltă, că eu am îmblat la rusu celalant la școală. Eu știam ce spune rusu, da neamtu de unde să știu? Și el mântăme și ieșea și se ducea... Amu după ce-au mâncat pânea și laptele, iau ei pușca și se duc devala la pârau și: trosc! trosc! acolo. Era găini, de la megieș, și împușcă o găină. Numa ce văd că vine cu o găină (râde). De la Anton Târsână. Vine cu găina ceea și spune să le-o cearbă. Vlasovtu spune, rusește spune. Mama mea ie și-o curăță găina ceea. Da cum au împușcat-o ei, că au împușcat-o prin cere. Și dacă au spart cerea, carnea s-a amărât. S-a făcut verde. Mama a curățit-o, o pârlit-o așa cum trebu, o pus-o la foc, cerbe. A făcut o oală de zamă. A cert-o bine, dacă-i amară! Îi amară, și ea se teme. A zice că vrei să-i otrăgești! El te împușcă! O cert, nu, deamu hai ei să mănânce. Da eu spun: "Noi mâncăm". Și eu mănânc, și mama mănâncă. Da le spunem că de ce-i pricina. Da acela știe, neamtu și știe ciom dela (ce-i treaba). Și grăiesc ei, vlasovtu înțelege nemțește, și s-apucă și mănâncă și ei. Amu dacă au înțeles ciom dela, spun: "Nicio! Nicio!". Pune găina ceea, și pune giumătate de ceaunaș de giuneră cu untură, și o oală cu lapte și o pâine maaaare de aiestea acolo, pun pe masă. Și mănâncă găina ceea tătă, și mănâncă untura, cu lingura mănâncă, și mănâncă pânea tătă, și oala cu lapte... Noi am zis așa: carnea au mâncat-o, carne de găină, laptele au mâncat, da o giumătate de ceaunaș, dar ceaunașu mare, de untură! putea să-l rupă la inimă, să țâșnească dintr-însu țâgil! (râde) Aceea grăsimel! S-au culcat și au dormit... După ce au mâncat și au dormit, se scoală, scoate de la veston o cârtică, așa un pachet și arată ce făceau ei la partizani și ce le făceau partizanii lor. Neamtu – nu, da vlasovtu. Vlasovtu cu baineta arăta, cum să-i taie pe partizani. Baineta la dânsu-n mână și el după masă și arăta fotografia. Femei, fete era acolo, băieți era și el arăta cum el i-a tăiet ori ce făcea. Vlasovtu arăta, da noi morți în casă. Noi morți, de ce făcea el cu bainetu cela. Și uite, rus era, rus... Așa am pățit noi.

Da deamu de aiștia, care ne-au luat iapa. Apu uncheșu cela ce-a fugit în România avea vie. Nașu Petrea. Da la noi la șleau un om sărac era, un om rău era. El toată ziua ședea așa, cu mâinile (arată). Axinte. Și deamu când au venit "aiștia" în '44 la noi, apoi ei nu întreba nică, numa întreba: rachiu, miód (miere), vin – băutură! Ei îl întreabă: "Ghedușca, de mâ naidiom vinu?". Da el spune: "Duceți-vă la Petrea Codiță".

Alexandra Codiță. Aista era nașu Petrea, nu tata.

Andrei Codiță. Nu, nu, uncheșu, fratele tatei... Și pe drum acolo le-au spus: "Duceți-vă la Petrea Codiță". Petrea Codiță a fugit în România, da ginu și miódul îi la frate-său, la Constantin Codiță"... La mine.

Alexandra Codiță. Dar era, într-adevăr?

Andrei Codiță. De unde? Unde-am văzut eu?... Amu ei dacă au fugit în România, s-au gândit că or ședea așa, o săptămână, două și... Și avea cuptor, și sub cuptor avea deșert. Au vârat oalele cu untură, le-au vârat în borta ceea acolo, și au pus aici-ia cărămidă și au uns, au dat cu var și au făcut alb. Să-ți deie ție în gând că-i acolo? Amu s-au gândit – când or veni să găsească... Și le spune omu cela: duceți-vă. Și ei de ici, de la șleau, au întrebat din om în om, din om în om pân ne-au găsit pe noi. Au venit... Dar cât au fugit nemții cu vlasovți, acolo era un megieș, și tare bună iapă am avut. Frumoasă iapă am avut! Da lonaș acela, când se zărea de ziuă, lua a lui iapă și iapa mea și fugea la Prut, în luncă. Se ascundea să nu ni le ieie "ei". Da deamu dacă s-au retras vlasovți cu nemții, deamu nu, deamu vin rușii. Au venit rușii, au venit rușii... Nu ne dă nouă în gând că de-aiestea ar să cie! Și vin ei, vin după gin și după rachiu! Și n-au venit pe drum pe aici, da au venit prin sat. Pe la Pricochi Covali, pe acolo. "Unde șede Constantin Codiță?" – "Iacă-tă-l devala, în casa ceea". Și ei au venit prin grădină. Unu călare și unu pe gios.

Vladimir Beșleagă. Erau armată ori erau partizani?

Andrei Codiță. Armată. Dar nu, că ei erau... Unu cu o cufaică, cu valenci (pâslari), cu un bocanc încălțat – cum s-a găsit acolo... Și vine prin grădină și dă pe poartă, că era o poartă pimprejiur... Da la mine era un câne, un câne curat TIHR. Mare, ședea legat la oi. Și aveam pătărci. Pătărci, știi ce-i aceea? Fac: țrrrr! sboară!

Vladimir Beșleagă. Pichere le mai zice...

Andrei Codiță. Dacă să ai pătărci, apu nu trebuie câne, așa ele știu când vine om străin. Și au venit acia, au dat la poartă. "Tut juveot Constantin Codiță?" Ce-am să spun? Zic: "Tut juveot". Da nu pe mine, da pe tata, vrasăzică, pe Constantin Codiță. "Otcroi dveri!" Da el cu calu, cu cheptu calului în poartă. Eu mă duc și ieu clenciu, deschid

poarta. Se coboară unu de pe cal, dă căpăstru la celălalt, acela ce-i pe gios se duce întins la grajd. Da iapa șede-n grajd, o iapă ca o floare! Când vede iapa, tucma râde: ooo! Deamu el are cal! Are cal! "Vot haroși cobâla!" (piști patru zile a fătat iapa, acolo, la cellalt om, unde au dus-o ei). Și spune să dau de mâncat la cal și-mi spune mie: "Daite nam vinu i miod". Da eu spun că: "U nas niet! Otcuda mâ imeem?" – "A nam staric gavaril vinu u tot cotorâi pošol u Romania u vas". Da eu nici nu l-am văzut ginu lui! Eu spun: "Vin u menea netu, miod netu, cușati mogu dati"... Ce-i încoace, ce-ncolț. "Mergi în casă!" Merge-n casă. Îi spun la mamă să le facă de mâncare. Mâncare aveam: tot așa, pâne albă, jumeră acolo. Le dăm lapte, mănâncă ei. Dar nu le iese lor, că ei vrau să beie! da de băut n-aveam. Amu în timpul acela cât ședeau ei la masă, eu puteam să ieu iapa de acolo și – pe părau, că era o poartă devale, puteam să fug cu iapa, da mă temeam că i-a împușca pe aiștia! Deamu au mâncat ei cum au mâncat. Deamu vrau tiutiun! Da atunci, cu războiul, tiutiun nu era nicăieri. Îmi spun mie să le aduc lor țigări. Mă duc eu la Sâniion a lui Petrea și la Andrii a lui Pricochi, că era acolo doi oameni și oamenii ceia fumau. Poate-or avea țigări. Mă duc la dâșzii: "Bade Sâniion, poate ai neata vo țigară că, uite, au venit aciia și mă scot din casă, vrau țigări". Amu cât șed eu acolo, mă duc la celalt, aud, da ei au deschis ușa, din casă, după ce au mâncat și s-au săturat, au deschis ușile amândouă și cu automata din casă împușcă... Da eu zic: gata, îi împușcă pe cei din casă! Deamu eu mă tem a veni acasă! Mă duc la oamenii ceia: "Hai, mă rog, și-i vedea ce-au făcut ei de-au împușcat"... Că și ei au auzit că au împușcat. Când ne ducem, da ei șed și așteaptă țigări. Aiștia gii, nu i-au împușcat. Și eu știam rusește, da aceia, megieșii, știau mai bine, că au fost cu războiu. Prinde a spune moșneagu cela, Andrii: "Nu-i, noi v-am da, da nu-i"... Au ieșit ei cum au ieșit și ași! se duce-n grajd să ieie iapa. Da iapa avea căpăstru bun. Eu când am văzut așa, – îmi da mie în gând cât au șezut ei acolo, am îmblat pe afară și, zic, dacă i-oi lua căpăstru, poate a scăpa, – am legat-o de gât. El s-a dus în grajd și a dezlegat iapa, da iapă – nu șagă!

Alexandra Codiță. El era neamț?

Andrei Codiță. Nu, rus.

Alexandra Codiță. Aaa, eliberatorii?!

Andrei Codiță. Au luat iapa și nu poți să-i zici nică, îi timp de război. A luat iapa, iese și se duce. Gata! Prăpădit! Nu zici nică. Iese și se duce pân mai încolo în sat. Eu mă duc în urma lui. Da acolo, megieșii mei, pe deal acolo... Era unu Ionică Tănasă. Cine nu cunoștea iapa mea? Șede el și se uită cum i-a luat iapa lui Andrii. Se duce - se duce, eu mă duc din urma lui. Omul cela zice: "Un-te duci? Am văzut că ți-o luat iapa. Și un-te duci?" Zic: "Mă duc încolo". – "Șezi ghinișor, te întoarce înapoi. Ce: vrei să te împuște? Te-a împușca, șezi ghinișor". Eu grăiesc cu omul cela la gard, când cat, vine înapoi cel cu iapa me. Se întornă înapoi, n-o poate duce. N-are frâu. Vine pân acolo și: Hazeain! spune pe rusește să-i dau frâul. Da omul cela, Ionică Tănasă, apucă el înainte. Zice: "Fșio vremea tac on hoghil"... Spune: "El niciodată n-o avut frâu – cu așa feli o îmblat el"... Și au luat iapa și s-au dus pân la Polvancicăuți, cum ți-am spus, că-s trii sate la un loc. S-au dus pân la Polvancicăuți... Omul cela tot a avut cal, dar i-au luat calu... Mie mi l-au luat și nu mi-au lăsat nică, da aceluia i-au lăsat o iapă, o cotonoagă... Și ei mergeau pe șleau, și el a văzut că iapa me-i iapă bună. Se duce acolo și a grăit cu dâșzii. Le-a dat un kilogram de samohoncă (țuică), le-a dat niște slănină, le-a mai dat niște pâne. Și le-a dat iapa cei ră și a luat iapa mea bună!.. El s-a dus mai încolo și a găsit pe altu, care i-a luat calu... Și nu știu cum am găsit-o... Iapa nu-i, iapa prăpădită! Nu-i, nu-i, nu știu... Deamu primăvara era, s-a fost încălzit. Am scos oile la câmp. Când cat, vine nepotu care ți-am spus, a lui Dumitru, vine Andrii (era băietan), vine acasă la mine și: "Bătrână, unde-i bădica Andrii?" – "S-o dus cu oile"... Zice: "Iapa lui bădica Andrii o mârș la gară. Cu mânzișor". El a cunoscut-o, iapa mea. Ea lasă și aleargă fuga la mine. Eu lepăd oile și – piște câmp mă duc la gară. Când mă duc, iapa înhămată la căruță cu alt cal. Iapa frumoasă, așa cum a fost, cu mânzășor frumos lângă dânsa. Iepușoară roșă, mânzu. Ea era neagră, brează, da mânzășoru roșu. Frumoasă iapă, matcă de iepu! 29 de mii am dat pe dânsa... Și mă încleșt de iapă – iapa mci! S-au strâns oameni de la noi: iapa lui Andrii! Acolo erau oameni de la dâșzii, care cu postavcă (impozit de pâne). Lui i-au luat calu... Bucluc! Se încinge... Eu să ieu iapa... S-a strâns acolo atâta nărod! Un bucluc și un huiet!.. Da era Hana lui Pricoche a lui Boc, știi, Sașa... Era o fată care a fost prin Rusia, știa bine rusește... Aiștia a noștri se temeau, da ea nu se temea că a fost pe acolo și știea. Zice că-i iapa lu nașu Andrii, că-i iasta, că-i ceea... Nu știu care s-a dus și a spus, că era la Măliga nu știu care femeie așezată prisidatel selsoveta. A spus: Iaca acolo ce bucluc, pentru un cal. Vine ea de acolo: "Ce-i aice?". Eu spun că-i

iapa mîc. Alți oameni spun că asta-i iapa lui Andrii, iar alți oameni spun că lui (aceluia) i-au luat calu și i-au lăsat iapa asta. Zice: "Haideți la selsoviet la Măliga. Și acolo om răzbiri (descâlci) treaba". Eu m-am dus și a mers omul acela cu căruța cu iapa. Deamu întrebă: ciom dela? Eu spun a mîc: că mi-o luat așa, îi spun pătărania. El spune a lui, că lui i-a luat calu... Nu spune că i-a schimbat-o, da spune că i-a luat calu și i-a lăsat iapa. Deamu ea șede și se uită: cum acolo? Zice: în giudecată! Cum a găsi giudecata. Asta a fost că a dat în giudecată și peste câteva zile ne-au mobilizat pe noi... Și nu-ți mai trebuie iapă, nu-ți mai trebuie nică... Și ne-au luat... Și deamu Petrea, fratele cel mai mare, că ei la front n-au fost, da i-au dus în altă parte... Au chicat amândoi. Deamu ei șezând acolo, fratele, tatu Sașei, tot îi spunea lui, acelui om: "Măi, tu ai luat iapa lui frate-meu"... Da acela: "Măi, să scăp eu cu zile, am să i-o dau"...

Alexandra Codiță. Și ți-a dat-o?

Andrei Codiță. Mi-a dat-o, dar i-am plătit-o de-a doilea! Cinci sute de ruble și două sute de chile de grâu! Da la ce-a trebuit s-o cumpăr eu? Că numai am plătit-o și numai am adus-o acasă, m-au înhățat la cărat la pădure! Și nu puteam trăi lângă casă. Deamu eu la pădure, îmbrăcat, încălțat, și mîncare calului, dă-i pâne. Acolo pâne trebuie să-i dai! Și nu puteam de corvoadă trăi lângă casă...

P.S. Aici se încheie fonograma care s-a păstrat printre altele de acest fel. Amintesc, că dintre cei patru feciori ai lui Constantin Codiță din Coșuleni Andrei a fost mezinul. Cum s-a derulat destinul lui în continuare? Odată cu venirea rușilor în '44 tuspătru au fost mobilizați și duși în Siberia, în unități de muncă. Cum și de ce s-a întîmplat așa, nu pot să știu, pentru că pe basarabeni, luându-i atunci la război, i-au băgat pe toți îndată în foc și au pierit cu zecile, cu sutele de mii. Numai la Königsberg cîta carne de tun au băgat rușii dintre moldoveni. Cine a studiat problema? Cine mai ține minte azi? Ca și sutele de mălăieșteni de-ai mei, care au fost aruncați în foc, la forțarea Nistrului, și au căzut pe coasta de la Calfa... Dar acolo, în Siberia unde au fost duși, așa cum mi-a povestit Andrei Codiță, tot la moarte au fost duși. Geruri teribile, zăpezi cît casa, nacealnicii îi mîneau la muncă mai rău decît pe vite, iar hrană, de mîncare mai nimica... "Ori pe front și mori de gloanțe, ori în Siberia și te prăpădești de frig și de foame", zicea dînsul. "Și m-am hotărât să mă cer la front"... L-au trimis. A luptat. Și a avut noroc de-a scăpat... Alții s-au pierdut, mulți nu s-au întors. "Și așa am pățit: cu tătarii, cu rușii"... Iar acum, dacă ar fi în viață și dialogul nostru ar continua, sunt sigur că ar spune: "Tot așa o pățim amu cu ucrainenii..." Că bietul pămînt al MOLDOVEI DE SUS, moșia lui ȘTEFAN CEL MARE în aceste vremi ale noastre, a ajuns sub stăpînirea unei seminții de oameni care se dovedește a fi prin nimic mai puțin crudă și înrăită împotriva neamului românesc decît au fost toate acelea de altă dată care ne-au adus atâtea nedreptăți și suferințe...

V.B.

Nicolae DERGACI

VOCABULE ROMÂNEȘTI ÎN POVESTIREA CÂNTECUL HAIDUCULUI DE IVAN BUNIN

“BOIER”, “SARDAR”, “PLOSCĂ”
...

După semnarea la 28 mai 1812 a faimosului tratat de pace de la București, dintre Turcia și Rusia, prin care Statul Moldovenesc fusese despicat în două, pământurile dintotdeauna românești dintre Prut și Nistru au fost înstrăinate și alipite la Imperiul Rus, care tindea să ajungă cu frontierele de sud până la Constantinopol – visul de aur neîmplinit al împăraților ruși. Plaiul exotic al Basarabiei, bătut de valurile istoriei, deveni ținta pelerinilor străini, mai ales din Rusia.

Unii au admirat aceste locuri din ferestrele vagonului, alții au locuit (timp mai puțin sau mai mult îndelungat) pe meleagurile moldovene. Aici, la extremitatea de sud-est a imperiului, pelerinii constatau o altă civilizație decât în zonele meridionale limitrofe (Crimeea, Caucazul, țărmul de nord al Mării Negre).

Realmente arealul basarabean i-a atras ca un magnet mai ales pe scriitorii ruși. Unii au ajuns aici de voie, alții de nevoie. Pușkin, de exemplu, fusese ostracizat, îndepărtat de saloanele Sankt-Petersburgului, adică a fost exilat în Basarabia, pe când Lev Tolstoi a traversat gubernia Basarabiei cu o unitate militară, care ținea calea spre Balcani. Tânărul Alexei Peșkov (viitorul Maxim Gorki) a admirat plaiul nostru în anii când a cutreierat zone întinse din latitudini sudice (Basarabia, Caucazul de

Nord). Pe Korolenko l-a preocupat destinul conaționalilor săi stabiliți cu traiul (din motive politice sau religioase) în sudul Basarabiei și Delta Dunării.

A poposit în Basarabia și Ivan Bunin, cel mai pasionat pelerin dintre toți condeierii ruși. Realitatea basarabeană, locurile istorice, tradițiile băștinașilor au oferit scriitorului impresii puternice, pe care ulterior acesta le-a expus în minunata povestire *Cântecul haiducului* (“Pesnea o goțe”).

Se știe cu certitudine, că la 28 mai 1913 frații Ivan și Iuli Bunin s-au aflat la Odesa, de unde au pornit într-o călătorie pe mare și Dunăre. Ambii au vizitat orașele Samsun, Constanța, Constanța, București, Iași și Chișinău¹. După mulți ani Ivan Bunin a descris această călătorie în notițele sale (ca niște nostalgice aduceri aminte) cu titlul comun “Proveniența povestirilor mele”, care, din păcate, nu ne stau la dispoziție. De altfel, nici în Rusia ele nu au fost publicate integral.

E posibil ca Bunin să fi vizitat Basarabia încă în anul 1895, când a călătorit pe Nistru și a făcut un popas mai îndelungat la Camenița, unde s-a întâlnit cu literatorul M. N. Gherbanovski. Tot aici, pe malul Nistrului, Bunin a avut o întrevvedere cu poetul Balmont.

Cercetătorul literar Gheorghe Bogaci e de părere că M. N. Gherbanovski a fost rudă directă cu scriitorul basarabean N. I. Gherbanovski (1800-1871), autor de versuri și povestiri istorice inspirate din folclorul românesc (*Fântâna Gheaurului*, *Papaluga*, *Movila lui Mățișor*, precum și balada “Valea Albă” care proslăvește eroismul neordinar al domnitorului Ștefan cel Mare²).

Se pare că aceste lucrări i-au servit lui Bunin drept imbold sau i-au trezit interesul față de folclorul românesc de expresie haiducească.

Dar poate că Bunin a trecut prin Basarabia în anul 1914, în drum spre patrie: “După Zagreb am pornit pe Dunăre, dar se îmbolnăvise nepotul Pușeșnikov; am lăsat nava și am

luat trenul... București... Provinciile românești... (Notițe din agenda Verei Muromțeva-Bunin, soția scriitorului)³. La crepusculul vieții sale îndelungate Ivan Bunin, "punctând biografia" unor povestiri, scria: "Am început să scriu *Cântecul haiducului* în largul apelor oceanice, plutind spre Ceylon. Dar am schițat doar începutul. Foarte straniu!"⁴. Ulterior, autorul mai revine la subiectul despre haiduc și la 13 aprilie 1916, la o seară literară dedicată creației sale, a dat citire povestirii despre răzbunătorul basarabean. În aceeași lună povestirea a apărut în ziarul "Orlovski vestnik", publicație la care Bunin a debutat cu prima poezie.

Intenționând parcă să tempezeze curiozitatea viitorilor săi biografi și critici, în notițele despre proveniența prozelor sale Ivan Bunin a lăsat să se înțeleagă că povestirile care-i poartă semnătura au la bază două elemente esențiale: *fantezia* și *imaginația*.

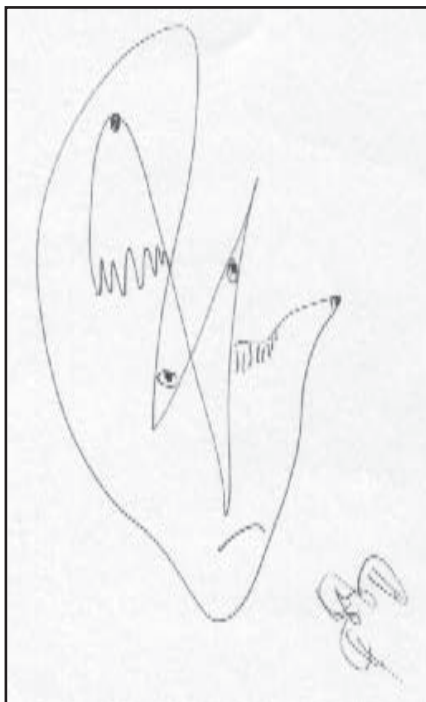
În pofida acestei afirmații, *Cântecul haiducului* mai are un pilon, un punct de sprijin: unele cercetări despre răzbunătorii basarabeni ale istoricului rus de origine basarabeană Alexandru Iațimirski, în special studiul acestuia *Povestiri despre haiducii Basarabiei*, publicat în revista de prestigiu "Etnograficeskoe obozrenie" din martie 1895⁵.

"Apele râului se duc spre mare. În fiecare an, primăvara, înverzește pădurea dintre Nistru și Răut. Acum o sută de ani primăvara n-a fost mai urâtă, dar dreptate pe pământ era mai puțină. Stăpâni peste Moldova erau turcii din Stambul și turcii așezau pe tronul Moldovei domnitori greci. Domnitorul trăia ca un sultan, boierul ca un domn, iar serdarul ca domnitorul și boierul laolaltă. Numai haiducii apărau poporul și adevărul lui Hristos"⁶ – în acest ritm accentuat de baladă purcede derularea subiectului despre haiducul anonim. Autorul caută să penetreze și să înțeleagă "sufletul străvechilor lumi", să deslușească destine și să reconstituie tabloul acestui segment al istoriei noastre care se cheamă dominația fanariotă. Chipul haiducului la Bunin

e cel care se desprinde din cântecele și baladele populare "... generos și blând cu cei săraci, necruțător cu cei puternici și bogați" (p. 90). Acțiunile și faptele sale sunt axate pe un cod deontologic bazat pe valori spirituale create de popor: "Nu era nici tâlhar și nici ucigaș acel haiduc: urmărea pe hoții de cai și-i pedepsea, jefuia numai pe cei bogați, din pradă își lua numai a suta parte, restul îl împărțea celor nevoiași, ucidea numai când trebuia să se apere" (p. 90).

Ca moment esențial consemnăm infiltrarea în textul povestirii despre haiduc a vocabulelor românești: goț (hoț) talgari (tâlhar), sardari (serdar) adaptate la fonetismul limbii ruse; altele au rămas intacte: armaș, ploscă, manta. Un șir de vocabule denumesc realități ale vremii: ceauș, pandur; pe alocuri, unde înțelegerea i s-a părut mai dificilă, Bunin a recurs la echivalentele rusești (de exemplu, plosca, po-gospodski fleaga...).

Respectarea specificului local se vedește și prin utilizarea unor



Iulian FILIP. Portret unghiular.

expresii folclorice tradiționale: "List zelionâi dikoi iablioni..." (Frunză verde măr sălbatic...).

Mai multe balade despre haiducii Codreanu, Novac, Tobultoc, Ursu, Grozovan etc. au conturat subiectul povestirii.

Un argument logic că Bunin l-a citit atent pe Iașimirski e că ambii comit aceleași greșeli, confundă semantica vocabulei vameș (corect – vameș) cu ispravnic (șef al administrației și al poliției din Moldova veche), iar sardari (serdar) nu e arendaș, ci comandant al armatei; arnaut nicidecum nu e detectiv (copoi), ci soldat mercenar (albanez) recrutat de domnii fanarioți, servitori înarmați, ținuti de boieri mai ales pentru garda personală (apro-po, funcția lor au preluat-o astăzi bodyguardii).

Incorectitudinile sunt dovezi concludente că Bunin a cunoscut baladele haiducești traduse și publicate de Iașimirski în reviste rusești.

Mai aducem și alte argumente. Să comparăm:

La Bunin: "Haiducul s-a înclinat și a întrebat în șoaptă: Cine ești, de ce ești atât de palidă, indiferentă?"

Femeia l-a privit sfioasă pe haiduc... și n-a spus nici un cuvânt" (p. 92).

La Iașimirski: "... el (haiducul) a dat cu ochii de o femeie cu fața palidă și obosită. Lângă ea – o fetiță subțirică, jalnică. Femeia zdrobită de durere privea spre altar. "De ce ești atât de tristă?" – o întreabă Tobultoc. Femeia a oftat din greu și cu lacrimi în ochi istorisi o întâmplare tristă..."⁷.

Motivele folclorului românesc au avut un ecou revelator în conștiința scriitorului, care la momentul valorificării subiectului despre haiduc avea deja o anumită experiență scriitoricească (valoarea nu așteaptă să fie măsurată de vârstă). În viziunea lui Bunin răzbunătorul acționează în conformitate cu o etică derivată din rațiune, energie și mărinimie sufletească.

De la un capăt la altul nuvela abundă de întrebări retorice adresate cititorului și aluzii fine la moralul

ridicat al protagonistului răzvrătit cu oscilații între zbucium și suferință.

Adresându-se parcă unui ascultător imaginar, autorul nu uită să sugereze anumite deducții și răspunsuri logice.

Cercetătorul Gheorghe Bogaci e de părere că Bunin și-a aplecat urechea la povestitorii noștri, a ascultat cu atenție melodii populare, tânguitoare și emotive, cântate de rapsozi.

Un cântec popular tradus și prelucrat în proză de Iașimirski se resimte în alineatul următor: "Haiducul stă într-un car tras de boi, rana-i sângerează. Alături pășește mama îndurerată; ea îi șterge rana și-i roagă pe boii încornorați: "Mai încet pășiți, vă rog, nu hurducați carul, în care fiul meu moare". Și carul începe să se legene ca o apă lină. Și se aude șoapta haiducului: "Du-te, mamă, scumpa mea, fii fericită, pe mine lasă-mă cu tot cu rană, care mă arde ca focul" (p. 93).

Bunin îmbogățește subiectul povestirii cu încă un cântec popular înregistrat de Iașimirski de la țărancă Elisaveta Balanari din satul Bui-cani (astăzi sector al Chișinăului). Versul "Frunza-n codru se dispică" scriitorul l-a tradus în felul următor: "Раступаются от слез и кодры" (p. 92).

Alte versuri:

**"Când te plânge măicuța
Se dispică și temnița" –**

Bunin, deși adept al laconismului, le transpune în traducere liberă, desfășurată: "Как заплакала мать гоца, задрожала его тесная темница, зашатались стены, затрещала ржавая оконная решетка. Как заплакала мать гоца, в прах рассыпались его оковы, вышел он на вольное поле и ударил ногой в землю..." (p. 93).

Lacrimile mamei au puterea de a năru zidurile închisorii și haiducul își recapătă sfânta libertate care este una dintre sugestiile fine la care recurge autorul povestirii.

Ivan Bunin a simțit pe viu fascinația portului național românesc (la Iașimirski nu găsim descrierea vestimentației haiducului).

"Șițiți ce haină purta haiducul?

Cea ce o poartă ciobenii. Era încălțat în opinci, îmbrăcat în cămașă de câlți, la brâu avea un cuțit, un pistol și o ploscă... Pe cap purta o cușmă de pelică, pe umeri ținea un suman (manta) de lână” (p. 90).

Portretul fizic al haiducului în viziunea lui Bunin e cu adevărat impresionant:

“... înalt și subțire ca un plop, și tare ca un stejar, puternic ca lupul, iute ca gândul, fierbinte ca dragostea față de ființa iubită, fidel ca moartea, cu cei săraci era generos și duos; umerii... lați, talia îngustă, musteți lungi de culoare castanie-dechisă, culoarea feței – un amestec de aur cu bronz, ochii ca para focului” (p. 91).

Un haiduc romantic, plin de farmec și noblețe!

Ivan Bunin îmbogățește narațiunea cu descrieri înmiresmate ale plaiului haiducesc. “... mergând noaptea pe malul râului vei vedea pe o stâncă gaura unei peșteri... Intrarea în peșteră e îngustă, cu pragul de piatră; lângă peretele din stânga vei vedea un hodgeag de piatră; la peretele din dreapta – un pat tot din piatră; deasupra capului – nișe: cândva în ele erau icoane” (p. 90).

Așa a văzut Bunin cu ochii săi ageri peștera lui Bichir de la marginea de sud a Sorociei, care a generat numeroase legende și care poate fi admirată și astăzi de călători.

Ca nimeni dintre clasicii ruși, Ivan Bunin a fost înzestrat cu harul de a înțelege în profunzime caracterul și experiența spirituală a altor popoare. “Sunt condamnat să cunosc dorul tuturor țărilor și al tuturor vremurilor”, – se spovedește autorul în poezia *Căinele* (anul 1909).

Putem admite cu un înalt grad de certitudine că subiectul despre haiducul basarabean a fost însălat după ce Bunin citise studiul lui Iațimirski, publicat în revista “Etnograficeskoe obozrenie”. Finisarea a urmat numai după ce a vizitat Basarabia, în special Soroca cu cetatea ei oglindită în albia Nistrului, încărcată de istorie și legende romantice.

Altoită pe rădăcinile folclorului românesc, povestirea *Cântecul haiducului* a prins multiple scilipiri de

capodoperă pe strunele lirei lui Ivan Bunin. Această proză scurtă ca un imn preamărește viața, glorifică onestitatea, dragostea, întreg spectrul sentimentelor general umane.

Subiectul despre haiduc nu a rămas un episod uitat în conștiința lui Ivan Bunin. În anul 1931 Galina Kuznețov, scriitoare rusă din prima emigrație (câțiva ani ea a locuit în casa lui Bunin), a lăsat posterității unele frânturi și amintiri ale scriitorului exilat: “Întotdeauna am dorit să înțeleg sufletul popoarelor din țările prin care am călătorit... Am trecut prin Basarabia și ca urmare am scris *Cântecul haiducului* ... Acolo e numai purul adevăr: și în ce privește vocabulele, și tonalitatea, și imaginile”⁸.

Nici un alt scriitor rus nu a înțeles atât de profund folclorul românesc, nimeni altul dintre străini nu a prelucrat cântecele despre haiduci cu atâta corectitudine, pricepere și respect ca Ivan Bunin, asigurând astfel o prezență trainică a motivelor desprinse din creația orală a poporului nostru în tezaurul literar universal.

NOTE

¹ А. Баворенко, **И.А.Бунин: материалы для биографии**, М., 1967, p. 190. Vezi și: “Литература и жизнь”, 1960, 5 august; **Биографический словарь. Русские писатели (1800-1917)**, М., т. 1, 1989, p. 359.

² Георгий Богач, **Источники “Песни о гоце” И. Бунина**, “Кодры”, nr. 4, 1969, p. 136. Vezi și: Nicolae Dergaci “Ты, лист зеленый дикой яблони”, nr. 1-2, 1995, p. 5-8.

³ **Литературное наследство**, т. 74, кн. 8, p. 160-161.

⁴ **Литературное наследство**, т. 74, кн. 1, p. 393.

⁵ “Этнографическое обозрение”, nr. 3, 1895, p. 13.

⁶ И. А. Бунин, **Собрание сочинений в 6-ти томах**, т. 4, 1988, p. 90. În continuare se va indica numai pagina.

⁷ Александр Яцимирский, **op. cit.**, p. 14.

⁸ **Литературное наследство**, т. 74, кн. 2, p. 385-386.

Ion CIOCANU
Chişinău

SCRIITORII CLASICI DESPRE LATINITATEA ROMÂNILOR

Dacii şi, mai ales, romanii sunt prezenţi, într-un fel sau altul, în creaţia majorităţii scriitorilor noştri clasici şi a unora dintre cei contemporani. Ar fi suficient, pentru început, să numim aici două capodopere – *Rugăciunea unui dac* de Mihai Eminescu şi *Decebal către popor* de George Coşbuc – pentru a învia în imaginaţia cititorului sentimentul de veneraţie, purtat de clasicii noştri nemuritori pe care i-a caracterizat o vitejie deosebită şi o credinţă nestrămutată în dănuirea neamului.

O atenţie şi mai mare acordă scriitorii clasici romanităţii, altfel zis – latinătăţii noastre. La drept vorbind, încă până la ei cronicarii moldoveni şi cei munteni au scris inspirat despre temelile latine ale limbii române. Grigore Ureche: "Aşijderea şi limba noastră din multe limbi este adunată şi ne este amestecat graiul nostru cu al vecinilor de primprejur, măcar că de la Râm ne tragem, şi cu ale lor cuvinte ni-s amestecate. Cum spune şi la predoslovia letopiseşului celui moldovenescu de toate pre rânduri: ce fiindu ţara mai de apoi ca la o slobozie, de primprejur venindu şi descălecându, din limbile lor s-au amestecat a noastră: de la râmieni, cele ce zicem latină, pâine, ei zic *panis*; carne, ei zic *caro*; găină, ei zic *galena*; muiera, *mulier*; femeia, *femina*; părinte, *pater*; al nostru, *noster* şi altele multe din limba latinească, că de ne-am socoti pre amănuntul, toate cuvintele le-am înţelege". Miron Costin: "Aşa şi neamul acesta, de care scriem, a ţărilor acestora numele drept şi mai vechi este *român*, adică râmlean, de la Roma. Acest nume de la descălecatul lor de Traian şi cât au trăit până la pustiirea lor de pre aceste locuri şi cât au trăit în munţi, în Maramorăs şi pe Olt, tot acest nume au ținut şi țin până astăzi... Şi așa este acestor țări – şi țării noastre Moldovei şi Țării Muntenesti – numele cel drept de moșie este român...". Şi încă: "Neamul țării Moldovei de unde să trăgănează? Din țările Râmului, tot

omul să crează./ Traian întâi, împăratul, supuind pre dahi./ Dragoş apoi în moldoveni premenind pre vlahi.../ Moldovenii mainte de Dragoş Vodă să chema vlahi sau rumâni, de la Râm".

Cronicarul muntean, stolnicul Constantin Cantacuzino şi-a exprimat în acelaşi sens convingerea privind originea comună a tuturor românilor: "Însă rumânii înţeleg, nu numai ceştia de aici (din Țara Românească – I.C.), ce şi din Ardeal, carii încă mai neaoşi sunt, şi *moldovenii*, şi toţi câţi şi într-altă parte să află şi au această limbă... Ce dară pe aceştia... tot români îi ținem, că toţi aceştia dintr-o fântână au izvorât şi cură" (sublinierea ne aparţine – I.C.).

Conştiinţa romanităţii noastre a fost exprimată cu toată claritatea şi de Dimitrie Cantemir, care în *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* se adresa tuturor compatrioţilor săi: "Fraţilor romano-moldo-vlahilor... numele şi neamul dumneavoastră, carea de mult s-au descălecat şi de atunci pînă acu necurmat lăcuieşte în Dachia, din tirania vechii uitări dezbătându-l, precum adevăraţi romani, de la Roma cetăţeni, şi din toţi ai Italiei lăcuiitori aleşi ostaşi să fiţi".

Dimitrie Cantemir vorbeşte despre caracterul romanic al limbii noastre şi despre folosirea alfabetului latin de către strămoşii noştri. "Înainte de soborul bisericesc de la Florenţa, observă el în capitolul al V-lea, *Despre literele moldovenilor*, din partea a III-a a lucrării sale *Descrierea Moldovei*, moldovenii foloseau litere latineşti, după pilda tuturor celorlalte neamuri ale căror grai se trage din cel roman".

Problema descendenţei limbii noastre din limba latină i-a preocupat, în mod cu totul deosebit, pe adepţii binecunoscutei Şcoli Ardelene. Samuel Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior şi alţi savanţi de vază ai timpului au demonstrat cu lux de amănunte descendenţa romană a poporului nostru şi caracterul latin al limbii pe care o vorbim. Cu toate exagerările de care s-au făcut vinovaţi, adepţii Şcolii Ardelene şi-au asigurat o importanţă principală în opera de clarificare exhaustivă a originii noastre.

Aici este locul să accentuăm încă şi încă o dată că latinitatea limbii române se manifestă puternic în structura gramaticală şi lexicală a acesteia. După cum susţin cercetătorii avizaţi, cuvintele latine, moştenite de noi, sunt răspândite pe tot spaţiul locuit de români, pe când elementele lexicale împrumutate domină în diverse teritorii aparte. În dialectul da-

co-român, de exemplu, sunt întrebuințate azi circa 1500 de cuvinte de bază (cuvinte-tip) latine. O concluzie a lingviștilor contemporani e că limba română este mai apropiată de latina-mamă decât limbile romanice occidentale.

Oricum, Roma, Traian, limba latină au fost și sunt pentru noi realități care ne provoacă sentimente de rudenie și de legitimă mândrie. Pe deplin întemeiat Mihai Eminescu a evocat Roma și pe urmașii acesteia în vastul poem *Memento mori* și, mai ales, în *Scrisoarea III*, în care măreției lui Traian și a Romei a opus lipsa de normalitate a prezentului secolului al XIX-lea ("Toate mutrele acestea sunt pretinse de roman, / Toată greco-bulgăria e nepoata lui Traian!") și în care se întreabă retoric referindu-se la potențaii zilei ("Voi sunteți urmași ai Romei? Niște răi și niște fameni. / I-e rușine omenirii să vă zică vouă oamenii!").

Descendența noastră din latini a fost prezentată în chip impresionant în diverse opere ale lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, Mihail Kogălniceanu și ale altor scriitori de frunte ai neamului românesc. Dar și a unora din eșalonul al doilea al literaților din secolul al XIX-lea. De exemplu, D. Olănescu-Ascanio este încântat de stră strămoșii noștri în poezia sa *Ginta latină*. Acesta visa la "ziua când din Capitol / Eroica fanfară / Chema-va iar în jurul său / Pe cei cu dor de țară, / De lângă Dunăre, Balcani / Și Nistru, și Carpați", fiind convins că atunci "va alerga într-ajutor / O armie de frați / Și va vedea atunci din nou / Cel soare cu ochi mari, / Că în nepoți încă trăiesc / Străbunii legendari". Este de-a dreptul imposibil să nu-l pomenim aici pe Andrei Mureșanu, autorul poeziei *Un răsunet*, devenită cu timpul imn al României. Vă aduceți aminte strofa a doua? "Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume / Că-n aste mâini mai curge un sânge de roman / Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume / Triumfător în lupte, un nume de Traian!"?

Totuși, scriitorul care se remarcă magistral prin evocarea amplă și măiestrită – în poezie și în opere dramatice, deși tot poetice, – a latinității noastre este Vasile Alecsandri. Om de cultură erudit și patriot înflăcărat, cel mai mare poet român de până la Mihai Eminescu a prezentat cu multă inspirație și cu o autentică ingeniozitate artistică destinele scriitorilor romani Horațiu și Ovidiu, în dramele sale *Fântâna Blanduziei* și *Ovidiu*, oferind conașionalilor noștri un exemplu de prețuire a înaintașilor talentați și demni de neui-

tarea noastră. În afară de aceasta, Vasile Alecsandri și-a făcut un nume – nu numai în România – prin poezia sa de profund ecou în inimile tuturor celor conștienți de latinitatea lor, *Cântecul ginteii latine*. Pusă ulterior pe muzică, această lucrare poetică ne umple și nouă, descendenților de azi din stirpea latină, inimile de mândrie și recunoștință pentru gloria stră străbunilor noștri. "Latina gintă e regină / Într-ale lumii ginte mari; / Ea poartă-n frunte-o stea divină, / Lucind prin timpii seculari. / Menirea ei tot înainte / Măreț îndreaptă pașii săi. / Ea merge-n capul altor ginte / Vărsând lumină-n urma ei".

Că Vasile Alecsandri se arată exaltat de succesele de tot soiul ale ginteii din care descindem, e în firea lucrurilor. Or, scriitorul evidențiază și fermitatea ei când vine vorba despre apărarea cinstei sale în caz de necesitate: "Latina gintă are parte / De-ale pământului comori / Și mult voios ea le împarte / Cu celelalte-a ei surori. / Dar e teribilă-n mânia / Când brațul ei liberator / Lovește-n cruda tiranie / Și luptă pentru-al său onor". Concluzia, exprimată plastic și inspirat, a clasicului nostru e că ginta latină și-a împlinit menirea lăsată ei de însuși Dumnezeu: "În ziua cea de judecată, / Când față-n cer cu Domnul sfânt / Latina gintă-a fi-ntrebată / Ce a făcut pe-acest pământ, / Ea va răspunde sus și tare: / "O, Doamne, -n lume cât am stat, / În ochii săi plini de-admirare / Pe tine te-am reprezentat!"

În felul acesta scriitorii noștri clasici – și nu i-am numit, evident, pe toți – ne servesc drept exemple de nepoți și strănepoți, demni și recunoscători ai unui popor care a strălucit odinioară printre celelalte seminții ale lumii și pentru evocarea căruia – sub diferite forme – au găsit modalități literare și publicistice incitante, capabile să ne instruiască corect și să ne producă satisfacție estetică.

Vlad POHILĂ
Chișinău

FEODOR DOSTOIEVSKI SAU OMUL FERICIT PRIN SUFERINȚĂ (1821-1881)

Motto: "Nu există fericire în confort, ea se câștigă prin suferință. Omul nu se naște fericit. Omul cucerește dreptul la fericirea sa, și întotdeauna prin suferință. Aici nu există nici o nedreptate".

(Din reflecțiile prințului Nikolai Lvovici Mâșkin, eroul central al romanului **Idiotul**, de F. M. Dostoievski)

I. Un fiu de aristocrat tiran ajunge în fața plutonului de execuție...

Prozator și eseist rus, Feodor Mihailovici Dostoievski este considerat unanim "o personalitate de răscruce în istoria literaturii universale, natură scrutaătoare a straturilor imprevizibile și indefinite ale sufletului uman, conștiință frământată, supusă contradicțiilor, cu pendulări uriașe, de la socialismul topic la mistica ortodoxismului ce întrezărește eliberarea omului de răul social și moral în ispășirea prin jertfă și umilință" (Gabriela Danțiș // **Scriitori străini**, București, 1981, p. 159).

S-a născut la 30 octombrie (11 nov.) 1821, la Moscova. Tatăl, Mihail Dostoievski, de viță nobilă, a lucrat medic la un spital pentru săraci, avea și o moșie în gubernia Tula, unde a fost ucis în 1837, de către șerbii săi, aduși la disperare de apucăturile sale tiranice. Mama, Maria (n. Neceaeva), se trăgea dintr-o familie de negustori moscoviți, o fire evlavioasă, blândă, smerită și iubitoare, a decedat în același an cu soțul său, în 1837.

Viitorul scriitor face mai întâi studii la un "pension" particular din

orașul natal, după care intră, împreună cu fratele său mai mare Mihail (1820-1864), la Școala de ingineri militari din Petersburg (1838-1843), pe care, însă, Mihail o abandonează curând, ca să urmeze altă școală, la Revel (azi Tallinn, Estonia). Feodor este pasionat din copilărie de literatură, în adolescență citind frenetic din Homer, Goethe, Schiller, Hoffmann; Molière, Voltaire, Hugo, Balzac, G. Sand, E. Sue; Shakespeare, Dickens. După absolvire, lucrează la camera de proiectări a Departamentului ingineresc de pe lângă Comandamentul Sankt-Petersburgului. Peste un an, însă, își dă demisia din armată (1844), ca să-și facă literatura, scrișul, o profesie – până la sfârșitul vieții.

Debutează editorial cu traducerea romanului **Eugénie Grandet** de Balzac (1844). Adevăratul său debut se produce peste un an (1845), odată cu apariția romanului epistolar **Bednăe liudi (Oameni sărmani)**, în care abordează un subiect de predilecție în întreaga sa creație – cel al omului umil, mereu stresat, obidit. Lucrarea este salutăată cu multă căldură de Visarion Gr. Bielinski (1811-1848; cel mai prestigios critic literar al epocii), ea consacrandu-l pe Dostoievski ca pe un reprezentant de vază al "școlii naturale" (realiste) ruse, alături de Gogol și Pușkin-prozatorul. Următoarele sale proze, povestirile **Dvoinic (Dublul, 1846)**, **Romanul în nouă scrisori** (scris într-o noapte, decembrie 1846) și **Hozeaika (Gazda, 1848)** înregistrează anumite abateri de la linia "școlii naturale", la care însă revine prin romanele **Belăe noci (Nopti albe, 1848)**. În aceste lucrări apare obsedant chipul intelectualului visător, nepractic, rupt de realitate. Dedublarea personalității, apariția (mai ales în **Dublul**) unui tip de personaj cu totul diferit de cel clasic, constituie una dintre marile inovații ale artei scriitoricești a lui Dostoievski. (Notă: **dedublare**, în înțelegerea primară, înseamnă: "împărțire în două", "capacitatea cuiva de a avea concomitent, simultan, două stări, două calități etc."; **dedublarea**

personalității semnifică “o tulburare psihică, constând în disocierea (scindarea, separarea) personalității la același individ: în una normală, și în alta morbidă (bolnăvicioasă), care conduce la alterarea (stricarea, schimonosirea) sentimentului de unitate/identitate a *ego*-lui omenesc”). În romanul neterminat **Netocika Nezvanova** (**Netoșka Nezvanova**, 1849) tratează tema copilăriei nefericite, reluată apoi în mai multe romane și povestiri.

Atras de ideile socialismului utopic, frecventează “cercul lui Petrașevski”, a cărui activitate e considerată de autorități ca subversivă. La 23 aprilie 1849, Dostoievski este arestat, împreună cu alți membri ai “grupului Petrașevski”, și ținut 6 (șase!) luni într-o celulă a fortăreței Petru și Pavel (“Petropavlovskia krepot”). Principalul cap de acuzare este difuzarea “Scrisorii către Gogol” a lui Bielinski. La 22 decembrie 1849 este condamnat la moarte prin împușcare; într-o piață centrală a Petersburgului, are loc “ritualul execuției” – condamnații sunt legați de stâlp, li se leagă apoi ochii, ca în ultimul moment să li se anunțe comutarea pedepsei. (Trăirea șocului de a vedea moartea cu ochii săi este zugrăvită mai apoi, zguduitor, în romanul **Idiotul**.) Este condamnat la patru ani de muncă silnică și pierderea drepturilor civile, cu indicația de a fi încadrat, după ispășirea pedepsei, ca simplu soldat în armată.

Și-a executat pedeapsa în penitenciarul de muncă silnică de la Omsk, Siberia (ianuarie 1850 – februarie 1854). În drum spre ocnă, grație generozității unei soții de fost revoluționar-decembrist, intră în posesia unei **Biblie**, *singura carte* pe care a putut-o citi în acest răstimp. Întreaga operă a lui Dostoievski este marcată de învățătura și morala biblică; motive, chipuri, versete evanghelice; interpretări, comentarii ale învățăturilor și pildelor biblice, trimiteri la acestea, apar în marea majoritate a scrierilor sale, în multe cazuri – ca *motto*-uri. (În 1877, Dostoievski își anunța intenția de a

scrie o carte despre Iisus Hristos.) Încadrat în batalionul de infanterie de la Semipalatinsk (azi, nordul Kazahstanului), recapătă dreptul de a citi și a scrie. Grație intervențiilor unor apropiați ai curții, este înaintat în gradul de ofițer, i se permite să-și tipărească scrierile, apoi – să revină în Rusia europeană (în 1859 – inițial la Tver, apoi la Petersburg, unde reia activitatea literară). În 1857 se căsătorește cu Maria Dmitrievna Isaeva, dar foarte curând, după cununie, un acces de epilepsie îl ținutuește la pat pentru patru zile. Parcă în recompensă, în același an, recapătă titlurile de noblețe.

II. La ocnă, în Siberia, a acumulat “material pentru nenumărate volume”

În detenție i s-au întezit accesese de epilepsie, pe care le știa din adolescență, iar anturajul, atmosfera de acolo, i-au accentuat firea de om nervos, instabil, nu întotdeauna echilibrat, predispus la “senzații tari”: jocuri de noroc (ruletă, joc de cărți), pasiuni ciudate, soldate adesea cu riscante aventuri amoroase, călătorii costisitoare etc., din care motiv a dus-o mereu în lipsuri, la limita ananghiei, hăituit și terorizat psihic de creditori – atât editorii lucrărilor sale, cât și alți “binevoitori”.

După cum îi scria fratelui Mihail, la ocnă a adunat “material pentru nenumărate volume”. Tipărește în revistele “Russki Mir” (“Universul rus”) și “Vremea” (“Timpul”; 1860-1862) **Zapiski iz mertvogo doma** (**Amintiri din casa morților**), pe care începuse a le scrie încă în 1854. Deși adoptă o narațiune calmă, marcată de compasiune, scrierea este zguduitoare prin reconstituirea minuțioasă, cu vervă, a unor scene din viața condamnaților, în care culorile se îngroașă când evocă cruzimea temnicerilor. Herzen a calificat **Amintirile...** ca pe o “carte oribilă” (în rusă: “ujasnaia kniga”), care poate fi tradus și ca “o carte terifiantă

(teribilă, groaznică”; “o carte a groazei (a ororilor, înspăimântătoare)”, comparând-o cu scenele din fresca lui Michelangelo “Judecata de apoi”; Turgheniev a asemuit-o cu **Infernul** din **Divina Comedie** a lui Dante Alighieri. Însuși Lenin, care nu l-a (prea) agreat pe Dostoievski, vedea în **Amintiri...** “o operă fără egal în literatura rusă și universală”, deoarece, credea Lenin, autorul înfățișa “casa morții, în care trăia poporul rus sub țări”. În Siberia Dostoievski mai scrisese nuvelele de proporție **Deadușkin son (Visul unchiului, 1859)** și **Selo Stepancikovo i ego obitateli (Satul Stepancikovo și locuitorii săi, 1859)** – una dintre puținele proze despre săteni, Dostoievski rămânând un scriitor citadin (“orășean”) prin excelență, iar Petersburgul – orașul în care se desfășoară acțiunea majorității scrierilor sale.

În 1861 apare romanul **Unijennâe i oskorblennâe (Umiliți și obidiți)**, care împreună cu **Amintirile din casa morții și Însemnări din subterană (Zapiski iz podpolia, 1864)** marchează noul proces de analiză psihologică din perspectiva trăirilor launtrice ale omului.

Fresca realistă a romanului **Umiliți și obidiți** este mai complexă, autorul prezentând nu numai mizeria și nedreptățile de la periferia societății, dar și aspecte ale cultului egoismului, perversiunilor, imoralității; manifestă nu numai compasiune, dar și admirație pentru *smerenie*. În 1885, Constantin Dobrogeanu-Gherea (1855-1920) găsea în acest roman “un fel de cult al suferinței”, “o credință mistică și sumbră că numai cei care sufăr sunt mari și nobili”. Mai târziu, Garabet Ibrăileanu (1871-1936) avea să scrie cu și mai multe rezerve, chiar persiflând, apropo de altruismul exacerbant al lui Dostoievski: “desigur e foarte uman și înalt acest sentiment, dar e prea uman și prea înalt și prea lipsit de poezie”.

III. “În Occident, spre deosebire de Rusia, toți muncitorii sunt în sufletul lor tot proprietari”

Împreună cu fratele Mihail (căruia i se confesa într-un răvaș: “...Să te iubesc este pentru mine o necesitate absolută...”.) editează revistele: “Vremea” (“Timpul”, 1861-1863), apoi “Epoha” (“Epoca”, 1863-1865), în care publică numeroase articole și eseuri, care sunt dovada unei evoluții impetuoase, spectaculoase prin originalitate, a concepțiilor sale politice, filozofice, estetice. Salută abolirea iobăgiei (1861), dar respinge violent ideile de echitate socială, de egalitarism, ale revoluționarilor democrați; justifică monarhia și privilegiile de castă, cum vede contradicțiile dintre clase ca reductibile, de natură să fie limitate prin *împăcare, apropiere*, sub egida țarului și a Bisericii ortodoxe, astfel devenind posibilă realizarea “rolului mesianic al Rusiei în instaurarea fericirii generale”, în lume – una dintre *ideile aberante* ale intelectualilor ruși din sec. XIX-XX, la care aderă și Dostoievski. Mai târziu (1877) avea să scrie aproape profetic: “Numai o singură generație va da material pentru propovăduirea socialismului și comunismului”. Apără cu ardoare *obștea* (comuna agricolă rusă), fără de care societatea s-ar altera catastrofal. Optează pentru întoarcerea la “solul național rus” (doctrina “pocivennicestvo”, apropiată curentului slavofil), în care *so* consideră că trebuie implantat sporul de civilizație europeană, acumulat în Rusia după reformele lui Petru cel Mare. Aceste opinii transpar cu pregnanță în studiul **Zimnie zametki o letnih vpeceatleniah (Însemnări de iarnă despre niște impresii de vară, 1863)**. În probleme de estetică se dedă unor polemici violente cu Dobroliubov, Herzen, Cernășevski, Saltâkov-Șcedrin; respinge ideea “utilitarismului” în artă, considerând că arta și literatura, deși reflectă realitatea, în esență acestea exprimă “libertatea de inspirație a creatorului” (articolul “G-bov i vopros o literatu-

re” – “G-bov și problema literaturii”, 1861).

În anii 1862-1863 călătorește în Europa de Vest, vizitând Parisul, Londra, Kölnul, apoi Elveția și Italia, din nou Germania. Frecventează muzee, marile galerii, dar e prezent și în cluburile cu jocuri de noroc. Descoperă că în Occident “toți muncitorii sunt în suflétel lor tot proprietari”, că sunt obsedați de ideea proprietății, această opinie, total potrivnică teoriilor revoluționare, fiind reliefată în **Însemnări de iarnă despre niște impresii de vară**, iar apoi – continuată prin următoarea constatare: “Dar oare libertatea dă fiecăruia câte un milion? Nu. Ce este un om fără un milion? Un om fără un milion nu este acela care face tot ce dorește, ci acela cu care se face tot ce se dorește”.

În aprilie 1864 îi moare soția, iar în iulie – fratele Mihail. Scrie **Zapiski iz podpolia (Însemnări din subterană, 1864)**, considerat un pamflet împotriva lui Cernășevski, despre *dedublarea* ce macină neîndurător sufletul omului, personajul principal al acestei lucrări devenind un arhetip dostoevskian.

În 1865 întreprinde o călătorie în Danemarca; la bordul vasului “Viceroy”, cu care călătorea, face schițe pentru romanul **Crimă și pedeapsă**, tipărit în anul următor, în revista “Russki Vestnik” (“Mesagerul rus”). În 1867 apare ediția a II-a, completată (prima ediție – în 1860), a *Operele sale* (vol. 1, 2).

Constrâns de editorii care îi cereau în forță manuscritele promise, în 1866 Dostoievski își angajează o stenografistă – pe Anna Grigorievna Sitkina, pentru a-i dicta romanul **Igrok (Jucătorul, 1866)**. Se cunună cu ea la 15 februarie 1867, trăind în relativă armonie până la sfârșitul vieții.

În 1866 apare și romanul **Prestuplenie i nakazanie (Crimă și pedeapsă)**, conceput încă în pușcărie – scriere care consfințește gloria literară a lui Dostoievski. Multimea de episoade, legate de evoluția stării lui Raskolnikov, anticipează romanul polițist (cu detectivi) al sec. XX, ele, însă, “dau operei și valențe de roman social

și de moravuri”, făcând din **Crimă și pedeapsă** “un roman esențialmente psihologic și de idei” (O. Drimba, **Istoria literaturii universale**, vol. 2, București, 1997). Psihologia crimei și a ispășirii ei prin suferință, filozofia zigzagurilor, frământărilor, chinurilor – chiar și în cazul celor orgolioși, obsedați de *ideea exclusivismului ce le-ar permite orice* – răzbate în întreaga operă de mai târziu a scriitorului. Exact peste 20 de ani de la apariție în original – în 1886, revista “Contemporanul” din Iași avea să publice prima traducere în română din Dostoievski: **Raskolnikov**, un fragment din **Crimă și pedeapsă** (deși Titu Maiorescu încă în 1883 mărturisea, în **Însemnări zilnice**, că citește “extrem de interesantul roman al lui Dostoievski, **Raskolnikov**, tradus în nemțește”).

Cu **Crimă și pedeapsă** începe ultima și cea mai fecundă etapă a creației lui Dostoievski, marcată de scrierea capodoperelor sale: **Idiot (Idiotul, 1868)**, **Besî (Demonii, 1868)**, în prima traducere românească numindu-se **Posedații, 1871-1872)**, **Podrostok (Adolescentul, 1875)**, **Bratia Karamazovî (Frații Karamazov, 1879-1880)**; supranumite și “cele cinci romane ale maturității lui Dostoievski” (V. Cristea, **Dicționarul personajelor lui Dostoievski**, București, 1983).

Pleacă, împreună cu soția, în străinătate timp de patru ani (1867-1871), vizitând Dresda, Frankfurt pe Main, Baden; într-un muzeu din Basel (Elveția) vede pictura “Cadavrul lui Iisus Hristos” de Hans Holbein cel Tânăr (1497-1543), care l-a tulburat atât de mult, încât i-a provocat o stare apropiată unui acces de epilepsie. Mai călătorește la Geneva (unde se întâlnește cu Herzen: “timp de 10 minute am conversat pe un ton politico-dușmănos și ironic și ne-am despărțit”); la Milano, Florența (1868), Veneția, Trieste, Viena, Praga (1869). Joacă febril ruletă, în speranța de a scăpa de datoriile ce-l apăsau (stare descrisă pasionant în romanul **Jucătorul**).

IV. “Nu există fericire în confort, ea se câștigă prin suferință (...) și aici nu există nici o nedreptate”

În august-septembrie 1867 scrie prima versiune a romanului **Idiotul**, dar o nimicește, ca să reînceapă scrierea în decembrie, același an. Lucrarea, considerată de autor ca unul dintre cele mai bune romane ale sale, i-o dedică nepoatei de soră, S.A. Ivanova, pentru care a trăit o puternică pasiune și căreia i-a expus, într-o scrisoare, astfel, scopul, ideea **Idiotul**-ui: “înfățișarea unui om frumos și pozitiv”, mai ales că, socoate Dostoievski, “toți scriitorii, și nu numai de la noi, ci chiar și din Europa, au eșuat ori de câte ori și-au propus să înfățișeze frumosul *pozitiv*. Deoarece e o sarcină nemăsurat de dificilă. Frumosul este un ideal, iar idealul (...) este departe de a fi cristalizat”. Ideea de *frumos* este una directorie în opera lui Dostoievski, el lansând convingerea că *Frumosul (sublimul) va salva omenirea*. Deși excepțional în oglindirea societății rusești și în disecarea psihologiei personajelor, deși “densitatea personajelor pozitive” poate culminează în **Idiotul**, Dostoievski nu izbuteste să-i dea prințului Mășkin (asemănat de unii critici cu Iisus, de alții – cu Don Quijote etc.) forță de tipicitate, idealul pozitiv (chiar sacru, de “om sfânt”) devenind mai curând starețul Zosima din **Frații Karamazov**, Makar Dolgoruki din **Adolescentul**, ori Sonia Marmeladova, cea care-l secundează pe Raskolnikov, în **Crimă și pedeapsă**. “Concepția pravoslavnică” (întemeiată pe *ortodoxie*), definitorie pentru creația lui Dostoievski, este expusă poate cel mai clar, cel “mai dostoievskian”, în acest roman: “Nu există fericire în confort, ea se câștigă prin suferință. Omul nu se naște fericit. Omul cucerește dreptul la fericirea sa și întotdeauna prin suferință. Aici nu există nici o nedreptate”.

Și *afecțiunea, dragostea, iubirea* (de oameni, dar și între sexe) e marcată în proza lui Dostoievski, aproape obligatoriu, *de suferință*;

supliciul, chinurile luând și aici forme răscolitoare, de multe ori – de-a dreptul devastatoare, până la absurd. (În treacăt fie spus, “împreunării” nu se dedă nici unul dintre cei peste 500 de eroi dostoievskieni (numai din romanele sale); actul sexual nefiind descris nici măcar aluziv de către marele prozator.)

V. O viziune apocaliptică: cei care doreau să facă în lume comunismul sunt identificați cu niște porci demonizați

La 14 septembrie 1869 se naște fiica Liubov (1869-1926), viitoare scriitoare, autoare de memorii despre tatăl său și contemporanii lui. În 1871 Dostoievski condamnă fără menajamente, într-o scrisoare către un prieten, “Comuna din Paris”. Scrie asiduu romanul **Demonii**, în care îi prezintă caricaturizat pe “nihilisti”, de fapt, pe fruntașii mișcării revoluționar-democrate din Rusia, întrezărind perfect, matematic, aspirația lor spre demonism, spre satanizarea societății, condamnând prin observații veninoase discursul lor demagogic, vânzoleala lor fariseică întru cucerirea păguboasă a altor minți, suflete, dar și averi. Preocupat anterior și după această perioadă, mai ales de zădăririle unor personaje pozitive, în **Demonii** o ia în sus gândul demasca-tor. Viziunea profetică a demonismului revoluționarilor ruși a fost comparată cu ieșirea diavolului dintr-un om ce se căiește și intrarea necuratului într-o turmă de porci, conform unui episod din Sfânta Evanghelie cea după Luca; acesta servind drept *motto* al scrierii: “Și era acolo o turmă mare de porci, care pășteau pe munte. Și L-au rugat să intre în ei; și le-a îngăduit. Și, ieșind demonii din om, au intrat în porci, iar turma s-a aruncat de pe țârm în lac și s-a înecat (...)” (Cap. VIII, 32-33). În acest roman este cel mai evident “reacționarism filozofic”, tendențiozitatea malițioasă a lui Dostoievski. Totodată, aici prozatorul pune în relief mai mult zigzagurile amețitoare, piruetele delirante în comportamentul personajelor (alt exemplu edificator ni-l oferă apoi **Frații Karamazov**); pentru înțelegerea

lor, face o explorare mai adâncă a unor îndemnuri imprezibile, ascunse, insesizabile la prima vedere. Tocmai cu referire la acest roman, Maxim Gorki scria în 1913: "Incontestabil, Dostoievski este un geniu, nimeni nu se îndoiește de aceasta, însă el este geniul nostru rău". Replica lui Lenin a fost pe potrivă: "Ieri am citit în (ziarul) "Reci" ("Graiul") răspunsul d-tale la "urletele" (elogiile – n.n.) în legătură cu Dostoievski și era cât pe ce să chiui de bucurie...". Că **Demonii** avea un discurs antirevoluționar și un mesaj promonarhist o demonstrează și acest amănunt: în anul apariției romanului (an când Dostoievski i-a pozat lui Vasili Perov (1833-1882), pentru celebrul portret comandat de P. M. Tretiakov pentru galeriile sale, fondate la Moscova, în 1856), scriitorul face cunoștință cu politicianul reacționar K. Pobedonostev (senator, membru în Consiliul de Stat, *ober-procuror* al Sinodului). Prin Pobedonostev, Dostoievski transmite moștenitorului tronului, Aleksandr Aleksandrovici (viitorul țar rus Alexandru al III-lea), o scrisoare omagială, împreună cu un exemplar al **Demonilor**.

La finele anului 1866, în editura Strellovski, apare vol. III al **Operele** lui Dostoievski; vol. IV vede lumina tiparului în aceeași tipografie, la începutul anului 1870.

Aflat la un nou "tratament al nervilor", la Bad-Ems, Germania, în 1874, lucrează la romanul **Podrostok (Adolescentul)**, care e tipărit în 1875. Ca și **Jucătorul**, dar și alte romane de Dostoievski, **Adolescentul** este dovada unei neglijențe stilistice în narațiune: fraza nu e lucrată, e înșirată pe hârtie în fugă, curge, parcă, de la sine, încât lasă impresia că majoritatea personajelor sale au același limbaj. (Asemenea constatare nu ține cu referire la Lev Tolstoi, bunăoară, care-și copia de câteva ori scrierile (antrenând-o în această muncă pe soție); cu atât mai puțin se potrivește observația pentru proza lui Ivan S. Turgheniev, remarcabilă și prin eleganța stilului.)

VI. Țarul Alexandru al II-lea doarește să-l prezinte pe Dostoievski copiilor săi, pentru "a-i înrăuri binefăcător"

În 1873-1874 redactează revista "Grajdanin" ("Cetățeanul"), patronată de K. Pobedonostev, unde publică primele pagini din **Jurnalul unui scriitor** – o suită de articole, eseuri, reflecții, note polemice etc. Anul 1876 îl consacră scrierii **Jurnalului...**, pe care continuă să-l publice în anii 1877, apoi 1880, 1881; ultimul caiet văzând lumina tiparului în 1881, a doua zi după decesul scriitorului. Include în **Jurnal...** și creații beletristice, unele considerate secundare: **Bóbok, Miniatură, Poveste de Crăciun, Bărbatul Marei, Centenara**, toate scrise anterior. În 1876 publică **Krotkaia (Smerita)**, calificat de autor ca "roman fantastic", iar un an mai târziu – scrie povestirea **Son smešnogo celoveka (Visul unui om ridicol, 1877)**. Pobedonostev îi sugerează să dedice **Jurnalul...** moștenitorului tronului Rusiei, Aleksandr Aleksandrovici. D. Arseniev, educatorul odraslelor țarului, îi transmite dorința monarhului rus de a-l prezenta copiilor săi, pentru "a-i înrăuri binefăcător".

În decembrie 1877 este ales membru-corespondent al Academiei Imperiale din Sankt-Petersburg, secția de limbă și literatură rusă. Tot atunci notează în unul din caietele sale:

"...Memento. Pentru toată viața.

1) Să scriu un **Candid** rus.

2) Să scriu o carte despre Iisus Hristos.

3) Să-mi scriu memoriile.

4) Să scriu poemul **Sorokovinî**.

N.B. (Toate acestea în afara romanului proiectat și a editării **Jurnalului unui scriitor**, cu alte cuvinte – de lucru pentru minimum 10 ani, iar eu am acum 56)".

(*Notă:* "**Candid** este titlul incomplet al romanului filozofic, ironico-moralizator **Candide ou l'Optimisme (Candidul sau Optimismul)**, al scriitorului și filozofului francez Voltaire (1694-1778), scris de autor la o vârstă înaintată, în 1759. **Candidul**

lui Voltaire, lucrare iubită mult de Dostoievski, întruchipează modelul de moralitate pură, înțeleaptă și generatoare de optimism).

**VII. După tipărirea
"Fraților Karamazov", în 1880,
genialul scriitor rus mărturisea:
"Intenționez ca încă 20 de ani
să tot trăiesc și să tot scriu"**

Suferă mult după moartea cauzată de un cumplit acces de epilepsie, la vârsta de trei ani, a fiului mezin Alexei (n. 1875; cel mai mare, Feodor, se născuse la 1871). În 1878 este vizitat de poetul și filozoful VI. Soloviov (1853-1900), împreună cu care merge la centrul monastic *Optina pustân'*, unde, după lungi discuții cu starețul Ambrozie (prototipul starețului Zosima din **Frații Karamazov**), îi expune lui Soloviov planul romanului **Frații Karamazov**, pe care-l dedică soției Anna. Rod al unei munci de trei ani, această vastă pânză epică este tipărită în 1879-1880, în revista "Russki Vestnik". În nov. 1880 e tipărit epilogul acestui roman, după care autorul scrie unui amic: "intenționez ca încă 20 de ani să tot trăiesc și să tot scriu". În linii mari, ideea romanului este concentrată într-o reflecție a lui Dmitri Karamazov: "*Inima oamenilor nu e decât un câmp de bătălie în care se luptă Dumnezeu cu diavolul*". *Sufletul omului fiind terenul unei bătălii între două principii eterne, de bază: bine și rău, factorii determinanți ai comportamentului său sunt numai în el, în omul însuși*. Considerat drept "poet al unei umanități mizere", umile și umilite, de la periferia societății, iată că în acest roman se reliefează și intelectuali, aristocrați "mândri" – cinici, perversi, fără scrupule, *trufași*, orgolioși; *trufia* lor fiind osândită de marele prozator (aidoma lui Feodor Karamazov au fost zugrăviți anterior Volkonski din **Umiliți și obidiți**, Lujin și Svidrigailov (**Crimă și pedeapsă**), Lember (b) (**Adolescentul**), Stavroghin (**Demonii**) etc. În **Frații Karamazov** se face poate cea mai simțită, mai însemnată caracteristică a creației lui Dostoievski – *polifonia* (în ter-

menii criticului evreu-rus M. Bahtin, 1895-1975): multitudinea atitudinilor, comportărilor, impulsurilor, pornirilor, declarațiilor, confesiunilor, gesturilor etc., care permit o investigare, reflectare și cunoaștere mai adâncită, complexă, vastă a vieții. "*Pluralitatea vocilor și conștiințelor autonome și necontopite, autentică polifonie a vocilor cu valoare plenară, constituie într-adevăr principala particularitate a romanelor lui Dostoievski*" (M. Bahtin).

Ideea *predestinării* își află și aici un loc de vază; elementul delirului și morbidității, starea de demonism, predispoziția la satanizare a sufletului /conștiinței umane sunt reliefate și prin viziuni mistice (ca și în finalul romanului **Crimă și pedeapsă**), dar deja cu accente apocaliptice. Acest roman are un adaos filozofic culminant – poemul-legendă **Marele Inchizitor**, scris în aprilie-mai 1879 și considerat, "prin îndrăzneala opiniilor, prin tipul de erou (...), prin interpretarea originală a Cărții Sfinte", *episodul cel mai interesant și mai controversat al Fraților Karamazov* (Leonte Ivanov, **Marele Inchizitor. Dostoievski – lecturi teologice**, Iași, 1977). Potrivit **Marelui Inchizitor**, trei forțe stăpânesc pe acest pământ: *ciudo, taina i avtoritet – minunea (miracolul), taina (misterul) și autoritatea*.

**VIII. La 28 ianuarie 1881,
dimineata, Dostoievski îi spune
soției: "Astăzi voi muri..."**

În iunie 1879, la sesiunea sa din Londra, Congresul Internațional de literatură îl alege pe Dostoievski, în unanimitate, membru al Comitetului de onoare al acestei societăți. În februarie 1880, este ales vicepreședinte al Asociației slavone de binefacere, cu sedii în cele două capitale ale Imperiului Rus. În iunie 1880 este ales membru de onoare al Asociației iubitorilor literaturii ruse.

La 25 ianuarie 1881, după o dispută violentă cu sora sa V. M. Ivanova, Dostoievski face o gravă criză de nervi. Se închide în biroul său, scuipe mereu sânge. (*Notă*: este un simptom

de bază al unei maladii mai vechi a lui Dostoievski – *hemoptizia*, eliminarea de sânge prin tuse, în urma unei hemoragii a căilor respiratorii, specifică tuberculozei pulmonare). Seara își ia rămas bun de la membrii familiei și de la unii prieteni apropiați. Deși a doua zi se face mai bine, pe 28 ianuarie (9 februarie) 1881, dimineața, îi spune soției că „azi voi muri”. Seara, pe la 6.30, începe agonia, ca peste două ore genialul scriitor rus să se stingă din viață.

Sicriul cu corpul său neînsuflăit a fost pus lângă altarul Catedralei „Alexandru Nevski” din Petersburg, fiind înmormântat alături, la Cimitirul municipal Tihvinskoe.

IX. Fără Dostoievski, lumea ar fi și mai nebună, și mai rea, și mai pustie...

Românii au aflat despre decesul lui Dostoievski dintr-o relatare publicată în ziarul „Telegraful” din București, la 20 februarie 1881, trimisă de la Petersburg de către Zamfir Rali-Arbore (1848-1933; originar din Cernăuți, dar cu studii liceale la Chișinău), cel care, ca student al Academiei medico-chirurgicale de acolo, dar și membru al grupării de nihilisti-conspiratori a lui Neceaev, a stat, în 1869, deci exact 20 de ani mai târziu decât Dostoievski, într-o celulă a fortăreței Petru și Pavel. Prin „Telegraful”, Z. Arbore anunța despre „moartea celebrului literatur rus” ca despre „faptul cel mai culminant din viața capitalei Țarului”, unde în acele zile, „ziarele sunt pline cu articole care vorbesc despre Dostoievski”, mai precizând că „Împăratul a decretat o pensie de 2.000 de ruble familiei răposatului”. În semn de omagiu, în 1881-1882 la Petersburg apare prima culegere solidă, în 14 volume, a creației dostoievskiene.

Cea mai completă ediție a operei lui Dostoievski a apărut la Lenin-grad, în anii 1972-1990: 30 de volume (dar 33 de cărți – tot atâtea, câți ani pământești a avut Hristos!); vol. 1-17 incluzând romane și povestiri; iar vol.

18-30, – publicistică, scrisori, ciorne ale unor proze, alte însemnări, în total, – peste 15 mii de pagini tipărite. În română, cea mai completă ediție a scrierilor lui Dostoievski (11 volume, romane și povestiri), a apărut la București în anii 1966-1974, unul dintre stilizatorii tălmăcirilor (inclusiv al **Demonilor**) fiind și Marin Preda.

Creația lui Dostoievski se bucură de o largă popularitate în toată lumea, fiind tradusă în zeci și zeci de limbi și constituind obiectul investigației unui număr impresionant de cercetători. Opera sa a avut o influență covârșitoare asupra prozatorilor de la răscrucea secolelor XIX-XX, făcându-se simțită până în prezent. **Ecouri dostoievskiene** se găsesc în proza rușilor L. Andreev, A. Belâi, D. Merejkovski, Z. Hippius, M. Bulgakov, B. Pasternak etc.; A. Gide, Fr. Mauriac, G. Bernanos, A. Camus, Marcel Proust (Franța); Graham Green, James Joyce (Anglia), H. Mann, T. Mann (Germania); R. Musil și Franz Kafka (Austria), O'Neill, T. Williams, W. Faulkner, J. Green (S.U.A.); la mai mulți prozatori români de la începutul sec. XX, din perioada interbelică (Mateiu Caragiale, Camil Petrescu, Gib Mihăiescu, George M. Zamfirescu; unii critici consideră „dostoievskiană” și **Ciuleandra**, apoi **Adam și Eva**, alte câteva proze de ale lui Liviu Rebreanu); până în anii 70-80 de exemplu, în unele scrieri de Marin Preda, la Nicolae Breban, în romanele cu titluri semnificative **Animale bolnave** și **Îngerul de ghips** etc.

Mihai CIMPOI

O OPERĂ PLINĂ DE PASIONALITATE

Diploma de laureat al premiului Nobel, care i-a fost înmănată lui Octavio Paz, conține următoarea specificare: "pentru o creație poetică plină de pasionalitate și marcată de un larg orizont de inteligență."

În însăși structura ei intimă opera lui Paz conține o provocare: ea nu ne închide într-o sferă autonomă, autarhică, precum se întâmplă în cazul atâtor poeți ai secolului al XX-lea, ci ne aruncă în orizonturile largi ale vieții, în fluviile ei învântejite și spumoase, solemne și pline de reflexele cerului, întretăind pampas oable și fiind năpădite de oaze cu o vegetație exuberantă. Simți, în contact cu aceste răuri arhipline sau chiar debordante, însuși suflul sacru al vieții ce coboară din tării, răcorile ei senzoriale, devălmășia stihilor, îngânarea de lumină și întuneric, vecinătatea dialectică a florii și a pietrei. Poezia lui Paz are un efect *învăluitor*, *chemător* și *angajant*: urmând firul tradiției liricii spaniole, ea te încadrează, te situează în verdele fremătător al naturii, în sângele fierbinte uman, peste care e presurat praf de sticlă și în care e încifrat, lorchian vorbind, fiorul demonicului. Este o poezie de esență vitalistă, a cărui dat ontologic fundamental este largimea luminată.

Or, este, la Octavio Paz, o largire care se îngustează progresiv, fiindcă intră în zona misterului, marcată de Nirvana, de asceză, de vid temporal și chiar spațial. "Perfecțiunea finitului", de care vorbește în poemul **Fericirea la Herat**, dă o replică energică "perfecțiunii infinitului". Între cele două perfecțiuni aparte, astfel, sensul tragic al Ființei. La poetul mexican, ființa se înmulțește pentru a-și revela sieși puținătatea, fragilitatea de floare, transparența de aer și rouă, ușurătatea de pasăre. Tot astfel lumina sporește spre a deveni zonă a misterului, invadată de întuneric. "Am văzut lumea așezată pe ea însăși", poate spune cu fermitate poetul. Dar nu se limitează la constatarea acestei închideri în sine a lumii; el recurge la un **măs allă de** care în românește semnifică un **dincolo de** sau "mai înalt, mai multă ființă, alt tărâm".

Transcenderea se face foarte ușor prin depășirea iubirii printr-un dincolo

de iubire, și-a lumii, printr-un dincolo de lume, a realului, printr-un dincolo de real. Acest *dincolo* pregătește invazia Absolutului. Din piatra de soare (**Piedra de sol**) poate izbucni la el un mirific univers solar. Alaiurile, marile cavalcade de imagini, șiroirile delirante ale delirului, flăcările agresive ale iubirii, curgător-cosmice nu-i sunt îndeajuns poetului mexican; de aceea, se deschide brusc și cu mare freamăt senzorial un dincolo de hotarele ființei și aflării; o viață mai viață. Procedul frecvent al poezicii paziene e *întinderea*, ca deschidere uriașă, ca sporire pe verticală și orizontală a unei ogindiri, ce este o inter-ogindire. Astfel, noaptea se întinde, plină de frunze mari și calde, de oglinzi ce se luptă, absorbind în spațiul lor de reflectare frunți, gheare, ochi, frunzișuri, spinări lucitoare, trupuri ce se mișcă prin alte trupuri. Făptura albă și vie se *întinde* pe acest tărâm spumos cu viață care se dăruie între acest timp și altul fără măsură (poemul **Dincolo de iubire**).

Universul pazian se lărgeste și se îngustează, se repliază asupra sa, întinzându-se enorm într-un timp fără măsură și restrângându-se într-o jumătate de oră finită, într-o amiază încremenită, într-o boabă și fărâșmă, vorbind cu vocabule argheziene.

Volutele baroce somptuoase ce fixează o curgere fluvială tălăzuită, o înfiorare spornică de imagini care se rostogolesc ca o lavină, pot deveni sobre sau pot fi înlocuite chiar cu trăsături grațioase și laconice ale formelor miniaturale de hokku. Avantajurile generoase se restrâng adesea într-o încondeiere fulgurantă: "Lumina nu clipește din ochi, / timpul se dizolvă în minute. / O pasăre a încremenit în aer" (**Amiază**); "Lumina se prăvăli în hău. / Dealurile se deșteaptă și, fără a se mișca, dansează" (**Ceva mai târziu**); "Ora e transparentă: / să vedem dacă e invizibilă pasărea, / culoarea cântecului ei" (**În plin soare**). Din aceste momente statice universul totuși crește, proliferază, se întinde spre un țarm al mișcării, al liniștii călătoare către alte liniști, omul având senzația de zbor de pasăre între tărâmurile: "cuvântul tău e un arbore cu rădăcini acvatice, / e fluviul subteran al sufletului, iar vorba ta umblă desculț desculț, în vârful degetelor, de la o liniște / către alte liniști; / ești desemnat și trăiești ca o pasăre..." (**Între piatră și floare**).

În această întindere, care e dez-mărginire a cerului, plămădire a lumii din flăcări, zbucium din sori albaștri, vântejuri verzi, pliscuri de lumină, desfacere de aștri ce imită desfacerea rodiiilor, izbucnire

a pădurilor de cristal, de sunete și ecouri în mijlocul esplanadei calcinate, înflorire subită de făclii, lumânări, aripi, invazii ale albului și ale păsărilor insulare, simbioze de foc și apă – adevărate turme de visuri păscute, eminescian, ca oi de aur, există o adevărată scară ontologică de la revelația ființei în zona luminii până la ascunderea ei în "Urciorul spart", în vidul existențial conceput ca izvor secătuit.

"Dumnezeul-porumb, Dumnezeul-floare, Dumnezeul-apă, / Dumnezeul-sânge, Fecioara, / toți au murit, s-au pierdut cu fărâmele urciului spart, pe malul izvorului sec? (*Urciorul spart*). Înaintarea barocă la aspect de întoarcere înapoi, la origini, într-un timp de dincolo de copilărie, de dincolo de naștere, care are ca obiectiv unirea părților separate într-un tot. Este recunoașterea condiției umane, profund-existențiale, "fiindcă viața și moartea nu sunt contrarii, / ci o singură făptură cu două flori gemene".

Această fuzionare a vieții și morții într-un singur acord ce sună peste universul în plină extensiune, dar și concentrare sau întoarcere la punctul întâi al mișcării (ca în *Scrisoarea I* eminesciană) este piatra unghiulară a universului pazian: "Între piatră și floare e omul: / nașterea care duce spre moarte, / moartea care ne duce spre naștere".

Totul e pus sub legea contradictoriului viu-dialectic: a timpului ce se acumulează, a timpului ce se risipește.

OCTAVIO PAZ (1914-1998):

**"Azi însă lupt, de unul singur,
doar cu un cuvânt, în ale cărui mreji
mă zbat precum captivul: capul
sau coroana, capul sau pajura?"**

S-a născut în anul 1914 în Mixcoac (México) într-o familie de intelectuali. Debutează în anul 1937 cu volumul de versuri *Raiz de hombre* (Rădăcina omului).

Din anul 1943 aderă la serviciul diplomatic, exercitând funcții importante în Franța, Japonia, Elveția și India. Lucrează ambasador al Mexicului în mai multe țări ale lumii, iar din 1969 renunță la această funcție, dedicându-se completamente literaturii.

Colaborează la revistele *Barandal* (1931-1932), *Caiete din Valea Mexicului* (1933-1934) și *Atelier poetic* (1936-1938), pentru ca mai apoi să se stabilească la revista *Atelier* (1938-1941).

În anul 1963 i se acordă Marele Premiu internațional pentru poezie – Knokke (Belgia). Este un strălucit reprezentant al artei moderne. Cărțile sale de eseuri sunt probe evidente ale investigației asidue în solul mitologic al aztecilor. Semnează mai multe volume de eseuri, printre care: *Labirintul singurătății* (1950), *Arcul și lira* (1956), *Porți către câmp* (1966), *Noul ospăț al lui Esop* (1967), *Aparență nudă* (1973), *Fiii mălului* (1974), *Oamenii secolului* (1984), *Cealaltă voce* (1998) ș.a. Traduce din poezii lumii.

Opera lui poetică este extinsă și valoroasă. *Rădăcina omului* (1937), *Stațiunea violentă* (1958), *Libertate pe cuvânt* (1960), *Salamandra* (1962), *Coasta de Est* (1969), *Arborele vieții* (1987) și *Focul cel spre ființă* (1989) sunt titlurile cele mai importante care confirmă acest fapt.

În anul 1976 la editura Seix Barral îi apare volumul de poeme *Vuelta* (*Întoarcere*) care reprezintă o călătorie în timp și în credință, o explorare a trecutului cu un profund substrat filosofic, o exprimare de sentimente curate pentru pământul natal, al căror izvor este chiar inima noastră.

În același an Octavio Paz înființează revista literară intitulată *Vuelta* (*Întoarcere*) la care colaborează cu numeroase articole și poeme în cei 22 de ani de existență a ei. Din luna august 1998, revista nu va mai apărea, aceasta fiind voia lui Octavio Paz, ca ea să nu-i supraviețuiască.

Poetul ajunge să-și vadă opera sa încununată de onorurile literare supreme: *Premiul Cervantes* (1981) și *Premiul Nobel* (1990).

Octavio Paz moare la 20 aprilie 1998, devenind octogenarul cel mai respectat al literaturii mexicane, or, fiind încă în viață marele scriitor, este constituit un premiu în valoare de 100.000 de dolari care-i poartă numele. Acest prestigios premiu literar i-a fost acordat pentru prima dată poetului cilian Gonzalo Rojas.

I. R.

Octavio PAZ

CAPUL SAU PAJURA?

Încep și reîncep. Dar nu avansează. Când ajung la literele fatale pana mea ezită: o prohibiție implacabilă îmi barează drumul. Mai ieri, investit cu depline puteri, scriam cu ușurință despre orice: o frântură de cer, un zid neînfricat în fața soarelui, o pasiune efemeră... Toate îmi foloseau: zefirul vântului, poemul miraculos al păsării, prezența apei, tainele pietrei. O, adolescență – pământ deștelenit, suflet posedat de o idee fixă, corp tatuat de imagini, cicatrice strălucitoare! Toamna argintie păstora râuri întinse, purta splendori în pliscuri de aur, sculpta plenitudini în Valea Mexicului, fraze înaripate, scrise de condeii luminii pe blocurile limpezi ale uitării.

Azi însă lupt, de unul singur, doar cu un cuvânt, în ale cărui mreji mă zbat precum captivul: capul sau coroana, capul sau pajura?

ÎNTRE PIATRĂ ȘI FLOARE

Lui Teodoro Cesarman

III

Între piatră și floare e omul:
nașterea care duce spre moarte,
moartea care ne duce spre naștere.

Omul
peste această ploaie de pietre,
ca un râu între două flăcări,
ca o floare ce învinge furtuna,
ca o pasăre-soră cu fulgerul;
omul cu toate nevoile lui.

Agava,
excelentă lecție de geometrie
peste culoarea galbenă-brună.
Agricultură, comerț și limbaj.
Agava, plantă din fibre,
catalizator în Bursa de stat,
falnic, vivace simbol,
timp ce se acumulează,
timp ce se risipește.
Setea și planta,
planta și omul,
omul cu grijile lui cotidiene.

Din secol în secol,
alergi insistent la trap
ca armăsarul îndărătnic.
Zilele tale sunt imense ca anii,
ele îți marchează pasul,
nu ceasul bancherului

și nici al șefului;
 doar soarele este stăpânul tău,
 și ziua de lucru e din zori până-n seară,
 iar simbria ta e sudoarea,
 roua dimineților,
 care devine coroană transparentă
 în calvarul tău cotidian,
 deși chipul nu ți-l găsim
 pe tablourile din Verónica;
 fața ta e ca soarele șters de pe monede;
 tu vorbești o limbă necunoscută
 de acei care te vorbesc de pe amvoane
 și jură, zadarnic, în numele tău tutorii viitorului,
 executorii testamentari ai oaselor tale;
 cuvântul tău e un arbore cu rădăcini acvatiche,
 e fluviul subteran al sufletului,
 iar vorba ta umblă desculț,
 în vârful degetelor, de la o liniște
 către alte liniști;
 ești resemnat și trăsnit ca o pasăre...

VI

Banul și roata lui,
 banul și numerele false,
 banul și multiplele lui spectre.

Banul e o fastuoasă geografie:
 munți de aur și bronz,
 râuri de argint și de nichel,
 arbori uriași de jad,
 frunzișul lor monetar.

Grădinile lui sînt aseptice,
 Primăverile – congelate,
 florile-i sînt cristale fără de miros,
 păsările lui zbor în ascensor,
 iar anotimpurile lui se învîrt după ceas.

Planeta devine ban,
 banul devine număr,
 numărul înghite timpul,
 timpul înghite omul,
 banul înghite timpul.
 Moartea e un vis nevisat de bani.
 Banul nu zice *tu ești*,
 banul întreabă *cît*?

Mai rău decît a nu avea bani
 e să ai prea mulți bani.

A ști să numeri nu înseamnă a ști să cârți.

Bucuria sau durerea
 nu se cumpără, nici nu se vinde.

Piramida ignorează banul;
 și idolul, și vrăjitorul,

și Fecioara, și copilul
și sfântul îl neglijează.
Analfabetismul e o disciplină
mereu ignorată de ban.

Banul deschide ușile casei regale,
dar închide porțile inimii.
Banul este marele scamator
care evaporă tot ce atinge:
sângele și sudoarea ta,
gândul și lacrima.
Banul te face nimic.
Noi cu toții construim
palatul banului – Marele ZERO.

Nu munca, ci banul este pedeapsa.
Munca ne alimentează și ne dă așternut;
banul e păianjen, iar omul e muscă.
Munca produce lucrurile,
iar banul suge sângele din ele.
Munca este casa și masa noastră,
însă banul n-are trup, nici chip și nici suflet.
Banul usucă sângele
de pe creierul omului.

Banul e scara timpului, împletită din luni și din ani,
iar acolo, sus de tot, locuiește nimeni –
monument pe care moartea îl înalță doar morții.

Mérida, 1937/ México, 1976

DINCOLO DE IUBIRE

Toate ne amenință:
timpul care împarte pe viu,
precum macetele vipera,
pe cel care-am fost de cel ce voi fi,
conștiința și transparența străbătută,
ochii, orbiți de lumină,
numele noastre, ce se înalță între tu și eu,
aidoma unor pustiuri neînvins de vreo trompetă.
Nici visul cu imaginile răzbite,
nici delirul cu spuma-i profetică,
nici iubirea cu dinți și cu unghii,
nici ele nu ne ajung.
Dincolo de noi, la frontierele lui a fi și a se afla,
ne cheamă o viață mai blândă.

Afară, noaptea respiră, cucerește țării
doldora de frunzișuri, de oglinzi ce reflectă
fructe, gheare și ochi,
de corpuri, făcându-și drum spre alte corpuri.

Culcă-te aici, pe litoralul spumos,

nu cădea în melancolie:
 tu de asemenea aparții aștei nopți.
 Răspândeți-vă, zori, respirați,
 pulsează, o, stea fragmentară,
 cupă a zilei ce naște,
 pâine care înclini balanța spre auroră,
 pauză de sânge între prezent
 și alte noțiuni neconcepute.

SCRIS CU CERNEALĂ VERDE

Cerneala verde generează grădini,
 păduri și imașuri,
 cuvinte ce par a fi arbori,
 fraze asemănătoare constelațiilor verzi –
 retorică pletoră unde literele cântă.

Alunece slovele peste albul imens
 ca frunzișul mânat de stihie,
 ca iarba ce-acoperă statuile,
 ca cerneala mea pe hârtie.

Măinile, talia, gâtul și sânii,
 fruntea senină ca marea;
 dinții ce mușcă firul de iarbă,
 ochii scrutând depărtarea.

Corpul tău e numai semne verzi,
 cum tulpina copacului de lăstari e plină.
 Nu-ți fă inimă rea de mica cicatrice:
 te uită cerul și verdele-i tatuaj de stele!

PIATRĂ NATIVĂ

Lui Roger Munier

Lumina pustiește țăriile
 Mulțimi de imperii căzânde
 Ochiul, acostat de lumină, ezită

State enorme cât insomnia
 Caldărâm din oase

Toamnă fără sfârșit
 Setea-și descoperă izvoarele ei ascunse
 Ultimul propovăduitor predică în pustiu

Închide ochii și ascultă cum cântă lumina:
 Amiaza își face cuib în timpanele tale

Închide și deschide ochii:
 Nu mai e nimeni pe lume,
 nici chiar tu
 Ceea ce nu-i piatră
 e lumină, lumină...

ITZPAPÁLOTL*

Ei îmi uciseră frații, copiii și rudele. Începui să plâng pe malul lacului Texcoco. Din Muntele Stâncos urcau aburi deși de silitră. Mă luară încetîșor și mă puseră în tinda Catedralei. Devenii atât de mică și atât de gri, încât mulți mă confundau cu o grămăjoară de praf. Da, eu însămi, mama cremenei și a stelei, cea rămasă grea de la lumină, am devenit deodată o pană albastră, căzută din aripa păsării printre muri. Pe timpuri dansam cu pieptii dezgoliți, învărtindu-mă mult, până oboseam; apoi îmi creșteau frunze, înfloream și făceam fructe. În pântecul meu se zbătea vulturul. Eu eram muntele care generează în vis, eram focul din vatră, eram cazanul primordial unde se coace omul și devine mai om. În noaptea cuvintelor decapitate eu și surioarele mele ne luam de mâini și dansam și cântam în jurul literei "I", acest turn solitar de la poalele alfabetului satinat. Iată câteva rânduri:

Cântă în verdele peren
lumina în aură îmbrăcată,
lumina decapitată.

Îmi amintesc că ne ziceam: o cărare dreaptă nu te conduce nicicând spre iarnă. Iar acum îmi tremură mâinile și cuvintele îmi atârnă de buze. Dă-mi un scăunel și puțină căldură.

Pe timpuri mă renășteam din propria-mi suflare, dansam pe lama pumnalului și dispăream pe ușa tainică a oglinzii mele. Eu eram amiaza tatuată, eram miezul nopții nud, mica insectă de jad, care cânta prin ierbi, binecuvântând răsăritul soarelui, în ciuda bufniței ce convoca morții. Eu mă îmbaiam în cascada soarelui, în mine însămi, mă îneam în propria-mi splendoare. Eu eram cremenea care zgârie norii negri și groși, deschizând portalurile averselor. Eu sădeam grădini de foc și de sânge sub cerul Sudului. Ramurile arborilor de mărgean mai mângâie și azi frunțile îndrăgostiților. Acolo iubirea e o întâlnire a doi aeroliți în mijlocul cerului, iar nu îndărătnicia pietrelor în frecare pentru a-și smulge un sărut, care scapără și scoate scînteii.

Fiecare noapte e o pleoapă nestrăbătută încă de spini; ziua e o poveste lungă despre propria-i istorie divizată în monede de alamă. Sunt plictisită de pietricelele risipite în praf. Sunt obosită de acest solitar trunchiat. Ferice de scorpie, care își devoră odraslele! Ferice de păianjen. Ferice de șarpe, care își schimbă veșmîntul. Ferice de apa care se bea pe sine. Când o să mă sfășie aceste imagini? Când m-oi prăbuși cu totul în ochii aceștia pustii?

Sunt singură și abătută, grăunte de porumb, desprins de pe știuletele timpului. Aruncă-mă printre cei împușcați și voi răsări din ochiul căpitanului. Plouă-mă, soarește-mă! Trupul meu arat de-al tău trup va deveni un câmp unde arunci un grăunte, dar strângi o sută. Așteaptă-mă la capătul celălalt al anului: o să mă găsești ca pe un fulger rătăcit la marginea toamnei. Atinge sâni mei de iarbă. Sărută-mi pântecul – această piatră a sacrificiilor. În buricul meu își găsește tihnă vârtejul: eu sunt centrul fix care mișcă dansul. Arzi, cazi în mine: eu sunt groapa de var nestins, care lecuiește oasele zbuciumului tău. Mori pe buzele mele. Naște-te în ochii mei. Din trupul meu răsar imagini: bea din apele-acestea, amintește-ți de ce ai uitat născându-te. Eu sunt rana ce nu se cicatrizează, sunt mica piatră solară: dacă mă atingi, se aprinde o lume.

Ia colierul meu din lacrimi. Te aștept la marginea opusă a timpului, unde lumina durează regnul fericii: învoirea gemenilor inamici, unde apa, strecurându-se printre degete, este gheața împietrită ca regele în propriul orgoliu. Acolo îmi vei desface corpul în două ca să descifrez buchiile destinului tău.

Prezentare și traducere din limba spaniolă de Ion RENIȚĂ

* Zeiță confundată adesea cu *Teteoinan* și *Tonantzin*, divinități feminine, contopite în cultul mexicanilor, care din secolul XVI o profesează pe Fecioara Guadalupe.



Cristina CORCODEL
Chișinău

ANIMALE DOMESTICE

Mi-am turnat o ceașcă
cu ceai fierbinte în cap
pentru că mi-am adus aminte
de o muscă
pe care mai demult încercam
s-o fugăresc cu o batistă
prin camera din spate a sufletului,
picăturile de ceai mi s-au scurs pe față
odată cu amintirea și cu animalul mort
nervul ochiului a început să tremure
capul să simtă că plesnește
mărul a frânat în gât
iar animalul ce se învârtea pe lângă mine
s-a speriat și a fugit.

DIMINEAȚA

În imensitatea nopții
care mă rugumă ca
pe un burete însângerat,
aș putea spune
că dimineața e cel mai bine,
e răcoare și plăcut,
e timpul când înțelege
cel mai puțin,
când încă nu-ți dai seama
de importanța inutilă a
existenței tale,
când muștele încă nu
au fost înțeleite de fața ta,
când totul îți pare o simplă
axiomă din matematică,
când pașii sunt doar pași
și nu riscul de a-ți ciocni
capul de o tablă de fier.

Dimineața e atunci când
soarele abia răsare și
pe cer plutește o barcă
roșiatică numită "inocență".
Pentru că ți-e bine când
nu știi nici o boabă.

Pentru că așa e viața:
Dimineața e frumoasă,
amiaza e atunci când
soarele îți dă foc și arzi,
iar seara – când ploaia te stinge și
apoi te omoară cu mingi de gheață.

STRIGĂTOR LA CER

Clopot mut.

"E strigător la cer"
i-a zis Dumitru
lui Horia.

Gurile cască și se întind
până când se fac toate
farfurii adânci.
Prin cer zboară scaune.
Câini turbați.
Dopuri în loc de cap.
Plouă cu cartofi.
Tacuri în loc de mâini.
Bara din troleibuze –
lame legate cu ață.
Felinarele din parc –
pălării negre.

Unica
poezie care nu are febră –
Biblia.

ALEGERE LA COLȚ DE STRADĂ

La colț de stradă pustie
lucrurile devin dubioase.

La colț de stradă
cu capul plecat,
mâinile-i atârând ca două troleibuze în copac.
Cămașa-ruptă la inimă,
Pe piept – o cicatrice dansând steps.

La colț de stradă-singur pe lume.

Dar
ochii albaștri – Marea,
iar

între dinți –
Pissaro, Da Vinci, Salvador Dali, Jacques Prévert.

Ridică ochii. Numai
două drumuri.
Și din două îl alege pe
al treilea –
în sus.

CLEPSIDRĂ

O coadă de mătă
care se învâрте mereu
și niciodată nu o poți ajunge.
Dacă ai un cap de mătă,
o secundă îți hotărăște destinul.

E traiectoria capului
azvârlit de la etajul opt.

Odată și odată capul
se va prăbuși pe asfalt,
odată timpul nu va mai exista,
vor rămâne doar creierii dispersați
pe pământul umed,
vor rămâne doar urme
care nu vor putea fi șterse.

Dumnezeu ne-a aruncat nisipul
Dumnezeu
ni-l va lua.

PISICI

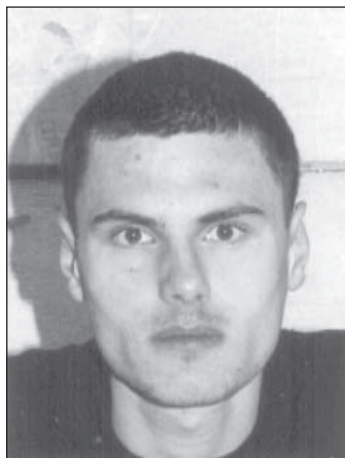
Haidem mai departe că nu avem ce căuta pe loc!
Hai strângeți catrafusele și să mergem înainte,
că înapoi nu vom găsi decât o moară stricată,
să dăm mâna viitorului și un drum bun trecutului;
înainte eu văd pisici siameze care nu mușcă.
Hai, ia-ți bagajele! Ce stai?!

Pisicile trec pe dinainte,
piatra zboară în fața mea,
cad jos, mă trezesc cu pisica lângă mine
care-mi zice i-am trecut pe dinainte
și a aruncat o piatră să-i meargă,
bagajele mi le-a furat și a fugit.

Mă duc mai departe fără bagaje
și nu mă-nec.

Mă-mpiedic de o piatră,
cad, mă trezesc și văd zece pisici
aliniolate
în fața mea.

Haidem înapoi că înainte nu avem ce căuta!



Alexandru BURUIANĂ
Chișinău

* * *

Ne-am descompus curgem ca cei beți exact ca în filmele americane produse la hollywood la moldova-film un brad de crăciun de craniu ține o floare de salcâm hai să fumăm mulțumesc nu fumez pleacă de aici să nu te mai văd auzi tu să nu te mai văd lăsați-l în pace e bolnav sărmanul da lăsați-mă în pace sunt bolnav sărmanul

ARTA ZBORULUI

Au înflorit. Cum se înflorește? întreabă el. Nu știu răspunde el
 Frumoase sunt extrem de frumoase sunt
 Noi nu putem să fim asemeni lor?
 Ce ar fi dacă... Nu se poate. Întocmai. Ieri am crezut că n-o să mai
 cred în ziua de ieri
 Ieri azi un mâine fără de azi fără de ieri și fără de un poimâine
 Nu existăm. Sau existăm?
 Ce ai spune... Nimic nu spun. Lasă-mă în pace. N-am ce să-ți spun
 Nu mai pot vorbi gândi
 N-am gândit că e mai bine să fie așa. Uite așa să nu mai gândesc
 Noi rău gândim. Suntem lipsiți de rațiune. Dezechilibrați
 Nu mai există nici o bară de care să ne ținem. Nu ne mai putem
 menține
 Totul se apropie de sfârșit
 El nu știe nimic. Nici măcar nu știe de ce nu știe de ce e așa și nu
 altfel
 S-a zis să nu se mai zică și a tăcut și au tăcut și îi doare
 Universul se contrazice. Și pereții se clatină
 Totul s-a schimbat într-o cârciumă în care se bea mult și se fumează
 mult
 Suntem curioși de infinit. El stă departe de noi. E aici aproape. Uite
 e după respectivul colț al oamenilor străzii oameni gălăgioși obraznici needucați condamnați la moarte. Așa suntem noi. Dle cum
 de îți permiți?

Puțin îmi pasă. Aerul e poluat pute a veceu a creier ars
 Cutii de bere și multe pachete de chimie de alchimie de femei și de
 frumusețe artificială
 Doamnă sau domnișoară sau cum îți mai place? În fond nu contează
 Azi nimic nu mai contează – trăsnete ploaie soare sau cadavre prin
 cioburi de timp
 Printre ochii de fecioară o lacrimă de fecioară pe buzele tale nespălate
 de când s-a blocat apa în conductă
 Suntem un coș de gunoi. De excremente. Miroase urât. Suntem urâți
 Natura ne pedepsește cu cataclisme cutremure explozii erupție.
 E un zbor neîncetat o casă de nebuni e psihoză nervi și boală
 O deșteptare dis-de-dimineată și e seară e noapte scârbă cotidiană
 Niște scaune niște mese și un auditoriu pustiu pustiu
 Ei nu mai sunt noi nu mai suntem străzile sunt goale
 Semafoarele roșii galbene și câinii vagabonzi
 Aici sunt multe sticle de bere și de coca-cola chiștoace și urină
 Și el o învață pe ea cum se vomită cum se zboară

DOUĂ FLORI PENTRU TINE

mortul n-are prieteni nici dușmani binele răul care i se fac nu au nici
 o importanță pentru el
 el care nu mai este viu pentru că este mort nu poate să vă comunice
 această constatare pentru că limba îi este moartă și buzele
 îi sunt lipicioase ca după o lungă beție
 tu care ești viu pentru că nu ești mort poți să-i cânti un imn de laudă
 de ocară și el care este mort pentru că nu este viu nu îți va acorda
 nici o atenție nici măcar nu va clipi din ochi pentru că a devenit cel
 mai mare indiferentist din lume
 va sta în continuare în racla lui ignorând oboseala ta a lumii
 poți să râzi de dânsul de mutra lui urâtă de situația lui tâmpită și
 el nu se va supăra pentru că s-a făcut înțelept ca nimeni altul
 numai la douăzeci și cinci de ani – bătrân ca nimeni altul
 bătrân ca nimeni altul

* * *

Nu sunt de acord cu existența mea
 Nu aprob nimic din ceea ce aprob
 Balansez într-un leagăn de închisori din gândaci de bucătărie și
 viermi
 extratereștri inchizitori
 Oamenii s-au afișat pe pereți și au devenit lozinci revoluționare niște
 romane ieftine de bulevard
 Aici e o Romă și un Nero e o inexistență existentă e un romantism
 împăturit
 într-un cimitir. Ce porcărie
 Astăzi există multe și variate animale pe fața pământului pe obrazul
 atmosferei
 Porci vaci boi oi noi suntem saturați flămânzi plângem mult
 Râdem mult în hohote ca să supărăm vecinii noștri nesimpatizați
 Liniște tăceți vorbiți în șoaptă
 Dar dle printre noi sunt și surzi posibil și muți și surdo-muți și
 gângavi
 Bolnavi. Ah da suntem bolnavi cum de nu mi-am dat seama că
 suntem bolnavi
 Dle nu vă supărați mergeți la medic o să vă fie mai bine cu siguranță
 o să vă prescrie un tratament

Galina MATCOVSCHI,
profesoară de română,
Liceul Teoretic “N. Iorga”,
Chișinău



URCUȘ

Lumina străbate roșie de cuvânt.
Soarele ne privește până când îl dor ochii.
Cu sarcini de raze urcăm pe o pantă înaltă, subțire.
Privind în jos, nu vedem decât noapte...

NEPUTINȚĂ

Brațele cad neputincioase,
refuză să știe că au fost aripi.
Privirile lunecă înnebunite
căutând un adăpost.
Cântecul se îneacă
în apele moi ale tăcerii;
durerea înflorește pretutindeni.

CERȘETORII DE DRAGOSTE

Iscodirea
cum să le-o-nfrunți?
Își împletesc privirile
printre razele soarelui
și privirile tale...
Sunt prea mulți,
iar pomana...
nicicând nu-i prea mare!
Gândul generează
austere semnale.

Dr. Gheorghe NEGRU
Institutul de istorie al A.Ș.M.

O PREISTORIE NECUNOSCUTĂ A ZIARULUI “BASARABIA”

Documentele noi depistate în fondul departamentului pentru cenzură (denumirea oficială – “Direcția centrală pentru problemele presei”) a Arhivei Istorice de Stat a Rusiei din or. Sankt-Petersburg scot la iveală tentativele unor fruntași basarabeni de a publica ziarul “Basarabia” încă în 1903, în condițiile binecunoscutei reacțiuni țariste. De fapt, ideea editării la Chișinău a unui ziar în limba română, care să reflecte problemele dezvoltării național-culturale și sociale a populației băștinașe, nu era nouă. Ea a existat începând, cel puțin, cu anii 40 ai sec. al XIX-lea, când s-a făcut prima încercare în Basarabia de a scoate un ziar, cu un titlu foarte sugestiv, “Românul”. Demersurile eșuate din 1903 de a edita un ziar românesc în Basarabia, ca și cele similare din prima și a doua jumătate a sec. al XIX-lea, reflectă tendința disperată a românilor basarabeni spre lumină și propășire culturală și națională, în concordanță cu spiritul veacului și a necesităților de viață modernă, dar și imposibilitatea reușitei lor într-un context când rusificarea constituia scopul principal al politicii naționale din Imperiul Rus.

Pe parcursul lunii mai, iunie și iulie 1903, Nicolae Șafir de 25 ani, fiul “consilierului de colegiu” și “cavalerului” Alexandru Șafir, locuitor al or. Chișinău, inspector la Direcția de accize din Basarabia, de confesiune “evangelico-luterană”, adresează ministrului afacerilor interne din Sankt-Petersburg mai multe demersuri în care solicită permisiunea de a publica, în limbile rusă și “moldovenescă”, ziarul “Basarabia”.

În cererea de la 30 mai 1903 el pledează pentru un ziar rusesc cu titlul orientativ de “Basarabia”. Era vorba de un cotidian, care urma să apară și în zile de sărbătoare, redactat de Nicolae Șafir și tipărit la tipografia acestuia. Solicitantul propunea să împartă munca de redactare cu un redactor special, de confesiune creștină,

originar dintr-o gubernie de nord. În cazul când acordarea permisiunii de editare ar fi impus instituirea unui post special de cenzor, Nicolae Șafir se obliga să depună anual în contul “Direcției centrale” o sumă, specificată de Ministerul Afacerilor Interne, pentru a plăti salariul respectivului funcționar. Rubricile ziarului, propuse de N. Șafir, prevedeau o reflectare amănunțită a vieții sociale, politice și culturale atât din Basarabia și Imperiul Rus, cât și din străinătate¹.

La 2 iunie 1903 dânsul cerea permisiunea și pentru o ediție în “limba moldovenescă” a ziarului “Basarabia”. Iată conținutul acestui document:

“Necesitatea imperioasă, crescândă cu fiecare an, a existenței unui organ de presă în Basarabia care, editându-se în limba moldovenească, ar fi accesibil și pentru populația băștinașă, condițiile de viață, moravurile și obiceiurile căroră, din punct de vedere cultural, lasă mult de dorit, trezind în mine dorința fierbinte de a ajuta guvernul în altoirea conștiinței și a principiilor culturii în viața populației băștinașe prin editarea în or. Chișinău a unui ziar de limba moldovenească, îmi dă îndrăzneală, suplimentar la cererea de la 30 mai, să mă adresez Excelenței Voastre cu umila rugămintă privind aprobarea ediției a doua a proiectatului ziar “Basarabia” în limba moldovenească, în baza acelorași condiții de apariție și abonare stabilite pentru ediția în limba rusă; în același timp adaug că gazeta “Basarabia” în limba moldovenească se va tipări cu caractere rusești și va ieși sub redacția unui cunoscător excelent al limbii moldovenești, cu studii superioare și, de asemenea, de confesiune creștină, care va fi prezentat pentru confirmare în funcție după obținerea permisiunii de publicare a ediției respective a ziarului “Basarabia”.

La 1 iulie 1903, Nicolae Șafir îl propune în calitate de redactor responsabil al ediției în “limba moldovenească” a ziarului “Basarabia” pe avocatul Emanuil Gavrilă³, iar la 26 iulie 1903, cu ocazia prezentării cererilor și a tuturor actelor necesare ale lui Em. Gavrilă pentru cancelaria Direcției centrale privind problemele presei, insistă încă o dată ca acesta să fie confirmat drept redactor responsabil al ediției moldovenești și redactor temporar al ediției rusești a ziarului “Basarabia”, redactor responsabil al gazetei rusești rămânând solicitantul. În același timp, N. Șafir roagă ca soluționarea problemei privind aprobarea publicării ziarului “Ba-

sarabia" să se facă cât mai repede posibil. În cazul unui răspuns pozitiv, el intenționa ca la 9 septembrie, în ziua deschiderii expoziției agricole din Basarabia, să scoată primele numere⁴.

Ca de obicei în cadrul unor regimuri similare celui rusesc, dar nu numai, aici era tocmai momentul pentru intervenția informatorilor "vigilenți" și a "adevăraților patrioți", ceea ce s-a și întâmplat. Astfel, la 9 iulie 1903, pe numele unui înalt responsabil al departamentului de cenzură, cneazul Nicolai Vladimirovici Șahovski, a parvenit o scrisoare, trimisă de un coleg al lui Nicolae Șafir, cu următorul conținut:

"La Direcția centrală pentru problemele presei trebuie să ajungă zilele acestea, dacă încă nu a sosit, cererea fiului secretarului de colegiu Nicolai Alexandru Șafir referitor la aprobarea editării în or. Chișinău a ziarului "Basarabia".

Probabil că un refuz dat de Direcția centrală pentru problemele presei dlui Șafir va fi ușor de argumentat în baza unor considerații de ordin general, însă dacă nu va fi așa, atunci aș dori să vă inițiez în amănunte pe D-stră, bun cunoscător al problemelor presei cărora le-ați consacrat nu puține griji și eforturi, în chestiunea planului de editare a "Basarabiei". Dl Șafir este un om de paie și inițiativa publicării aparține unui cerc de persoane, dintre care unii fac parte din aristocrația locală, iar alții să afle în fruntea unor instituții ori ocupă în ele posturi importante. Toate acestea însă nu exclud prezența la aceste persoane a tendinței de propagandă în favoarea evreilor, un organ al cărora într-un fel sau altul va deveni "Basarabia", dacă nu de la bun început, din considerente de diplomație, atunci peste un timp oarecare. Faptul nu poate fi pus la nici o îndoială, deoarece în condițiile existenței "Basarabeianului" (ziarul lui Crușevan – Gh.N.) nu este nevoie de un alt organ cotidian la Chișinău, cu atât mai mult că, aflându-se în slujba intereselor locale și în același timp a intereselor Rusiei și a idealurilor general-umane, "Basarabeianul" s-a manifestat destul. Dorind să servim în continuare acestei cauze, ar trebui pur și simplu ca "Basarabeianul" să fie susținut, să i se asigure orientarea în mod eficient, totodată toate persoanele din tabăra proiectatei "Basarabiei" sunt nemulțumite de "Basarabeianul", de Crușevan și nu doar în virtutea a unor opinii moderate, ci opunându-se radical față de viziunea și esența "Basarabeianului". Din cele relatate, în spatele demersului d. Șafir și

a celor care-i acordă susținere personală și în scris și a solicitărilor "potențailor acestei lumi" către Direcția centrală privind problemele presei, de care într-un fel sau altul depinde soarta "Basarabiei", trebuie văzute uneltirile directe ale evreilor talmudiști. Așadar, autorizarea sau respingerea editării "Basarabiei" este direct echivalentă cu soluționarea pozitivă sau negativă a problemei – are sau nu are nevoie Guvernul și Direcția centrală privind problemele presei, în calitate de instituție superioară a sa, de un organ de presă pur evreiesc? D-stră, Excelență, știți, desigur, ce pot să facă în provincie chiar și unii oameni care nu se află în fruntea conducerii locale, dar care dispun de un organ de presă local. Să cedăm oare "evreilor", indirect prin intermediul "Basarabiei", nu numai conducerea întregului ținut, dar și să amplificăm, cu siguranță, propaganda antirusească și antiumană în întreaga Rusie? Pe cel care vă scrie aceste rânduri, Excelență, bineînțeles, îl cunoașteți și îl mai țineți minte, însă cunoașteți bine acea familie căreia îi aparține și în baza principiilor căreia este educat. Numai această din urmă circumstanță mi-a dat curajul să Vă scriu în speranța indiscutabilă că D-stră veți manifesta încredere față de cele comunicate și veți contribui cu înțelepciune în problema refuzului d. Șafir de a edita "Basarabia".

Primiți asigurarea respectului deplin față de Excelența Voastră și a devotamentului meu în a vă servi.

N. Plesceceviski

Adresa: or. Chișinău, gub. Basarabia, Direcția gubernială de accize, Nicolae Pavel Plesceceviski⁵.

În conformitate cu regulile de atunci, șeful ad-interim al Direcției centrale pentru problemele presei, Adicolvski, a cerut, prin două adrese confidentiale din 10 iulie și din 7 august 1903, opinia guvernatorului ad-interim al Basarabiei în problema autorizării sau neautorizării publicării ziarului "Basarabia" și, totodată, s-a interesat dacă Nicolae Șafir merită, prin calitățile lui morale, poziția socială, censul de instruire și activitatea literară de până atunci, să i se dea dreptul de a edita și redacta ziarul rusesc, iar lui Em. Gavrilă – de a redacta ziarul moldovenesc⁶. În paralel, funcționarul respectiv a cerut Departamentului de Poliție să-i furnizeze informații despre N.Șafir și Em. Gavrilă⁷.

La 14 august 1903, Guvernatorul ad-interim al Basarabiei, cneazul

Urusov, răspundea Direcției centrale că Nicolae Șafir are o *"purtare bună și nu a fost văzut să se implice în nimic reprobabil. După studii făcute la liceul real din Vinița, unde a terminat 5 clase, Șafir s-a angajat mai întâi în calitate de mercenar în regimentul de infanterie Minsk, iar apoi la departamentul de accize și în același timp colabora la gazeta "Basarabeanu", cât și la ziarele din Odesa și Kiev.*

Având un mic capital și o dorință fierbinte de a edita un ziar, Șafir la întâlnirea cu el mi-a produs impresia unui om pasionat de viitorul rol de editor, cu toate acestea nesperios, deși bine intenționat. Consider că ar putea publica ziarul numai un timp scurt, până când se va epuiza capitalul, deoarece în nici un caz nu va putea să organizeze o editare temeinică și rentabilă din punct de vedere comercial.

În afară de considerentele menționate, care mă obligă să am îndoieli privind succesul editării proiectate de Șafir, alte motive pentru a respinge demersul lui nu am⁸.

Totodată, vicedirectorul Departamentului de Poliție comunica, în adresa secretă din 12 septembrie 1903, că N. Șafir este considerat de către conducere drept un "om capabil, priceput, un lucrător energic și o persoană onestă". Trăiește din salariu și din onorarii, iar mijloacele pentru editarea ziarului sunt furnizate, după informațiile de care dispune Departamentul de Poliție, de către avocatul Curții de Apel a regiunii Odesa, proprietarul de pământ, nobilul Em. Gavriluță. Ziarul bilingv se preconiza a fi publicat conform unei programe similare cu cea a "Basarabeanului", dar "într-un spirit mai moderat". Publicația "în limba moldovenească" urma să fie tipărită cu litere rusești. O asemenea știință de carte "este înțeleasă și acceptată cu plăcere la sate, de aceea Șafir și Gavriluță speră în succesul subscrierii mai ales în județele Basarabiei". Em. Gavriluță, ca și N. Șafir, nu fusese implicat în acțiuni reprobabile, avea bunuri imobiliare în județul Soroca, își făcuse studiile la Universitatea din Moscova și lucrase judecător de pace în or. Bălți și Soroca⁹.

În sfârșit, la 5 noiembrie 1903, același cneaz Urusov specifica precum că publicația moldovenească "Basarabia" va fi o traducere "cuvânt cu cuvânt" a ediției rusești. *"E puțin probabil, menționa demnitarul, ca acest proiect să poată fi realizat, deoarece o asemenea ediție nu este necesară. Deși majoritatea popula-*

ției de aici cunoaște și vorbește această limbă, cercul celor care știu a citi în moldovenește este foarte limitat.

În ceea ce privește avocatul Emanuil Gavriluță, eventualul redactor al ziarului, deși acesta, conform datelor adunate, nu a înfăptuit nici o activitate literară, totuși ca persoană cu studii superioare și prin calitățile sale personale ar putea să îndeplinească sarcina pe care și-a luat-o¹⁰.

În pofida informațiilor în esență contradictorii ale Departamentului de Poliție și ale guvernatorului ad-interim al Basarabiei, în ceea ce privește atât unele calități ale lui Nicolae Șafir, cât și necesitatea publicării ziarului moldovenesc (or, atunci când vicedirectorul Departamentului de Poliție spune că scrisul "în moldovenește este înțeles și acceptat cu plăcere în sate", necesitatea publicării unui asemenea ziar nu putea fi negată), a contat definitiv, totuși, opinia ultimului. La 11 octombrie 1903, Direcția centrală privind problemele presei a respins demersul lui Nicolae Șafir referitor la editarea și redactarea ziarului rusesc "Basarabia", "din cauza referinței guvernatorului și a insuficienței censului de instruire"¹¹, iar la 14 octombrie ministrul afacerilor interne aprobă referatul Direcției centrale pentru problemele presei, în chestiunea demersului lui Nicolae Șafir, întocmit pe baza informațiilor parvenite de la guvernator și Departamentul de Poliție¹². În cele din urmă, la 20 octombrie 1903, cancelaria Direcției centrale privind problemele presei îl anunță pe Nicolae Șafir că "cererea cu privire la autorizarea editării ziarului cu denumirea "Basarabia" a fost respinsă de către ministrul afacerilor interne"¹³.

Așteptând cu nerăbdare un răspuns, Nicolae Șafir mai trimite, pe 30 octombrie 1903, către Departamentul pentru cenzură încă două demersuri, în care roagă să i se permită publicarea cât mai repede a celor două ziare, "în legătură cu apropierea Anului Nou". Sperând într-o soluționare rapidă și pozitivă a cererilor sale, Nicolae Șafir încheia către 7 septembrie pregătirea primelor numere. Aceste lucrări, "necesitând cheltuieli importante, s-au dovedit neproductive, nefiindu-i aprobate demersurile". Disperat de atâta așteptare, N. Șafir roagă Direcția pentru cenzură să-i comunice decizia, prin telegraf, pe adresa din or. Kiev, unde locuia temporar, prin telegraf, trimițând în acest scop banii necesari¹⁴.

La 17 noiembrie 1903, aceeași Direcție a cenzurii respinge și demersul lui Nicolae Șafir cu privire la publicarea ediției moldovenești a ziarului "Basarabia", "în baza referinței guvernatorului Basarabiei"¹⁵, iar la 19 noiembrie ministrul afacerilor interne aprobă referatul Direcției, care reflectă opiniile expuse de guvernator și vice-directorul Departamentului de Poliție despre Șafir și Gavrilă¹⁶. La 25 noiembrie Direcția îi comunică lui Nicolae Șafir că "demersul privind permiterea de a edita ziarul în limba moldovenească cu titlul "Basarabia" a fost respins de către ministrul afacerilor interne"¹⁷.

Umilit, dar cu certitudinea că are dreptate, Nicolae Șafir trimite din or. Kiev, la 3 noiembrie 1903, încă un demers către Direcția centrală pentru problemele presei care, de fapt, este mai mult un protest împotriva nedreptății ce i se făcuse. Iată conținutul documentului:

"La 30 mai, 2 iunie, 26 iulie și 30 octombrie a.c. eu am rugat Direcția centrală privind problemele presei să-mi permită editarea în or. Chișinău a două gazete în limba rusă și moldovenească cu titlul "Basarabia", însă, după cum reiese din avizul de la 20 octombrie a. c. cu nr. 9937, transmis din Chișinău, demersurile mele, conform rezoluției d. ministru al afacerilor interne, au fost respinse, în pofida faptului că alte 5 cereri similare, un argument convingător referitor la necesitatea existenței în or. Chișinău a gazetei a doua (adică a ziarului în "limba moldovenească" – Gh.N.), au fost respinse înainte de a face și eu asemenea demers.

În baza celor expuse, ținând cont 1) că necesitatea existenței în or. Chișinău a ziarului al doilea, mai ales după evenimentele de la 6 și 7 aprilie, nu poate fi pusă la îndoială și va fi demonstrată cu documente oficiale semnate de mai multe persoane și instituții, 2) că editarea în or. Chișinău a ziarului "Basarabeanul" a fost autorizată, în pofida faptului că atunci exista ziarul "Buletinul Basarabiei", 3) că conform activității mele literare, sociale, de serviciu, cât și prin proveniența și censul de instruire am dreptul la editarea unui ziar, 4) că despre [ne] loialitatea mea, în calitate de funcționar al statului, nici nu poate fi vorba, 5) că drept garanție imediat pot depune un gaj în sumă de 5000 ruble, am decis să atac în Senatul guvernamental rezoluția d. ministru al afacerilor interne, pe lângă

înaintarea unui demers special către Țar privind autorizarea editării ziarului Basarabia.

Din aceste considerente, rog cu plecăciune Direcția centrală să-mi comunice cât mai repede posibil cauzele respingerii demersului meu"¹⁸.

La 25 noiembrie 1903, Direcția centrală pentru problemele presei îl anunța pe Nicolae Șafir că "conform articolelor 117 și 122 ale Statutului pentru cenzură și presă a Codului de legi, vol. XIV, ed. 1890, d. ministru al afacerilor interne i se acordă dreptul discreționar de a autoriza ori de a nu autoriza noi ediții periodice, precum și de a confirma o persoană sau alta în calitate de redactor, de aceea d. ministru al afacerilor interne, respingând demersul privitor la editarea ziarului "Basarabia", a acționat în conformitate cu drepturile date de lege"¹⁹. Cum a procedat Nicolae Șafir primind un răspuns atât de tranșant și explicit? S-a conformat realității, înțelegând, în sfârșit, că este imposibil de a căpăta consimțământul guvernului pentru a edita un ziar românesc în Basarabia, în condițiile apogeului politicii de neglijare a intereselor național-culturale a popoarelor captive din imperiul rus? Ori poate, totuși, a făcut recurs în Senatul guvernamental și a încercat să-l convingă pe țar de necesitatea vitală pentru românii moldoveni din Basarabia de a avea o publicație în limba maternă? Nu cunoaștem, deocamdată, răspunsul la aceste întrebări. Dar insistența, curajul și demnitatea de care a dat dovadă Nicolae Șafir în timpul corespondenței cu funcționarii cenzurii ruse ne îndreptătesc să credem că el a continuat să-și apere drepturile și să pledeze pentru o publicație românească în Basarabia.

Abia după revoluția din 1905 și după unele cedări făcute de regimul țarist, ziarul "Basarabia" a văzut lumina tiparului, dar de data aceasta avându-l în calitate de editor și redactor doar pe Em. Gavrilă, care a putut beneficia, la obținerea autorizației, de experiența anterioară a lui Nicolae Șafir. La 18 martie 1906, vice-guvernatorul Basarabiei și guvernatorul ad-interim, Knoll, informa Direcția centrală pentru problemele presei că "astăzi i-am înmănat avocatului Emanuil Gavrilă certificatul pentru dreptul de a edita și redacta în or. Chișinău cotidianul în limba moldovenească cu titlul "Basarabia" (titlul – în grafie latină)²⁰. Iată acest document:

Copie

Certificat

Eliberat nobilului și avocatului Emanuil Egor Gavrilă de către guvernatorul ad-interim al Basarabiei, vice-guvernator, în baza regulamentului provizoriu privind cenzura și presa, aprobat de Împărat (Decretul Țarului din 24 noiembrie 1905, dat Senatului guvernamental), locuitor al or. Chișinău, strada Kuznețk, casa nr.32, drept confirmare că el este editor și redactor responsabil al cotidianului în limba moldovenească, cu denumirea "Basarabia", autorizat pentru publicare, conform programei alăturate, în or. Chișinău, tipografia lui Șliomovici, cu prețul de abonare: 6 rub. pentru un an, 3 rub. pentru 1/2 ani, 1 rub. 50 cop. pentru 3 luni, 50 cop. pentru o lună, 3 cop. numerele separate în comerțul cu amănuntul, cu respectarea, până la publicarea noilor reguli privind presa, tuturor cerințelor incluse în decretul Țarului menționat mai sus.

Chișinău, 18 martie 1906

Originalul a fost semnat de către Guvernatorul ad-interim al Basarabiei, vice guvernatorul Knoll și Șeful cancelariei St.Cocerva.

Conform cu originalul:

Șeful cancelariei St. Cocerva

A controlat:

*Adjunctul ad-interim al șefului cancelariei iscălitura*²¹

La 28 octombrie 1906, guvernatorul ad-interim al Basarabiei, șambelanul curții imperiale, Al. Haruzin, i-a înmănat lui Em. Gavrilă încă un certificat prin care i se permitea să insereze în paginile ziarului "Basarabia" "portretele activiștilor contemporani ai vieții sociale și a personalităților istorice, cât și a schițelor din viață"²². Acestea sunt documentele care au legitimat și au permis publicarea ziarului "Basarabia" – un simbol al rezistenței, al spiritului democratic, al demnității și verticalității naționale ale românilor basarabeni din perioada dominației țariste.

⁷ *Ibidem*, fila 111, fila 4-4 verso; dosar 112, fila 12-12 verso.

⁸ *Ibidem*, dosar 111, fila 5-5 verso.

⁹ *Ibidem*, dosar 112, fila 15-15 verso.

¹⁰ *Ibidem*, fila 19-19 verso.

¹¹ *Ibidem*, dosar 111, fila 7.

¹² *Ibidem*, fila 6-6 verso.

¹³ *Ibidem*, fila 8.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 112, fila 16-17.

¹⁵ *Ibidem*, fila 21.

¹⁶ *Ibidem*, fila 20-20 verso.

¹⁷ *Ibidem*, fila 22.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 111, fila 9-9 verso.

¹⁹ *Ibidem*, fila 9-9 verso.

²⁰ *Ibidem*, fond, 776, inv. 16, partea I, dosar 380, fila 1.

²¹ *Ibidem*, fila 2.

²² *Ibidem*, fila 4-5.

NOTE

¹ Arhiva Istorică de Stat a Rusiei (A.I.S.R.), fond 776, inv.14, dosar 111, fila 1-2 verso.

² *Ibidem*, dosar 112, fila 1-1verso.

³ *Ibidem*, fila 3.

⁴ *Ibidem*, fila 6-10 verso.

⁵ *Ibidem*, dosar 111, fila 11-12.

⁶ *Ibidem*, fila 3; dosar 112, fila 13-13 verso.



Vladimir BULAT
Chișinău

IDIOȚENIA ȘI MOARTEA – ASPECTE MAI PUȚIN STUDIATE ALE SENSIBILITĂȚII VIZUALE POSTMODERNE*

STUDIU DE CAZ

Unul dintre cunoscuții teoreticieni francezi de artă Jean-Yves Jouannais consideră, nu fără a o demonstra cu vârf de măsură, că elementul *idioțeniei* ocupă un loc deosebit de important în cultura secolului XX și vorbește chiar de o componentă ezoterică în interiorul acestuia, formulând un excurs istoric care coboară

* Textul de față are ca punct de plecare interviul lui Dmitri Constantinidis cu Jean-Yves Jouannais, în care s-a discutat pe larg despre arta Estului – cf. *artpress*, nr. 253, ianuarie 2000, precum și despre expoziția "Nebunia dedublă" ("Le fou dedoublé"), itinerată în mai multe orașe ale Rusiei. Revista *Moscow Art Magazin* a dedicat acestei expoziții un număr dublu, 26-27.

până la societățile secrete ale celui de-al XVIII-lea veac. Totuși, doar începând cu Breton, ca să lăsăm de o parte marele roman al lui Dostoievski – trecând prin mișcarea *dadaistă*, dar și prin literatura *patafizică* (Jarry, Russel, Satie), până la Yves Klein, cu al său **Salt în gol**, de la unele *performances* ale lui Roman Signer și instalațiile și fotografiile lui Jeff Koons și până la acțiunile lui Alexandr Brener și Oleg Kulik, *intervențiile* și obiectele lui Maurizio Cattelan (dacă e să ne limităm, finalmente, doar la artele vizuale) – idioțenia și-a croit un loc sigur și important în cultura actuală de pe ambele maluri ale oceanului. O apoteoză a acestei stări de spirit e atinsă prin filmul lui Lars von Trier **Idioții** (1998), în care idioția este și subiect, dar și mijloc prin care acest subiect se materializează în imagine, în care toate convențiile sunt abhorate, puse la index. Situațiile voit ironice, haotice, o "ficțiune plină de vitalitate, un extraordinar document asupra unei comunități lucrând într-un interior asupra *idioțeniei* (s. n. – V. B.) concepute ca un exercițiu de stil creator"¹, filmarea cu o cameră de umăr, superba scenă a întâlnirii dintre comunitatea simulatoare și grupul de retardați mintal, cu fețe înfiorătoare de mongoloizi – toate aceste elemente converg spre ideea unui cinema care a constituit/motivat deja celebrul manifest al *Dogmei*, deși filmul a fost turnat după formularea acestuia.

Exemplele pot fi indiscutabil multiplicabile.

Vom încerca, în cele ce urmează, să surprindem acele aspecte ale vieții artistice din contextul nostru geografic care se referă, fie și tangențial, la problematica atât de complexă a idioțeniei.

Blazată și chiar impotentă uneori, semeață și îngâmfată alteori, "mașinăria" artelor vizuale de la Chișinău mai produce/crează probleme. Dacă este așa, înseamnă că este, încă, un mecanism viu, *nedesăvârșit*; contextul cultural în care aceasta se mișcă este marcat însă de un spectru nu prea bogat de opțiuni, de problematizări puține și de o comu-

nicare trunchiată și adeseori precară. O bună parte a mașinării e ca și necrozată sau, în orice caz, pare serios preocupată de problematica morții. Această problematică se poate extrage din conștientizarea faptului că s-a produs un naufragiu sau chiar un lanț de naufragii. Reflecția asupra morții nu semnifică neapărat un final de drum, o abdicare, un abandon, ci ea poate presupune o schimbare a unor forme sau temeuri. Poate stimula apariția *metanoi*. Pentru a ajunge să înțelegem această stare de lucruri deloc optimistă e necesar un excurs, fie și abrupt, în mult prea scurtă istorie postcomunistă a fantomaticii "statalități moldovenești". Extrasă cu mai puțin de un deceniu în urmă din trupul colonial sovietic, formațiunea statală hibridă denumită Republica Moldova (RM) a ajuns, în 1992, să fie târâtă într-un șir de ostilități ce s-au desfășurat de-a lungul Nistrului, dar și în "înaltele cabinete". RM nu și-a revenit din acea profundă traumă nici astăzi; deși nu se pot spune prea multe lucruri coerente despre acele evenimente tragice², ele sunt resimțite ca o rană supurândă. De atunci, bălbăiala politică și duplicitatea s-au ținut lanț, iar cultura nu a reacționat în nici un fel la această infirmitate și debilitate a sistemului financiar-politic, deși a fost direct lovită și, în fine – ignorată. Prin urmare, "fundalul" de decolor de cultură se arată mai mult decât sumbru: oțios, ostil, surd, impermeabil, alergic, ireverențios, dar triumfalist. Construcția politică moldovenească și-a creat mitul unei trufașe statalități care, pasămite, s-ar fi constituit, în sfârșit, după veacuri de lupte și opinteli. *Realitatea* acestei mega-mașinării și-a zidit propriul context, propria peșteră (în sens platonician) din care exaltă o "imbecilitate euforică" (Dmitry Golyenko-Wolfson). În timp ce în spațiile geografice limitrofe se produce lent o de-contextualizare/deteritorializare, sistemul politic din RM trasează granițe, fie și de ordin psihologic. Un ciclu de fotografii ce au înregistrat rampele de schimbare a roților de tren de la Ungheni a figurat în expoziția "*Matria Europe*" (1996) din Amsterdam. O anomalie idioată, printr-un gest forțat de estetizare, a

devenit un produs cultural, cu țință ironică – îndreptată împotriva subiectului ce l-a generat. Imposibilitatea aceasta a unei deplasări continue, rectilinii, nestăvilite are un efect dur, ce handicapează conștiința artistică. E ca și cum ai merge cu trenul în spațe. Impactul spațiului închis devine tot mai dureros, mai apăsător, mai inhibant; e aidoma unui zid transparent, dar inflexibil.

"*Millenium*"-ul în RM nu a generat deloc un șir de distracții, de ispite comercial-publicitare – cum se arată a fi acest fenomen în Occident – ci e marcat de o realitate traumatizantă; inspiră o posibilă reflecție asupra unor elemente de natură escatologică: alienare, debilitate mintală, schizofrenie, moarte. Izolarea acestei arii geografice se prezintă ca o Apocalipsă amânată ce agonizează. Semnele unei atare stări de lucruri se regăsesc într-o serie de lucrări din ultimii ani ale artiștilor tineri. Ca reflex indirect la "carnavalul" politic ce inundă "conștiința moldovenească" se înfățișează figura implacabilă a morții. Este oarecum logică prezența acestei figuri? Oricare ar fi răspunsul, tatonarea între idioțenie și moarte este de mult prezentă în sistemul artistic de la noi (oricât de embrionar ar fi acesta în raport cu maturitatea copleșitoare a celui occidental) și, deci, în discursul multor artiști. E un element endemic specific oricărui sistem aflat în colaps politic și identitar.

Nu cred să greșesc prea tare, dacă voi considera începuturile acestui fenomen, pe care tocmai l-am schițat, în acțiunea din 1995 a lui Mark Verlan **Funeraliile păpușii Barbie**. Înhumarea aceluiași fetei, specific culturii de masă de peste ocean, dispune la o multitudine de interpretări, dar cel puțin una poate sta în fruntea celorlalte. Păpușica Barbie, împreună cu Micky Mouse și rățoiul Donald, face parte din "mitologia contemporană" americană. E o fațetă, deci, a uniformizării, dar și o autentică "mesageră" a fericirii generale, a bucuriei nefinite, a Utopiei ce va copleși în curând pământul. Un foarte autorizat critic al contemporaneității, Zygmunt Bauman, a numit timpurile

noastre ca aparținând unei “modernități lichide”. Funeraliile pe care le-a înscenat Mark Verlan acestui manechin al ideii globaliste pune în scenă un ritual spre care pot fi îndreptate mai multe gânduri. Putem vedea în acel mormânt, poate, chiar o groapă comună, unde au fost culcate, alături de Barbie, mai multe personaje: propria copilărie a artistului, vechiul Regim (văzut uneori ca un pierdut Tărâm al Făgăduinței), realismul socialist, ziua de mâine, Mumia lui Lenin etc. Dacă în acea acțiune moartea doar plana ipotetic în aer, peste doi ani Mark Verlan a invocat-o, construindu-i un recipient în care a plasat mai multe obiecte: un aparat de radio cu antenă, ochelari, lenjerie, o pernă, Biblia. **Coșciugul** e închipuit ca un vehicul ce intenționează nu numai să sfideze tărâmul nevăzut al morții, ci chiar să-l viziteze, să-i perturbe tainele, să-i violeze întimitatea. Pericolul pare a fi exclus prin ironie, printr-o sfidare fățișă; e o persiflare a unui fenomen ce seamănă doar angoasă și groază. Atitudinea aceasta profană, esențialmente idioată este accentuată și de faptul că sicriul este prevăzut cu hublouri și nișe pentru ventilație, ca la mașină. Poetizarea simbolică a morții transpare aici prin frontalitatea-i tranșantă. **Embrionul lui Lenin** (1998) împinge ironia până la ultimele ei consecințe, obiectul persiflării este un monstru-fetiș – devenit prunc. Gestul lui Verlan amintește de romanul **Omul care se micșorează** a lui Richard Matheson, invocat de Pascal Bruckner: “În fața imensității lumii și a multitudinii ființelor suntem cu toții niște pigmei striviți de gigantismul lucrurilor, suntem cu toții niște oameni care se micșorează”³. Lenin devine minimalizat, ridiculizat, demitizat.

Bicicleta beată a lui Veaceslav Druță, lucrare realizată pentru expoziția internațională *Mesaje de la TZARA*, în 1997, este un mecanism pe cât de serios, pe atât de steril prin inutilitatea acțiunii sale, un *ready-made* perfect pus în slujba unei demonstrații artistice de tip conceptual a “deșertăciunii deșertăciunilor”.

De o manieră mai subtilă, chiar

sublimată, Igor Șerbina (“Fazyra”) speculează *“multitudinea morților”* (Slavoj Žižek), în discursul său plastic din ultimii ani. Artistul își “supune” propriul chip (sub formă fotografică) confruntării cu mereu necunoscutul *Celălalt*. Proiectul lui, **Chipurile** (1996-1998), s-a desfășurat în mai multe etape, precum și în spații de expunere distincte, în aer liber și în săli de expoziție. Într-o primă fază avem de înfruntat infantila grimasă a viitorului artist, care semnifică, în fapt, un conflict deschis (problematizant) cu actualul artist. Altfel spus, artistul de astăzi se confruntă cu pruncul ce a fost altădată: demersul său vizează raportul creatorului cu *propriul trecut*, cu anii copilăriei sale, în efortul de a re trăi niște emoții apuse, considerând acest afect ca pe un act artistic prin excelență. Întrucât vârsta prunciei este marcată de prezența imuabilă a părinților (a maturului), în care niciodată nu-ți aparții în exclusivitate, artistul încearcă, acum, printr-un efort perfect controlabil, să fie singur în fața lumii, pozând într-o ținută infantilă, și pe care o instrumentează din exterior⁴. Atitudinea lui Șerbina față de acea perioadă a propriei biografii o percep



Mark VERLAN, **Embrionul lui Lenin**, 1997.

oarecum similară celei descrise pe larg în **Moarte pe credit** a lui Céline. Este vorba de o verbalizare, iar în cazul nostru, de o vizualizare a unei perioade oarecum "mute", marcate de inconștiență, de o de-mistificare a acesteia. Faza din '97-'98 ni-l prezintă pe artist într-o multitudine de ipostaze fiziognomice, scâlâmbăindu-se în fața aparatului de fotografiat, astfel încât expunerea acestor fotografii în spațiul public a provocat reacții dintre cele mai diferite. Fără iluzia de a fi trecut cu vederea, artistul amplasează aceste fotografii atât în galerie, cât și în spațiul urban. Omorârea și violentarea (batjocorirea) simbolică a artistului au fost ca un rezultat așteptat, previzibil, deloc surprinzător. Distrugerea fotografiilor (mai exact, a chipului de pe ele) era însoțită de întregul arsenal al comportamentului războinic, primar: scrijelire, scui pare, perforare, lovire, scriere de înjurături. Provocarea inițiată de artist trebuia să invoce în memorie "funcția" pe care o exercita gardul public din vremea sovietică. Atunci când, ascuns în spatele lui, cetățeanul își golea măruntaiele sau înjura sistemul, descărcându-și sufletul cu patos și scriind diverse "înțelepciuni" de factură argotică.

Ritualul morții, mai precis segmentul premergător înhumării, îl reconstituie/rescrie cu o precizie aproape antropologic-chirurgicală, în 1998, la festivalul de *performance* "*Surâsul Giocondei*", Alexandru Tinei. **Bocetul** s-a produs în rotonda din fostul parc al tineretului comsomolist (actualmente, Valea Morilor), și cred că alegerea locului nu era cătuși de puțin întâmplătoare. Parcul, de o parte, și rotonda, de cealaltă, sunt *toposuri* ale regimului comunist, care au supraviețuit, sunt amprente ale esteticii stalinist-totalitare (construite, ambele, cu eforturi umane considerabile, în primii ani de după război). Rotonda însăși, perfect circulară, cu stâlpi surmonțați de capiteli doric, este o construcție ce trimite la formele severe ale arhitecturii neoclasice, atât de gustate și propagate în era euforiei staliniste. Locul și acțiunea s-au suprapus în raportul lor cu trecutul, unul de dată relativ recentă (arhitectura), celălalt – făcând apel la vremuri

străvechi, pre-istorice, pre-creștine, păgâne (bocitoarele). Înainte să se transforme în formă spectaculară, acțiunea **Bocetul** lui Tinei a fost, după spusele lui, întâi o idee născută de o încântare, mai mult, o veritabilă hipnotizare. L-a copleșit constatarea că geții *vopseau* chipurile livide ale morților; a procedat și Tinei în același mod. Pusă la adăpostul zidirii pe care tocmai o invocam, moartea simbolică nu mai rămâne un simplu joc reducționist, ci transcede moartea autorului. Moartea aceasta *atrage* după sine implozia sistemului, care se ambiționează, însă, să nu sucumbă prea ușor, perpetuând grație unei inerții falimentare. La un alt nivel al interpretării, putem constata că prin decesul simbolic al autorului s-a deparazitat măcar *ace*/spațiu, devenit totalmente vidat, după consumarea ritualului, de încărcăturile sale semantice. Răfuiala cu rudimentele și însemnele erei absolutiste nu este deloc ironică, ci înrâncenată, matură, fermă, problematizantă. Avea cu certitudine forma și esența unui ritual magic.

Ștergerea memoriei, acțiunea lui Pavel Brăila (1999), are conotația unei noi morți simbolice⁵. Artistul a debutat prin a nota pe asfalt, cu creta, reperele importante ale propriei biografii, de la naștere până în momentul celei demonstrații. Concomitent cu actul scrierii se producea și gestul maculării; așezat în genunchi, actantul folosea mânecile hainei pentru acest travaliu/gest. Din perspectivă formală, performanța aceasta își are ecoul în jocul de copii cu castelul de nisip pe malul mării, mereu distrus și mereu reconstruit, iar din unghi semantic se regăsește în mitul despre eterna *întoarcere*⁶. Mișcarea circulară a artistului conținea, implicit, o dialectică interioară, o basculare dinamică, feroce, între a fi și a nu fi. Pendularea între prezență și neant este un soi de moarte ciclică în vederea renașterii/resurecției. Tendința de semantizare a unei morți simbolice nu este nici în acest caz doar o figură de stil. Ea s-a și produs în momentul în care s-a decis plecarea temporară a artistului în alt spațiu cultural. Macularea/anularea datelor ce țin de trecutul lui personal e un abandon

demonstrativ, făcut să transpară ca un gest birocratic de distrugere a unor dosare netrebuincioase (sau compromițătoare). Distanța autoimpusă față de o anumită parte a biografiei personale nu poate, însă, anihila întregul, nici integritatea. Nu poți fugi de *sinele* propriu doar prin lepădarea de propriile haine, de lucrurile exterioare. Abandonarea "peșterii" (aluzie la peștera platoniciană) este făcută de Brăila cu certitudinea revenirii, a reintegrării.

Deși minimaliste și deosebit de agile, mișcările artistului au implicații semantice mult mai adânci decât ar putea să pară la o primă privire. S-a consumat o despărțire de *ethosul* colectiv, purtător încă al unei mentalități colectiviste, gregare, care, deși decrepită și tăbăcită, mai deține încă monopolul asupra opțiunilor individuale. Pe scurt, născut ca element indistinct în interiorul maselor, trebuie neapărat să suporte o moarte simbolică (transgresiune) pentru a re-naște ca identitate inebranabilă. Acest lucru l-a reconfirmat același Pavel Brăila într-o *performance* consumată într-o zonă rurală, la debutul toamnei trecute⁷, timp în care actantul a săpat cu târnăcopul fâșii albe de hârtie, amestecându-le, de o manieră violentă, cu pământul reavăn. Asistam la un act de individualism feroce, stigmatizant, dar – deopotrivă – demonstrativ steril și ironic, la granița unei atitudini creatoare, ce-și găsește proiectarea pe tărâmul inconfortabil al idioteniei. Pentru a fi tu însuși, într-o epocă a unei alienări quasi-generale, trebuie să mimezi măcar exercițiul idiotiei, măcar și cu titlu de publicitate.

NOTE

¹ Louis-Jose Lestocart, **Cinéma: l'expérience numérique**, în *artpress*, nr. 265, februarie 2001, p. 46.

² Mai mult decât inexplicabilă mi s-a părut inexistența referințelor la *camagiul* Transnistrean din vara lui 1992 în cartea lui Iurie Roșca, **Ieșirea din întuneric**, Chișinău, 1995. E cu atât mai regretabilă această "lacună" cu cât eventualele mărturii ale oponentilor cauzei unioniste ar fi lipsite total de credibilitate. "Tăcerea" lui Roșca se cascadează, cel puțin în carte, pe o

perioadă relativ lungă: 25 februarie 1992 – 16 februarie 1993.

³ Pascal Bruckner, **Tentația inocenței**, București, 1998, pag. 11.

⁴ Vezi mai pe larg: Vladimir Bulat, **Artă și ideologie**, Chișinău, 2000, p. 189-190.

⁵ Acțiunea a fost reluată cu un mai mare grad de complexitate, recent, la Academia Jan van Eyck din Maastricht.

⁶ O posibilă interpretare ne pot oferi considerațiile lui Ivan Evseev, **Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale**, Timișoara, 1994: "Acțiune simbolică, asociată mișcării circulare în timp și spațiu, refacerii unui traseu parcurs în sens invers, revenirii la un punct inițial. Sensul fundamental al acestei acțiuni este revenirea la un Centru, la un Principiu, la o stare inițială. Simbolizarea ambivalentă a întoarcerii se explică prin faptul că ea se situează între două realități, aparent, opuse: ireversibilitatea timpului și veșnica reîntoarcere a naturii. În primul caz, refacerea unui traseu fără vreo modificare, capătă însușiri demonice și numenale. De aici provin, pe de o parte, interdicțiile de a privi în spate (mitul lui Loth sau al lui Orfeu), iar pe de altă parte puterea magică a polindromului (Roma-Amor) și abracadabrei, precum și toate funcțiile apotropaice ale oricărei "întorsături" în cultura populară (întoarcerea hainei pe dos etc.). În cel de-al doilea caz, revenirea e încărcată de conotații pozitive, ea presupunând o "reîncărcare a bateriilor energetice" în vederea unui nou început al unui nou ciclu, al unei noi evoluții (*regressum ad uterum*, întoarcerea la pământul-mamă, întoarcerea "acasă" etc.). Însă deasupra oricărei întoarceri planează umbra simbolică a "drumului fără întoarcere", la care este supusă orice ființă umană", p. 81-82.

⁷ E vorba despre participarea artistului la tabăra anuală **carbonART**, august-septembrie 2000, cu o interesantă și provocatoare participare internațională.

August-noiembrie 2000,
februarie 2001.

Ana MARIAN
doctorandă, A.Ș.M.
Chișinău

ALEXANDRU PLĂMĂDEALĂ

S-a născut la 9 octombrie 1888 în Chișinău. A frecventat cursurile de artă ale Școlii de Desen, conduse de Vladimir Okușko. În 1912 se înscrie la Școala de Pictură, Sculptură și Arhitectură din Moscova, studiind în clasa profesorului Serghei Volnuhin. După absolvirea școlii, pleacă la Sankt-Petersburg, unde lucrează gravor de metale la Monetărie.

Odată cu izbucnirea Revoluției din Octombrie, se întoarce în Basarabia. În 1919, după trecerea în neființă a lui V. Okușko, preia conducerea Școlii de Desen din Chișinău, care, în prezent, îi poartă numele. Școala de Desen, în scurt timp, devine un adevărat centru de cultură. Aici se înființează "Societatea de arte plastice din Basarabia", organizație din care făceau parte Ș. Cogan, A. Balier, V. Doncev, V. Tarabukin, M. Gamburg ș.a.

În anul 1939 pune bazele Muzeului Național de Arte Plastice din Chișinău și face primele achiziții pentru fondurile lui. A decedat în 1940.

Alexandru Plămădeală s-a manifestat plenar ca sculptor între anii 1920-1940. Unele dintre lucrările sale au fost distruse ori au dispărut în timpul celui de-al doilea război mondial. E de menționat că ele vădesc gust elevat, talent și un bun simț al armoniei. Opera sa a fost influențată de tradițiile școlii românești de sculptură, de cele ale "peredvijnicilor" și ale școlilor europene. Școala românească se resimte în lucrările "Stânca" (ghips, 1929, M.A.P.I.M.), "Figură de băiat" (ghips, 1924, dispărută), "Nud

de femeie" (chiștă, ghips, 1932, dispărută). Subiectul și unele elemente formale vădesc similitudini cu opera lui Ștefan Ionesco-Valbudea, care de asemenea a avut de suferit în anii războiului. Lucrând în același material ca și Valbudea (ghipsul), redând aceeași stare (somnul), cu diferența că într-un caz este vorba de un nud de copil, iar în altul de un nud de femeie, ("Băiat adormit" de Valbudea și "Stânca" de Plămădeală), Alexandru Plămădeală obține efecte cu totul deosebite. În "Stânca" lui A. Plămădeală nudul de femeie atrage mai puțin atenția asupra detaliilor caracteristice vârstei, el apare relaxat, cu contururi diafane, moi, parcă topindu-se în aer.

"Figură de băiat" (Plămădeală), proporționată perfect, vădește o atitudine matură, cu toate că mișcarea corpului nu este lipsită de libertate.

În timpul studiilor sale la Moscova, Alexandru Plămădeală a asimilat ideile "peredvijnicilor". În afară de aceasta, a făcut un șir de călătorii în Italia și Franța, unde a cunoscut operele clasice (Michelangelo, Donatello), cât și cele ale contemporanilor săi (Rodin, Bourdelle, Maiol ș.a.). Astfel lucrările: "Portret de femeie" (ghips, 1939, dispărut în timpul incendiului muzeului din 1941) și "Tors de femeie" (ghips, 1922, M.A.P.I.M.), pentru care a fost distins cu un premiu, vădesc clare influențe ale artei europene clasice și moderne.

Totodată, diversele influențe sunt doar de etapă și constituie unui dintre factorii formării propriei viziuni a lui A. Plămădeală. Tot mai evident se conturează maniera de modelare cu puține detalii, cu predilecția pentru tratarea formei cu planuri mari. Mai ales aceasta ne-o dovedesc schițele realizate în creion sau cărbune, în care volumele mari se obțin prin rețușuri și îngroșări de linie. Busturile lui A. Mateevici, B. P. Hasdeu, Al. Donici denotă laconism, la fel ca și lucrările "Portret de femeie" și "Safo". În "Nud de femeie", "Schiță", "Mulsul oilor" și "Portretul soției sculptorului" – toate realizate în lemn – se observă



Alexandru Plămădeală. Mulsul oilor. Anul 1928.

modelajul îngrijit, cu uşoare rotunjiri, lucrându-se cu mase mari de material, pe alocuri lăsate intacte, neatinse. Astfel în lucrarea "Nud de femeie" (lemn, 1933, M.A.P.I.M.) figura apare din masa de lemn şi pentru un moment ai impresia că această mişcare, această separare a formei din masa brută de material continuă, durează în timp... "Nudul de femeie" pare a trona asemeni unei regine antice sau a se naşte ca Venus din spuma mării.

Lucrarea "Mulsul oilor" (lemn, 1928, M.A.P.I.M.) parcă ne introduce în peisajul unui răsărit sau apus de soare. Autorul redă viaţa de la ţară, omul muncitor, modest, bun la suflet. Mulsul oilor, ocupaţie rămasă neschimbată de-a lungul secolelor, întruchipează ideea de veşnicie.

"Portretul soţiei sculptorului" (1927, M.A.P.I.M), Olga Plămădeală, este lucrat în lemn, cu puţine detalii şi suprafeţe geometrizzate. Ai impresia că autorul, cunoscând bine modelul, a spus tot ce era de spus, cuvintele nemaivând nici un sens, totul fiind ridicat la nivel de sentiment, totul părând a fi realizat până la capăt.

"Portret de femeie" de asemenea este o reuşită a autorului.

Zâmbetul femeii, chipul ei luminat ne duc cu gândul la madonele renascentiste, divine şi curate.

Bustul "Safo" ne-o prezintă pe poeta greacă parcă descoperindu-şi corpul cu o mişcare dârză, ridicând capul, sfidând şi ignorând legile vieţii, acuzaţiile contemporanilor, fiind într-o stare de inspiraţie când cuvintele sunt gata să se desprindă de pe buzele ei.

Opera capitală a lui Alexandru Plămădeală rămâne a fi monumentul lui Ştefan cel Mare şi Sfânt din Chişinău (bronz, 1925, instalat în 1928). Mesajul ei este laconic, exprimat printr-un limbaj alegoric. În acelaşi timp monumentul are capacitatea de a-i trezi spectatorului mândria pentru neamul său, de a-l transfera imaginat în timpurile de glorie a voievodului.

Astfel, Alexandru Plămădeală apare ca un creator al unor opere valoroase atât în contextul artei româneşti, cât şi al celei europene.

SĂRBĂTOARE LA CĂUȘENI

Onoarea de a deschide ceremonia de inaugurare a Casei Limbii Române din Căușeni i-a revenit dlui Valeriu Ostaș, director al noii instituții, profesor de limba română la școala "M. Eminescu" din Căușeni.

Dumnealui a ținut să accenteze că evenimentul s-a produs pornind de la lista cu semnăturile profesorilor din municipiu și din satele fostului raion Căușeni care au pledat pentru deschiderea acestui Centru. La realizarea ideii au contribuit primarul municipiului Căușeni, dl Anatol Zarembo, susținut de dl Filip Ciobanu, viceprimar, dna Parascovia Ciobanu, dna Tatiana Noroșanu și dl Victor Lebedev.

Casa Limbii Române de la Căușeni și-a deschis larg ușile pentru cei ce vor dori să studieze temeinic limba română. De asemenea, prin intermediul acestei instituții, se vor afirma tinerele talente. Centrul își va oferi concursul la implementarea tuturor proiectelor care vor avea drept scop animarea vieții culturale în județul Tighina.



Felicitări frățești: Ciprian POPA, secretar I al Ambasadei României în Republica Moldova.



DI Anatol Zarembo, primarul municipiului Căușeni, și Alexandru Bantoș, directorul Casei Limbii Române din Chișinău, oficiază tăierea panglicii inaugurale.

Desigur, inaugurarea acestui templu al limbii materne este, în primul rând, rezultatul muncii depuse de primărie. Dar au contribuit și un șir de oameni cu suflet mare și generos. Filip Ciobanu, viceprimarul municipiului, a mulțumit dlor Nicolae Andrieș, Nicolae Bărlădeanu, Mihail Lazarev, Gavril Bucuci, Alexandru Iacubovschi ș. a. care au sponsorizat unele lucrări efectuate la Casa Limbii Române. Pe lângă faptul că primăria a avut grijă de amenajarea edificiului, a mai venit în ziua inaugurării și cu un set de volume ale clasicii români.

"Într-o colaborare fructuoasă cu Centrul de Cultură și Asistență Didactică din Chișinău și filialele sale județene de la Ungheni și Nisporeni, se va pune în circuit patrimoniul valoric național", a afirmat dl Alexandru Bantoș, director al Casei Limbii Române de la Chișinău, redactor-șef al revistei "Limba Română".

Ciprian Popa, secretar I al Ambasadei României la Chișinău, a venit cu un mesaj din partea Excelenței sale dl Adrian Bălănescu, Ambasador Extraordinar și plenipotențiar al României în Republica Moldova, în care se spune că Ambasada României va sprijini activitatea unor asemenea centre. De asemenea, a transmis Casei Limbii Române din Căușeni o donație de 300 volume de literatură artistică și dicționare noi.



Un goblen pentru Casa Limbii Române din partea prefectului de Tighina, dl Gheorghe Tabunșcic.

“Sperăm că acest centru cultural răspunde doleanțelor doritorilor de a învăța limba română, a menționat dl Gheorghe Tabunșcic, prefect de Tighina. Cred că în această “casă” mic și mare vor învăța limba română și vor cunoaște valorile culturii naționale și istoria neamului nostru.” Dumnealui a oferit noii instituții un goblen cu imaginea lui Ștefan cel Mare.

“Îmi plec fruntea în fața celor care au gândit și au înfăptuit această creație de suflet, a menționat dl Tudor Pușcă, președintele Consiliului județean, și cred că de Casa Limbii Române vor beneficia nu numai locuitorii municipiului, ci și cei de la Căinari, Palanca sau Copanca”. Președintele Fundației “Mihai Viteazul” din Iași, dl Victor Staver și-a împărtășit de asemenea sentimentele de bucurie: “Am venit și azi aici, să fim alături de Dvs., așa cum am fost la inaugurarea busturilor lui Eminescu și Mateevici, făcute donație municipiului Căușeni de către Fundația noastră. De data aceasta, de rând cu frumoasele cuvinte la adresa celor care au inițiat și au deschis acest edificiu, am adus un set de cărți, dicționare și un fax și promitem că vom mai reveni la

Căușeni cu literatură pentru cititorii din sudul Republicii Moldova”.

Cuvinte de bun augur și cadouri pentru Casa Limbii Române au adus dna Lidia Ciobanu, director al școlii nr. 1 “Mihai Eminescu”, care a acordat spațiu pentru acest centru didactic, dl Feodosie Berghi, șef Direcție Culturală, dl Vasile Untu, director general al Direcției de Învățământ, Tineret și Sport, dna Daria Dormenco, director al Liceului “Alexei Mateevici” din Căușeni, meșterul popular și poetul Tudor Bătrânac, eleva clasei a XII-a de la școala “Mihai Eminescu” Natalia Șerban, directorul casei-muzeu “Alexei Mateevici” din Zaim și scriitorul Ion Găină care a venit cu două expoziții noi.

Am vrea să credem că stropii din apa sfântă, cu care a fost sfințită Casa Limbii Române de către preotul Bisericii Sfinților Apostoli Petru și Pavel din Căușeni, Grigore Motruc, o va feri de toate relele și ea va deveni cu adevărat o citadelă a spiritualității românești.

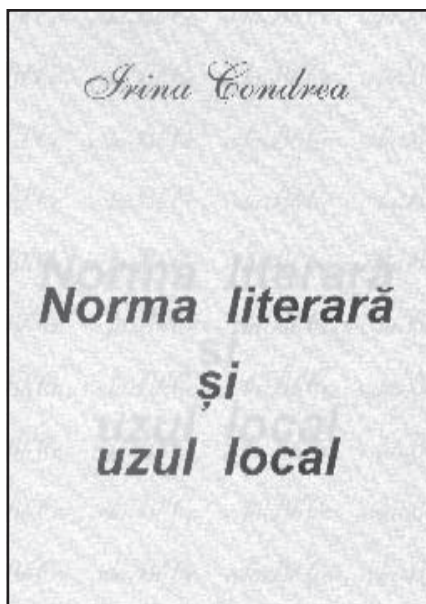
Luminița CÂMPEANU

Dr. Maria COSNICEANU
Chișinău

O CARTE PENTRU TOȚI

Datoria noastră, a tuturor vorbitorilor de limba română, este de a ne exprima corect, frumos, elegant. Aceasta este o problemă stringentă și permanent actuală a întregii societăți. Pentru a ne descurca în hățșurile limbii, generate de bilingvismul român-rus, și pentru a depăși agramăția și confuzia în exprimare, ne vin în ajutor ghidul radiofonic cotidian "În lumea cuvintelor" și lucrările de cultivare a limbii. Recent lingvistica noastră s-a îmbogățit cu o nouă lucrare de acest fel **Norma literară și uzul local**, semnată de doamna doctor conferențiar universitar Irina Condrea. Bună cunosătoare a limbii literare române, înzestrată cu har de cercetător, cu un fin spirit de observație și cu un stil captivant de expunere a materialului, dna Irina Condrea stă la straja corectitudinii limbii în aulele Universității de Stat și activează de mai bine de două decenii în cadrul ghidului radiofonic, al emisiunii televizate "Norma literară și uzul"; publică articole și susține rubrici de cultivare a limbii în reviste și ziare. În 1994 a publicat *Practicum la cultivarea limbii*. În 1999 a scos de sub tipar lucrarea *Traducerea din rusă în română* și numai peste un an, acum, în 2001, ne-a bucurat cu două lucrări noi și foarte utile: **Comunicarea prin traducere** și **Norma literară și uzul local**, în aceasta incluzând și prima programă a cursului *Cultivarea limbii*, elaborată de dumneaei în scopul instruirii cât mai eficiente a studenților filologi, dar foarte necesară și profesorilor ce țin un asemenea curs.

Cartea **Norma literară și uzul local** nu este o simplă lucrare de cultivare a limbii. În ea sunt incluse o



serie de studii cu un pronunțat caracter teoretic, științific: *Norma lingvistică și limbajul standard*, *Greșeli de recțiune*, *Despre unele cauze ale apariției calcurilor la verbe*, *Cuvinte – falși prieteni*, *Coabitarea biculturală*, teme pe care autoarea le-a cercetat pe parcursul anilor și care, fiind prezentate la diferite foruri științifice de la Chișinău, Iași, Suceava, București precum și în unele centre de romanistică din Germania, Franța, au fost apreciate la justa lor valoare. O problemă nouă, este *Demersul metalingvistic al discursului politic*, așa-numita "limbă de lemn", un cod lingvistic aplicat în diverse situații oficiale de comunicare și ajuns la apogeu în perioada de vârf a dictaturii comuniste. Prin exemple elocvente autoarea ne demonstrează că în acest cod totul este sofisticat, abstract, atemporal, impersonal și ne avertizează că este nedorită extinderea "limbii de lemn" asupra limbajului natural al vorbitorilor obișnuiți.

Specificul bilingvismului în Republica Moldova, discutat în plan teoretic în prima parte a lucrării, este demonstrat în toată amploarea în partea a doua, intitulată "**Perle** basarabene. Practica de comunicare cotidiană în toate sferile vieții noastre denotă influența negativă a

bilingvismului asupra limbajului băști-nașilor. "Perlele" selectate cu abilitate și explicate cu argumente adecvate de către autoare sunt rezultatul calchierilor, al traducerii ad-literam ori "stupide", cum o numește autoarea. De aici și apariția cuvintelor, a îmbinărilor și a expresiilor nefirești pentru limba română (*lunar, sutcă, vitărit, a cadona, a oforma, a se primi, a precă-uta întrebarea, a o lua drept monedă curată, a se duce după bani lungi, a da cu fața în glod* etc., etc.), precum și folosirea nefirească, cu sens rusesc, a unor cuvinte care au același corp sonor și în limba română (*bal, baton, figură*), a unor cuvinte românești care apar în exprimare cu sensuri pe care nu le au (*atărnare, întrebare, număr, petrecere* etc.) și multe altele care constituie așa-numitul "limbaj macaronic".

Un alt factor care generează deficiențele de exprimare ale vorbitorilor de limba română este agramăția, necunoașterea scrierii și vorbirii corecte. Autoarea analizează numeroase exemple referitoare la așa-numitele "agramații" lexicale, gramaticale, stilistice, de ortoepie. Este trist că vorbitorul nu cunoaște niște fapte elementare de limbă (de ex. polisemantismul cuvântului *cap* și formele lui corespunzătoare de plural, pluralul substantivului *obraz*, formele numeralului *însuși*, folosirea neadecvată a pronumelui *careva*, confundarea adjectivelor *preventiv* cu *prealabil*, a substantivelor *peisaj* cu *vernisaj*, a verbelor *a demara* cu *a derula*), folosirea neadecvată a neologismelor (*a fost inaugurată o moară* în loc de *a fost deschisă* sau *a fost dată în exploatare o moară*), a expresiilor frazeologice (*călătorie sprâncenată, alege până culege* etc.). Agramățiile stilistice, ambiguitatea și echivocul în exprimare, îngrămădirea de cuvinte din câmpuri semantice diferite denaturează conținutul enunțului (*brânză de vacă degresată "Snegurocica"*). A observat foarte bine și are dreptate autoarea că "ge"-ul a devenit un ghi-nion pentru vorbitorii noștri autohtoni cu veleități de exprimare aleasă, "mai literară", "mai românească",

utilizându-l acolo unde nu-i este locul (*negligent, sprigin, dogeni, giunglă* etc., în loc de *neglijent, sprijin, dojeni, junglă*). Dar, adăugăm noi, sunt foarte mulți și acei care nu-l folosesc pe *g* acolo unde trebuie, înlocuindu-l greșit cu *j*: *leje, lejislativ, bujet, alejeri, jene-rație, energie, procuror jeneral* etc., etc. În loc de *lege, legislație, buget, generație, energie, procuror general*. E și mai trist când aceste greșeli de pronunție sunt comise de acei pentru care cuvintele respective fac parte din terminologia specialității lor (juriști, economiști, politicieni).

Lucrarea e scrisă într-un stil antrenant, atractiv, vioi, cu titluri metodologice sugestive, cu un ton zeflemitor acolo unde bizareriile de exprimare ajung până la ridicol. Exemplele sunt spicuite din presă, de la microfoanele posturilor de radio și televiziune, de pe inscripțiile din oraș (afișe, firmele magazinelor, atelierelor, barurilor, restaurantelor etc.), de pe ambalajele și indicatoarele de prețuri ale produselor alimentare, din limbajul studenților etc., etc.

Așadar, beneficiarii acestei cărți sunt toți vorbitorii din societatea noastră. S-o procurăm și s-o studiem atent, urmând sfatul autoarei: "Un limbaj frumos, corect, elegant se obține în primul și în primul rând prin lecturi atente și prin grija permanentă față de cuvânt..." (p. 98).

Irina CONDREA
Chișinău

**ANDREI CRIJANOVSKI:
DICȚIONAR
DE DIFICULTĂȚI
ALE LIMBII ROMÂNE***

În ultimul timp se poate constata că mulți dintre concetățenii noștri conștientizează faptul că au anumite carențe în vorbire, că nu este chiar atât de ușor să expui coerent, clar și corect un gând, fie în scris, fie oral. S-a ajuns, în sfârșit, și la concluzia că un medic sau un pedagog, un funcționar, un slujbaş sau orice altă persoană, care în virtutea obligațiilor sale de serviciu, scrie, vorbește în ședințe oficiale, se adresează unui auditoriu, trebuie să-și perfecționeze permanent limbajul și să aibă la îndemână instrumentele necesare pentru a face acest lucru. Un astfel de instrument este „Dicționarul de dificultăți ale limbii române” de Andrei Crijanovski.

De la bun început trebuie să menționăm că aceasta este o lucrare inedită, o premieră absolută la noi, deși cam întârziată, am zice, pentru că dicționarul de dificultăți trebuie să fie o permanență; în alte țări acestea se publică periodic și apar fie în fascicule, fie în volume tematice, pe măsură ce se acumulează și se prelucrează materialul faptic „la zi”. De exemplu, specialiștii cunosc bine seria de dicționare de acest gen pentru limba rusă – “Словарь трудностей русского языка”, care apărea cu regularitate în volume mari în anii 80. Există multe lucrări de cultivare a limbii franceze, de altfel accesibile cititorilor noștri, căci se pot găsi în bibliotecile din Chișinău. În franceză denumirile sunt la fel de expresive ca și limbajul viu pe care îl comentează: *Robert Le Bidois, Les mots trompeurs ou le délire verbale, 1968 (Cuvinte înșelătoare sau delirul verbal)*; *Jean Jiraud et al, Les mots „dans le vent”, 1971 (Cuvinte în vânt)*, *Les nouveaux mots „dans le vent”, 1974 (Noi cuvinte în vânt)*, *Maurice Rheinis, Dictionnaire des mots sauvages, 1978 (Dicționar de cuvinte sălbatice)*. Lucrarea lui Robert Le Bidois, de exemplu, conține o serie

**DICȚIONAR
de dificultăți
ale limbii române**

Andrei Crijanovski



de compartimente totdeauna actuale: *Les mots qui naissent: néologismes; Les mots qui glissent; Les mots qui influent; Locutions controversées ou familiers; Politesse et langage; Le jeu de l'amour et du langage; Les mots témoin d'histoire; Anglicismes.*

Dicționarul Domnului Crijanovski se deosebește prin volumul mare de fapte recente de limbaj, prin înregistrarea atentă a diverselor “capcane” lexicale, morfologice sau ortoepice, în care poate nimeri orice vorbitor într-un mediu de bilingvism activ, cum este cel din Republica Moldova.

În “Introducerea” la lucrare autorul face o analiză competentă a stării de lucruri în ceea ce privește funcționarea limbii române în Republica Moldova; el dezvăluie cauzele care au condus la degradarea limbii, culturii, conștiinței naționale și propune un complex de măsuri, care, în opinia sa, ar putea contribui la redresarea situației. În linii mari aceste măsuri sunt următoarele: a) realinierea la normele unitare ale limbii române de cultură; b) modernizarea limbii prin adoptarea și punerea în circulație a unui număr cât mai mare de neologisme, specifice limbii române actuale; c) derusificarea limbii prin revizuirea legislației lingvistice, renunțarea la practica traducerii, studie-

* Chișinău, Arc-Muzeum, 2000.

rea bilingvismului ș. a.; d) dedialectizarea limbii, care necesită o delimitare clară a graiurilor locale de limba literară și respectarea corelației literar – popular – regional.

În corpul "Dicționarului" A. Crijanovski se conduce el însuși de aceste principii, deoarece examinează anume acele cuvinte, care, în uzul cotidian de la noi, se prezintă fie sub forma unor regionalisme ce nu trebuie utilizate în comunicarea standart, fie ca niște modele create sub influența limbii ruse. În acest sens sunt foarte instructive listele de cuvinte, cum ar fi cea dată la **adăugător**, care conține lexemele supuse aceluiași tip de greșeală – calchierea din limba rusă. Este bine ca lista să fie consultată atent chiar și de cei care consideră că nu au probleme cu exprimarea în limba română, pentru că unele cuvinte obișnuite ascund niște "capcane" greu de evitat. Spre exemplu, binecunoscutele **curs**, **număr**, **careva**, **moment**, **ocupație**, **pământean**, **publicație** ș. a. sunt utilizate cu accepții improprii de foarte mulți vorbitori, inclusiv de unii reporteri de la posturile locale de radio sau televiziune, care ar trebui să citească cu multă luare aminte acest dicționar. La fel de instructivă (și impresionantă ca mărime) este și lista de cuvinte populare, cu multe "neoașisme" basarabene, care apar cu totul inopinat în comunicarea oficială, de ex., **a fâgădui**, **norod**, **megieș**, **oaste**, **obidă**, **popă**, **prisacă**, **rubedenie**, **slujbă**, **târguială**, **rânduială**, **glod**, **trudă** și multe altele. Trebuie să accentuăm că aceste cuvinte nu sunt greșite, ele, pur și simplu, sunt folosite în situații nepotrivite, când contextul cere niște sinonime literare - **a promite**, **popor**, **vecin**, **armată**, **ofensă** ș.a.m.d.

Dar lista ce poate constitui cu adevărat deliciul umoriștilor, care persiflează vorbirea basarabenilor, este cea de la cuvântul **sutcă**, unde apar binecunoscutele **culioc**, **plitcă**, **curtcă**, **garnir**, **marșrutcă**, **sadic**, **stencă** și multe altele, precum și mostre de rostire, contaminate de pronunția rusească de tipul **țirc**, **șam-puni**, **proțent** ș.a. Toate acestea trebuie înlăturate metodic din uz, dacă dorim să se producă totuși "desculciocirea" moldovenilor, vorba lui Ion Ciocanu.

"Dicționarul de dificultăți" nu este totuși o colecție de greșeli, în el se pune accentul pe varianta corectă, literară, arătându-se, de regulă, și forma greșită sau aspectele mai dificile ce țin de seman-

tică, sintagmatică, ortografie, pronunție ș. a. Asemenea lucrări sunt, de fapt, ca un supliment actualizat al dicționarilor normative; ele reflectă starea limbajului viu, atestă utilizări inedite, adeseori ne-normative ale mijloacelor de exprimare, înregistrează tendințele, preferințele și chiar gusturile sau erorile și rătăcirile vorbitorilor, adică tot ce se încadrează în uzul generalizat, în vorbire. Analizate și comentate de un bun specialist, aceste fapte de limbaj pot servi la propagarea și chiar îmbunătățirea sau modernizarea normelor limbii literare. În acest sens este salutar faptul că autorul a introdus în dicționar și o serie de anglicisme, care constituie, într-un fel, "ultimul strigăt al modei lexicale", dar a căror integrare gramaticală este destul de anevoioasă. Astfel, mai multe dicționare explică ce înseamnă **week-end**, **know-how**, **best-seller**, **bodyguard** ș.a., dar nu arată cum se articulează enclitic, pe când A. Crijanovski nu ocolește acest aspect, propunând și formele articulate: **week-end-ul**, **know-how-ul**, **best-seller-ul**, **bodyguardzi** (dar cum o fi la singular – bodyguard-ul, ori fără cratimă?). Semnul de întrebare care a rămas în paranteze reflectă o mare dificultate legată de adaptarea neologismelor, care se integrează relativ ușor din punct de vedere semantic, dar opun destulă rezistență la adaptarea morfologică. În cazul unor asemenea structuri greoaie și aproape ilizibile ca **know-how-urilor** sau **best-seller-urile** problema adaptării mai rămâne încă a fi una deschisă și rezolvarea ei este de competența mai multor specialiști.

Astfel, se profilează tot noi și noi probleme, legate de cele mai diverse aspecte ale funcționării limbii și "dicționarul de dificultăți" poate căpăta statut permanent în cadrul lucrărilor de lexicografie.

Viorica ZAHARIA-STAMATI,
AI. BURLACU
U.P.S. "Ion Creangă"

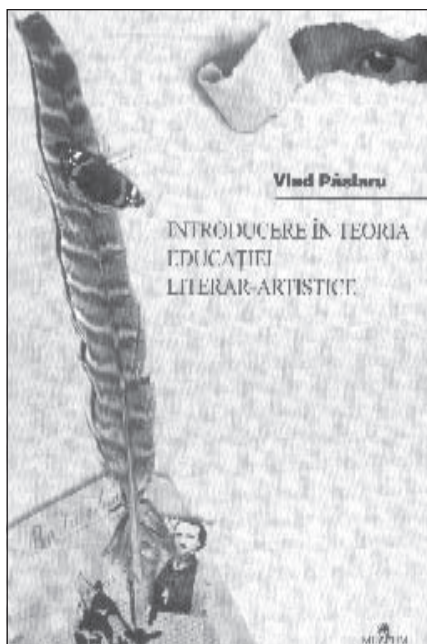
**VLAD PÂSLARU: INTRODUCERE
ÎN TEORIA EDUCAȚIEI LITERAR-
ARTISTICE***

Lucrarea reprezintă un studiu teoretico-experimental și experiențial al esenței și fenomenelor artei, literaturii, percepției artistice și literare, lecturii și – în această bază, al formării cititorului de literatură în anii de școală, domeniu căruia autorul îl circumscrie genericul *Educație literar-artistică*.

Rod al unei cercetări fundamentale, studiul antrenează coordonatele principale ale activității profesorului de literatură la clasele gimnaziale și cele liceale: *epistemologică*, ce include concepte, idei, teorii, principii etc. ale artei, literaturii, percepției artistice și literare, ale formării cititorului de literatură pe parcursul anilor de școală; *teleologică*, ce angajează un sistem dezvoltat de obiective și standarde educaționale pentru formarea cititorului de literatură, acestea fiind întemeiate pe reperele epistemologice specifice și fiind deduse din idealul educațional și din scopul educației literar-artistice; *conținutală*, constituită din materiile de predare-învățare și din materii despre activitatea lectorală a elevilor; *tehnologică*, argumentată ca metodologie a activității profesorului și a elevului.

Textul lucrării culminează cu două compartimente care aduc în spațiul preocupărilor pentru formarea cititorului experiențe de lectură ale elevilor, reprezentative pentru fiecare clasă și vârstă școlară, astfel încât sinteza acestora creează o imagine științifică a elevului cititor din școala contemporană.

DI VI. Pâslaru este cunoscut și în calitate de conceputor al curriculumului și al manualelor de literatură, de ghiduri metodice, precum și în calitate de îndrumător al profesorilor în cadrul Institutului de Științe ale Educației, activități care i-au alimentat demersul științific cu importante valori ale practicii școlare și ale celei de dezvoltare profesională a cadrelor didactice. Acest fapt sporește valoarea științifică



teoretică a studiului care odată editat, va servi miilor de profesori de limba și literatură maternă, autorilor de manuale, concepuților de Curriculum, cercetătorilor în domeniul științelor educației în calitate de ghid teoretic și îndrumător practic în activitatea de zi cu zi.

Autorul și-a structurat demersul științific, experimental și experiențial astfel încât textul studiului poate fi utilizat și în calitate de suport teoretic și material didactic pentru modulul de formare psihopedagogică *Educație literar-artistică*, adică pentru pregătirea la facultățile filologice a profesorilor școlari de limba și literatura maternă – română, rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară etc. Lucrarea este și un bun ghid metodologic pentru cursul *Metodica literaturii*, precum și în calitate de suport teoretic pentru modulul *Educație artistică* (formarea profesorilor de artă plastică, a profesorilor de muzică) și pentru cursurile *Filosofia educației* și *Introducere în metodologia cercetării pedagogice*.

Valorile indicate ale lucrării sunt credem, suficiente pentru a demonstra că studiul dlui VI. Pâslaru reprezintă o sinteză a principalelor repere filosofice, epistemologice și pedagogice pentru noul concept de instruire și educație literară care se instituie în școala din Republica Moldova în contextul general al reformei învățământului.

* Editura Muzeum, 2001.

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ



IULIAN FILIP

Născut la 27 ianuarie 1948 în Sofia, Bălți.

Studii: Facultatea de Litere
a Universității Pedagogice
"Alecu Russo" din Bălți (1970).

Semnatar a mai multe volume
de poezie, proză și dramaturgie,
câteva dintre ele fiind ilustrate
de autor.

Expoziții personale: Chișinău,
Iași (1996).

